ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ YAYINI — SAYI : 66

TÜRK EDEBİYATINDA TABİAT

Prof. Dr. ŞÜKRÜ ELÇİN

ANKARA 1993

ISBN 975-16-0527-X

EŞİM NEBAHAT ELÇİN'e

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI VII

GİRİŞ 1

PROF. DR. SADIK TURAL : Edebiyat Eseri ve Çevre Arasındaki Bağlar 3

PROF. DR. AHMET EDİP UYSAL : Edebiyat ve Tabiat 5

PROF. DR. SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL : Türk Halk Şiirinde Tabiat 7

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR : Tabiat Sevgisi 21

I — Halk Edebiyatı Örnekleri 29

II — Divan Edebiyatı Örnekleri 91

III — Yeni Türk Edebiyatı Örnekleri 161

IV — Bibliyografya 313

V — Dizin 323

ISJS
2-22-94

GL stacks

SÖZ BAŞI

Türk Edebiyatında Tabiat adını verdiğimiz bu antoloji, başta toprak olmak üzere yer altı ve yer üstü su kaynakları ile atmosferin türlü sebeplerle kirletilmesi, ormanların yakılması, yoğun şehirleşme, kültür mirâsının yok olması, canlıların (bitki, hayvan) ve hususiyle insan neslinin geleceği gibi bütün milletleri yakından ilgilendiren hayâtî meselelere "eğitim-öğretim" yolundan nasıl yardımcı olunacağı düşüncesinden doğdu.

Tabiat, bilindiği üzere görüldüğü şekli ile topraktır, sudur, havadır, güneştir, aydır, bitkidir, hayvandır, mâdendir, insandır. İnsan, canlılar arasında üstün yaratılan bir varlık olarak dünyâya gözlerini açtığı andan itibâren âile, cemiyet, tarih, anane ve coğrafyanın getirdiği kültür birikimi içinde dış dünya ile karşılaşır. Dağlar, ovalar, denizler, nehirler, göller, ormanlar, çiçekler, kuşlar onun hayatında renk ve mânâ kazanır. Maddî ve mânevî değerler zaman içinde ruhunda bir ikinci tabiatı oluşturur. Cemiyette insanın bu dünyası ile dış âleme bakışını bir terkip hâlinde sözle terennüm edenler, şairlerle yazarlardır.

Biz, onların soyut veya somut olarak Türkiye Türkçesi'nde yarattığı eserlerden bir antoloji hazırlamağa karar verdik. Halk, Divan ve Yeni Türk Edebiyatı'ndan seçtiğimiz metinlerde estetik endişe yanında faydacı görüş, hareket noktamız oldu. Böylece okuyucunun tabiata ulaşmasına, onu anlamasına, korumasına ve sevmesine mânâsı "terbiye" olan edebiyat yönünden ışık tutmak istedik.

Okuyucular, merhum hocam Sabri Esat Siyavuşgil'in söylediği gibi tabiatla insan arasındaki muâdeleyi (denklem) çözmeye çalışan bu soyut ve somut metinlerde aradıklarını bulurlarsa antoloji vazifesini yapmış olacaktır.

GİRİŞ

EDEBİYAT ESERİ İLE ÇEVRE ARASINDAKİ BAĞLAR

Prof. Dr. SADIK TURAL

İnsanoğlu, tarih içinde yaşayıp giderken daha doğru, daha faydalı, daha güzel, daha iyi, daha hoş ve daha ulvî olduğuna inandığı bir hayatın peşinde koşuyor.

Edebiyat, daha güzel, daha hoş, daha ulvînin peşinde olmaktan doğan tesbit ve yorumlardan bazılarının, duygu ağırlıklı bir yaklaşımla ve dilin özel imkânlarıyla meydana getirilen kompozisyonlarına verilen genel isimdir. Edebiyat, bir sosyo-kültür birikiminin güçlü, etkili, bir göstergesidir.

Her sosyo-kültürel yapı, tarihî bakımdan varlığı bilinen bir toplumda ve bir mekânda oluşmuş bulunan özel bir hayat alanıdır. Edebî eser, bir ferdin benliğini, kimliğini ve kişiliğini yansıtıyor gibi görünmekle beraber, sosyo-kültürel hayat alanının, tercih ve tepkilerinden meydana gelen özel bir kompozisyondur.

Nazım veya nesir ayırımı yapmaksızın söyleyelim, edebî eser, yaşanan gerçeklere âit zaman, mekân, durum ve olayların, bir insanın idrâkinden geçerek yeni bir bütünlüğe kavuşmasıdır. Bu yeni bütünlük, yaşanmış veya yaşanabilir gerçeklere âit bir takım izler, imâlar taşımakla birlikte hayatın ta kendisi değildir. Edebî eser, gerçek hayatı farklı bir ölçekte yeniden kuran, "gerçeğimsi" (fiction) bir dünyadır.

Edebî eserin arkasında bir yazar, yazarın arkasında sosyo-kültürel yapısıyla bir toplumun hayatı vardır. Sosyo-kültürel yapının yol açtığı hayat, zaman ve mekân faktörleriyle şekillenmiş olan birikimdir.

Edebiyat eserini oluşturan zaman kavramına, araştırıcının nasıl yaklaşacağını bir kenara bırakıp mekân unsuruna bakalım: Mekân kavramını, tabiî çevre ve düzenlenmiş çevre olmak üzere iki alt grupta değerlendirebiliriz. Bir sosyo-kültürel yapı, hem tabiî çevre, hem düzenlenmiş çevreler içinde yaşatılır; bu yüzden her edebiyat eseri, yazarların tabiat, düzenlenmiş çevre ve eşya karşısındaki tavırlarını da gösterir.

Düzenlenmiş çevre kavramıyla, insanoğlunun tabiî çevreye hükmetme sonucunda ortaya çıkan yerleşik hayat unsurlarının bir kısmını anlıyoruz. Düzenlenmiş çevre kavramından, insanların kendi ihtiyaçlarına göre tabiî çevreyi şekillendirip oluşturduğu yerleşme birimlerini (köy, kasaba, şehir), bu birimlerdeki mimârî unsurlarını, yol ve su hizmetlerini anlamaktayız.

Her edebî eser, hangi sosyo-kültürel tabakanın estetik ihtiyaçlarına cevap verirse versin, o toplumun tabiî ve düzenlenmiş çevre konusundaki bakışını, yorumunu da ortaya koyar. Sosyo-kültürel hayatı oluşturan imânı, kanâati ve bilgi birikimlerini o toplumdaki değer, norm ve sosyal denetim tarzı yoğuruyor; bunları ise, coğrafya ve iklim etkiliyor. Sosyo-kültürel hayat, farklı coğrafya ve iklimde farklı iş kolları yarattığı gibi, edebiyatta da farklılıklara yol açmaktadır.

İnsan topluluklarının, daha kolay, daha rahat ve huzurlu bir hayat kurmak üzere, tabiat ve düzenlenmiş çevrelerde de değişiklikler yaptıkları bilinmektedir. Bu değiştirme, tabiatın tahrip edilmesi; düzenlenmiş çevrede fonksiyon kadar estetiğin de yeri olması anlayışına yaslanıyorsa, mesele yoktur. Ne yazık ki, son iki yüz yıldır, harbler ve mecburî sığınmacılar yoluyla dışarıdan gelen etkiler, yol ve konut ihtiyacı gerekçesiyle iç etkiler, tabiî çevremize zarar verdiler; özellikle son yirmi yıl içinde çevre cinâyetleri -âdetâ- örgütlendi.

Bir insan topluluğunun sosyo-kültürel birikiminin kazandığı mekân boyutuna vatan denilir; vatan sevgisi, toprağın altındaki insanların nüfûsunu da hesaba katmak şartıyla, herbir insanın, yaşanılan coğrafyanın tabiî ve düzenlenmiş çevrelerine sahip çıkma duygusudur.

Arayışlar Devri Türk Edebiyatı adını verdiğimiz devrin alt dönemlerine âit edebî eserlerimiz, *Mihnet-i Keşân*'la başlar. *Mihnet-i Keşân*, hem coğrafyaya açılan aydınımızı, hem de tabiî ve düzenlenmiş çevrelerimizi anlatması bakımından dikkate değerdir.

Mihnet-i Keşân'dan günümüze kadar, vatanımızın tabiî (orman, yayla, dağ, göl, ova, deniz, nehir) serveti ile köy, kasaba, şehirlerin tarihî ve mevcut değerleri bakımından düzenlenmiş çevrelerini anlatan bir çok eser kazanıldı. *Mihnet-i Keşân*'daki çevreci dikkat ilk ve önemli olma özelliğini koruyor.

Hem manzume ve şiirlerde, hem tahkiyeli eserlerde (hikâye, roman), hem temaşa eserlerinde, hem de diğer nesir türlerinde, vatanımızın tabiî ve düzenlenmiş çevrelerinin yansımalarını buluruz; bu yansımalar, bazen güzellikler, bazen çirkinleştirme ve yoketme karşısındaki duygulanmalardır. Bu durumlar karşısında, haz ve elem duyan şâir veya nâsirin, oluşturduğu metinler yoluyla, muhatabında estetik cinsli ferdî duygu, düşünce ve hayallere yol açtığı görülmektedir.

Günümüzde tabiî ve düzenlenmiş çevre konularında, şuurlanma çalışmaları teşkilâtlanıyor. Bu tür çalışmaların başarıya ulaşması, edebiyat eserlerini yanına almasıyla mümkündür. Vatanımızın tabiî çevredeki hoş, güzel ve ulvî yönlerine ve unsurlarına sahip çıkan edebiyat eserlerinden faydalanmak gerekir.

EDEBİYAT VE TABİAT

Prof. Dr. AHMET EDİP UYSAL

İnsanın tabiat kavramı yüzyıllar boyunca bir çok değişiklikler göstermiştir ve bu değişiklikleri takip etmek kolay bir iş değildir. Homer'in destanlarında, büyük din kitaplarında gelmiş geçmiş yazarların ve filosofların eserlerinde tabiat hakkında çok değişik görüşler ile karşılaşmaktayız. Tabiat bazan Tanrının kendisi, bazan onun yarattığı, bazan da sürekli bir akış olarak kabul edilmiştir. Meselâ eski Grekler ve Romalılar için tabiat bir Tanrı idi.

Parmenides ve Eflatun gibi düşünürler tabiatın gerçek olmadığını, bir hayal olduğunu düşünmekteydiler. Bu çeşit düşünceler, bazı değişikliklerle zamanımıza kadar devam etmiştir.

Tabiat kelimesinin mânâsında zamanla değişiklikler olmuştur. Meselâ, 18. yüzyılda tabiat kelimesi (Nature) aslâ vahşi tabiat anlamını taşımıyordu. O yüzyılda tabiat, parçaları uyum içinde bulunan, düzenli, mekanik bir sistem olarak düşünülüyordu.

Alexander Pope gibi bir 18. yüzyıl şâirinin şiirlerindeki tabiat muntazam, geometrik bir intizam içinde kurulmuş bir şehir parkından farklı olamazdı. Issız ve karanlık bir orman o çağın zevkine göre güzel sayılamazdı. Vahşi tabiatın edebiyata konu olarak alınması mümkün değildi; böyle bir şey yapmak o çağda zevksizlik sayılırdı. Çünkü vahşi tabiat 'medenî' bir şey değildi; medenî olmayan bir şey de çirkin sayılmaktaydı.

Avrupa'da 19. yüzyılda edebiyat ve sanatta romantizm akımının başlamasıyla tabiat kavramında ve insan-tabiat ilişkileri hakkındaki düşüncelerde pek önemli değişiklikler olmuştur. Thomson, Coleridge ve Wordsworth gibi İngiliz şâirleri tabiata yepyeni bir görüşle bakmağa başlamışlardı. O zamana kadar çirkin sayılan ve edebiyata konu olması düşünülemeyen vahşi tabiat artık güzel sayılmağa başlamış, ıssız dağlar, esrarlı ormanlar, nehirler ve göller şiirlere konu olmuştur.

Belki dünyanın en büyük tabiat şâiri sayılması gereken İngiliz Romantik Çağ Şâirlerinden William Wordsworth (1770-1850) tabiatı kendine bir din olarak seçmiş ve insan-tabiat ilişkileri hakkında dünya edebiyatının en derin ve felsefî şiirlerini yazmıştır. Onun "Tintern Abbey", "Immortality Ode" ve "Prelude" gibi şiirlerini incelediğimizde tabiatın insanı her an etkileyen canlı ve kudretli bir rûhî varlık olduğunu anlamaktayız. Wordsworth'un tabiat

kavramında doğu mistiklerinin vahdet-i vücut kavramına banzeyen unsurlar bulmaktayız. Wordsworth'a göre tabiat, bir ana, bir öğretmen ve iyi edici bir kudrettir. Tabiata âşık olan insana ondan hiç bir zarar gelmez. Kendini tabiata bırakan insana ondan aslâ bir kötülük gelmez. Çocukta doğuştan derin bir tabiat aşkı vardır; fakat zamanla, modern hayatın maddî kaygıları ve keşmekeşi içinde, tabiatın çocuğu olan insan ile tabiat arasında kalın duvarlar örülmeğe başlar ve sonunda insan tabiattan kopar; fakat o eski aşkın hâtıraları hiç bir zaman onun kafasından çıkmaz. Ateşin korları küllenmiştir, fakat için için yanmağa devam eder bu korlar aslâ tamamen sönmez.

İnsanın tabiattan kopması onda bir takım rûhî gerilimler meydana getirir. Modern edebiyatta insanın tabiattan kopuşu ve bunun sonuçları önemli bir tema olarak işlenmeğe devam etmektedir.

İnsanın tabiata karşı duygularında zaman zaman değişiklikler olmaktadır. Hâlâ, tabiatı sevmeyen, onu çirkin bulan insanlar olduğu gibi modern endüstri hayatının etkisi altında ondan kopmanın acısını çeken ve fırsat buldukça kendini tabiatın kucağına atan insanlar da pek çoktur. Muhakkak ki bu gün insanların büyük bir çoğunluğu tabiata büyük bir sevgi taşımakta ve ona karşı büyük bir hayranlık duymaktadırlar. Buna rağmen modern insan, tabiatı bozmak, onu çeşitli yollarla insafsızca tahrip etmek gibi çelişkili davranışlar içindedir.

Burada sonuç olarak şu fikri vurgulamak istiyorum: Edebiyat ve özellikle tabiat şiirleri, insanlara tabiat konusunda yepyeni görüşler aşılamakta çok etkili bir araç olabilir. Edebiyat ve şiirin bu imkânlarından tabiatı koruma faaliyetlerinde faydalanmak mümkündür. Dünya edebiyatında tabiat hakkında söylenmiş en güzel, en mânâlı ve derin sözleri şiirlerde bulmaktayız. Bunlardan dergilerimizde ara sıra güzel örnekler vermek herhalde çok yerinde olacaktır. Şiir, kuvvetli bir telkin ve insanı etkileme aracıdır.

TÜRK HALK ŞİİRİNDE TABİAT

Prof. Dr. SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

Edebiyat kitaplarının beylik hükümlerinden biri de şudur: Türk şiirine tabiat, Tanzimat'tan sonra girmiştir ve ilk pastoral şiirimiz, Hâmid'in *Sahra*'sıdır. Bu hükme göre Türk şairi, asırlarca tabiat dışında yaşayabilmiş, gözü görmemiş, kulağı duymamış garip bir mahlûk oluyor. Öyle bir mahlûk ki idrâki, heyecanı, muhayyilesi sanki bu dünyaya değil, bambaşka bir âleme göre ayar edilmiş, duyguları, intiharı, endişeleri, zaten hazfedilen tabiattan değil, bilmediğimiz ve tanımadığımız bir heyulâlar ikliminden, âdeta bir remil, bir büyü veya acayip bir duanın baş döndürücü ve anlaşılmaz lisaniyle zuhur ediyor. Öyle bir mahlûk ki dağ görmemiş , deniz görmemiş, kuş sesi işitmemiş, gül kokusu duymamış da, bize yalnız ebced hesabiyle veya hurufî rümuziyle sayıklamalarını söylüyor. Tabiatla insan arasında bir muadele demek olan, şiirde, tabiat gûya sıfır kıymetindedir ve şairin ne ruhunda bir ürperti, ne de muhayyelesinde bir aksi sada uyandırmıştır.

İşte edebiyat kitaplarındaki beylik hükmün garip tecellisi! Nihayet, Tanzimat'la Avrupa'ya açılan pencereden, o ana kadar hiç görmediğimiz bir âlemi, dağlarıyla, denizleriyle, ağaçları ve kuşlarıyla tabiatı seyrediyoruz. Bu harikulâde manzaranın karşısında heyecan duyuyoruz ve bizimle tabiat arasında ilk muadele, bu ani karşılaşmanın bir mucizesi oluyor! Garip!

Acaba böyle mi oldu? Tanzimattan önceki şiirimize tabiat girmemiş miydi? Yoksa 1839'un açtığı pencereden tabiatı seyretmek saadetine eremiyen şairlerimizle tabiat arasında *Sahra*'da gördüğümüzden tamamiyle farklı bir anlaşma, bir kaynaşma mı olmuştur? Divan şairiyle saz şairinin ayrı ayrı birer tabiat görüşü ve duyuşu mu vardır? Bu iki ayrı tabiat muadelesinin bünyesi nedir?

İşte edebiyat kitaplarımızın kat'î hükmüne rağmen, araştırılması lüzumunu duyduğumuz noktalar.

*
* *

Din gibi, ilim gibi, sanat da, şiir de, tabiatla insan arasında kurulan muadeleden doğmuştur. Tabiat, insan zekâ ve muhayyilesinin ilk ilham kaynağı, ilk kudret menbaıdır. İlk bilgi ve ilk imân olan mitolojiyi yine tabiat doğur-

muştur. Gökyüzünün derinliği, yıldızların parlaklığı, denizlerin enginliği, fırtınalar, boralar, kasırgalar, bol av, bol yemiş ve bol ekin, bütün bu insanı korkutan, düşündüren veya sevindiren, güldüren dünya azap ve nimetleri, korkanın ve sevmenin kafasında erkek veya kadın birer tanrı hayaliyle belirip mitolojinin o tabiat kadar canlı, kaypak ve girift âlemi doğmadan evvel insanlık, nelerden mahrum değildi ki? İnsan bu bir rengi, kokusu ve şekliyle, her an, namütenahi tecellilere bürünen o sonsuz tabiat sayesindedir ki, nefsini mutecanis bir mayi iklîminde hep biteviye yaşayan balığın hüsranından kurtarabilmiştir.

İlk tabiat destanı olan mitolojide tanrılarla hârikulâde maceraları tabiat unsur ve hâdiselerinin birer sembolüdür. Olympos dağında meclis kuranların, ormanda, kırda, su başında serpilip boy atan, nefes alıp verenlerden farkı yoktur. Diyonizos'un mahiyetindeki keçi ayaklı tanrılar, at bedenli ilâhlar, orman ve su perileri, cüceler, tabiatı insana ve insanı tabiata bağlayan tılsımın birer halkasıdır. Baudelaire tevekkeli dememiş "Tabiat öyle bir mâbettir ki, canlı sütunları arasından bazan müphem sözler gelir. İnsan, bu mâbette bir sembol ormanından geçer ve bu semboller onu âşina nazarlarla süzer."

Diyonizos, evvelâ şarabın tanrısıyla, sonraları nebat âleminin, nemli sıcaklığın, zevklerin ve medeniyetin ilâhı oldu. İlk şair Orphée'nin nazarında Diyonizos, tanrıların tanrısıdır. Bu, şairin tabiata olan ezelî ve ebedî hayranlığını, ibadet haline gelen vecdini ifade eder.

İnsanlık, site din ve hayatından âlemşümul din hayatına geçerken yalnız eski tanrılarını bir köşeye atmakla kalmadı, tabiatı da unuttu. Zaten keçi ayaklı tanrılar, hicret ederken perileri ve cüceleriyle birlikte dağın, ormanın ve kırın bütün güzelliğini, bütün bereketini ve bütün şiirini de alıp götürmüşlerdi. Pan, tabiatın sembolü olan bu çoban-ilâh, artık yolcuları ürkütmez olmuştu. Hristiyanlığın zuhuru sıralarında Echinade adaları civarından geçen bir gemiciye hâtiften şöyle bir sada gelmişti:

— Palode'a söyle ki, Büyük Pan öldü!

Alemşümul din, Pan'ı öldürmüştü. İnsana tabiat içinde tabiî bir varlık gibi yaşamayı haram eden din, Pan'ı kahrından öldürmüştü. İnsan artık cemiyet, daha doğrusu cemâat içinde âhiret için yaşayacaktır. Vaftiz, Âdemoğlunu ezelî günahından pîr ü pâk edeyim derken, hayat ve tabiat aşkından, dünya nimetlerinden de mahrum bıraktı. Sukutu Âdem nassı, insanı melek yapayım derken, insanlığından etti. Halbuki zavallı insan, melek kanatlariyle mücerret bir arş ü ferşte dolaşmaktansa, Pégase gibi bulut yumakları arasında, Centaure gibi çiçekli ormanlar içinde gezinmeyi bin kere tercih ederdi. Ortaçağ, insanın, içindeki tabiatı bile öldürerek sâf bir ruh haline gelmek cehdi ve bu cehdin uzun, ihtilaçlı bir çilesidir. İlkçağın Théocrite'leri, Virgile'leri artık

uzak bir hatıradır. Çoban ve rençberin rengârenk cenneti sararmış, solmuş ve bir manastırın loş ve ıslak hücresine dönmüştür.

İnsanın ruhunda tabiat ve hayat sevincini öldüren Ortaçağ zihniyeti, tabiat bilgisini de aforoz etmişti. "Aşk olmayınca meşk olmaz" hakikatının bir tecellisi de, bu oldu. Tabiatın güzelliğinden habersiz yaşayan Ortaçağ adamı, hakikatı elbette tabiatta arayamazdı. Kitapta aradı ve ne bulduysa onunla iktifa etti. Skolastik kafanın bu çifte mahrumiyeti, Rönesans'a kadar uzayıp gider.

Topu, pusulayı, matbaayı, burjuvaziyi yaratan, Amerika'yı, İlkçağı keşfeden Rönesans'ın en büyük mazhariyeti, tabiatı keşfetmek olmuştur. İdeal Rönesans müttefekkiri, ilimde, felsefede ve sanatta tabiata sevgi ve saygı gösteren adamdır. Boccacio'da, Rabelais'de gördüğümüz o müthiş hayat hamlesinin sırrını, biraz da, kilise ve manastırın loşluğunda yaşaya yaşaya artık görmez olan gözlerin tabiat karşısındaki kamaşmasında aramalıyız. Fakat tablosunda, heykelinde, şiirinde ve felsefesinde tabiatın renk, buut, haz ve ilhamını benimseyen Rönesans sanatı, bu meylini İlkçağ gibi bir din, bir ibadet haline getirememiştir. Ortaçağın nasçılığından henüz kurtulan Rönesans adamında, şüpheciliğe kaçan bir tereddüt görülür. Onda tabiat, henüz sevimli ve meraklı bir şeydir, yoksa engin bir aşkın mevzuu değil.

Sanatkâr, XVII. asırda tab'ı beşerin tahliliyle uğraşır. Büyük Fransız klâsikleri, Corneille'ler, Racine'ler, Moliere'ler, insan dediğimiz tabiatın insanlık hali dediğimiz türlü tezahürlerini kavramaya çalışırlar. Büyük tabiat, Pan ihmal edilmiştir. Fransız klasizminin bu bâriz vasfında bir tek istisna görülür: La Fontaine. Fabllerde bir iki mısra ile çiziliveren bir orman içi, bir yol boyu, bir dere kenarı, hayvanlar arasında geçen insanca sahnelerin cazip bir dekoru olmuştur. Fakat fabllerdeki tabiat da, yalnız bir sezişten ibarettir ve ekseriya, eşhası teşkil eden hayvanlar gibi, mevzuun dramatik havası gibi, insanlaşmıştır. La Fontaine, bütün klâsikler gibi, tabiata aklın gözü ile bakar ve onda insanı bulur.

Asıl romantiklerdir ki tabiat, sanat ve edebiyatta maceralı hayatına başlıyor. Romantikler, tabiata kalbin gözü ile bakıyorlar ve yegane teselliyi onda buluyorlar. Tabiat artık, yalnız hislerin kavradığı bir âlemdir. Romantik ruh, cemiyetten bıkınca, içtimaî hayattan azap duymaya başlayınca, ya tarihe, yahut tabiata sığınıyor ve tabiatın sinesinde tatlı bir rehavet içinde dertlerini unutmaya çalışıyor. Romantik sanatkârın ruhiyle tabiat arasındaki muadele, cüz'ün kül ile kaynaşmak cehdinden ibarettir. Fakat bu cehdin sonunda dertler, isyanlar yatışırken duygular da gevşiyor ve ruh, yarı uyku halinde uyuşuyor.

Realistlerle natüralistlerde tabiat, ya gözle görülen yahut kanun ve muayyeniyet olarak kavranılan, tabiattır. Sembolistler, tabiatı ihsasların kavradığı bir âlem, teheyyücî hâfızada harikulâde bir kaléidoscope'un renk, koku ve hacim cümbüşü içinde yaşayan bir kâinat addediyorlar.

Velhasıl sanat ve edebiyatta tabiat, asırlar boyunca, türlü türlü ruh haletlerinin, edebî, felsefî ve içtimaî cereyanların menşurundan geçiyor. Her göz onu bir tarafından kavrıyor, her ruh onda istediğini buluyor ve her sanat eseri, bize ondan bir haber getiriyor. Tabiatın bütün cihan edebiyatındaki nasibi bu olmuştur. Hangi memleketin edebiyatına bakarsak bakalım, o edebiyatın muhtelif devirlerinde, muhtelif fikir cereyanlarının tesiriyle vücut bulmuş birer tabiat görüş ve anlayışıyla karşılaşırız. Her asır, bu kavrayışa, kendi dünya görüş ve duyuşunun damgasını vurmuştur. XVII. asırda, Descartes'ın asrında, elbette tabiat, aklın bir mutası olacaktır. J.-J. Rousseau gibi bir öncüsü olan romantiklerin tabiatı, bir his âlemi olmak zaruretindedir. Realizmin ve natüralizmin tabiat görüşünde, elbette XIX. asır felsefesinin payı bulunacaktır. Bugünün tabiat görüşünü, dünün tabiat anlayışında aramaya hiç hakkımız yoktur. Hele bulamayınca da, dünün sanatkârını tabiata karşı duygusuzlukla itham etmeğe kalkışmak insafsızlık olur. Bunun içindir ki, tabiatın (pastoral) Türk şiirine ancak Hâmid'in *Sahra*'sıyla girdiğini iddia eden hükmü bir tarafa bırakarak, Tanzimattan önceki edebiyatımızın divan ve halk şiirinde, Türk sanatkârının hangi gözlerle tabiata baktığını ve nasıl bir âlem temaşa ettiğini belirtmeğe gayret edeceğiz.

Divan şairi tabiatı, bir mutasavvıfın gözü ile görür. Nazarında tabiat, bütün çiçek, su ve rüzgârıyla, vahdaniyetten nişanedir. Her varlık, kül olan vücud-i mutlakın bir cüz'ü; her manzara, hüsn-i mutlakın bir tecellisidir. Divan şairi, tabiata bir ayna imiş gibi bakar ve onda yalnız kendini, yani insanı görür. Bu mistik ve panteistik tabiat görüşü, şiirde İslâm felsefesinin, tasavvufun eseridir. Zaten bütün divan şiirinde tabiat, fikir yapısının istinad ettiği bir arsa rolünü oynar. Gazelde bir iki mısra ile çizilen peyjaz, tasavvuf dediğimiz bu ruh meylinin dekor ve havasını yaratır. Kasidenin nesib kısmında gördüğümüz bahar, kış, yaz, su, deniz tasviri, yine fikir yapısının dayandığı bir kaidedir. Mesnevilerde şairin yarattığı o küçük tabiat levhalarında, hikâyenin mistik ve panteistik edasına uygun bir girizgâh buluruz. Divan şairi, hassasiyet ve muhayyilesini tabiata tâbi kılmaz, şiirini yalnız ona, münhasıran ona râmetmez; bilâkis tabiatı kendi felsefesine, kendi dünya görüşüne bağlar ve onu muhayyiresinin bir bahçesi haline getirir.

Bu bahçede her şey canlıdır ve insan suret ve siretinde görünür. Serviler, çınarlar, güller ve çimenleriyle bütün orman, kır ve bahçe dünyası, bulutu, çiği, yağmuru, yıldızı, güneşi ve ayı ile bütün gökyüzü âlemi, bir kâinat komedisinin eşhası gibi, Bin Bir Gece Masallar'ından birinin kahramanları gibi, şiirde yerini alır ve kâh neşeli, kâh hazin bir eda ile oyununu oynar. Dikkat edin, divan şiirindeki tabiat tasvirleri, hiçbir zaman durgun, statik manzaralar değildir. Onlarda bilakis, zikir gibi, semâ gibi vahdaniyete müteveccih bir hareket, daimî bir devir vardır. Bunlar, âdeta içinde hilkatin sırrı temsil edi-

len birer mystére'e benzer ki Hristiyanlığın mystére'lerinden farkı daha mücerret ve sembolik bir mahiyeti olmasındadır. Maamafih dikkatli bakılınca, bu "haşr-i nur-i huveynat"ta, bu tabiat bahçesinde güllerle bülbüllerin oynadığı mystére'de, şairin kâinat ve tabiat karşısındaki hamd ile karışık vecdini sezmemek kabîl değildir. Hakikaten şair, canlılar âlemine bakarak bulduğu tanrısına, ondan aldığı ilhamla bir peri masalı haline getirdiği tabiatı takdim ediyor gibidir. Zaten animizm, insanın Allah korkusu veya şükran duygusuyla tabiata bakmasından başka bir şey midir?

Mistik ve panteistik divan şairinin gördüğü tabiat, insan şekil ve şemailindedir. Mevsimler, ağaçlar, çiçekler, rüzgâr ve kuşlar, birer insan şekil ve zihniyetiyle şiire sokulmuştur. Divan şiirindeki insancı (anthropomorphique) tabiatın baharı, öyle bir sultandır ki, güneş yollara dibalar döşeyince, çemen mülkünü teşrif eder:

Döşedi mihr-i felek yolları dibalar ile
Etti teşrif çemen mülkünü sultan-ı bahar

BAKÎ

Ağaçların yapraklanması, çamların çiçekler arasından boy göstermesi, bir ordugâh manzarası gibi tasvir edilir;

Dikti leşkergeh-i ezhara sanavber tuğun
Haymeler kurdu yine sahn-i çemende eşcar

BAKÎ

Kuşlar, serviler üzerinde ezan okuyan garip müezzinlerdir:

Çekilse nola yâran-ı safa seyr-i çemenzâra
Salaya başladı mürg-i çemen serv-i çeman üzre

NEF'Î

Divan şiirinin tabiat tasvirlerinde şu veya bu peyzajı birbirinden ayırdedemezsiniz. Şair, size bildiğiniz bir tabiat köşesini tasvir etmez. Şiirinde meselâ Boğaz'ın, Çamlıca'nın kendilerine has şekil ve renklerini bulamazsınız. Belki Nedim müstesna. Onun bazı şarkılarında Sâdâbad'ı görür gibi oluyoruz. Fakat umumiyetle divan şiirinde mahallî renge (couleur locale) pek rastgelinmez. Şairin nazarları, tabiatın muayyen bir köşesine çevrilip kalmaz. Onun bize anlattığı, tasvir ettiği tabiat parça tabiat değil, toptan tabiattır. Şairin vahdaniyetçi ruhu tabiatı parça parça, birer tablo halinde görmeyi günah işle-

Velhasıl sanat ve edebiyatta tabiat, asırlar boyunca, türlü türlü ruh haletlerinin, edebî, felsefî ve içtimaî cereyanların menşurundan geçiyor. Her göz onu bir tarafından kavrıyor, her ruh onda istediğini buluyor ve her sanat eseri, bize ondan bir haber getiriyor. Tabiatın bütün cihan edebiyatındaki nasibi bu olmuştur. Hangi memleketin edebiyatına bakarsak bakalım, o edebiyatın muhtelif devirlerinde, muhtelif fikir cereyanlarının tesiriyle vücut bulmuş birer tabiat görüş ve anlayışıyla karşılaşırız. Her asır, bu kavrayışa, kendi dünya görüş ve duyuşunun damgasını vurmuştur. XVII. asırda, Descartes'ın asrında, elbette tabiat, aklın bir mutası olacaktır. J.-J. Rousseau gibi bir öncüsü olan romantiklerin tabiatı, bir his âlemi olmak zaruretindedir. Realizmin ve natüralizmin tabiat görüşünde, elbette XIX. asır felsefesinin payı bulunacaktır. Bugünün tabiat görüşünü, dünün tabiat anlayışında aramaya hiç hakkımız yoktur. Hele bulamayınca da, dünün sanatkârını tabiata karşı duygusuzlukla itham etmeğe kalkışmak insafsızlık olur. Bunun içindir ki, tabiatın (pastoral) Türk şiirine ancak Hâmid'in *Sahra*'sıyla girdiğini iddia eden hükmü bir tarafa bırakarak, Tanzimattan önceki edebiyatımızın divan ve halk şiirinde, Türk sanatkârının hangi gözlerle tabiata baktığını ve nasıl bir âlem temaşa ettiğini belirtmeğe gayret edeceğiz.

Divan şairi tabiatı, bir mutasavvıfın gözü ile görür. Nazarında tabiat, bütün çiçek, su ve rüzgârıyla, vahdaniyetten nişanedir. Her varlık, kül olan vücud-i mutlakın bir cüz'ü; her manzara, hüsn-i mutlakın bir tecellisidir. Divan şairi, tabiata bir ayna imiş gibi bakar ve onda yalnız kendini, yani insanı görür. Bu mistik ve panteistik tabiat görüşü, şiirde İslâm felsefesinin, tasavvufun eseridir. Zaten bütün divan şiirinde tabiat, fikir yapısının istinad ettiği bir arsa rolünü oynar. Gazelde bir iki mısra ile çizilen peyjaz, tasavvuf dediğimiz bu ruh meylinin dekor ve havasını yaratır. Kasidenin nesib kısmında gördüğümüz bahar, kış, yaz, su, deniz tasviri, yine fikir yapısının dayandığı bir kaidedir. Mesnevilerde şairin yarattığı o küçük tabiat levhalarında, hikâyenin mistik ve panteistik edasına uygun bir girizgâh buluruz. Divan şairi, hassasiyet ve muhayyilesini tabiata tâbi kılmaz, şiirini yalnız ona, münhasıran ona râmetmez; bilâkis tabiatı kendi felsefesine, kendi dünya görüşüne bağlar ve onu muhayyiresinin bir bahçesi haline getirir.

Bu bahçede her şey canlıdır ve insan suret ve siretinde görünür. Serviler, çınarlar, güller ve çimenleriyle bütün orman, kır ve bahçe dünyası, bulutu, çiği, yağmuru, yıldızı, güneşi ve ayı ile bütün gökyüzü âlemi, bir kâinat komedisinin eşhası gibi, Bin Bir Gece Masallar'ından birinin kahramanları gibi, şiirde yerini alır ve kâh neşeli, kâh hazin bir eda ile oyununu oynar. Dikkat edin, divan şiirindeki tabiat tasvirleri, hiçbir zaman durgun, statik manzaralar değildir. Onlarda bilakis, zikir gibi, semâ gibi vahdaniyete müteveccih bir hareket, daimî bir devir vardır. Bunlar, âdeta içinde hilkatin sırrı temsil edi-

len birer mystére'e benzer ki Hristiyanlığın mystére'lerinden farkı daha mücerret ve sembolik bir mahiyeti olmasındadır. Maamafih dikkatli bakılınca, bu "haşr-i nur-i huveynat"ta, bu tabiat bahçesinde güllerle bülbüllerin oynadığı mystére'de, şairin kâinat ve tabiat karşısındaki hamd ile karışık vecdini sezmemek kabîl değildir. Hakikaten şair, canlılar âlemine bakarak bulduğu tanrısına, ondan aldığı ilhamla bir peri masalı haline getirdiği tabiatı takdim ediyor gibidir. Zaten animizm, insanın Allah korkusu veya şükran duygusuyla tabiata bakmasından başka bir şey midir?

Mistik ve panteistik divan şairinin gördüğü tabiat, insan şekil ve şemailindedir. Mevsimler, ağaçlar, çiçekler, rüzgâr ve kuşlar, birer insan şekil ve zihniyetiyle şiire sokulmuştur. Divan şiirindeki insancı (anthropomorphique) tabiatın baharı, öyle bir sultandır ki, güneş yollara dibalar döşeyince, çemen mülkünü teşrif eder:

Döşedi mihr-i felek yolları dibalar ile
Etti teşrif çemen mülkünü sultan-ı bahar

BAKÎ

Ağaçların yapraklanması, çamların çiçekler arasından boy göstermesi, bir ordugâh manzarası gibi tasvir edilir;

Dikti leşkergeh-i ezhara sanavber tuğun
Haymeler kurdu yine sahn-i çemende eşcar

BAKÎ

Kuşlar, serviler üzerinde ezan okuyan garip müezzinlerdir:

Çekilse nola yâran-ı safa seyr-i çemenzâra
Salaya başladı mürg-i çemen serv-i çeman üzre

NEF'Î

Divan şiirinin tabiat tasvirlerinde şu veya bu peyzajı birbirinden ayırdedemezsiniz. Şair, size bildiğiniz bir tabiat köşesini tasvir etmez. Şiirinde meselâ Boğaz'ın, Çamlıca'nın kendilerine has şekil ve renklerini bulamazsınız. Belki Nedim müstesna. Onun bazı şarkılarında Sâdâbad'ı görür gibi oluyoruz. Fakat umumiyetle divan şiirinde mahallî renge (couleur locale) pek rastgelinmez. Şairin nazarları, tabiatın muayyen bir köşesine çevrilip kalmaz. Onun bize anlattığı, tasvir ettiği tabiat parça tabiat değil, toptan tabiattır. Şairin vahdaniyetçi ruhu tabiatı parça parça, birer tablo halinde görmeyi günah işle-

mek sayar gibidir. Onun muhayyilesine tabiat toptan girer. Bahar, filân sene ve filân diyarda, şu veya bu ruh haletiyle seyir ve temaşa edilen bahar değil, bütün bahardır.

Şairin muhayyilesine bütünlüğiyle giren tabiat, elbette şiirde şematik bir ifade ile kendini gösterecektir. Bu ifade, bütün tabiat unsurlarını birer sembol haline getirir. Bu semboller, katmerlidir. İlk katmerde bülbül, bizde ormanların o ilâhî musikişinası hayalini uyandırır. Bununla iktifa edersek, kulağımıza yalnız bülbül sesi gelir. Fakat bülbül, divan şiirinde sadece o tatlı ve yanık sesli mahlûk değildir; o, bütün bir ideal uğrunda âh ve feryat edenlerin sembolüdür ve bir güle meftun olan herkes, onda bir parça kendini bulur. Serviler, çınarlar, sadece nebatî hüviyetleriyle değil, salına salına gezen sevgili naz ve istiğnasıyla görünürler. Servi, ikinci katmerde sevgili, üçüncü katmerde hüsn-i mutlakın bir tecellisi olur.

Demek her tabiat unsuru, divan şiirine girerken, reel hüviyetinden sıyrılıyor, şairin zihin ve muhayyilesinde, mizacına ve ruhî haletine tâbi intiba ve tedailer uyandıracak hassasiyetini sarsacak, hattâ coşturacak yerde, birer mefhum halinde fikirleşiyor ve ancak mutasavvıfın duyup yaşatabileceği bir âlem içinde yerini alıyor. Tabiatın, böyle bir görüşle realitesini kaybederek, bir mefhum ve sembol dünyası haline gelmesini, şarkın diğer sanat eserlerinde de görüyoruz. Minyatürlerimizdeki peyzaj, fon hizmetini gören bir mefhumdan ibarettir. Çini ve halılarımızdaki çiçeklerle kuşlara, yalnız cennet bahçelerinde rastgelmek ihtimali vardır. Çininin, halının lâlesi tabiatın lâlesi değildir. Ancak bize o lâleyi hatırlatan, bizde o lâle fikrini uyandıran ve içimizde lâleleri birden yaşatan bir semboldür. Garplı estetikçiler, sanat eserlerinde görülen bu fikirleşme, mefhumlaşma cehitlerine, musikileşme meyli diyorlar. Divan şairi tabiatı, böyle mefhumlaştırırken, musikileştirme cehdine aruzun ahengini de katmıştır.

Velhasıl divan şairinin tabiatı görüş ve anlayışı, onun dünya görüşüne tâbidir. Her yerde vücut ve hüsn-i mutlakın tecellisini gören şairin nazarında tabiat, canlıdır, insanlaşmış bir bütündür, mücerret bir mefhum, bir sembol haysiyetini kazanır. Bu, duygu uzuvlarının yakaladığı, hislerin hayat verdiği bir âlem değil, derunî bir fikir dünyasının harice aksetmesi ve dış dünyayı kendi prensiplerine göre yeniden yaratmasıdır.

*
* *

Halk şairiyle tabiat arasındaki muadeleyi kavramağa çalışırken, bizi yanlış yola götürecek bir tehlikeye işaret edelim. Şiirlerinde tabiat karşısındaki durumunu (attitude) araştıracağımız şairin, divan-tasavvuf tesirinden müm-

kün mertebe uzak kalmış bulunması şarttır. Aksi takdirde, divan şiirindeki tabiat görüşüne dair söylediklerimizi hemen hemen aynen tekrarlamaktan başka çaremiz kalmaz. Bizce halis halk şairi, dünyaya tekke penceresinden bakmıyan, sazı veya silâhı omuzunda, bazan diyar diyar, bazan serhat serhat dolaşan şairdir. Biz ancak bu gibilerin şiirinde, ötekinden farklı bir tabiat anlayışıyla karşılaşacağımızı zannediyoruz.

Daha Dede Korkut masallarında, bütün İslâmî edaya rağmen, eski tabiat dininin yer yer candan bir tabiat sevgisi halinde belirdiğini görürüz. Masalcı, kara kara dağlardan, gürül gürül akan sulardan, şahbaz atlardan, katar katar develerden bahsederken coşar ve nesrine nazmın kanatlarını takar.

Manilerde, o küçük anonim halk şiirlerinde de bütün duygular, aşk olsun, sevinç olsun, keder olsun, şikayet olsun, ya bir dağ başından, ya bir dere boyundan, ya bir burçak tarlasından yükselir. Manilerin ilk iki mısraı, ilhamın tecellisi, ya bir kuş cıvıltısı, yahut bir rüzgâr veya su sesidir. Meçhul halk şairi, sanki tabiat kıblesine teveccüh etmeden, bir dua olan şiirini söyliyemiyor gibidir:

Ay doğar ağaçlara
Şavkı vurur taşlara;
Ben yârimi sorarım
Gökte uçan kuşlara

Meçhul halk şairi, gönlünün, tabiatla ne kadar haşrolduğunu, maninin dört mısralık minyatür âlemine sığdırır:

Aylar doğar ahımdan,
Gün doğar nigâhımdan;
Ay titrer, bulut ağlar
İkimizin ahından.

* * *

Dere geliyor dere,
Kumunu sere sere;
Al dere beni götür
Yârin olduğu yere.

* * *

Kuş kayadan el eder,
Eşine "gel! gel" eder;

İki gönül bir olsa
Dağı taşı yol eder.

* * *

İn dereye derindir,
Çık dağlara serindir;
Aklım başımdan alan
Bir belâlı gelindir.

Yıldızlar, pınarlarla çiçekler, muayyen bir dünya görüşünün sembolleri olmaktan çıkar ve tabiattaki parlaklıkları, serinlikleri ve kokularıyla maniye girer:

.....
Seher yıldızı, gibi
Dikilmiş gözüm sana.

* * *

Karşıdan gül karşıdan;
Ayrılamam eşimden.
Meşeli dağlar gibi,
Duman kalkmaz başımdan.

* * *

Sarı gül dal dal olur,
Açılır sandal olur.
Ayrılık benden olmaz,
Olursa senden olur.

* * *

Kalenin ardı pınar,
Koysam parmağım donar.
Tez görüştük, ayrıldık,
Yüreğim ona yanar.

Divan edebiyatının mücerret gülüne karşı çeşit çeşit deste deste karanfil, fesleğen, âşık bülbülüne mukabil dizi dizi, sürü sürü turna, ördek, servi ve

çınarına karşı boy boy kavak, söğüt, karaağaç, havuzuna mukabil pınar, üç çifte zevrakçelerin nâzan ve hıraman dolaştığı Kâğıthane deresine karşılık köpüre köpüre taşı toprağı sökerek akan seller.

Gâh ince bir buluş, gâh nükteli bir görüş, fakat ekseriya lirik bir feryat mahiyetinde olan manilerde bile halk sanatkârı sazının çıkardığı ilk nağmelere, gönlünün en gizli hallerini anlatırken kullandığı teşbihlere varıncıya kadar, başbaşa yaşadığı, halinden anladığı, dilini bildiği tabiattan bir şey sindirir ve bazen iki mısraın içinde, eski tanrı Pan'ın salınıp gezindiğini görür gibi oluruz.

Halk bilmecelerinde "sarahati iphama, kozmosu kaosa"[1] döndüren zekânın, ekseriya tabiat cengilistanından kopardığı türlü renk ve şekillerle, izleri belli etmemek istediğini görürürüz. "Deniz üzerinde yelkenliler"i bilmece haline getiren halk muhayyilesi, tabiatın bir köşesinde gördüğü bu manzarayı başka bir köşesine götürür:

Mavi tarla üstünde beyaz güvercin yürür.

Masalına, manisine, bilmecesine kadar sinen bu tabiat büyüsü, elbette halk şairinin sazını da büyülecektir. Halk şairinin ruhu ile tabiat arasındaki muadeleyi kavramağa çalışırken, misallerimizi dünyayı tekke penceresinden bakmıyan şairlerden alacağımızı söylemiştik. Gönlünü sadece yaşama sevincinin heyecanına kaptıran ve etrafına çocuk gözleriyle bakan şairin ruhunda tabiatın uyandırdığı ilk duygu, hayranlıktır. Bu hayranlık, nefîs bir temaşanın verdiği bir sarhoşluğa benzer. Mahrumiyet anlarında, bu sarhoşluk, dayanılmaz bir dâüssıla olur ve ruh, her türlü gurbetinin şifasını tabiatta arar ve bulur. İşte tabiatın bu ezeli füsunudur ki, her şeyden evvel hisleriyle yaşıyan romantikleri kendine benzetmiştir. Kaideyi, görenek ve geleneği esaret sayan bir insanlık, bir taraftan mazinin görüş ve duyuşuyla alâkasını keserken, diğer taraftan tabiatın "esir-i zülfü" oluyordu. Tek başına gezen adam cemiyetten, ahtapot gibi ruhunu sıkan şehirden kaçıp kurtulmak istiyor ve hulyalarında bile göl ortasında adalar, yeşilliğe gömülmüş mavi pancurlu ve kırmızı damlı köy evleri sayıklıyordu. J.-J. Rousseau'nun bu samimî tahassürü, bütün bir devrin iştiyakı oldu. Şehirlinin biraz başını dinlemek maksadıyla senenin birkaç haftasını kırlarda geçirmek arzusu büyük filozofun bu coşkun tabiat sevgisinden ilham almış olsa gerektir. J.-J. Rousseau'nun mavi pancurlu ve kırmızı damlı köy evi, bugünkü köşkün, daha doğrusu villânın mimarisine örnek olmuştur. Marie-Antoinette'in Varsailles'ın muhteşem hendesesinden bıkıp usa-

[1] Sabahattin Eyüpoğlu, *Türk Halk Bilmeceleri*, İstanbul 1937.

nınca, başını alıp kaçtığı yer, Le Hameau, kendi halinde bir tabiat köşesidir. Gölünün içindeki ördekleriyle, değirmeniyle sakin ve yemyeşil bir tabiat. ...

Fakat romantik tabiat, bazı estetikçilerin zannettiği gibi, sadece içinde ruhun gevşediği, uyuştuğu, hattâ tebahhur ettiği bir iklim değildir. Tabiat, bu nefîs gevşeme ve yarı uyku hallerinde bile, ruhu dağıtıp havaya savurmaz, bilâkis, onu kendi içinde eritir. Ferdin ferdiyetinden kurtulan ruhu, an gelir, içine karıştığı tabiatın eb'adını alır, onun azametine, onun derinliğine denk olur ve onunla birlikte tanrılaşır. Alphonse Daudet, bu hali ne güzel anlatıyor: "İnsan, kâh denize doğru dalan bir martı, kâh güneşte iki dalga arasında yüzen köpük olur. An gelir, şu uzaklaşan vapurun beyaz dumanı, şu küçük geminin kırmızı yelkeni, şu su kabarcığı, şu sis yumağı, velhasıl kendisinden başka her şey olur."[2]

İnsanın, insan ruhuna hiçbir hendeseye sığmıyan buutlar veren tabiata, o gerçek tabiata olan iştiyakını, halk şairinin samimî heyecanında buluyoruz:

Kadir mevlâm budur senden dileğim:
Oynat beni gelin inen, kız inen (ile);
Çıksam Binboğa'ya yayla yaylasam,
İçsem sularını namlı buz iken.

Dosta doğru gider yollarım olsa,
Bülbül gibi şakır dillerim olsa,
Kayık oynatacak göllerim olsa,
İçi dolu ördek inen, kaz inen.

Karacaoğlan der ki, çiftim sürülse,
Bin beş yüz şehirden harcım verilse,
Issız yerde saraycığım kurulsa,
Sürsem sefasını kış inen, yaz inen.

KARACAOĞLAN

Halk şairi, tabiatı, çocuk masumiyetiyle, bir donanma gecesini seyrediyormuş gibi temaşa eder ve bu şehrayinin karşısında ruhunun çoşkunluğunu gizleyemez. Bahar, tabiatın bu cümbüşü, kendi ruhuna eştir. O tabiatı insanlaştıracağı yerde kendini tabiatlaştırır ve baharda serhadde giden yolların kıvrımını, sel altında kalan kayaların suya doyuşunu, hep kendi içinde duyar.

[2] Alphouse Daudet, *Değirmenimden Mektuplar*, Türk terc. İst. 1943, s. 56.

Belli ki o, dağa, yola, kayaya, sele ve nihayet kadına hep tabiat içinde yaşamış, daima tabiatla hemhal olmuş bir ruhun gözü ile bakmaktadır:

Yine geldi evvelbahar günleri,
Yüce dağlar yol olduğu zamandır;
Yalvaruben Hakka niyaz ettiğim,
Bülbül güle kul olduğu zamandır.

Hep ağaçlar uçmak donun giyerler,
Âşıklar da bülbüllere uyarlar,
Suda kalmış şimdi taşlar, kayalar,
Her ırmaklar sel olduğu zamandır.

Baharda açılır kırmızı güller,
Şevka gelip fegan eder bülbüller,
Bölük bölük seyre çıkar güzeller,
Âşıkların del (i) olduğu zamandır.

Yine gürler bu yerlerin çığları;
Acep Mevlâm güldürür mü ağları?
Yeşil yaprak, güller açar dağları,
Ulu yollar bel olduğu zamandır.

Kul Mustafa gözden saçar jaleler,
Arar bulamaz derdine çareler,
Açılmıştır gonca gonca lâleler,
Yeryüzünün al olduğu zamandır.

KUL MUSTAFA

Bahar, tabiatın bayramıdır, Rönesansın tabiata âşık şairi de bu bayramı şöyle kutlamıştı:

"Felek, o rüzgâr, o soğuk ve yağmurdan mantosunu çıkardı, ferah güneşle işlemeli, bu güzelim şeffaf elbisesini giydi."

CHARLES D'ORLÉANS

Karacaoğlan da baharı aynı coşkunlukla kutlar:

Çukurova bayramlığın giyerken,
Çıplaklığın üzerinden soyarken,

Şubat ayı kış yelini boğarken,
Cennet dense sana yakışır dağlar!

Ağacımız yapraklarla donanır,
Taşlarımız bir birliğe inanır,
Hep çiçekler, bağrınızda gönenir,
Pınarınız çağlar, akışır dağlar!

Rüzgâr eser, dallarınız atışır,
Kuşlarınız birbiriyle ötüşür,
Ören yerler bu bayramdan pek üşür,
Sümbül niçin yaslı bakışır dağlar?

Karacaoğlan size bakar sevinir,
Sevinirken kalbi yanar gövünür,
Kımıldanır hep dertlerim devinir,
Yaş ile sevincim yıkılır dağlar!

Şairde tabiat, uçsuz bucaksız bir âlemin toptan ve aynı zamanda mücerret bir sembolü değildir, dağ, tabiatın herhangi bir heybetli irtifaı değil, şu veya bu diyarın, biçimi, tepesinden manzarası, hattâ hayvanları belli olan dağıdır. Karacaoğlan'da dağ, bir cins ismi olmaktan çıkar, Bulgardağı, Hasandağı olur. Kırklardağı'na çıkılınca, Hama yolunun kıvrım kıvrım uzandığı görülür, rüzgâr esti mi, kulağa su dolaplarının gıcırtısı gelir:

Çıktım Kırklardağın seyran eyledim,
Sallanarak gider yolu Hama'nın
Yel vurdukça dertli dolap iniler,
Burcu burcu kokar gülü Hama'nın.

KARACAOĞLAN

Halk şairi tabiata raptettiği duygu uzuvlarının keskinliği sayesinde, onun en gizli ürperişlerini, en mahrem kımıldanmalarını hisseder. Sanki kendi kalbinde tabiatın nabzını, kendi kanında tabiatın usaresini duymaktadır:

Her ağaçlar sucu olmuş içilmiş,
Yer yüzüne âb-ı hayat saçılmış.
Gök sümbül, kırmızı lale açılmış,
Güller ağzın açmış güler durmayıp.

KUL MEHMET

Elmanın budağı ağlar,
Göz yaşı durmayıp çağlar...

KARACAOĞLAN

Halk şairi, her halini tabiatın bir haline benzetir ve bunun gizli sevincini, içinde sır gibi saklar:

Coşkun sular gibi akıp durulma,
Kuru gazel gibi göğe savrulma,
Nerde güzel görsem onu çevrilme,
Bizim elde cana kıyan beyler var!

KARACAOĞLAN

Halk şairi, kendisine, olduğu gibi, bütün sadelik ve ihtişamıyla ramolan tabiattan, o içine kuş sesi ve şiirine kekik kokusu katan iklimden ayrılmaya görsün. Bir de ayrıldı mı, sevgili hasretinden daha belâlı, gurbetlerin en acısiyle yanıp tutuşur:

Belli belli bağlarının boranı,
Çift çift olmuş çöllerinin ceranı,
Sana derim, sana, Mumbuç viranı,
Çarşıdan çığrışan tellâllar hani?
.....

Karacaoğlan yavuz ata binerdi,
Üstümüzde avcı kuşlar gezerdi,
Ha deyince beş yüz atlı inerdi,
Akça ceranları kovanlar hani?

KARACAOĞLAN

Karacaoğlan'ın bu memleket hasretinde, "ama nerde o eski karlar?" diyen François Villon'un lirizmine denk bir feryat duyulmuyor mu?

Görülüyor ki, Tanzimattan evvelki şiirimizde iki türlü tabiat anlayışı var: biri ruhçu, insancı, toptan ve sembolcü anlayış, divan şairinin, mutasavvıf şairin görüş ve duyuşu; öbürü tabiata tekke penceresinden bakmıyan halk şairinin anlayışı. Bazan "tabiat içinde erime"ye kadar varan bu anlayışta, tabiata bir şehrâyin seyreder gibi bakan tabiî adamın hayranlığını, onunla candan cana hemhal olmasını görüyoruz. Halk şairinin bu kendisi gibi reel tabiat duyuşunda, cihan şiirindeki pastoralin bütün tecellilerine şahit oluyoruz. Divan

şairi, tabiata kendi fikir alemini aksettirirken, halk şairi, kendi iç âlemiyle tabiatı birbirine sindiriyor ve bu harikulade terkip ile insan-tabiat muadelesinin bir hal suretini bizlere sunuyor.

*
* *

Bir gün şehirden uzaklaşıp da kırlara çıkan ve bunun sebebini:

Buna mucip de iştibahım idi:
Nasıl imar-ı vakt eder anlar?

diye izah eden Hâmid'in *Sahra*'sından evvel Türk şiiri, tabiattan nasibini almış bulunuyordu. *Sahra*, romantik tabiat aşkının, biraz kartpostala kaçan bir nümunesidir. Halbuki hakikî ve candan tabiat aşkını, bu insanı sarhoş eden sevdalı halk şiirinde sık sık görmekteyiz. Halk şairi, sazı ile köy köy, kılıcı ile serhat serhat dolaşan bu sanatkâr, tabiatın çocuğudur ve tabiat, kendi içinde yaşayanlara, kendi bağrında bir kavak, bir dere, bir kaya haysiyetiyle kendisinden bir parça olanlara ramolur ve sırrını fâş eder. Tabiatın büyüsü, bizi güzele, iyiye ve doğruya bağlıyan sihirlerin hem en kudretlisi, hem de en güzelidir. Nitekim mitolojinin Pan'ı da, orman ve kır mahlûklarını korkutmuyor, onlara kötülük etmiyordu. Onun bütün gayzı, durmadan geçenlere, görmeden bakanlara idi.

Divan şairi tabiatı musikileştirirken, halk şairi onunla içli dışlı olarak, Pan'ın ruhunu şadetmiştir.

TABİAT SEVGİSİ

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

Boğaziçi yalılarında oturanların çoğu, kışın İstanbul'a inerler ve nisan sonu, mayıs başında yine Boğaziçi'ne dönerlerdi. Taşıdıkları eşyaların ağırlıklarından başka hiçbir hususiyetlerine alâka göstermiyen, ağırları yüklenirken iniltili sesler çıkaran, fakat ağır olmıyanları da bu hafifliklerini yine tasvip etmiyen bir eda ile kaldıran, eşya az gelmiş gibi, üstelik bir de ağır semerlerini taşıyan hamallar, bu göç işini üzerlerine alırlar, kısa bir zaman için, en mahrem eşyalarımız bile sanki onların olur ve bize yalnız, kalplerimizde taşınacak sevinçler kalırdı. Sonra bütün denkler, sandıklar, hararlar, bohça hizmetini gören yatak çarşafları ve kilimler, en ufaklarından başlayarak içiçe konmuş sahanlar, tencereler, leğenler, lengerler, kazanlar ve üstleri bile örtülmemiş birçok büyük eşyalar, huy ve mizaclarıyla birbirinden en uzak sanılacaklar yanyana gelerek, birbirlerine oyun oynar gibi saklanarak, garip bir tarzda birleşirler ve bir takım devlerin ganimetleriymiş gibi büyük cüsseleriyle, yalıların odalarını ve sofalarını kaplarlardı.

Hizmetçilerin çıplak topuklarıyla alt kattaki döşemeleri, ıslak bezlerle oğmaları yukarı katta bütün neş'elerimizi gıcıklıyan bir ses halinde, bizim için açılan cennet kapılarının gıcırdayışları gibi duyulurdu. Biz denize atılır gibi bir lezzetle, mavi ve aydınlık yalıya göç etmiş olurduk. Yalı sanki açılmış bütün camları, pencereleri, kapıları, odalarıyla bizi kucaklar ve böylece sanki mavi denizi, mavi havası, serinliği, sesleri, güzellikleri ve iyilikleriyle bizi bütün bahar kucaklamış olurdu.

"Hiç kasr suretinde gördün mü nevbaharı?" Gördüm, ey şair! Ve hattâ vücudumun ve ruhumun onunla temasını duyarak içinde nice yıllar yaşadım! Geçmiş zamanları ve insanları duymak ve anlamak için bize en çok yardım eden hep hâtıralarımız oluyor.

İstanbul'da tabiatın emsalsiz güzelliği, şüphe yok ki, Boğaziçi'ndedir ve İstanbul'un en güzel semti olan Boğaz'a o zaman gösterilen rağbet tabiata duyulan sevgiyi ve verilen kıymeti gösteriyordu. Théophile Gautier için olduğu gibi o zamanki hanımlar ve beyler için de tabiat var olan, görülen, sevilen bir şeydi. Bu ruhlar insan güzelliği kadar tabiat güzelliğini de duymasını ve sevmesini biliyorlardı. Bu insanlar daha tabiatla aralarını büsbütün açmamışlardı. Ruhları ve vücutları birbirlerinden tamamiyle ayrılmamıştı. Şehir her

yanından denizlere ve dağlara açtığı ve Boğaziçi de her yanında kırlara açılıyordu. Nakil vasıtalarının iptidailiği, kulübelerde oturanlardan tâ saraylarda oturanlara kadar herkesi mevsimle, alâkalandırır, sıcak ve soğuk, rüzgâr ve kar, yağmur ve çamur herkesi meşgul ederdi. Soğuğu ve sıcağı bütün insanlar duyarlar, konakların, köşklerin odaları da mangallarla ısınırdı. Eski evlerin hayatı insanları tabiattan şimdiki apartmanlar gibi ayıramazdı. Eve bahçeden geçilir, bahçe sulanmak için bir kuyudan su çekilir, çiçekler bahçeden evlere girer, lâvanta çiçekleri temizliği duyuran kokularını yataklara dökerdi. İnsanlar ne tattıkları zevkleri değiştiren mevsimleri, ne de sevdikleri hayvanları düşünmemezlik edemezlerdi. Evin en rahat köşelerinde kediler horlardı. Daha eskiden İstanbullu ata biner, ava giderdi. Şehirde kira arabaları kadar da kiralanan binek hayvanları vardı. Boğaziçi'nde de yalılar önünde oltayla yahut da açıkta kayıkla balık tutulurdu.

Boğaziçi'nin hemen kendine mahsus olan ve sularının nefîs meyvelerine benzeyen balıkları vardır. Bunlar da insanları saatler ve mevsimlerlerle alâkalandırır. Çünki bazıları hemen her akşam, bazıları geceleyin tutulur, ekserisinin, birbirini takiple, aylara göre değişen ve hemen bütün seneyi kaplayan ayrı ayrı mevsimleri vardır.

O zamanlarda Boğaziçi'nde tabiatın manzaralarına ve tatlarına açılmış pencereler ve gözlerle yaşanırdı. Buradaki gönül sahibi insanlar, talihlerini tevekkülle düşüne düşüne içinde ömür sürdükleri lezzetli tabiatla uyuşmuşlardı. Bu sular, bu sahiller kendilerini daima seyredenlere onlar ezelî dostlarıymış gibi, daima birşeyler mırıldanır, sayıklar ve söyler. Karşımızdaki değişen manzaralar ve sabit yalılar, sanki geçmiş günlerimize mevsimlerimize, akrabalarımıza ve sevgililerimize benzer. Burada herkes kendi gönlünden olduğu kadar bu tabiatın içinden gelen bir şiiri dinler. Her gönül bir çok hulya ve hâtıralarının şiir haline gelmiş varlığını sezer. Hüzünlü ve güzel Boğaziçi'nin şiirine dayanan bu yalnızlık, bu sessizlik, bu hayat durgun havasıyla Boğaziçi gibi hisli ve tatlı günlerin ve gecelerin içinde insana bir saadet rûyası nasib eder. Her şeyi neş'eye, sevince çeviren bazı genç ve mesut vücutlar ve ruhlar olduğu gibi Boğaziçi de tabiatın hakikatlerini bir nevi hüzünlü ve içli büyük şiire, ve her şeyi güzelliğe döndürür.

Bazan biraz sisli görünüşü, mavi ve dalgalı suları, bunlara benzeyen, ufak ufak dalgaları andıran, kesik kesik rüzgârlı, ince, mavi havasıyla, İstanbul' unkinden daha ziyade şimalli tabiatiyle, güzelliği dünyada eşsiz olan Boğaziçi, barındırdığı bu tabiat âşıklarına her mevsiminin, her gününün ve her gecesinin ayrı ayrı tatlarını verir. Tabiatı, mehtabı, çiçekleri, çalgıyı ve bülbülleri kendi medeniyetine göre duyan ve anlayanlara; bunların neş'esine, keyiflerine, zevklerine lâyık olanlara ışıklarının renkleri, havasının incelikleri, sula-

rının ve saatlerinin seslerinden toplanan ve ruhu her yanından saran sonsuz bir zevk vermesini bilir.

Her sene yalıya dönünce baharın genç tenli, uzun boylu, mavimtrak günlerine kavuşurduk. Hayat sanki yeniden doğar, ağaçlar yeşillenir, beyaz ve pembe çiçeklerini ve erguvanlar da lâlden alevlerini açarlar. Çiçek kokularıyla dolgunlaşan hava gönlümüzü bir saadet va'diyle kaplar. Herşey kolaylaşmağa, revanlaşmağa başlar. Hayatları hâlâ tabiatın lûtfuna veya kahrına göre kurulan insanların ruhlarında ezelî bir ferahlık çağlar. Günler mavimtrak saatlerini gönüllerin üstünden hayatın musikisini söyletmek için bir mızrab gibi geçirir ve kuş cıvıltılarıyla dolu, bir çocuk neş'esi tadındaki saffetli sabahların, sevilen gözler gibi tesir eden, seven bir kalb gibi dolgun ve durgun akşamların ve menekşeden örülmüş gecelerin şiirli silsilesi başlar.

Büyük bir zafer doğar gibi sabah olur. Fazla güneşe karşı kapanmış, o zamanki içiçe perdeli pencerelerin kumaş perdeleri çekilip, kenarlarındaki tüller altından istorlar kaldırılınca Boğaziçi'nin kendine mahsus güneşli ve serin, sükûtlu ve sesli, lezzetli ve mavi bir günü derhal bizim olurdu. Böyle, zamanlar geçer, fakat ertesi sabah, yine âsude, yine güzel bir günle, yine böyle geçecek zamanlar gelirdi.

Boğaziçi'nin kendine mahsus tatlı bir sessizliği ve onunla içiçe geçen, bütün günler ve geceler boyunca devam eder ve değişen kendine mahsus sesleri vardır. Bu geniş, büyük sessizlikle onu için için dolduran ve âdeta gizli gizli dokuyan ve hep birer rütubet ve lezzetle ıslanmış, yumuşamış, hulyalaşmış olup da insana batmayan sesler, beraber duyulurdu.

Irıpla balık tutan balıkçılar, kendi kendilerini teşvik için âhengi ayaklarının ve kollarının hareketlerine uyan bir şarkı tuttururlar. Arka yollardan bazan hâlâ daha bugünkü zamanları bırakıp gamlı çıngırakların edasıyla gûya geçmiş zamanlara doğru giden bir kervan geçer ve bütün bu gürültüler insana hep aşınmış, âşinalaşmış ve tatlılaşmış gelirdi.

İkindi vakti, Boğaziçi gününün en halâvetli zamanı başlar, tabiat karşısında dua eder gibi sükûta varıldığı akşam başlardı. Bu, Boğaz'ın güzelliklerini seyretmek için beylerle hanımların sandallar ve kayıklarla gezintiye çıktıkları ve Körfez gibi, Dere gibi Boğaz'ın asıl klâsik yerlerine gidildiği saatti. Hayat burada bir temaşa zevkine eriyordu. Sular kararmağa başlayınca herşeyin dili ve edası değişir. Akşam her şeyi azamet ve kadife ile giydirir. Herşey daha çok kalb diliyle konuşmağa başlar. Sular kayıkları, sanki büyütmek istedikleri hulyalarımızın beşikleri gibi saklar. Renkler koyulaştıkça yüreklere bir keder çöker.

Boğaziçi'nin hemen kendine mahsus gibi duyulan kokuları vardır; iyod, yosun, ozon, deniz kokuları ve o zamanlarda bunlara birçok taraflardan çi-

çek kokuları gelir, karışırdı. Tabiat sevgisi, bir de çiçek muhabbeti şeklinde görülürdü. O zamanın insanları için çiçekler de mevcud olan, sevilen bir şeydi. Onların da hayatta ve günün saatlerinde yerleri vardı. Her evde, bahçelerde, sofalarda, odalarda, saksılarda, çiçekliklerde çiçekler bulunur ve hanımlar odaların silinip süpürülmesinden sonra bunların yerlerine yerleştirilmesiyle meşgul olurlardı. Çiçekler de geniş ruhlu, açık renkli, aydınlık içli, Boğaziçin'e açılmış pencereli, avizeli geniş odalı yalılara elbette daracık odalı küçücük bir apartmana yaraştığından daha çok yakışırdı. Yalıların içi baharın genç teni gibi kokardı. Her gece, çiçek saksıları yatılacak odalardan çıkarılır, sofalara bırakılırdı. Fakat çiçek kokuları, bahçelerden yalılara yükselerek açık camlı odalardan içeri girerdi. Akşamları bazı balkonları vücutlarıyla, kokularıyla bir tente gibi saran mor salkımların kokusu dışarı taşar, yolları kaplardı. Korular ve bahçeler önlerinden geçen kayık ve sandallar, su üstünde bir de çiçek kokularını yararak geçerlerdi. Suphi paşazade Sami Bey'inki gibi bazı yalıların serleri meşhurdu. Korulardan, bahçe duvarlarından taşan kokularla bütün Boğaziçi en katı kalbleri yumuşatacak, rikkate getirecek bir duygu ile çiçek kokardı. Düşünsek, çiçeklerin kokusu büyük bir şefkat değil midir? Tabiatın içindeki bir iyilik ve güzellik dünyasına bu konulardan geçerek varılamaz mı?

İnsanların ruhunda her zaman bir derinlik oyan ihtişamlı gurublar başladığı zaman sandalla Anadolu sahillerini takib edenlere bu manzara Rumeli sırtlarında bir opera heybetiyle görünürdü. Rumeli sahilinin gölgesi, yavaş yavaş koyulaşa koyulaşa sulardan dağlara tırmanır ve güneş ufukta uzun uzun kanar. Rumeli kıyısından bakılınca da Anadolu sahilinde, güneşin aksiyle, ötede beride, öbek öbek birçok camlar altın kesilir, altınlar gibi parıldar.

Guruplar herşeyi dâkilerin edasıyla söyletmeğe başlar. Gurub bize gönlümüze benzeyen emeller ve hulyalara benzeyen arzular aşılar. Bizim gizli fikirlerimiz ve mahrem hislerimizi gıcıklar. Bize geçmiş rûyalarımızı anlatır ve bizi yeni rûyalara sarar. Birdenbire bize gûya Fuzulî hitab ediyormuş gibi ruhumuzda uyuklayan hisler coşar, hayatımızdan daha çok lezzet ve talihimizden daha çok saadet arar.

Güneş çekilip sular büsbütün kararınca Boğaz'ın hayatı da büsbütün esrara dalar. Boğaziçi gecelerine misli bulunmaz bir tat ve şive veren, titrek ziyalar ışıldamağa, şefkatli kokular duyulmağa ve yumuşak sesler mırıldanmağa başlar.

Herşeye bir lezzet sinerek herşeyi biraz kendine, güzelliğe, ümide ve hayale doğru çeken bu saatlerde denizi, üstünde duran diğer bir deniz gibi, karanlık kaplar. Karşıki sahilde, birer mâbet kandilini düşündüren lâmbaların hafif ışıkları toprağa düşmüş yıldızlar gibi hayal meyal parıldamağa koyulur.

Sanki sevmekle incitmekten korktuğumuz birer kalb kadar tesirli bir eda ile sulara akseder. Boğaziçi böyle mehtap olmadığı geceler bile kendi üstüne kapanmış bir göl, büyük bir havuz halini alır. Bu sular, büyülenmiş bir diyar gibi parıldar. Çiçek kokuları havayı sanki vücuduyla kaplar. Pencereden gece havasını duyduğumuz zaman, açık camdan giren kokularla mehtapsız gece kokladığımız menekşeden daha koyu, büyük bir çiçek gibi ruhumuza dolar.

Hele mehtapta, Boğaz'da saz olmadığı gece lâmbaları yanmamış ve kafeslerle camları mehtaba açılmış odada, mehtap, çok güzel olduğu için, huzuruyle bir sessizlik yayardı. Odada belki ancak çocukların hoşlarına gitmeyen bir sükût hüküm sürer ve beylerle hanımlar, yemekten sonraları, kahve veya sigara içtiğimiz gibi, gelirler, mehtabı seyrederlerdi. Herkes bu temaşayı bir lezzet ve saadet bilirdi. Sükûtları sözlerine üstün olan hizmetçiler, bu sırrı belki anlıyamadan, ciddî yüzleriyle, iptidaî adamların tabiatın intişamını bozmayan çocukça saffetiyle bu sükûta katılarak gölgeler gibi gelirler, kahve, su, sigara, kibrit getirirler ve sessizce çıkıp giderler.

Boğaziçi'nin hemen kendisine mahsus gibi görünen kuşları da vardır: Gündüzleri sulara kanadlanmış köpüklü gibi konup kalkan beyaz martılar ki, sesleri sanki dolgun bir tadın fazla gelerek dökülüşüyle mavi havayı yırtar. Önümüzde suya dalıp kaybolarak tâ uzakta meydana çıkan karabataklar. Boğazın üstünde ancak kanadları suya değmiyecek kadar alçaktan ve birbiri ardından sıralanmış uzun bir zincir halinde uçan ve saldıkları gölge sularda gûya hiç kımıldamayan bir şerit halinde uzayan yelkovan kuşları. Yalıların alt kat direklerinden birinin üstünde her sene aynı yuvayı yapan, öteye beriye aceleyle uçup gelen tez canlı, tiz sesli kırlangıçlar. Geceleri de, bütün bu içli tabiatın romantik hislerini sanki tarayarak onları uzun uzun ruhlara aşılayan, ulvî sesli bülbüller.

Bazı gecelerde, yemekten sonraları, hanımlara bir bülbül dinlemek arzusu gelir ve biz çocuklar da hareket ve değişiklik zevkiyle, hemen bu arzuya uyarak, bu fikri sevinçle alkışlardık. Bazan, nizama riayet etmek için ucunda bir fener yanan kayığa biner, Baltalimanı'ndan geçer, Körfez'e ve Dere'ye bülbül dinlemeğe giderdik. O zamanlar Baltalimanı'n, Körfez'in ve Dere'nin, aksi sadaların cevap verdiği bülbülleri ve Dere'deki mezarlıkların serviliklerine gizlenen eski bülbül yuvaları meşhurdu. Burada ihtiyar ağaçlar ve onlar kadar ihtiyar mezarlar vardı. Bütün bunlar, dinlediğimiz bülbül seslerine tarif edilmez bir takım romantik hisler katardı. Bu derin gecelerin de gûya susup dinledikleri o mezarlıkların yüksek ağaçlarında dem çeken bülbüllerin ruhlara saldıkları artık hiç bir zaman unutulmaz seslerin ve sözlerin uzun uzun dinledikten sonra dönerdik.

Gece yarılarına doğru bile Boğaziçi'nin sesleri büsbütün susmazdı. Bu sesler, gecelere sanki bir ninni söyler ve geceler bu sesleri, sanki bir ninni gibi dinler. Geçen bir kayıktan denize dalan küreklerin sulardan çıkardıkları, sonra, sulara damlattıkları ipekten sesler. Uzakta, bir gazel söyliyerek giden bir adamın yanık sesi, Ağlarını, gelen bir vapurdan korumak isteyen balıkçıların insanların dünyada hayatlarını ne kadar zorlukla kazandıklarını gösteren ve böyle ekmeklerini korumak isteyince hemen candan kopan sesleriyle "Kaptan! Kaptan!" diye haykırmaları. Boğaz'ın ortasında, geceden daha koyu bir gölge halinde sükûtun sularını yararak yüzen bir vapurun çıkardığı sesler. Ve arada bir vakfe olur, sükût, bir nakarat gibi, gûya hiç bozulmamış haline döner.

Gece, bize sevdiğimiz bir musiki gibi tesir eder. Hiç bir zaman karanlık herşeyi kaplamaz. Onun içinde mutlaka sönüp yanan gizli, yumuşak ışıklarla fosforlu bir parıldayış vardır. Hiç bir zaman hava boşluğu gibi duyulmaz. Onun içinde mutlaka bize onu bir vücut gibi duyuran kokular, nefesler vardır. Hiç bir zaman sükût tamam olmaz. Onun içinde mutlaka ona uyan bir mırıldanış ve sayıklayış vardır. Boğaziçi, gece bir uyku değil, bir rûyadır.

Baharın bu yumuşak günler ve gecelerinden sonra yaz gelir, yazın ağır sükûtlarla dolu, sıcak, bunaltıcı, hummalı büyük günleri gelir. Hava, sular, vücutlar güçlükle nefes alıyorlar gibi, uyuşurlar. Ruhun rabıtaları gevşer, arzuları ve emelleri ezilir, uzakta duyulan sesler ve görülen manzaralar insana sıcaktan bunalmış ve bayılmış hissini verir. Güneş denizde parlarken kaynıyor, eriyor gibidir. Gönüller üstüne sıcak bir dudak gibi değen yaz günleri gelir ve ruhlarda saklanan aşk, humma gibi, ömrümüzü saran büyük bir yangın gibi tutuşur.

Yazın altınları ve ateşleri eridikten ve söndükten sonra eylül gelir. Sonbaharın çözülen bağları, uzun rüzgârları, renklerin ağlayışlarıyla Boğaz'ın belki en sisli ve içli, en tesirli ve lezzetli günleri gelir. Koruların kokuları, suların sesleri gamlılaşır. Ağaçlar inanılmaz zenginlikte bir takım vahim inkıraz renklerine bürünürler. Herşey soyunmağa, gönüllerin en son güzelliğini, aşkın, ihtirasını söylemeğe, haykırmağa koyulur. Gûya bir sevgili göçüşünü duyarak vâdetmemiş olduğu vuslatları da sunar gibidir. Her ses bir sonu söyler, veda eder. Veda ederken de bize sırrını döker gibidir. Bir yerde muhakkak, tabiatın gizli bir ruhu vardır ki, ağlar. Fakat hayat o kadar fânî ve mânâsızdır ki, mevsimin gamlı musikileri her yandan coşmağa ve gönlümüze süzülmeğe başladığı zaman, hüznü de saadet kadar mâkul bularak sevdiğimizi anlarız.

Mavimtırak Boğaziçi'nin böyle hususî bir medeniyet çerçevesi içinde hisli bir tabiatın saatler ve mevsimlerine uyarak geçen hayatı ne güzel, hattâ ne uslu ve mükemmeldir! Fakat her zaman ruhun açılmasına yarayan, bizi daima hayale götüren bu hayat, bilmez miyiz, insanı tâ iliklerine kadar bir aşk,

bir vuslat ihtiyacıyla yoğurur. Boğaziçi sularında, kayık geçer geçmez bir iz taşımadan silinen bu müphem yollar, hiç bir sona erişmeden biten bu sandal gezintileri, hiç bir neticeye varmadan geçen bu güzel saatler, bir saadet rahatlığı vermesi gerektiği halde, gönlümüze ancak daha büyük bir saadeti bekleyişimizin boşluğunu ve acısını verir, bu günler, bir edibimizin o zaman demiş olduğu gibi, o kadar "hayal içinde" kalırdı ki, ancak daha derin bir aşk için bir hazırlanış olur ve hep daha canlı bir vuslatın yakıcı ihtiyacını duyururdu. Ruh, hasta, bir hassaslıkla, her geçen zamanı kaybolan bir fırsat sayardı. Bir taraftan bu sesizlik; bir taraftan bu hulya; bir taraftan bu yoksulluklar ve bir taraftan bu tabiat sevgisi ve musiki iptilâsı ruhları daha engin bir vuslat ihtiyacıyla kaplar, hep bir aşk faslına hazırlardı. Tâ vücudumuzun içinde olduğu gibi tâ bu göklerin, bu dünyanın da yüksekliklerinde ve derinliklerinde aşkın bir hazırlanış ve oluş halinde toplandığını ve bizi aynı talihe sürüklediğini duyardık.

Günün veya gecenin hisli bir anında birden küçük birşey geçer, gönlümüzü taşıran bir damla düşer. Uzakta bir vapur sesi haykırışa benzer. Karşımızda bir servi titreyerek boynunu büker. Bir gülün kokusu bize çok gelir. Bir martının haykırışıyla sükût bir çıplaklığı örten bir kumaş yırtılır. Işıklara karışan bir sis hatırladığımız bir vücut gibi soyunur, gerinir sonra kaybolur. Bir dalga bizi sallayarak vücudumuzu ikiye ayıracak gibi olur. Havada esrarlı bir ürperiş duyulur. Hülâsa gizli ve belirsiz bir şey ve sanki birdenbire geceyi yırtan bir şimşek çakmış gibi o saniyenin aydınlığında ve uyanıklığında ruhumuzun, karanlık âleminde, nasıl bir bekleyiş halinde olduğunu görürüz. Ah! Hangi gün, hangi gece, hangi saat, hangi an geçmişti ki, biz onda saadetimizi aşkımıza feda etmeğe hazır değildik? Unuttuk muydu ki, bu güzel hayatın sathından böyle bin zevk alırken asıl beklediğimiz, büyük bir aşkın vuslatından ibarettir? Unuttuk muydu ki, biz yalnız bu aşk için yaşarız, bizim için saadet yalnız onun vuslatıyla mümkün olabilir ve hattâ, ondan gelecek olsa, ölüme bile razıyız?

I. HALK EDEBİYATI ÖRNEKLERİ

I. Nazım:

(Ferdî Mahsuller)

YUNUS EMRE

Keleci bilen kişinün yüzüni ağ ide bir söz
Sözi bişirüp diyenün işini sağ ide bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı
Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ide bir söz

Kelecilerün bişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us-ıla düşürgil dimegil çağ ide bir söz

Gel ahî iy şehriyâri sözümüzi dinle bâri
Hezâr gevher ü dinârı kara toprağ ide bir söz

Kişi bile söz demini dimeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ide bir söz

Yüri yüri yolun - ıla gâfil olma bilün - ile
Key sakın ki dilün - ile cânuna dâğ ide bir söz

Yûnus imdi söz yatından söyle sözi gayretinden
Key sakın o şeh katından seni ırag ide bir söz

KAYGUSUZ ABDAL

Kaplu kaplu bağalar kanatlanmış uçmağa
Kertenkele derilmiş diler kırım geçmeğe

Kelebek ok yay almış ava şikâra çıkmış
Tonguzları korkudur ayuları kaçmağa

Ergene'nin köprüsü susuzlukdan bunalmış
Edirne minâresi eğilmiş su içmeğe

Kazana balta koydum çervişin deremezem
Çuval çayırda gezer segirdüben kaçmağa

Allah'ımung tağında üç bin balık kışlamış
Susuzluktan bungalmış kanlı ister göçmeğe

Leglek koduk toğurmuş ovada zurna çalar
Balık kavağa çıkmış sögüt talını biçmeğe

Kelebek buğday ekmiş Manisa ovasına
Sivrisinek derilmiğ ırgad olup biçmeğe

Bir sinek bir devenin çekmiş budun koparmış
Salınuban seyirdür bir yâr ister koçmağa

Bir aksacık karınca kırk batman tuz yüklenmiş
Kâh yorgalar kâh segirdür şehre gider satmağa

Tonguz düğün eylemiş ayuya kızın virmiş
Maymun sındı getürmiş kaftan gönglek biçmeğe

Deve hamama girmiş tana dellâklik ider
Su sığırı natır olmuş nöbet ister çıkmağa

Kaygusuz'un sözleri Hindisan'ung kozları
Bunca yalan söyledüng girer misin uçmağa

Bir kaz aldım ben karıdan
Boynı da uzun borudan
Kırk abdal kanın kurudan
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Sekizimiz odun çeker
Dokuzumuz ateş yakar
Kaz kaldırmış başın bakar
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Kaza verdik bir çok akçe
Eti kemiğinden pekçe
Ne kazan kaldı ne kepçe
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Kaz değilmiş be bu azmış
Kırk yıl Kaf dağını gezmiş
Kanadın kuyruğun düzmüş
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Kazı koduk bir ocağa
Uçtu gitti bir bucağa
Bu ne hâldir Hacı ağa
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Kazımın kanadı selki
Dişi koyun emmiş tilki
Nûh Nebi'den kalmış belki
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Kazımın kanadı sarı
Kemiği etinden arı
Sağlık ile satma karı
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Kazımın kanadı ala
Var yürü git güle güle
Başımıza katma belâ
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Suyuna biz saldık bulgur
Bulgur Allah deyü kalkır
Be yârenler bu ne hâldir
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz

Kaygusuz Abdal n'idelim
Ahd ile vefâ güdelim
Kaldırup postu gidelim
Kırk gün oldu kaynadırım kaynamaz.

KARACAOĞLAN (16'ncı asır)

ALAMAN DAĞLARIN TÜRKİSİ

Üstünde yortduk eşdük,
Sarpdur Alaman dağları.
Bihamdillâh hele geçdük,
Sarpdur Alaman dağları.

Yollarında bataklar çok,
Eğri büğri sokaklar çok,
Issuz kalmış yataklar çok,
Sarpdur Alaman dağları.

Varat'ın kanda bağları,
Sayru kaldı çok sağları,
Bulunmadı yarağları,
Sarpdur Alaman dağları.

Duman bürüdi yolumuz,
Şaşdı aklımuz bilümüz,
Susuz kurudı dilümüz,
Sarpdur Alaman dağları.

Sultan Süleyman Hanumuz,
Gâziler çevre yanumuz,
Bu sözde yok yalanumuz,
Sarpdur Alaman dağları.

Hazret Paşa önce yorur,
Kul ve beğler yolca durur,
Husrev Paşa erce korur,
Sarpdur Alaman dağları.

Yürek doymaz havasına,
Şükür indik ovasına,
Vardık hem yaylasına,
Sarpdur Alaman dağları.

Çok durur taze meyvası,
Lezzetlü kızıl alması,
Sararmış olmış ayvası,
Sarpdur Alaman dağları.

Hisarları koyub gitdük,
Etrâfını viran itdük,
Oğlın kızın esir itdük,
Sarpdur Alaman dağları.

Aşduk eşdük bellerin,
Yidük hem tatlu balların,
Çok yangılduk hem yolların,
Sarpdur Alaman dağları,

Dünyede şey kalmaz olur,
Sağ olan baş gene gelür,
Karacaoğlan gör nice bilür,
Sarpdur Alaman dağları.

KUL MEHMED

Yavrum kuzum seni aldırdım elden
Kuzum kuzum der de meler bir koyun
Usandım da bezdim bu tatlı candan
Kuzum kuzum der de meler bir koyun

Yine çiçeklendi dağların başı
Koyun bem nideyim Mevlâ'nın işi
Dâim durmaz akar gözümün yaşı
Kuzum kuzum der de meler bir koyun

Koyun senin derdin çoktur nideyim
Yanınıza başka kuzu katayım
Vapur seni koyaklarda güdeyim
Kuzum kuzum der de meler bir koyun

Kuzum senin budur alnında yazı
Hiç elin kuzusu olur mu kuzu
Yüreğimde vardır bir ince sızı
Kuzum kuzum der de meler bir koyun

Seni güden çoban gayri gütmesin
Yaydığı yerlerde otlar bitmesün
Kuzunu yiyenler onup yitmesin
Kuzum kuzum der de meler bir koyun

Bugün koyun tuz taşı'na gelmedi
Elin kuzusu da kuzu olmadı
Arayıp da kuzusunu bulmadı
Kuzum kuzum der de meler bir koyun

KEREM

Gide gide bir sineğe düş oldum
Yakın bildim bu sineğin işini
Tuttum kılıç ile kellesin kestim
Yedi dağ üstünde serdim leşini

Vızıldadı sinek uçtu havaya
Yağın sürdük üç yüz altmış deveye
Etin koyduk bin yüz yetmiş tavaya
Peşkeş ettik Kayseri'ye döşünü

Sineği meydana tutup attılar
Bin yüz kese akçe yağın sattılar
Kemiklerinden bir köprü çattılar
Hesap ettik iki bindir yaşını

Karışladım yedi karış dizi var
Yüz otuz harmandan büyük gözü var
Seksen kantar iç yağının hası var
Yazın görmüş zemherinin kışını

Derisini çadır edip oturduk
Etin kestik dört köşeye oturduk
Gürcistan'a Mirahur'a götürdük
Açtık biz ağzını saydık dişini

Ol sineği gören kaçtı geriye
Karşı-koydu yüz bin atlı çeriye
Kanatların yelken ettik gemiye
Fil burnundan uzun gördüm kaşını

Ben bilirim karanlıkta geleni
Gelüp benim tatlı canım alanı
DERTLİ KEREM söyledi bu yalanı
Ya kim gördü şu sineğin eşini

KÂTİBÎ

Kış eyyâmı gidüp bahar gelince
Açılur gafletten gözü dağların
Donanır zeyn olur gonce gülleri
Bülbüllere geçmez nazı dağların

Rûz ile şeb teşbihdürür işleri
Vird-i Hakk'ı olur daim kuşları
Eflâke berâber olmuş başları
Dergâh-ı Hak'kadır yüzü dağların

Kudretten eğnine hulle biçilür
Hak rahmeti üstlerine saçılur
Türlü türlü çiçekleri açılur
Cennet-i a'lâdır yazı dağların

İlkbahar gark olur yeşil donlara
Hidâyetler Hak'dan gelir anlara
Esen yeli safâ verir canlara
Misk ü anber kokar tozu dağların

Zeyan olur açılur dört yanı lâle
Irmakları benzer âb-ı zülâle
Kâtibî der şu cihanda edile
Şükr-i Hak'ka şimdi sözü dağların

ÖKSÜZ ÂŞIK

Misâl-i cennettir evvel bâhârı
Açılır kırmızı gülü Tuna'nın
Öter bülbülleri leyl ü nehârı
Esen bâd-ı sabâ yeli Tuna'nın

Türâba gark olmuş yerdedir yüzü
Gökden iner cemre sökülür buzu
Arzulayup akar Karadeniz'i
Çok gedâlar alur seli Tuna'nın

Alaman Dağı'ndan beri geçmiştir
Engerus ilinden yollar açmıştır
Analar ağlatup kanlar içmiştir
Söylemeğe yoktur dili Tuna'nın

Kimse bilmez anın kandedir başı
Dalgalanup gelir yeğindir cûşu
Eksik değil yaylasının savaşı
Leş ile doludur gölü Tuna'nın

Öksüz Âşık bunu böyle dedi mi
Selâmlamış Belgrad'ı Budin'i
Almış bir ovayı akar kademi
Serhadlere uğrar yolu Tuna'nın

ÖKSÜZ ÂŞIK

TÜRKİ

Gül budanmış dal dal olmuş,
Menekşesi yol yol olmuş,
Siyah zülfün tel tel olmuş

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet ellere düşeli.

Gül menekşeye karışmış,
Küskün olanlar barışmış,
Taze fidanlar erişmiş

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet ellere düşeli

Öksüz Âşık der bu sözü,
Hakka çevrilmiştir yüzü;
Öldü zannettiler bizi

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet ellere düşeli.

KARACAOĞLAN (17'nci asır)

KOŞMA

Kadir Mevlâ'm seni öğmüş yaratmış
Çiçekler içinde birdir menevşe
Bitersin güllerin hârı içinde
Korkarım yüzüne batar menekşe

Yaz gelir de heveslenir bitersin
Güz gelince başın alır gidersin
Yavru niçin boynun eğri tutarsın
Senin derdin benden beter menevşe

Senin meskenindir kayalar sengi
Kokusu menevşe güldür irengi
Aradım dünyayı bulunmaz dengi
Güzel yatağında biter menevşe

Bakmaz mısın Karacoğlan haline
Garip bülbül konmuş gülün dalına
Kadrin bilmeyenler alır eline
Onun için eğri biter menevşe

ÂŞIK ÖMER

KOŞMA

Şu'le salmış âleme bir nûr-i ezherdir güneş
Ol yedi yıldız ki derler cümleye serdir güneş
Ol gedânın pâyine yüz sürdüğüyçün dem be dem
Kadr ile rif'at bulup eflâke hemserdir güneş

Yılda bir kerre kamuyu devreder ol mürg-i can
Yedi yıldır hem yiğirmi dört menâzil âşiyan
Aya âşıktır olup destine altun şem'edan
İştiyâkından gezer çerhi kalemderdir güneş

Mihr ü mâha gök yüzü çünkim oluptur cilveger
Şâm olunca birisi cevlân eder biri seher
Lütf olunmuştur Hudâ'nın feyzi yüzünden meğer
Hâki altun etmeğe kimyâ-yı ekberdir güneş

Burc-i devletten tulû' eyler cihâna her seher
İrgörür âlemlere nûr-i İlâhîden eser
Şâm-ı zulmetten halâs eyler cihânı her seher
Kadrini bilsen *Ömer* görsen ne gevherdir güneş

GEVHERÎ

KOŞMA

Yine bahar oldu donandı dağlar
Âsumâna çıktı zârı bülbülün
Uyanıp göz yaşı yere saçıldı
Hercâyi olmuştur yâri bülbülün

Bir zaman gülünden eyler hikâyet
Bir zaman hârından eyler şikâyet
Asmağa ne dâr ister ne bir kemend
Tâ ezelden güldür dârı bülbülün

Bir zaman yârinden ayrılıp ağlar
Solar viran olmuş bağçeler bağlar
Ayrılık kâr etmiş ciğerim dağlar
Derûnumdan çıkmaz nârı bülbülün

Der Gevherî gül yürümüş yârına
Yandı yürek kebab oldu yerine
Kimler geçmemiştir âh ü zârına
Hak'kı zikretmektir kârı bülbülün

GEVHERÎ

TÜRKÎ

Bahar eyyâmı geldi
Zinet oldu dağlar şimdi
Gül açıldı âlem güldü
Seyran eder bağlar şimdi

Benefşe otağın kurdu
Goncesin başına derdi
Garip bülbül gülü gördü
Figan edüp ağlar şimdi

Zanbak tuğunu dikti
Sûsen de hançerin çekti
Cümle dağlar karın söktü
Sular akar çağlar şimdi

Çayır çimen hep seçildi
Dolu peymâne içildi
Lâle sünbüller açıldı
Cennet oldu bağlar şimdi

Bâd eser servi salınur
Sim ile zerrin bulunur
Çenk ile tanbur çalınur
Âhenk tutar neyler şimdi

Bahrîdir deryâya daldı
Cevâhir kânımı buldu
Bu Gevherî mecnun oldu
Dürr-i yektâ söyler şimdi

BENLİ ALİ

İLÂHÎ

Görmedim irmiş cihânda başuna deryâ senün
Hak'dan artık kim karışur işüne deryâ senün
Sarsılur hep cümle âlem cenk idicek bâd ile
Kimseler tâkat getürmez cûşuna deryâ senün

Bâd elinden yaş dökersin görürem ağlar gibi
Gâh olur dümdüz olursun yemişün bağlar gibi
Mevc urup kumlar gelince gâh-gâh dağlar gibi
Uğrasın ol dem adûlar fâşuna deryâ senün

İnciler sayyâdın olmuş şikârın olur gezer
Gavvâs olan yek sadefden dürrüni almak sizer
Şaşar âdem heybetinden âh ider bağrın ezer
Görmedim kat'ola dadan işüne deryâ senün

Bir kuru levh üzre gider hasretün görmek diler
Şiddet-i darbundan ağlar şâz olur sanma güler
Bocalar tâkat getürmez her yana kep keştîler
Gark-ı âb olur gelenler tuşuna deryâ senün

Şâz olur kurban ider hayr ile senden giden
Hazret-i Nuh köçegidir yolun erkânun güden
Mevsim-i evvelbaharda her köşen seyrân ider
Benli Ali'm der ki uğrar kışuna deryâ senün

HASAN

TÜRKİ

Senin yazın kışa benzer
Bir sevdâlı başa benzer
Çok içmiş sarhoşa benzer
Duman eksilmeyen dağlar
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan ağlar

Serviye benzer meşesi
Del'olup aşka düşesi
Top top olmuş menevşesi
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan ağlar

Mor menevşe boynun eğmiş
Yapracağı suya değmiş
Yazın yeşil kemha giymiş
Kışın ak sâdeli dağlar
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan ağlar

Ben bu dağdan geldim geçtim
Boz bulanık suyun içtim
Ben yârimden ayrı düştüm
Gördünüz mü bakan dağlar
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan ağlar

Yükseklerde yurdun mu var
Şahinlerin kurdun mu var
Bencileyin derdin mi var
Göz yaşları akan dağlar
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan ağlar

CİNGÖZOĞLU ÂŞIK SEYİT OSMAN

Durmam halkın Anavarza çölünden
Savrun'dan Sumbas'dan Bucak belinden
Kırksu'dan Tapan'dan Hacın yolundan
Kirez'in başına gonun durnalar

Kirez'in başından galkın nazınan
Hacın Göksu görükmez mi gözünen
Kozanoğlu ava binmiş bazınan
Gendinizi sarpa çekin durnalar

Obruk'tan Çaltak'tan yolun üzeri
Göktepe burnunda kılın nazarı
Yayacı'dan gariplerin mezeri
Eğin boynunuzu bakın durnalar

Ali durmam ordan erce yakının
Gavsavran'dan Höketçe'ye bakının
Teke suyun gıblasından sakının
Engin uçmam yüksek kakın durnalar

Mırıg'ın hanına gonmam savışın
Çok olur Goç Dağından alıcı guşun
Hasır'cıda mor sümbüle garışın
Ürüzger değiştikçe kokun durnalar

Durnamın gelişi Çukurova'dan
Düzmüş gaterini yüksek havadan
Guruçay yolundan Gılışkaya'dan
Taf'ın gözü ora enin durnalar

Çık Deve yokuşu Mandal'ın düzü
Çırışın çırpının edin avazı
Yoncalıdere'de Sindel'in özü
Düşün Gocaormak'a akın durnalar

Çek gateri Kölete'nin dağına
Dönder gılavızı yolun sağına
Elbaşıoğlu şahan sular sığına
Rüstem Ağa'dan sakının durnalar

Gonak Gonak gelir durnamın hüyü
Hazeşe üsünde Duzla'nın köyü
Geç Gızılırmağa Sağrıg'ın suyu
Orda Cigalını dakın durnalar

Oradan da seher vaktı yekinin
Eğricenden bir tecâz sokunun
Çokra'dan da Durunbey'e dokunun
Beylerin haline bakın durnalar

Durnam çıkıp geldi Bozok eline
Öterkene mail olduk diline
Ağdağ'ın içinde Gonak gölüne
Bir gece gendinizi dökün durnalar

Der Seyid'im bahar geldi yazınan
Ötüşerek durmam geldi gazınan
Şu bizim silayı da görmüş gözünen
Değiyor sineme okun durnalar

SEYRANÎ

Gam yemezdim Receb olsa cümle ay
Döner Muharrem'e ay gide gide
Bunda gedâ olan anda olur bay
Anda gedâ olur bay gide gide

Ömrüm kaba yelden kar gibi erir
Vücudum toprağa düşünce çürür
Her eşyâ aslının hükmünü verir
Divan atı olur tay gide gide

Nazar eyle otlu koyağa
Çiçekler boyanmış elvan boyağa
Tevekkel ol baykuş gibi ayağa
Gelir kısmet olan pay gide gide

Zannetme Seyrânî yıldız ay olur
Doğru oku atan eğri yay olur
Katreler karışır ırmak çay olur
Bulur deryasını çay gide gide

HENGÂMÎ

KUŞLARIN DESTANI

Kuşların şehrine azimetim var
Vasf idem hâllerin ben ahibbâya
Arifsen kıssadan çok hisse çıkar
Akıl irmez bu suretde Mevlâ'ya

Cem'oldu mahlûkat dağdan yokuştan
El-aman çağrışır ol "karakuş"tan
"Gögercin" "doğan"dan "serçe" "baykuş"tan
Şekvâya geldiler şol "akbaba"ya

"Keklik"le "bıldırcın" geldi bir yere
"Kumru" der da'vâyı gör hitab üzre
"Ishak" kuşu etti bir müşâvere
"Bukuk" "bukal?" oturdular da'vâya

"Tûti" kuşu söyler tûtî-i lisan
"Soyka Sarı" saman ferâsetli can
Çok şükür imdâda geldi "papağan"
Hiç çare yok kan düşürdü araya

"Ebâbil" ehl-i takvâ kafadar
"Kırlangıç" zâde de hâfızlıkta var
Dünyâda bî-edeb veled (i) zinâlar
Dürlü dürlü dil öğrenir "çavga"ya

"Bülbül" Fârisî söyler gâhî Arabî
"Kanarya"nın acâyibdir meşrebi
"Alaca saksağan" zevzek çelebi
Kırkbin mâni söyler bir yumurtaya

"Gayet âteşbazdır murg-ı "semender"
"Puhu" kuşu her yerde nâmı var
"Leylek" baba etmez bir yerde karar
Altı ayda bir kez gider sılaya

"Kuru Ali" bir Hindli mahlûkat
"Uzun Ali" gerçi bir ahmak sıfat
"Balıkçın" ayyardır "martı"da fesat
Pay vermezler "saka" kuşu gedâya

Cümle mahlûkattan büyüktür "kuğu"
"Devekuşu" vardır ondan da ulu
Kuşlarda "çapkın"ın hâli bir gayrî
Perende öğredir "cura" "turna"ya

"Tahtalı"da vardır zerrecek yürek
"Karatavuk" olmaz kuşa müşterek
Dağlar arasında vaktın bilerek
"Karabakkal" gece çıkar sılaya

Bir acâyip mahlûkattır "yelyudan"
Can tatlıdır yalan hep geri kalan
Gök yüzünde "kerkenez"dir korkudan
"Tavşan" teslim olur "Kaplumbağa"ya

"Şahin" bey kuşların şehlevendi
"Atmaca"nın yoktur misli menendi
Dağlar kethüdâsı "kartal" efendi
"Kuzgun" sofralarda konar mevtâya

"Cavalga"ya? haber verin gelsünler
Anlar da "Hüdhüd"e haber versünler
"İskete"ler bu da'vâyı görsünler
Biz râzı oluruz bu mürâfâya (mürâfaa)

Bu da'vâya parmak bastı "tavus"
"Sığırcık" ordusu andan da yavuz
"Yarasa" der sulh-ârâ olunuz
Cümlenize de ben geldim ricâya

Barış görüş ordu ordû-yı a'dâ
"Ördek" ferahından etti vakvaka
Ak sakallı "hindi" "kaz" âlim baba
Dağıttı ordusun saldı deryâya

Hengâmî hikmettir murg-i "anka"
Hayiftir âlimler olmaz âşinâ
İns ü cin "kurt"la kuş mahlûk-ı eşyâ
Cümlesi de niyaz ider Mevlâ'ya

DADALOĞLU

Çıktım yücesine seyran eyledim
Cebel önü çayır çimen görünür.
Bir firkat geldi de coştum ağladım
Al yeşil bahçeli Kaman görünür

Şaştım hey Allah'ım ben de pek şaştım
Devrettim Akdağ'ı Bozok'a düştüm
Yozgat'ın üstünde bir ateş seçtim
Yanar oyluk oyluk duman görünür

Biter Kırşehir'in gülleri biter
Çağrışır dalında bülbüller öter
Ufacık güzeller hep yeni yeter
Güzelin kaşında keman görünür

Gönül arzuladı Niğde'yi Bor'u
Gün günden artmakta yiğidin zarı
Çifte bedestenli koca Kayseri
Erciyes karşında yaman görünür

DADALOĞLU'm da der satından satı
Çekin eyerleyin Gökçe kır atı
Göçmek değil bizim ilin muradı
Ak yâre gitmemiz güman görünür

CELÂLÎ

AY-GÜN DESTANI

Ay ile gün dil cengine durdular
Güneş der ki ben veririm ziyayı
On iki kulleden tığ gösterende
Hep garrâ eylerim kamu dünyayı

Ay der ki gel canım düşme inada
Üstümüze hâzır nâzır ol Hüda
Çırağımsın benden geldin âbâda
Böyle benlik ile görme dâvâyı

Güneş der ki eder erkânın tanı
Ne güne çırak ettin sen beni
Gel bakım şâhidin isbatın hani
Beyhude kendine ver pâyeyi

Ay der ki ol Hakk'ın fermanı geldi
Cebrail kanadın alnımı sildi
Nice bin hazaran nurumdan aldı
Bakmaz mısın yüzümdeki karayı

Güneş der ki senden çarhın durağı
Boynumdan kesilmez torbanın yatağı
Her bir şer işlerin sensin yatağı
Zulmetin tufanı alır semayı

Ay der ki neşterin ucu bendedir
Üçlerin beşlerin veçhi bendedir
Beş vakit namazın üçü bendedir
Zahitler cehrile okur imlâyı

Güneş der alâmet hep sende olur
Sofular aldanır zikrinden kalır
Abhesli yolların cenâbet gelir
Nice bir edersin sen bu rüsvâyi

Ay der kibu hüner sende var mıdır
Âdet midir, töhmet midir âr mıdır
Mevlânın emridir ayıp kâr mıdır
Kavuştururum o Mecnun'e Leylâ'yı

Güneş der ki ben binende atımı
Zer dudağından sevindiririm yetimi
Yetmiş iki millet söyler methimi
Lahurü şal kuşatırım semâyi

Ay der ki şol şehri siyam bendedir
On bir ay içinde sultan bendedir
Leyli kadir aziz bayram bendedir
Hakk'a tâlip olan verir salâyı

Güneş der ki ben kılanda işaret
Gün be gün kemale gelir nebatat
Cümle çiçeklere verir nezaket
Al yeşile garkeylerim sahrâyi

Ay der ki bendedir gaflet barları
Dünyaya taptırmam tamahkârları
Mehenge vururum çuhadarları
Fark ederim şem'a yanan şeydâyi

Güneş der ki ben sahrâda bir gülüm
Gül dalında öten şakı bülbülüm
Senin gibi heç hilebaz değilim
Mansıba yetirrim yoksulu bayi

Ay der ki elverir bu cevr ü cefâ
Bende doğdu Fahri Âlem Mustafâ
Edep elde iken geri dur yoksa
Kurarım başına ceng ü kavgayı

Güneş der ki çâr yanım yay ile oktur
Kargı mızrak süngü sancağım çoktur
Cihanı dolansan siperim yoktur
Getiririm başına türlü belâyı

Ay der ki bu kadar varma ileri
Beş yüz bin ordu yıldız askeri
Dâmânımdan gösteririm neşteri
Kanın bulandırır yedi deryâyı

Güneş der ki tığların burca düzülür
Askerin hıradır tutmaz ezilir
Su görünür teyemmümler bozulur
Sana öğretirim layü illâyi

Ay der ki imdâdın yetürür Allah
Ölünceye kadar çalarım billâh
Usta çırağına etmez eyvallah
Sana ben vermişim rütbe pâyeyi

Güneş der ki essulh seyyidül ahkâm
Ne sensiz ne bensiz olur subh ü şam
Sana baş eymezdim hâsılı kelâm
Pek yüce kapıya kıldım çekvâyı

Ay der ki deveden büyük fil vardır
Bizi halk eder gani Settar'dır
Aslımız kardaştır nur beraberdir
İnanmazsam yoklatalım künyeyi

Gün der ki bilmedim gel barışalım
Ay der ki efendim helâllaşalım
Gün der ki hâl hâtır sor konuşalım
Ay der ki görüştük hamdü senayı

Hamdülillâh sana ey gani Sübhan
Ayla gün barıştı bî güman
Didarın arzular Celâlî üryan
İster bu derdine senden devâyi

MESLEKÎ

Gönül yaylasında üç gül açılmış
Ak gül kırmızı gül hele sarı gül
Birbirinden güzel doğmuş açılmış
Ak gül kırmızı gül hele sarı gül

Birisi olmuştur başlar belâsı
Biri domurlanmış ateş pâresi
Birisi de İrem bağı lâlesi
Ak gül kırmızı gül hele sarı gül

Nevbahardır yaylalara göçülmüş
Yâr elinden dolu bâde içilmiş
Elvan elvan olmuş tâze açılmış
Ak gül kırmızı gül hele sarı gül

Âşık isen terk eyleme himmeti
Ustamdan gayriye etmem minneti
Birin Meslek'iye* verdi Ruhsatî
Ak gül kırmızı gül hele sarı gül

(*) Meslekî, Ruhsatî'nın çırağıdır.

DERDİÇOK

Sanıyorum kokuşun yayla çiçeği
Gülde misin gülde misin gülde mi
Böyle mi olur güzellerin koçağı
Dilde misin dilde misin dilde mi

Senin ile gire-idim gerdeğe
Oturaydım al tavanlı çardağa
Yürüyüşün benzer gövel ördeğe
Gölde misin gölde misin gölde mi

Çimen misin el değmeden çiylenen
İnsaf eyle eski derdim yenilen
Arı m'oldun inim inim inilen
Balda mısın balda mısın balda mı

Vurma güzel bana taşını vurma
Çekme can alıcı gözüne sürme
Sandım yanakların bir yetkin hurma
Dalda mısın dalda mısın dalda mı

Bula-idim senin gibi yârânı
İflah etmem bir yol seni göreni
Çok sallanma köyümüzün ceranı
Çölde misin çölde misin çölde mi

Hele gözleyelim bakak sonuna
Kılağuz et ben düşeyim önüne
Güzel doğru söyle Derdiçok'una
Elde misin elde misin elde mi

EFKÂRÎ

TAVUK DESTANI

Tavuğuma atma taşı
Onlar bizim evin kuşu
Ürkütne sen gel ninoşu
Nene nene Fatma nene
Tavuğa taş atma nene
Kaşlarını çatma nene

Kıracaksın bacağını
Yıkacaksın ocağımı
Ürgütme tavucuğumu
Nene nene Fatma nene
Tavuğuma taş atma nene
Kaşlarını çatma nene

Kıracaksın kanadını
Kıramadım inadını
Behey meşenin odunu
Nene nene Fatma nene
Yavuğa taş atma nene
Kaşlarını çatma nene

Misafiriz köyünüze
Uyamadık huyunuza
Ne etti tavuğum size
Nene nene Fatma nene
Tavuğuma taş atma nene
Kaşlarını çatma nene

Eştiseler samanını
Kestiremem ziyanını
Gel ikne eden ben seni
Nene nene Fatma nene
Tavuğuma taş atma nene
Kaşlarını çatma nene

Efkârî'nin budur bahsi
Senin olsun yumurtası
Ortak olsun da civcisi
Nene nene Fatma nene
Tavuğa taş atma nene
Kaşlarını çatma nene

ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

TOPRAK

Dost dost diye nicesine sarıldım
Benim sâdık yârim kara topraktır
Beyhude dolandım boşa yoruldum
Benim sâdık yârim kara topraktır

Nice güzellere bağlandım kaldım
Ne bir vefa gördüm ne fayda buldum
Her türlü isteğim topraktan aldım
Benim sâdık yârim kara topraktır

Koyun verdi kuzu verdi süt verdi
Yemek verdi ekmek verdi et verdi
Kazma ile döğmeyince kıt verdi
Benim sâdık yârim kara topraktır.

Adem'den bu deme neslim getirdi
Bana türlü türlü meyva yetirdi
Her gün beni tepesinde götürdü
Benim sâdık yârim kara topraktır.

Karnın yardım kazmayınan belinen
Yüzün yırttım tırnağınan elinen
Yine beni karşıladı gülinen
Benim sâdık yârim kara topraktır

İşkence yaptıkça bana gülerdi
Bunda yalan yoktur herkes de gördü
Bir çekirdek verdim dört bostan verdi
Benim sâdık yârim kara topraktır

Havaya bakarsam hava alırım
Toprağa bakarsam dua alırım
Topraktan ayrılsam nerde kalırım
Benim sâdık yârim kara topraktır.

Dileğin var ise iste Allah'tan
Almak için uzak gitme topraktan
Cömertlik toprağa verilmiş Hak'tan
Benim sâdık yârim kara topraktır

Hakikat ararsan açık bir nokta
Allah kula yakın kul da Allah'a
Hakk'ın gizli hazinesi toprakta
Benim sâdık yârim kara topraktır

Bütün kusurumuz toprak gizliyor
Merhem çalıp yaralarım düzlüyor
Kolun açmış yollarımı gözlüyor
Benim sâdık yârim kara topraktır

Her kim ki olursa bu sırra mazhar
Dünyaya bırakır ölmez bir eser
Gün gelir Veysel'i bağrına basar
Benim sâdık yârim kara topraktır

ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

ADAPAZARI'NDA BAHAR

Ağaçlar al giydi kuşlar dillendi
Açtı bahar çiçekleri Ada'nın
Toprak mevce geldi yer yeşillendi
Açtı bahar çiçekleri Ada'nın

Kuğul kuğul ötüşür kumrular
Çağlayıp akıyor bulanık sular
Meleşir koyunlar körpe kuzular
Açtı bahar çiçekleri Ada'nın

Adapazarı'na demişler Ada
Yâr elinden yaralarım ziyâde
Çiğdemleri bağda gülü ovada
Açtı bahar çiçekleri Ada'nın

Mektup yok sıladan dağlar kar mıdır
Akar gözüm yaşı bir pınar mıdır
Kuşlar eşin bulmuş ilkbahar mıdır
Açtı bahar çiçekleri Ada'nın

Veysel'de kalmadı hiç sabrı karar
Gün günden ediyom ömrümden zarar
Bizim ele selâm söylen turnalar
Açtı bahar çiçekleri Ada'nın

ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

TARLAMA

Tarlam, sana üç yüz fidan aşlasam,
Tarla coşar, fidan coşar, el coşar.
Gücüm yetse hemen işe başlasam,
Kazma coşar, kürek coşar, bel coşar.

Muhitime örnek olsun maksadım,
Sevinir evlâdım söylenir adım,
Hız ile yürürdüm olsa kanadım,
Yolcu coşar, ayak coşar, yol coşar.

Çalışırsan toprak verir cömerttir,
Çalışmak insana büyük servettir,
Emeksiz istemek dermansız derttir,
Kese coşar, gönül coşar, el coşar.

Yılda bir kez çiçek açan ağaçlar,
Hayatta insana ömür bağışlar,
Her taraftan cıvıldaşır o kuşlar,
Seher coşar, bülbül coşar, gül coşar.

Güzelim zülüfü küpeyi saklar,
Ağacın yaprağı meyvayı koklar,
Mehtap ile birleşince yapraklar
Gölge coşar, mehtap coşar, dal coşar.

Yel değdikçe sor ki dallar ne çeker,
Irgalanır, durmaz coşar, hu çeker;
Demişler ki bu dertleri bu çeker,
Saz iniler, Veysel ağlar, tel coşar.

DURSUN CEVLÂNÎ

KOŞMA

Kalkın turnam kalkın Kars'tan çekilin
Ardus'un dağına inin turnalar
Şahin avcısından kendin sakının
Çıkın Akbaba'ya konun turnalar

Pasin ovasında edin niyazi
Hasankale'sinin çetindir gözü
Korkarım buz tutmuş Erzurum sazı
İnin Ilıca'da yunun turnalar

Erzincan çukurdur uçun havaya
Sivas illerinde ulaş ovaya
Söylen âşık Veysel dursun duâya
Bir nâmem var ona sunun turnalar

Önümüzde vardır Erciyes dağı
Solmaz Kayseri'nin bostanı bağı
Ankara ülkesi şair yatağı
Gazi çiftliğine konun turnalar

Çıkın Çankaya'da bir katar tutun
Kemal Atatürk'ün yasına yetin
Radyo'nun damında fırlanın ötün
Benden selâm edin yâre turnalar

ÂŞIK REYHÂNÎ

KOŞMA

Bahar gelsin şu dağlara gideyim
Belki derdimize çare bir çiçek
Toplayıp devşirip harman edeyim
Açılan yaramı sara bir çiçek

Çünkü o da bir çiçeğin delisi
Kelebektir böceklerin âlisi
Yeşil yamaç tabiatın halısı
Nakış dökmüş ara ara bir çiçek

Kara taşta ala geyik sesi var
O geyiğin ıssız taşta nesi var
Kavalın bir acı inlemesi var
Çobanı düşürmüş zâra bir çiçek

Ben de bir âşıkım Reyhânî adım
Sorun çiçeklere az mı yalvardım
Benim tabiattan bir tek murâdım
Götüreyim nazlı yâre bir çiçek

Anonim Mahsuller:

BEBEK

Elmalı'dan çıktım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
Emmim atlı dayım yayan

Bebek beni del'eyledi
Yaktı yaktı kül eyledi

Kol bezin dalda bulduğum
Adını Ali koyduğum
Yedi yılda bir bulduğum

Bebek beni del'eyledi
Yaktı yaktı kül eyledi

Gökte yıldızlar ışılar
Kuzgunlar üleş bölüşür
Çadırda düşman gülüşür

Bebek beni del'eyledi
Yaktı yaktı kül eyledi

Deve var deveden yüce
Deveyi yüklettim gece
Nic'edeyim aman nice

Bebek beni del'eyledi
Yaktı yaktı kül eyledi

Kaynanam samur kürklü
Develeri kahve yüklü
Yad yaban değil yörüklü

Bebek beni del'eyledi
Yaktı yaktı kül eyledi

Çadırı cibiş kılından
Pazvandı çıkmaz kolundan
Kurtulamam ben dilinden

Bebek beni del'eyledi
Yaktı yaktı kül eyledi

Tuzla'dan aldım tuzunu
Akdağ'a serdim bezini
Kargalar m'oydu gözünü

Bebek beni del'eyledi
Yaktı, yaktı kül eyledi

Ak memeden sütler akar
Kavım kardaş yola bakar
Yasımız obayı yakar

Bebek beni del'eyledi
Yaktı, yaktı kül eyledi

BÜLBÜL

Bülbül ne yatarsın Çukurova'da
Eşin gelir bulmaz seni burada
Kendim gurbet ilde gönlüm sılada
Ötme garip bülbül gönlüm şen değil

Coşuyor da deli gönül coşuyor
Ciğerciğim kebab oldu pişiyor
Sevdiceğim yüce dağlar aşıyor
Ötme garip bülbül gönlüm şen değil

Bülbülün yatağı bahçeler bağlar
Garibin yatağı kahveler hanlar
Gurbet ilde ölsem bana kim ağlar
Ötme garip bülbül gönlüm şen değil

Bülbül ne yatarsın bahar erişti
Kırmızı gül koncasına kavuştu
Sılada sevdiğim aklıma düştü
Ötme garip bülbül gönlüm şen değil

DEYEREK AĞLAR BİR GEYİK

Seğirttim çıktım kayaya
Çevrildim baktım ovaya
Kuzun gelmemiş yuvaya
Deyerek ağlar bir geyik

Üç avcı düştü izime
Kanlar saçıldı gözüme
Hasret gittim ben kuzuma
Diyerek ağlar bir geyik

Koğdular da şaşırdılar
Dağdan dağa aşırdılar
Bir uçuruma düşürdüler
Diyerek ağlar bir geyik

Bu dağı bilmem öğrendim
Ufaktım da irendim
Sol yanımdan yaralandım
Diyerek ağlar bir geyik

Sol yanımdan vurulmuşum
Sağ yanıma devrilmişim
Ben kuzumdan ayrılmışım
Diyerek ağlar bir geyik

Beni çobanlar görmesin
Buralarda çayır bitmesin
Beni ayıran onmasın
Diyerek ağlar bir geyik

Geyik meler gevrek gevrek
Dayanamaz dertli yürek
Geyiğe kuzusu gerek
Diyerek ağlar bir geyik

Etim ortada sürünür
Postumda namaz kılınır
Dâvam ahirette sürülür
Diyerek ağlar bir geyik

SARI GUGUK*

Guguğumun tüyü sarı
Ben çekerim ah u zarı
Neyleyim vefasız yârı

Dağların şenliği guguk
Viranlar şenliği guguk

Guguk bir ufacık kuştur
Viranda ötüşü hoştur
Dünya çarkı felek boştur

Dağların şenliği guguk
Viranlar şenliği guguk

Guguğumun tüyü yeşil
Gökte uçar hışıl hışıl
Guguk didâra kavuşur

Dağların şenliği guguk
Viranlar şenliği guguk

Guguk nevruzda gelirsin
Dağları inletirsin
Yaz olduğunu bildirirsin

Dağların şenliği guguk
Viranlar şenliği guguk

* Sarı guguk: Başka kuşların yuvasına yumurtlayarak yavrularının bakım işini onlara gördüren böcekçil bir kuş.

II. Nesir:

a - Efsâneler:

SALKIM SÖĞÜT

Zaman zaman içinde, Karaçay'ın sağ gecesinde Karaköy derler bir köy varmış. Bu köyün bir Kara Dayısı, dayı kâhyanın da iki tane kuzu çobanı varmış. Kara Dayı öyle eliaçık, kapısı dayalı ağalardan değil, kuzu çobanları dersem biri oğlan, biri kız, ikisi birbirinden talihsiz. ... Oğlan anadan öksüz, kız babadan yetimmiş. ... Kütükte var mı, yok mu, orasını o kadar bilmem ya, Karaköy'de bir adları bile yokmuş; Karaoğlan aşağı, Karakız yukarı. ... Karaoğlan gel, Karakız git; köyün her işine seğirden onlarmış. ... Hani biraz daha büyüseler kurda kuşa yem olacaklarmış ama, yine sağ olsun Karaköy'ün Kara Dayısı! Kınalı kuzuları kızın önüne katarak, emlik kuzuları da oğlanın önüne:

"Ay oğlum, sen de bir ana kuzususun; bu yaşta elin eline bakacağına; yağlı, yavan demezsen, dağarcığını ben doldurayım da var git, sen yayılanı yayla; kuzularım da yanın sıra otlarını otlasın. Yıllar yel gibi gelir, geçer; sen bir koçyiğit olursun; Kuzularım da koyundan koç olur. O zaman dile benden dileğini! Yün istersen yün veririm, un istersen un verir; umduğundan çok ondururum seni." der, der ama, ne oğlana dediğini kız duyar; ne de kızın kulağına söylediğini oğlan. ...

Adıyla, sanıyla Kara Dayı bu, bir dediği yerde kalır mı? Bu kuzucuklar da her Allah'ın günü kuzuları önlerine katar; dağ, bayır dolanır; ot çayır aranır; doyuracakları kadar doyururlar, gün tepelerine dikildi mi, çay kenarına sürerler sürülerini; içen içer, geçen geçer sudan, sonra serilip yatarlar karşıki söğüdün altına; ta serinlik çıkıp da yapraklar kımıldanıncaya kadar. ... Kuzular uyurken kara kuzucuklar da yamaçtan yamaca söyleşir dilleşirler ama, pek yüz yüze gelmezler.

Günlerden bir gün yine kuzular çay başında meleşir, kuzu çobanları da yamaçtan yamaca dilleşirken, olacak olur ya, Karaoğlan karşıki söğütten bir dal kaparıp; bu daldan ikisine iki düdük yapmaya başlar. Birini yapar, çayın öte geçesindeki Karakız'a atar, öbürünü de yapayım diye eline alır ama, alması ile elini kestirmesi de bir olur. Karakız bunu görür görmez, her yeri di-

ken diken olur; gayri ne oturur, ne durur; ırmak demez, çay demez; kaldırıp kendini o yana atar; kara yazmasını bir ucundan yırtar, sarar Karaoğlan'nın elini. ... Karaoğlan'ın gözleri dolar:

"Anam yok ki ağlasın; yazmasını yırtıp yaramı bağlasın; ilâhi kız, elin, kolun dert görmesin. ..., diye sızlanır. Bu sızlanış Karakız'ın yarasına dokunur:

"Eloğlu, sen anana öksüzken, ben de babadan yetimim; senin kolun kırılsın, benim de kanadım kırık" der. Biri anasını anar, biri babasını; biri öksüzlüğüne ağlar; biri yetimliğine. ... Bu göz yaşı, bir dert kardeşi yapar onları. ...

O günden sonra orada buluşur, orada dertleşirler; gün olur, kız ona ana, gün olur, oğlan ona baba olur; doğrusu da bu ya, dağlar dayanamayan dertlere dayanılırsa, yine böyle dayanılır. O gün de böyle, yüz yüze gelirler ama, göz göze gelmezler.

Yıllar yel gibi geçer. ... Kuzular; koyun, koç olur, e... onlar da o yaşta kalmazlar ya! Oğlan büyür, koçyiğit olur; kız da tomurcuklanır. Bir birinin gözünde burcu burcu tütmeğe başlarlar ya, neyin nesi olduğuna kendileri de pek akıl, sır erdiremez. O günden beri, ikisinin de huyu, suyu değişir; gayri, ne dağ dolanır, ne bayır dolaşırlar; sürülerini her gün bir dereye sürer, kendileri de gider gönül yaylasında yaylayıp sevda pınarından içerler; bir var ki, göz göze gelirler ama, diz dize gelmezler.

Bir gün gelir, Kara Dayı'nın elinden canları yanar. Öyle ya yün isterler, yün vermez ağa; un isterler, un vermez ağa. Bugünü yarına atar, bir belli gün vermez ağa; İyi ama, Allah'ın günü biter, yarınların ucu gelir mi? O gün ne gönül yaylasında yaylar; ne sevda pınarından içerler. Oturup birbirine dert yanarlar. E, ağlayanlara kim ağlar? Kim ağlayacak, ağlarsa bulut ağlar; Koyun, kuzu dersen o gün otlarda ne bir tutam ot, ne bir yudum su! Meleşir dururlar.

Derken gün biter, dertleri bitmez. "Kalanı geceye kalsın" derler; el, ayak çekildikten sonra gelip yine bir söğüdün altında dertleşmeyi kurarlar, kim bilir, belki dert derdi açar, kuş diliyle de konuşurlar. Bu gün de böyle diz dize gelirler, ağız ağıza gelmezler.

Karaoğlan, kuzuları ağıla kapadıktan sonra, er akşamdan gelir, karasöğüdün altında Karakızı beklemeye başlar ama, hele şu uğursuzluğa bakın! Durup dururken Karaçay kabarmaz mı? Karaoğlan bakar ki, bu sular, o sular değil, dağdan geliyor, taştan geliyor, sanki bir yeleli arslan geliyor! Uğultusu mu dedin, dünyayı tutuyor: kitapların yazdığı tufan mı, ne?

Hani, gündüz gökler şöyle bir gürlemiş, iki de serpiştirmişti ama, kim derdi ki, böyle gürül gürleyecek; dağı, taşı sele verecek!

Karaoğlan korkusundan söğüdün tepesine çıkar ama, aklı fikri de Karakızda kalır; "Söz bir, Allah bir!" der de "gelmeye yeltenirse!" diye kara kara düşündükçe gözleri kararır; tutup kendini sulara atası gelir. Sabaha kadar inim inim inler; yeri, göğü inletir ama, Karaçay duyar, Karakız duymaz. ...

Bu gece de sabah olur; kara dağlar ağarır ama, kara sular ağarmaz. Karaoğlan kara söğüdü görür, kara gözlerine inananaz, dallar eğim eğim eğilmiş; yaprakları yolum yolum yolunmuş. ... Yüreğine bir korku yapışır; gözlerine sırma teller ilişir.: Karakız'ın saçları bu!

Karakız, Karakız! Demek yel dememiş; sel dememiş; yüz yüze gelmiş, söğütlere el atmış, dallar eğilip gelmiş; dalgalar, dalların elinden çekip almışlar onu. ...

O günden sonra Karasöğüdün adı Salkımsöğüt kalır. Bu söğütten sürüp gelen söğütler de o gün, bugün başlarını yukarı kaldırmazlar. Ya dal dal sulara eğilir, Karakızı arıyor gibi! Ya salkım salkım yerlere serilir, saçlarını yoluyor gibi. ...

b - Masallar:

KELOĞLAN'LA DENİZ AYGIRI

Bir Mehmet Ağa, bir de onun üç oğlu varmış. Adamın yalı kıyısındaki bağına ziyan gelmeye başlamış. Sebebini öğrenmek istemiş. Göndermiş büyüğü, bir iş çıkaramamış. Ortanca da öyle. Derken küçük almış tüfeği, gitmiş. Gece yarısı deniz aygırlarının çıktığını görmüş.

Bu küçük oğlan "kel"miş. Keloğlan, "atsam, vursam, öbürleri kaçacak. Bunları sağ yakalasam iyi olur" demiş kendi kendine. Gelmiş babasına. Hep beraber bir akıl düşünmüşler. Açmışlar bir kuyu, dökmüşler içine katranı. Sonra aygırlar gelmiş. Sondan gelen üç aygır batmış kuyuya. Yakalamışlar, getirmişler eve. Bağlamışlar aygırları beslemeye başlamışlar.

Büyük oğlan demiş ki: "Atlarımız var, İstanbul'a ticarete gidelim". Hep birlik yola çıkarlar. Keloğlan'ın atı: "Hele kardaşların gitsin, sen beni kırk gün çayırla" diyor. Büyükler gide dursun, Keloğlan kırk gün çayırlıyor atı. At, "hazır ol Keloğlan" diyor, yolcu yolunda gerek, çıkıyorlar yola. Yum gözünü, aç gözünü, kırk gün önce çıkan kardaşlarına kavuşurlar. At, Keloğlan'a "yola bir gün sonra çıktık" deyiver kardaşlarına, diyor.

Derken üç kardaş yolda bir kemik bulmuş. Dile gelmiş kemik: "Beni alan pişman, almayan pişman" demiş. Keloğlan, "ben alacağım" demiş. Kemiği almış.

Derken üç oğlan İstanbul'a gelmiş. Bir ağanın yanında tavlacı durmuşlar. Bir gün Kel'in hatırına gelmiş. Cebinden çıkarmış. Şavk vermiş kemik. "Artık gaza para vermem" demiş Kel. İstanbul'da para da biriktirmeye başlamış. Memlekete, babasına gönderirmiş. Kardaşlar, Kel'in para göndermesinden hoşlanmazmış. Babası da bizim Keloğlan hırsız oldu sanırmış, istemezmiş parayı.

Kardaş olacak herifler Kel'i öldürmek istemiş. İstanbullu ağaya "bunda bir kemik var, hangi odaya koysan şavk verir, iste ondan" demişler.

Ağanın 30-40 odası varmış. Hepsine birer kemik istemiş Kel'den. Kel ne yapsın, bulmazsa boynu gidecek. Üç gün müsaade istemiş, ağa bir hafta izin vermiş.

At, bir düşünmüş, iki, derken üç düşünmüş, sonra çıkmışlar yola, kemiği buldukları yere gitmişler.

Derken at demiş ki: "Şimdi benim karnımı yar, içine gir" demiş. "Gökten iki kuş inecek, başladı mı barsaklarımı yemeğe, tut dişisini. Kuşun erkeği, insanoğlu, eşime neye eziyet veriyorsun, bıraksana eşimi, diyecek! Sen ona de ki: Bana kırk tane fil kemiği getir, eşini bırakayım".

Erkek kuş derken kanatlarını sallıyor. Kemikler yığılıyor. Sonra at der ki: "Kuş, eşimi bıraksana derse bırakma ha! Git, bana biraz (can suyu) getir, o zaman bırakayım de. O, suyu getirdi mi barsakları doldur içime, can suyunu serp üstüme Bir sıçrayışta kalkarım".

Derken uzundur hikâyesi, kuş getirir suyu. Ata serperler dirilir at. Yum gözünü aç gözünü, ver elini saraya. Ağa sevinir. Kel'e para verir. Kel de gönderiyor babasına.

Derken kardaş dediğimiz herifler, it mi it. Hile düşünürler. Bir gün ağaya ne deseler beğenirsiniz. Güneş öğle yerinden ikindi yerine sıçrayıp durur. Ahali buna akıl erdiremiyor. İstersen Keloğlan güneşin yerine varsın, anlasın.

Ağa, bir, iki, derken Keloğlan'ı çağırır. Bunun sebebini anlamazsan seni cellâd ettiririm, der. Kel, korkar mı korkar. Müsaade ister. Atın yanına gider. At bu, "Bunlar kemikten oldu" der.

Bir, iki, üç, at sırtına bindirir Kel'i. Yum gözünü, aç gözünü, derken bir çayıra gelirler. Çayır dile gelir: "İnsanoğlu, sen kimsin, yolculuk nereye?" diyor. Keloğlan cevaben diyor ki, "güneşin yanına gidiyorum".

Çayır da meğer dertli imiş. "Güneşe sor, benim bir iniltim var, ne zaman kesilecek" demiş. Sonra ne olmuş, söyleyim. Yolda iki kurt birbirini taşlıyormuş. Nereye gidiyorsunuz, demişler. O da güneşe demiş, anlatmış hîkâyesini. Kurtlar demişler, güneşe sor, bu taşlama işi ne zaman duracak?

Gün batarken bir çeşmeye gelmişler. Sağ memesini sol omuzundan, sol memesini sağ omuzundan atan bir kadın görmüşler. O karı çeşmeye suya geliyormuş. Keloğlan ona derdini, hikâyesini anlatır. Karı: "Güneşin anası benim, söyle bana; akşam söylerim, çünkü o sana görünmez" diyor.

Keloğlan, çayırla kurtların derdini sor, diye yalvarır.

Güneş anasına ne demiş, dinleyin. "Denizin ortasında bir adada bir dünya güzeli gördüm, benden güzel kullar var deye aklımı kaçırdım. Derken ikindi yerinde aklım başıma geldi. Sıçradım öğle yerine.

Çayırın iniltisi iki gün sonra salı günü kesilecek. Kurtları sorarsanız bacı kardaşmış onlar, hile etmişler birbirine kıyâmet kopana dek birbirini taşlayacaklar".

Keloğlan bunları öğrendi güneşin anasından. Sonra çayıra kurtlara anlattı olanı biteni.

Derken, yum gözünü aç gözünü, atla birlikte saraya. Olanı biteni ağaya anlattı. Ağa da ona para verir.

Kardaşlar durur mu hiç. "Bu sağ geldi, buna bir oyun gerek" diyorlar. Ağaya çıkıp "sana güneşin gördüğü güzel lâyık" diyorlar. Ağa da durur mu hiç, Kel'i korkutuyor. Kel ne yapsın, doğru Kamertay'a, atın yanına gidiyor. Kamertay "bu da kemikten" diyor. Kel'e "çarşıya git, sağlam bir sandık yaptır, kıymetli mallardan ipekli al" diyor. Alıyor Kel.

Derken yola, yolculuğa çıkarlar. Güneş adası ver elini, gelirler.

At der ki: "Gözlerini açma, kör gibi yap. Buraya gelmedik mallara diye bağır. Gözünü açma, aklını sapıtırsın. Dünya güzeli malları görmek için geldi mi, sandığa başını uzattı mı, aç gözünü kapat kızı sandığın içine".

Keloğlan öyle yapar. Kızı kapıp getirir ağaya.

Ağa kızı gördü, bayıldı ayıldı. Derken düğün başladı. Ama kız der ki: "Ben sana varmam. Beni sana getiren hayvanımı getirsin, varayım". Uzatmayalım işi, Kel'i çağırmış ağa, istemiş hayvanı. Derken Kel ne yapsın, Kamertay'a anlatmış hikâyeyi.

. Bu sefer der ki: "Var git şehre bir yularla kırk okka sakız al. Bundan top top kırk tane yap. Vardık mı adaya deniz ikiye ayrılır. Aygırlar bize hücum eder. Sakız verdin mi bizi yiyemezler. Sonra tak yuları birini çektin mi bir gelir öbürleri arkasından".

Derken Kamertay'ın söylediğini yapar, Keloğlan. Ağaya getirir kırk aygırı.

Bu sefer halk seyre çıkar. Dünya güzeli ağaya bir şartım var nikâh için der. Ağa kabul eder.

Ağa bir bir aygırların altından geçiyor.

Derken arkada bir kara aygır varmış, geçerken ağa, öyle bir vurmuş ki, canı cehenneme gitmiş.

Dünya güzeli demiş ki: "Beni getirene varırım", Keloğlan'a varmış. Kırk gün kırk gece toy düğün etmişler.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine.

HOROZ

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve dellâl iken, pire berber iken, ben babamın beşiğini tıngır-mıngır sallar iken bir horoz varmış. Bir gün terslikte (gübrelik yerde) eşinirken ayağına diken batmış. Dikeni çıkartmak için o yakada (cıvar) oturan bir ninenin evine gitmiş. Nine demiş, "ayağıma diken battı, çıkarır mısın". Nine dikeni çıkarmış. Horoz, ben sonra gelirim, demiş, gitmiş. Bir kaç gün sonra horoz dönüp gelmiş. Ninenin kapısını çalmış. Nine, benim dikenimi ver, demiş. Nine şipit pişiriyormuş. Dikeni ateşe attım demiş. Horoz "ya dikenimi verirsin, ya da şipitimi alırım" demiş. Lâf dinletemeyen nine şipitin birisini vermiş. Horoz da gitmiş. Yolda giderken bir eve rastlamış, kapıyı çalmış, şipiti vermiş, sonra gelip alacağını söylemiş, Aradan günler geçmiş, şipitini almağa gitmiş. Çalmış kapıyı. "Şipitimi verin" demiş. Onlar da "Koyun yedi" demişler. Horoz "Ya şipitimi verirsin, ya koyunu" demiş. O kadar söylenmiş, o kadar söylenmiş ki, bıkmış koyun sahibi, koyunu vermiş. Horoz koyunu alıp yollara düzülmüş. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Bir derenin kenarında bir ev görmüş. Evin kapısını çalmış. Koyunu vermiş. "Bu koyun sizde dursun, sonra gelip alırım" demiş, gitmiş. Günler geçmiş, aylar geçmiş, horoz koyunu almağa gelmiş. İstemiş koyunu. Evdekiler "Sen gelmeyeceksin diye yedik onu" demişler. Horoz "Ya koyunumu verirsiniz, ya, ineğinizi alırım." demiş. O kadar çok söylenmiş ki, horoz, bıkmışlar, ineği horoza vermişler. İneği alan horoz gide gide bir köye gelmiş. O köyün bir evinde de düğün varmış. Düğün evine gitmiş horoz. İneği vermiş, sonra gelip alacağını söylemiş. Akşam üstü, horoz geri dönmüş, ineği istemiş. Düğün evinin sahibi demiş ki, "yemekler yetmedi, kestik, misafirlere aş yaptık" demiş. Horoz "ya ineği verirsin, ya gelini alırım" demiş. Ağlamışlar, sızlamışlar, horoza lâf dinletememişler. Gelini vermişler. Gelini alan horoz giderken bir çobana rastlamış "Çoban kardaş, demiş, gelinle senin kavalı değişelim mi-" demiş. Çoban bu işe râzı olmuş. Horoz kavalı almış, bir ağacın tepesine çıkmış. Kavalını çalıp şarkı söylemeye başlamış:

Bir dikene bir şipit,
Bir şipite bir koyun,

Bir koyuna bir inek,
Bir ineğe bir gelin,
Bir geline bir kaval.

Gıygıdı gıygıdı gooo. .., Gıygıdı gıygıdı gooo. ...

c) Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu):

Ritüel Oyunlar:

Yılın değişmesi ile ilgili oyunlar:

Köse Gelin:

Eski yılın bitmesi ve yeni yılın başlaması oyunu.

Oynanma Zamanı: Eski yılın bittiği tarih olan Şubat'ın onyedisinde başlar ve üç gün sürer.

Oyuncular:

Güvey: (Eski yılı temsil eder) İhtiyar ve kamburdur. Köse olduğu için sakal takar. Başına yünden çoban başlığı giyer. Ayaklarında çarık vardır. Uzun konçlu yün çorapları dizlerine takar çıkar. Elinde baston bulunur.

Güvey: (Yeni yılı temsil eder.) Genç, gürbüz ve sıhhatlidir. Başında kasket, sırtında alacalı ipekten yakasız mintan ve ayaklarında çizme vardır. Nakışlı uzun çoraplarını, punçlarını çizmelerinin üstünden devirip katlar. Düz renkte pantolon giymiştir.

Gelin: Gelin elbisesi giymiş erkektir. Yüzü makyajlıdır. Ananeye göre oyunda konuşmaz.

Diğer Oyuncular: Haberci, hediyeleri toplayan ve 2-3 yardımcı

OYUN:

Oyunu idare eden Öncü, Köse ile Gelin'i neşe içinde evlendirmiştir. Oyun yerinde çalgılar çalmağa başlayınca Köse oturduğu yerden kalkıp ortaya kadar gelir. Karşı taraftan cilveli hareketleri ile gelin görünür. İkisi orta yerde karşılaşırlar. Bu karşılaşmada memnun olmayan gelin somurtur. Birlikte oynamaya başlarlar. Oyun, konuşmaksızın, sessiz cereyan eder. Gelin oyun sırasında jest ve miniklerle güveyi âdeta ipnotize eder. Çok yaşlı olan Köse düşüp bayılır. Gelin Köse'yi dürtmek suretiyle ayıltmaya çalışır, muvaffak olamaz. Bunun üzerine yardımcılar ihtiyarı yakapaça edip dışarı çıkarırlar. Biraz sonra Öncü ile yeni gelin ortaya gelirler. Öncü halka hitap eder.

— Arkadaşlar, moruk öldü, köyün en güzel kızını yeni yıl ile evlendiriyoruz, deyip gelinle dâmâdın evlendiği haberini ilân eder.

Çalgılar neşeli hava çalmağa başlarlar. Gelin ile Güvey halay çekmeğe başlarlar. Oyuna, ev sahipleri de katılabilirler. Ananeye göre gelinin yüzünü görmek için hediye vermek lâzımdır. Oyun biter-bitmez ve sahibinin verdiği hediyelerle gelinin yüzü açılır.

(Doğubeyazıt Oyunu)

ç - Bilmeceler:

I. *Tabiat ve tabiat hâdiseleri ile ilgili Bilmeceler:*

1 - Yayılmaz koyunum içinde bir koçum var.

(Ay)

2 - Dam üstünde kalaylı tas

(Ay)

3 - Min min minare,
Dibi daire,
Yüzbin çiçek,
Bir lâle

(Ay, gök, yıldızlar)

4 - Ortaya bir gümüş yüzük koydum, ay geldi alamadı, güneş geldi, aldı.

(Buz)

5 - Benim ak saçlı ebem var,
Gece gündüz yufka açar.

(Deniz)

6 - Ol nedir ki ona köprü kurulmaz,
Ol nedir ki ona çare bulunmaz.

(Deniz, ölüm)

7 - Bizim bahçeye bir karga geldi; gak dedi, guk dedi; bu dünyada üç türlü şey yok dedi.

(Deniz kapak, göğe direk, deveye nal)

8 - Kapısız han,
Kubbesiz hamam,
Dilsiz imam.

(Dünya, deniz, horoz)

9 - Bir salkım üzümüm var,
Yarısı beyaz, yarısı kara.

(Gece, gündüz)

10 - Mavi atlas,
Arşın yetmez,
İğne batmaz,
Terzi biçmez.

(Gökyüzü)

11 - Ateşe girer, yanmaz,
Suya girer, uslanmaz.

(Güneş)

12 - Adana'dan bir yığın pamuk gelmiş, alayım dedim, suyu çıktı.

(Kar)

13 - Bir çarşafım var, her yeri örter, denizi örtmez.

(Kar)

14 - Manisa'dan Tire'den,
Şimdi geçti buradan.

(Rüzgâr)

15 - Dağdan gelir,
Taştan gelir
Bir kükremiş,
Arslan gelir.

(Sel)

16 - Minareden attım kılıcı,
İstanbul'a düştü bir ucu.

(Şimşek)

17 - Gökte iplenir,
Yerde kitlenir.

(Yağmur)

18 - Bir kalbur boncuğum var,
Akşamdan atarım,
Sabahtan toplarım.

(Yıldızlar)

II — *Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili Bilmeceler:*

19 - Arçın gibi ayaklı,
Arslan gibi bıyıklı.

(Arpa)

20 - Sarı tavuk dalda yatar,
Dal kırılır, yerde yatar.

(Ayva)

21 - Anası yayvan kadın,
Babası büklüm hoca;
Oğlu sepette gezer,
Kızı gayet güzel.

(Bağ)

22 - Yeni gelinimin fesi,
Acı gelir nefesi.

(Biber)

23 - Ey bulutlar, bulutlar,
Yusuf'u yedi kurtlar,
Ben bir şekil kuş gördüm,
Tepesinden yumurtlar.

(Buğday)

24 - Ağaç üstünde kilitli sandık.

(Ceviz)

25 - Çalı dibinde mum yanar.

(Çiğdem)

26 - Dal üstünde al yanak oğlan.

(Elma)

27 - Yer altında kınalı çivi.

(Havuç)

28 - Üç katlı bir dükkânım var;
Altı oduncu,
Ortası uncu,
Üstü kadifeci.

(İğde)

29 - Altı deri, üstü deri,
İçinde bir avuç darı.

(İncir)

30 - Allah yapar yapısını,
Bıçak açar kapısını.

(Karpuz)

31 - Sarı sarı sarkar,
Düşerim diye korkar.

(Kayısı)

32 - Dışı kazan karası,
İçi peynir mayası.

(Kestane)

33 - Dal üstünde ateş yanar.

(Kiraz)

34 - Bir küçüçük fıçıcık,
İçi dolu turşucuk.

(Limon)

35 - Hanım içerde,
Saçı dışarda.

(Mısır)

36 - Çarşıdan aldım bir tane,
Eve geldim bin tane.

(Nar)

37 - Minâreden attım yayıldı,
Suya düştü bayıldı.

(Pamuk)

38 - Alçacık boylu,
Kadife donlu.

(Patlıcan)

39 - Sarı sarı içinde,
Sarı zarfın içinde,
On iki birlik kardeş,
Birbirinin içinde.

(Portakal)

40 - Kara tavuk dalda yatar,
Dal kırılmış yerde yatar.

(Zeytin)

III — *Hayvanlar ve onların mahsulleri ile ilgili Bilmeceler:*

41 - Bir hoca geldi Şam'dan
Minaresi çamdan;
Kırk gün va'zetti,
Bilmedi kıblesi ne yandan.

(Ağustosböceği)

42 - Ufacık kuşlar,
Câmiyi taşlar;
Kendi yemez,
Ele bağışlar.

(Arı)

43 - Lebicik lebâbicik,
Dört duvarın üstü açık;
Üstünde bir serçecik,
Ağzında bir çiçekcik,
-Ne çiçeği? -Nar çiçeği,
Nârinç çiçeği, turunç çiçeği,
Cevri cevâhir tarlasında,
Pirinç çiçeği.

(Arı)

44 - On ay yatar,
İki ay kalkar,
Feneri yakar,
Etrâfa bakar.

(Ateşböceği)

45 - Var varandan var getir,
Karlı dağdan kar getir,
Sağılmamış çiçekten,
Çalkanmamış yağ getir.

(Bal, petek)

46 - Daldan dala,
Eski pala.

(Çekirge)

47 - Dağdan getir dak gibi,
Kolları var budak gibi,
Eğilir bir su içer,
Bağırır oğlan gibi.

(Geyik)

48 - Altı tahta, üstü tahta,
İçinde bir kanlı safta.

(Kaplumbağa)

49 - Mesel mesel malike,
Tırnakları oniki.

(Kedi)

50 - Kara kaşık,
Duvara yapışık.

(Kırlangıç)

51 - Üstü çayır, biçilir,
Altı çeşme, içilir.

(Koyun)

52 - İki çubuk bir makas,
Hokkabaz mı hokkabaz.

(Leylek)

53 - Eli sırtında,
Ayağı karnında,
İki yıldız,
Gözleri boynuz.

(Salyangoz)

54 - Daldan dala,
Kırmızı pala.

(Sincap)

55 - Arşın ayaklı,
Burma bıyıklı.

(Tavşan)

56 - Çıktım dağın tepesine,
Baktım ayın sarısına;
Havada bir kuş gördüm,
Meme verir yavrusuna.

(Yarasa)

57 - Ufacık mermer taşı
İçinde beyler aşı;
Pişirirsen aş olur,
Pişirmezsen kuş olur.

(Yumurta)

d) Motiflerden Bir Örnek:

TÜRK HALK EDEBİYATINDA TURNA MOTİFİ

ŞÜKRÜ ELÇİN

Türk Halk Edebiyatı'nda "turna" motifini açıklayabilmek için bu motife kaynak vazifesi gören kuş hakkında kısaca bilgi vermek istiyorum. Eski, yeni bütün Türk lehçe ve ağızlarında "turna/durna" kelimesi ile adlandırılan kuş[1] leylek büyüklüğünde, uzun bacaklı, zarif boyunlu; parlak duru gözlü göçmen bir su kuşudur. Turnanın başının arka tarafında geriye doğru sarkan bir zülfü vardır. Tepesi, kanatlarının ucu, boynunun bir bölümü kara renktedir. Kanatlarında göz alıcı, mâvi, kırmızı ve yeşil tüyler vardır. Umumiyetle step gibi kurak ovalarda hususiyle nehir vâdilerinde, göllerde ve bataklık yerlerde görülen sıcak memleketler kuşu turna, iki yumurta yumurtlar. Bu yumurtalar mâvimsi, çilli, karışık renktedir. Eşler, kuluçka zamanı yuvayı nöbetleşe beklerler ve yuvaya yaklaşan yabancıya saldırırlar (Nadir Yılmaz, Hafik, Sivas); 10-15 yıl müddetle yaşarlar (Levent Metiner, Malatya). Nadir Yılmaz'ın söylediğine göre eşi ölen turna yedi yıl eşini bekler ve kolay kolay çiftleşmez. Turnalar sevgide bağlılık, dostlukta sebat ve sadâkat mânasına târif edebileceğimiz vefanın en güzel örneklerini teşkil ederler. İmam Demîrî'nin *Hayâtü'l Hayvân*'ında verilen dikkate değer bilgiye göre turnalar yaşlanan ana ve babalarının geçimlerini temin ederler.[2]

Bilindiği üzere sanatta tabiat unsurlarının, hayvanların ve kuşların birer sembol olarak kullanılması Totemizm ve Şamanizm gibi inançların canlı görüldüğü eski devirlere kadar gitmektedir. Bu unsur veya sembollerin bâzıları az-çok mâhiyet değiştirerek birer motif ve konu olarak zamanımıza kadar gelmiştir. At, kurd, geyik, koyun gibi hayvanlarla bülbül, güvercin, leylek gibi kuşlar, gül, lâle menekşe nev'inden çiçeklerin şairlere ilham verdiğini gösteren bir hayli malzeme elimizde mevcuttur. Bu canlı varlıklar arasında turnanın da hususi bir yeri vardır.

[1] Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lügat-it Türk*, Besim Atalay tercümesi, cilt 3, 1941; Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig* (R. Rahmeti Arat yayını), metin I, beyit: 5377, 1947; Şeyh Süleyman, *Lûgat-i Çağatay ve Türkî Osmanî*, Cild-i evvel, 117, 1298; İbn Fadlan, *Seyahatnâme*, Ramazan Şeşen yayını (Onuncu asırda Türkistan'da bir islâm seyyahı), 43, 1975; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 193, 1958; W. Radloff, *Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte*, cilt 3, 1277, 1960; *Aus Siberien* (Sibirya'dan I*) Ahmet Temir tercümesi, 65, 1945; K.K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü*, A. Battal tercümesi, 762 1945; *Türkmensko-Ruskiy Slovar*, 287, 1908; *Özbek Dilinin İzahlı Lügati*, cilt 2, 228, 1981; N. İsenbet, *Tatar Halk Masalları*, cilt 1, 1959, nu. 3935 - 3949; 7823, 7829; 8188 - 8189; 8192.

[2] İmâm Demirî, *Hayâtü'l Hayvân* (Kemaleddin Demirî), 1973.

Turnanın Halk Edebiyatımızda dinî-mistik ve realist anlayış ve düşünüş içindeki görünüşünü ele almadan önce, Türk cemiyetinde, hususiyle Anadolu'da yaygın şahış adları ile toponimik izlerini tâkip etmekte fayda vardır.

Turna, bu gün bile Doğu, Orta ve Güney Anadolu'da insanlara ad olarak verilmektedir. Âşık Şeref Taşlıova'nın söylediğine göre Çıldır'ın Gülyüzü Köyü'nde dayısının; yine aynı kasabanın Canbaz Köyü'nde Enver Göğüş'ün kızlarının adı "Turnatel" dir. Eczacı Müjgân Üçer'in bildirdiğine göre Sivas'ta "Dunalar" lakabiyle anılan bir âile vardır. Cemil Cahit Güzelbey'in Şer'î mahkeme sicillerindeki tesbitine göre Gaziantep'te "Durnazâdeler" âile adı olarak geçmektedir.[3] Güney Anadolu'da Baraklar arasında yaşayan bir Karacaoğlan hikâyesinde Karacaoğlan'ın yeğeni Yâkup, Keklicek Köyü'nden "Turna" adlı bir kıza âşık olur.[4] Âşık Şenlik'in hikâyelerinden birinin adı da "Salman Beyle Turnatel Hanım"dır.[5]

Turna, bulunduğu veya yaşadığı yerlere damgasını vurmuştur. Anadolu ve Rumeli'de, turna adlı köyler vardır. Bolu'da "Turna Köyü", Edirne'de (Uzunköprü) "Turnaca"; Kastamonu'da (Güre) "Turnacık"; Bursa'da (Orhaneli) Turnalık"; Erzurum'da (Hınıs) "Turnagöl"; Kocaeli'de (Kandıra) "Turnalı"; Kocaeli'de "Turnaoğlu"; Kocaeli'de (Adapazarı) "Turnadere;"[6] Akgerman'da (Bender) Kili "Turnacı"; Varna'da (Silistre) "Durnalar"ı sayabiliriz.[7]

Köyler gibi meskûn yerler dışında göller ve dağlar da vardır. Dr. Ensar Aslan'ın bana yazdığına göre Sarıkamış'ın Kuzey Doğusunda Kars'ın Tuzluca kasabasında ve Arpaçay civarında birer göl ile Erzurum'un Ilıca nâhiyesinde Pulu suyu civarında "Turnagöl" dağı ve Maraş ile Göksun arasında "Turnadağı" bilinmektedir. Osman Oğulları 921/1515 tarihinde bu Turnadağı muharebesi sonunda Dulkadir ülkesini ilhak etmişlerdir. Ayrıca bir cins çiçek olan "Turnagagası"nı; "Turna" adı ile bilinen iğne oyasını (Turgutlu, Manastır, Balıkesir, Tekirdağ); deniz ve gölde yaşayan "turna balığı"nı; siyahı beyazına galip at donu mânasına "turnakırı"nı; Alevî merâsimlerinde bir makam olan "turna semaı"nı* telli turna adlı çocuk oyununu[8] ve Kuzey-Doğu Anadolu vilâyetlerinde ikili oyunlara (raks) alem olan "turnabarı"nı tanıyoruz.[9]

[3] *Şer'î Mahkeme Sicilleri*, cilt 153, s. 31, 144; cilt 154, s. 175.

[4] Naci Kum, "Türkmen Barakları", *Türk Etnografya Dergisi*, sayı 6, s. 58, 1963, basılışı 1965.

[5] Ensar Aslan, *Çıldırlı Âşık Şenlik*, s. 355, 1975.

[6] *Köylerimiz*, s. 735, 1933. Dahiliye Vekâleti Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü yayını.

[7] Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, s. 115, 153, 1957.

* Kızılbaşların "Turna semâı" için bakınız: E. Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, 1964, s. 265.

[8] Kâzım Özyedekçi, "Kayseri Çocuklarının Mahallî Oyunları", *Erciyes*, sayı 44-45, 1946, s 34-39.

[9] Sadi Yaver Ataman, *Türk Halk Oyunları I* (Barlar), 1977.

Bütün bu saydığımız isimler dışında: "turnayı gözünden vurmak"; "turna katarı bağlamak"; "eşinden ayrılmış turnaya dönmek"; "her durnalar, durnalar otuz daha katıldı, iki de sizdiniz, bir de ben, etti kaç turna", cevabı: 133 (Sivas, Selâhaddin Özdemir) gibi bilmeceler; inançlarla ilgili bahiste zikredeceğimiz "turna donuna girmek" ve askerî teşkilâtımızda Yeniçeri Ocağı'nı teşkil eden 196 ortadan 68 inci ortaya verilen "Turnacı" tâbirleri dikkate değer damgalardır.[10]

Şahıs adlarında ve toponimimizde yazılı Anadolu'da gösterdiğimiz misallerden de anlaşılacağı üzere turna motifinin bu derece yaygınlığının tabiat kültünden itibaren Türk hayatındaki inançların gerçeğini aramak lâzımdır. Yapılan araştırmalar, Hun devrinden beri Tanrılarla hayâli-mânevî varlıkların kanatlı olarak ta tasavvur edildiklerini bize göstermektedir.[11] Bilindiği üzere uçmanın bir vâsıtası olan kanat, semâvi dinlerde de göze çarpıyor. Kur'ân'da kanatlı olarak tasvir edilen meleklerden Azrail, Dede Korkut kitabının Deli Dumrul hikâyesinde al kanatlıdır.

Kuşlar içinde, konumuzu teşkil eden su kuşu turnanın, Türklerde Gök Tanrı tasavvuru dışındaki ilâhlardan biri olarak hikmet sahibi rûhu temsil ettiği kabul edilmektedir. Prof. W. Eberhard, milâttan önce iki bin yıllarında yaşamış, Proto-Türk olmaları ihtimal dâhilinde bulunan Chonlarda su kuşu motifi içinde hakîm ruhun timsâli turnanın yaşadığına işaret etmektedir.[12] Masao Mori, Türklerin ataları sayılan T'ie-lê'ler vâsıtası ile Ting-ling'lere atfedilen geyikli alp âbidelerinde turnanın yer aldığını söyler.[13] Aynı motif Gök Türk âbidelerinde devam eder.[14] Henüz müslüman olmamış Kırgızlar arasında seyahat eden İbn Fadlan, onuncu asırda turnanın Gök Tanrı dışındaki ilâhlardan biri olduğunu kayd eder.[15]

Kuşlar ve hususiyle turna, sanat eserlerinde de motif olarak kullanılmıştır. İkinci Pazırık kurganında çıkan at başına takılan töz;[16] Hiyongnu'lara atf edilen Noyn-ula halılarında göze çarpan motifler[17] dışında Akşehir ve Sivas mezar taşlarında görülen figürler[18] ve hususiyle Reyhan Karamağralı'nın To-

[10] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapu Kulu Ocakları I*, 1943; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, cilt III, 535, 1954.

[11] Verbitsky.

[12] W. Eberhard, *Çin Tarihi*, 1947, s. 17, 33.

[13] Masao Mori, Türk, Türük, *Türk Kültürü El Kitabı II* 1/B, 1978.

[14] V.V. Volkov, *Bronzovfy i Jelezny vek Severnoy Mongoli* (Ulam-batur) 1967, res. 29, 29. sıra VIII, motif 1 (turna).

[15] İbn Fadlan, 43.

[16] Nejat Diyarbekirli, *Hun Sanatı*, 1972.

[17] C. Hentze, (Uno Harva (Helmberg) Die Relig. Vorstell der Altaischen Völker'den naklen Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 34.

[18] Semavi Eyice, *Anadolu'daki Tasvirli Türk Mezar Taşları* (Reşid Rahmeti Arat İçin, 1966) s. 213.

kat'ta tesbit ettiği, Mehmed Çelebi'nin 742/1341 tarihinde ölen oğlu için hazırlanan kitabesindeki turna, koruyucu ruhun sembolüdür.[19]

Aynı atadan gelmiş olma inancı, totemin adını veya işaretini taşıma, islâmiyete rağmen devam etmiş, zamanımıza doğru az-çok mistik mâhiyetinden uzaklaşarak süs ve şekil hüviyeti almıştır. Bu konuda Prof. Abdülkadir İnan, Dr. Emel Esin, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ve Prof. Dr. Mehmet Eröz'ün araştırmalarında değerli bilgiler mevcuttur.

Koruyucu ruhları temsil eden kaz, turna, tavus gibi bâzı kuşların Türk cemiyetinde kanat, kemik veya tüylerinin şamanlık, alplık, hâkimiyet, kuvvet, cesaret, kız-güzellik, uğur, bereket, niyet ve süs unsuru olarak kullandıklarını biliyoruz.

Altay Türkleri şaman cübbelerinin omuzlarına puhu ve baykuş tüylerinden birer demet takılırdı. Bu demetler iki kartalı, yahut iki şahini temsil ederlerdi.[20] Kaşgarlı Mahmud, Uygur Türkleri devirlerinde alpların tulgalarının tepelerine şahin kanadı taktıklarını kayd eder.[21] İslâmiyet döneminde de Batı Türkleri akıncılarının kalpak, külâh ve miğferlerinde altın suyuna batırılmış turna ve balıkçıl kuşu telleri ve tüyleri bulunurdu.[22] Kuş tüyü, hâkimiyet sembolü olarak ta kullanılmıştır. Delhi Türk sultanlarının bayraklarında Husrev Delhevî'nin tuğluknâmesine göre hükümdara mahsus sancaklara tavus tüyü takılırdı.[23] Yakut Türklerinde kuş tipi elbise giyen şaman fevkalâde bir kuvvet kazanıyordu.[24] Bu semboller, mistik mâhiyetiyle bu gün Alevî, Türkmen ve Çepniler arasında yaşamaktadır. Bergama ve Edremit civarındaki köylerde gelin süslemesi hususi bir mânâ taşımaktadır. Gelinin alnında yedi renkten bir tac yapılır. Alın, Fâtıma anamıza (Zühre yıldızı) na işarettir. Tac üstüne takılan karanfil ve puldan yapılmış üç çiçek "üçleme" alâmetidir. Buraya tavus tüyü veya yeşil baş ördek kuyruğu kıvırcığı takılır; telden yapılmış iki çiçek te yanaklara doğru geçirilir. Bunlar Hazreti Hasan ile Hazreti Hüseyin'e işarettir.[25]

Turna, halk ananemize göre mübarek, akıllı, her hareketi doğru; mukaddes bir kuştur. Bu sebeple uçuşları bir düzen ve sıra içinde olur. İnsanların yer yüzünde yaptıkları fena hareketlerden teessür duyarak, zaman zaman yol-

[19] Reyhan Karamağralı, "Sivas ve Tokat'taki figürlü mezar taşlarının mâhiyeti hakkında", *Selçuklu Araştırmaları*, cilt II, 1970, s. 81-82, resim 7.

[20] Abdülkadir İnan "Altay Şamanizmine ait maddeler", *Ülkü*, 1940-1941, cilt XV - XVI, A.V. Anohin'den naklen.

[21] Emel Esin, "Alp şahsiyetinin Türk sanatında görünüşü", *Türk Kültürü*, sayı 94, 1973, s. 713.

[22] Emel Esin.

[23] Fuad Köprülü, "Bayrak Maddesi", *İslâm Ansiklopedisi*, cilt II, 1949, s. 412.

[24] Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 36-37.

[25] Osman Bayatlı, *Bergama'da Alevî Gelini ve İnançları*, 1957.

larını şaşırırlar. Turnalar katar halinde uçarken, "taş oyunu"nda yerdeki taşları karıştırma (Celâl Çetindere, Horasan, Bulgurlu Köyü); şapkayı ters giyme (Murat Elçin, Turgutlu; Hamdi Batır, Tekirdağ); ayakkabıları ters çevirme (Murat Elçin, Turgutlu; Selim Baş, Kütahya; Kâmil Ertaş, Erzurum, Şenkaya, Balkaya Köyü) gibi hareketler yollarını şaşırmalarına sebep olur ve havada uzun müddet dönüp durmalarına yol açar. Anadolu'da bâzı yerlerde yere bıçakla bir dâire çizildiği zaman üç İhlâs ve bir Fâtiha okununca yolları açılmış olur ve yeniden katar bağlarlar (Bilâl Çelik, Kars, Akçakaleköyü; Sadık Demir, Eskişehir; Ayşe İzkesen, Tekirdağ, Malkara).

Turnanın yolunu şaşırtmak ve onu havada tutmak günah sayılır. (Ali Doğan, Sivas, Kangal; Kemal Kırçiçeği, Kars, Susuz; Ali Şen, Kütahya).

İbn Fadlan'ın seyahatnâmesi'nde Başkurtlar arasında selâmet yolunu açan bir ilâh olarak tasavvur edilen turnanın belki de kuğu kuşlarındaki gibi dişi ruhlar bölüğüne ad verilen Ayzıt'ın timsâli sayıldığı için olsa gerek;[26] öldürülmesi umumiyetle günahtır. (Mehmet Ramazanoğlu, Adana; Sinan Avcı, Diyarbakır; Cezayir Şengül, Arpaçay; Tekirdağ, Kayı, Avşar ve Ferhadanlı köyleri).

Tekirdağ'daki bir rivayete göre eşi öldürülen turna yere iner, eşinden ayrılmak istemez; onu da zarurî olarak vurmak icap eder. (Cemil, Ferhadanlı Köyü).

Turnayı öldüren avcının âilesine veya kendisine mutlaka bir felâket ve ölüm mukadderdir. Yanlışlıkla turna öldüren adamın biri evine döndüğü zaman oğlunun burnundan dindirilmeyen bir kanın aktığını görür. (Muammer Erdem, Sivas; Ali Şen, Kütahya). Turna vurmak isterken bir avcının tüfeğinin namlusu yarılmış ve çıkan saçmalardan gözleri kör olmuştur. Folklorcu Müjgân Üçer' in kayd ettiği bu rivayet, Kangal'da Ali Doğan'ın söylediğine göre Eymir Köyü'nde de yaşamaktadır. Sivas'ın Beypınar Köyü'nde ise turna, bir avcının gözüne gelin olarak görünmüştür. Tüfeği yere indirmiş olan avcı ikinci defa tetiği çekince turnayı vurmuş, fakat aklını kayb edip delirmiştir. (Osman Kurt)

Turna, Anadolu'da kız "güzellik" sembolüdür. Diyarbakırılı Sinan Avcı' ya göre turnanın perisi güzel bir kızdır. Müjgân Üçer'in Sivas'ta, kızlar nişanlı iken "bana değmeyin, ben bir turnayım, evlenince kanadı kırık turna olurum" şeklindeki sözü nişan devresinin güzel, evliliğin ise zor olduğu mânâsına kullanıldığını ifade etmektedir.

Turnanın unsurlarından olan tel, süs ve uğur alâmetidir. Sivas'ın İlbeyli Köyü'nde gelin eve gelince bayrak astıklarını, direğine bir elma sapladıklarını veya üç turna teli taktıklarını ve bu geleneğin hâlen devam ettiğini Süley-

[26] A. İnan, *Şamanizm*, s. 35.

man Ağa söylemektedir. Eski kahramanlarda görüldüğü gibi bu telin gelin başına takılması geleneği bâzı bölgelerde yaşamaktadır. Sivas'ta (Muammer Erdem), Tekirdağ'da (Şükriye Işık) ve Gaziantep'te(Cemil Cahit Güzelbey) olduğu gibi.

Başına turna teli takılan gelin uğur getireceğine de inanılan kuş, kuğu gibi[27] bereketin ve refahın da sembolüdür. Turnanın konduğu tarla bereketli olur. (Muammer Erdem, Sivas; Naci Saya, Manisa, Şükriye Işık, Tekirdağ, Taşmorca Köyü). Turnanın, ilkbaharda buğday geçtirirse bolluk, kemik getirirse ölüm, yılan getirirse felâket; alçakta uçarsa soğuk, yüksekten uçarsa havanın sıcak olacağı inancının yaşadığını Osman Kurt söylemektedir.

Kars çevresinde ve Kütahya'da turnanın niyet tutmada bir vâsıta olduğunu görüyoruz. Turna havada istikâmetini değiştirdiği ve gurrk, gurrk ezgisi ile öttüğü zaman niyet tutulur, dilek dilenir; turnaların katar bağlayıp yollarına devam etmesi niyetin kabulüne yorulur. (Hacı Halil Şarbudak, Yolköyü Köyü, Dr. Ensar Aslan'ın gönderdiği malzemeden; Ali Şen, Kütahya).

İşte bütün bu maddî ve mânevî delillerin ışığında Halk edebiyatı anlayışımıza göre[28] anonim ve ferdî eserleri gözden geçirebiliriz. Bu eserler iki kolda toplanabilir. Birincisi lâ-dînî, ikincisi dinî-mistik tarikat eserleri. Birinci grupta toplanan eserlerin başlıca temsilcileri âşıklardır. Âşıklar, umumiyetle realist bir anlayışla içinde yaşadıkları coğrafyanın ve mânevî iklimin tesirinde anlarının sâde ve tabiî dili ile söylemiş veya yazmışlardır. Bu şâirlerin şiirlerinde konumuzla ilgili hâkim "haber" motifi turnadır.

Bilindiği üzere haber, bir vak'anın tebliği, bir hâdiseden, orada bulunmayanlara verilen bilgi demektir. İlk ve Orta çağlarda yollarla haberleşme vâsıtalarının zamanımıza göre geri ve iptidaî olması; emniyetsizlik, korku ve mesafe uzaklığı haberi geciktiren başlıca sebepler arasındadır. İşte bu maddî güçlükler karşısında insan oğlunun ayrıca ateşten, sesten, hayvanlardan ve kuşlardan faydalandığı bilinen bir gerçektir.

Her hangi bir sebeple evinden, yurdundan ayrılan insanın, hususiyle erkeğin bir gaye için yuvasında bıraktığı eşine, ana, baba, sevgili veya çocuklarına duyduğu hasret; memlekette kalanların ruhlarında beliren acı ve boşluk, ister-istemez bir vâsıtadan faydalanma ihtiyacını doğurmuştur. Türk halk şâirlerinin hayal dahi olsa, faydalandığı bu vâsıtalardan biri de geleneğin getirdiği inançlar içinden gelen ve belli mevsimlerde göç eden turnadır. Halk şâirlerinden bâzıları, kendi hayatlarını, memleketimize ilkbaharda gelip sonbaharda sıcak ülkelere dönen göçmen turna kuşununkine benzetmekte ve onunla uzun ve yorucu seyahatlerinde dertleşmektedirler. Bu şâîrler arasın-

[27] A. İnan, *Şamanizm*, s. 37.

[28] Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, 1981.

da Hayâli, Âşık Kerem, Bahşî, Kuloğlu, Karacaoğlan'ı, Vâkıf, Zâkir, Dede Kasım, Ali Esker gibi âzerî şâirlerini; Kusurî, Ruhsatî, Dadaloğlu, Seyit Osman, Efkârî, Kağızmanlı Hafzı ve Cevlânî'yi sayabiliriz.

Bu adlarını saydığımız şâirlerin nazım geleneğimize uygun biçimde koşma, destan ve semaî olarak hece vezniyle düzenledikleri şiirlerde gurbet elde çekilen ıztırap, Anadolu veya Azerbaycan coğrafyasına bağlı, belli dağlara, ovalara, göllere, şehirlere, tarihî şahsiyetlere, harâbelere, tarikat ululârına, dervişlere vb. turnalar vâsıtası ile iletilir. Bu gerçek mekân içindeki şiire 16 ncı asırda yaşadığını kabul ettiğimiz Âşık Kerem'le[29] zamanımız şâirlerinden Dursun Cevlânî'den birer örnek veriyoruz.

Şükür Erzurum'dan indim ovaya
Benden yâre selâm edin turnalar
Kemah dedeleri dursun duaya
Benden yâre selâm edin turnalar

Göremedim Erzurum'un yazını
Tekmil ettim sohbetimi sazımı
Arzuladım Erzincan'ın düzünü
Benden yâre selâm edin turnalar

Yârın gidem derim doğru yoluna
Kahpe felek Kayseri düştü dilime
Varıyorum işte Maraş eline
Benden yâre selâm edin turnalar

Sabanca'da gördüm gülün koncasın
Kır atıma yedirmedim yoncasın
Kayseri'de saram belim incesin
Benden yâre selâm edin turnalar

Kerem eydir Karahisar'a varınca
Şaz olup İncesu'yu görünce
Can dayanmaz ben murada erince
Benden yâre selâm edin turnalar[30]

[29] Şükrü Elçin, *Kerem ile Aslı Hikâyesi*, 1949.
[30] Şükrü Elçin, *Kerem ile Aslı Hikâyesi*, 1949.

DURSUN CEVLÂNÎ'DEN

Kalkın turnam, kalkın, Kars'tan çekilin
Ardus'un dağına inin, turnalar
Şahin avcısından kendin sakının
Çıkın Akbaba'ya konun, turnalar

Pasin ovasında edin niyazı
Hasankalesinin çetindir güzü
Korkarım buz tutmuş Erzurum sazı
İnin Ilıca'da yunun turnalar

Erzincan çukurdur, uçun havaya
Sivas illerinde ulaş ovaya
Söylen Âşık Veysel dursun duâya
Bir nâmem var ona sunun turnalar

Önünüzde vardır Erciyeş dağı
Solmaz Kayseri'nin bostanı bağı
Ankara ülkesi şair yatağı
Gazi çiftliğine konun, turnalar

Çıkın Çankaya'da bir katar tutun
Kemal Atatürk'ün yasına yetin
Radyo'nun damında fırlanın, ötün,
Benden selâm edin yâre, turnalar[31]

Turnanın haberci olma hususiyeti umûmilik arz eder, Destanlarda, halk hikâyelerinde, türkülerde bunun bir çok örneklerine rastlıyoruz.

Bir harb sonunda 16 ncı asır şâiri Hayâlî:

Turnam gider isen bizim illere
Vezir Ardahan'dan göçtü diyesin
Karşı geldi Kızılbaşın hanları
Çıldır'da döğüş oldu diyesin

[31] Refik Ahmet Sevengil, *Çağımızın Halk Şairleri*, 1967, s. 214.

dörtlüğü ile başlayan manzumesinde altın tuğlu gazilerin din yolunda şehid düşüşünü anlattıktan sonra iki tarafın mücâdelesini realist bir şekilde şöyle dile getirir:

Çamur dize çıktı kan ile yaştan
Atlar dalmaz oldu ser ile leşten
Kuleler yığıldı kesilen baştan
Ak gövdeler kana battı diyesin

Köroğlu destanında, Köroğlu, zaman zaman beylerini turna teli getirmek üzere Bağdat veya Bolu'ya gönderir. Maraş rivâyetinde Ayvaz, Bolu zindanından alınıp darağacına götürülürken gökte gördüğü bir bölük turna ile Çamlıbel'e haber yollar:

Durnam nazlı beyler kolları bağlı
Bolu Beyi tuttu gitti deng varın
Bir düşürün verin çamlıbellere
Kurdu dar ağacın astı deng varıng[32]

Halk şâirlerinin turna vesilesile söyledikleri şiirlerde kahramanların ve Köroğlu destanında ehemmiyetli bir yer tutan Ayvaz'ın başında totemden gelen süs unsuru telinin bulunduğunu görüyoruz.

Teslim Abdal adına kayıtlı bir şiirde şâirin Kanunî'den bahs ederken söylediği:

Arzulamış gelmiş koca Bağdat'ı
Şah Süleyman başı telli geliyor

mısrâları dikkate değer.[33] Kanunî'nin Hurrem Sultan'dan doğma en küçük oğlu Beyazıt için söylediği ağıtta Kul Pîrî, turna telini zikr eder:

Kâfirlerüng bedtür işi
Cezâdur mü'mine işi
Turna telleriyle başı
Geldi Deli Bayazıd'ung[34]

[32] Pertev Boratav, *Köroğlu Destanı*, s. 185, 1931.

[33] Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşi Şâirleri ve Nefesleri*, cilt I, 105, 1955.

[34] Fuad Köprülü, *Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, s. 73, 1930; Şükrü Elçin, "Kul Pîrî ve Şehzâde Bayezit Ağıtı", *Türk Kültürü*, sayı 146, 1974.

Köroğlu destanının Paris ve Türkiye rivayetlerinde:

Başına döndüğüm kurban olduğum
Seri durna tellim Ayvaz ağlama[35]

mısrâlarında görüleceği üzere Ayvaz'ın başında turna teli vardır.

17. asır şîri Bahrî kadın sevgilisine:

"Sülün yürüyüşlüm ey turna tellim"

der.[36]

Turna, halk hikâyelerinde de işlenmiş bir motiftir. Emrah ile Selvihan hikâyesinin Revan rivâyetinde Emrah turnalara seslenir.[37] Baraklar arasında teşekkül eden "Yakup'la Turnakız" hikâyesinde Karacaoğlan'ın turnalara hitap ettiğini görüyoruz.[38]

Âşıklar, turnayı sevgililerine benzetirler. Anadolu'daki inançlara bağlı olarak kız ve gelin suretinde tecessüm eden turnaya Âşık Kerem şu mısrâlarla hitap eder:

Gökyüzünde uçup giden durnalar
Uçma karip karip göngül şen değil
Siz de menim Han Aslıma bengzersiz
Uçma karip karip göngül şen değil[39]

Bilindiği üzere totem devresi cemiyetinde insanla hayvan, bitki ve eşya arasında cevher birliği, bir yakınlık ve akrabalık vardır.[40] Hiç şüphesiz bu sihrî bağ, halk şairlerinin ruhlarına tesir edegelmiştir. Onlar bu şuur altı tesirle turnaya hususî ilgi duymuşlar, şefkat göstermişler, düşmanları yırtıcı kuşlarla avcıların tuzaklarından kurtarma yolunda bir hitap, bir intak sanatı içinde öğütler vermişlerdir.

Âşık Kerem, hikâyesinin bir Âzeri rivayetinde turnaya avcı olmadığını ve kendisinden korkmamasını söyler:

Silkinüp boynun uzatma
Durna men avçı degilem

[35] Boratav, s. 116; Şükrü Elçin, "Köroğlu Hakkında Notlar" *Ülkü*, cilt X, sayı 57, 58, 1937.
[36] Vasfi Mahir Kocatürk, *Saz Şiiri Antolojisi*, s. 91, 1963.
[37] Nizameddin Onk, "Millî Edebiyatımızda Turna" *Büyük Türkiye*, yıl I, sayı 10, 1971.
[38] Naci Kum, "Türkmen Barakları" *Türk Etnografya Dergisi*, cilt VI, 1963, basılışı 1965.
[39] *Aslı ve Kerem, Tebriz*, Firdevsi Kitabevi.
[40] Frazer. *Totemism And Exogamy, vol. I*, P. 53; Freud , *Totem ve Tabu*, Niyazi Berkes tercümesi, s. 5-6.

Uzak yollardan gelirem
Durna men avçı degilem

Yolçıyam öz halımda
Dervişem men öz halımda
Şahinim yohdur kolumda
Durna men avçı değilem[41]

Bir Anadolu rivâyetinde ise Kerem şöyle seslenir:

Korkmazmısın turnam borandan kıştan
Kendini pek sakla yırtıcı kuştan
Dolaş ta gel Beydağı'ndan Maraş'tan
Maraş'ın gölüne inin durnalar[42]

17 nci asır şâiri Kuloğlu bir türküsünde turnaya, şahinle avcıya dikkat etmesini ve sönüş zamanını hatırlatır:

Kılavuzun yanlış yola salarsa
Şahin görüp tellerini yolarsa
Alayını bölük bölük bölerse
Ayrılık nic'olur görün durnalar

Kasımın günlerin sakın fevt itmen
Vakıtsız çıkup ta yollara gitmen
Avcılar duyarlar çağrışup ötmen
Sağ esen menzile inin durnalar[43]

Bu temleri, Kusurî,[44] Seyit Osman,[45] Kağızmanlı Hıfzı[46] ve Âzerî şâirler Vedâdî, Vâkıf ve Zâkir de işlemişlerdir[47] (Ayrıca bakılabilir: Dertli, Ruhsati, Dadaloğlu, Efkârî, Sefil Ali, Nihani, Ali Esker, Zekeriya Nikbay, Meşale, sayı 42-44, 1980).

Muhterem Dinleyenler,

[41] *Aslı ve Kerem*, s. 52.
[42] Şükrü Elçin, *Kerem ile Aslı Hikâyesi*, s. 83.
[43] Kocatürk, s. 70.
[44] Kaya Bilgegil, *Kusurî*, 1942.
[45] Elçin, "Cingösoğlu Âşık Seyit Osman," *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, cilt 7, sayı 1-1, 1975.
[46] Ensar Aslan, *Doğu Anadolu Saz Şairleri*, s. 26-27.
[47] Feridun Bey Köçerli, *Azerbaycan Edebiyatı Materyalleri*, cilt, I. 1925, s. 164-165. H. Mehmedzâde-Abbas Zamanov, Molla Vâkıf, Seçme Şiirler, 1968.

Lâdinî eserlere geçmeden önce dünya literatüründe yaygın metamorfoz (şekilden şekle girmek) üzerinde kısaca durmakta fayda vardır.

Metamorfoz, Stith Tompson'un târifine göre efsâne veya masalda yer alan canlı cansız unsurların bir üstün güç tarafından cezalandırılması veya felâketten kurtulması için o andaki şekillerinden daha farklı bir duruma çevrilmesidir.[48] Her târif gibi eksikleri bulunan veya başka unsurlarla tamamlanması mümkün bu ifadeye aydınlık getirmesi için bir kaç örnek verelim:

"Konuşan Bebek" masalında bir pâdişahın oğlu gölde yakaladığı kurbağanın güzel bir kız olduğunu görür.[49] "Sıçan Çocuk" masalında pâdişahın kızı sıçanla evlendiğini anlayınca ona bir tekme atar, sıçan güvercin olur.[50] "Hasan Çelebi" masalında pâdişahın kızının bohçasını bir kuş kapar. Kız, kuşu aramağa çıkar. Kuş aslında perilerin elinde esir bir beyoğludur. Geceleri şekil değiştirerek insan olur.[51]

Orta Asya destanlarından "Kartaga Mergen" de kız kardeşini aramağa çıkan kahraman, onu bulması için deniz atasına mürâcaat eder. Su atası turna balığı kılığına girer, kızı arar, bulamaz.[52] Profesör Baheddin Ögel de Türk Mitolojisi adlı eserinde kız motifi hakkında örnekler vermiştir.[53] Bilindiği üzere Dede Korkut Hikâyeleri'nin dördüncüsünde Azrail güvercin olur.[54]

Evvelce söylediğimiz gibi Kırgız Türkleri arasında bir ilâh olarak tasavvur olunan turna da güvercin gibi eski Türk sanatında ve menkabevî eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Ahmed Yesevî'nin menkabevî hayatı ile ilgili kayda göre Horasan erenlerinden biri, onu bir toplantıya dâvet için çıktığı seyahatte turna donuna (kılığına) girer; Ahmed Yesevî de bâtın kuvvetiyle bu işi haber alır; müritlerine yedi velinin geleceğini söyler; turna şekline girerek karşılamağa çıkar.[55]

Kuş, hususiyle güvercin, ilk önce —islâmî devirde— semâvî dinlerden Tevrat'da görülüyor. Nuh Aleyhisselâm, tufânın dinip dinmediğini anlamak için gemisinden bir güvercin uçurur. Hazreti Muhammed'in islâmiyeti yaymağa çalıştığı sırada Hira dağı mağarasında örümceklerin ördüğü ağ üzerinde bir

[48] *Standard Dictionary of Folklor Mythology And Legend*, New York; Stith Tompson, Motif Index of Folk-Literature (D 100 - D 199).

[49] Saim Sakaoğlu, *Gümüşhane Masalları*, 1977, s. 380-382.

[50] Umay Günay, *Elâzığ Masalları*, 1977, s. 418-420.

[51] Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar*, 1975, s. 174-176.

[52] W. Radloff, *Aus Siberien (Sibirya'dan: I ?)* A. Temir tercümesi, 1954. s. 401-402.

[53] *Türk Mitolojisi*, s. 628.

[54] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 1964.

[55] Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 1919; İkinci baskı, 1966, s. 26; Abdülbakî Gölpınarlı, *Vilâyetnâme (Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli)* 1958, s. 15.

çift güvercinin yuva yaparak peygamberi sakladığı anlatılır. İslâmî Türk edebiyat ve sanatında görülen destan ve motifleri bu ananeye bağlıdır.[56]

Türkler, müslümanlığı kabul ettikten ve tasavvuf, Yesevilik'le Türk hayatına girdikten sonra eski kültürlerle beslenmiş inançlar yeni bir renk ve şekil almağa başladı. Tasavvufa göre kuşlar, gönülden gönüle haber, makamdan makama sır taşırlar. Dervişlerin rûhu, uyku sırasında kuş şekline girip mânevî makamları dolaşır. Dervişler, şeyhlerinin emri ile bağlı oldukları dergâhı bırakarak gurbete çıkarlar. Bu gurbet, dervişin zaman zaman Tanrı'dan uzaklaştığı kaygısına kapılarak günlük hayatla ilgisini kesmesi ve yalnızlık içinde Tanrı'yı gönlünde araması mânâsınadır.

Alevî ve Bektâşiler de ezelden ebede giden yolda, yoklukta varlığın sırrına ermiş olan turnayı, eski Türk inanışının tesiri ile kendi prensipleri içinde değerlendirmişlerdir. Bektâşilere göre turnalar, ilâhî aşkla yola giden imân-ikrar sahibi canları, turna kataı da "Ayn-ı Cem"i temsil etmektedir.

Turna, lâdinî Halk edebiyatımızda görüldüğü gibi Alevî ve Bektâşî şiirimizde de bir haber motifidir. Sesini Hazreti Ali'den almıştır. Sevgiyi bülbülden, aşkı gülden, hikmeti arıdan alan erenler şevka turna ile ulaşmışlardır.

Biz, işte bu mânevi hava içinde şâirlerin Hazret-i Muhammed'i, Ehl-i Beyt'i, Oniki İmâm'ı onların tarihî ve menkabevî mâcerâlarını, bir takım nefeslerle büyük bir samimiyetle dile getirdiklerini görürüz.

16 ncı asır şâirlerinden Hatâyî Heyber kalesini yıkan ve imamların yasını çektiği Hazret-i Ali'yi şöyle anlatıyor:

Be yarenler be gaziler
Gelen Murtazâ Ali'dir
Yezid'e bâtın kılıcın
Çalan Murtazâ Ali'dir

Turnaya vermiş sesini
İmamlar çeker yasını
Yine kendi devesini
Yeden Murtazâ Ali'dir[57]

Pir Sultan Abdal, Yemen ellerinden gelmekte ve havada "Semâ" etmekte olan turnalara Hazret-i Ali'yi görüp görmediklerini sorar:

Şâhım Hayber kal'asını yıkarken
Nice münkir helâk oldu bakarken

[56] Malik Aksel.

[57] Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşi Şâirleri ve Nefesleri*, 1955, cilt I, s. 51-52.

Muhammed Ali mi'râca çıkarken
Turnalar ol şâhı görmediniz mi

der.[58]

17 nci asır şâiri Fakir Ednâ, turnanın ter-âvâz ile İmam Hüseyin diye feryadını dile getiriyor:

Hesap eyle baharını yazını
Fark idegör ördeğini kazını
Dinleyin turnanın ter-âvâzını
Çağrışurlar İmam Hüseyin deyü[59]

Turnalar, sabahları erken ve akşamları gün batarken olmak üzere suda iki defa âdetâ raks ederler. Bu raks "turnabarı"nın ve belki de Mevlevî âyinlerindeki "semâ"ın bir hareket noktasıdır. Turnalar uçarken başlarında öncü bulunur, öncünün ardından dar bir zâviye içinde tesbih dâneleri şeklinde katar tâkip eder. 17 nci asır Bektaşî şâiri Âhû, turna öncüsünü mürşide giden rehber görür:

Biri rehber olmuş mürşide gider
Sözünce semâîn âşikâr ider
Muhammed Ali'nin erkânın güder
Nazlı nazlı söyler Horasan deyü

ve manzumenin sonunda kendisinin bir turna olduğunu söylemek suretiyle metamorfoza işaret eder ve dilinde Allah'ı zikrettiğini:

Âhû ider turnamdır Âhû
Dünyanın evveli âhırı bir hû
Vird edinmiş turnam dilinde yahû
Nazlı nazlı söyler Horasan deyü

şeklinde anlatır.[60]

Alevî merâsimlerinde "Cem" zamanı zâkirler bir nefes, bir duvaz okurlar. Bu nefeslerden biri de "turna semâı"dır. Semâın hususî makamı vardır. Kul Hüseyin'in:

Devr idüp gezersin dâr-ı fenâyı
Bağdad diyarına vardın mı turnam

[58] Ergun, *a.g.e.*, s. 160.
[59] Ergun, *a.g.e.*, cilt II, s. 59.
[60] Ergun, *a.g.e.*, cilt II, 35.

Medine şehrinde Fadime anayı
Makamı andadır gördün mü turnam[61]

dörtlüğü ile başlayan nefesi meşhurdur.

Eskişehir'de Seyyid Gazi Tekkesi postnişinlerinden Pîr Mehmed Dede'nin oğlu şâir İlhâmî (vefatı: 1308/1890) nin turna ile Hazret-i Muhammed'i, Hazret-i Ali'yi, İmamlar'ı ve Hacı Bektaş-ı Veli'yi aynı cevherde buluşturan lirik duvazı şöyledir:

İki turnam gelir başı cıgalı
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Birisi Muhammed birisi Ali
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

İki turnam gelir rengi yemyeşil
Biri İmam Hasan ol pâk-i nesil
Biri İmam Hüseyin cennette bir gül
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

İki turnam gelir rengi kırmızı
Biri İmam Zeynel sürelim yüzü
Biri İmam Bâkır idem niyâzı
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

İki turnam gelir rengi Ca'ferî
Biri İmâm Kâzım ol yol rehberi
Biri İmam Rıza Horasan pîri
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

İki turnam gelir rengi beyazdır
Biri Taki Naki zikri niyazdır
Biri de Askerî merd-i Hicaz'dır
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

[61] Hasan Basri Erek, *Tarih Boyunca Alevilik*, s. 1954, s. 184-185.

Turnalar Hicaz'dan sökün eyledi
Muhammed Mehdi'yi yakın eyledi
Hakikat ehlini memnun eyledi
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

Turnalar geldiler verdiler selâm
Aldım selâmını eyledim kelâm
İlhâmî şüphesiz gördüm vesselâm
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen[62]

Muhterem Dinleyenler,

Yukarıdan beri verdiğimiz malzeme ve açıklamalardan şu neticeyi çıkarabiliriz.

1 - Eski ve yeni Türk lehçe ve ağızlarında turna adı ile bilinen kuş, Totemizm ve Şamanizm gibi inançların görüldüğü devirlerden itibaren bu güne kadar ananede kendini muhâfaza etme gücüne sâhip bir ilâh, bir sembol ve motif olarak yaşamıştır.

II — Turna, bu sihrî tesir yanında, insanınkine benzer hayatı, güzelliği ve uçuş hususiyetiyle şahıs adlarına, toponimiye, sanat eserlerine damgasını vurmuş, bir takım âdet, anane, merâsim ve hurâfelerin teşekkülüne sebep olmuştur.

III — Türk Halk şâirleri, yukarıda zikredilen mânevî hava içinde turnaya hususî bir ilgi duymuşlar, onu, âşıklığın şartlarından biri olan seyâhatlerinde "haber" motifi olarak kullanmışlardır.

IV — Saz şâirlerimizin "gurbet" temi içinde sâde ve tabiî Türkçe ile işledikleri turna motifini, Alevî ve Bektaşî şâirleri, tasavvuftan gelen tesirle kendi tarikatlarının prensipleri içinde değerlendirmişlerdir.

[62] M. Tevfik Oytam, *Bektaşiliğin İçyüzü*, 1962, s. 189.

I. DİVAN EDEBİYATI ÖRNEKLERİ

a) Nazım:

ŞEYHÎ

Harnâme'den

Harnâme 15. asır Divan şâiri Germiyanlı (Kütahyalı) Şeyhî'nin yazdığı bir mesnevidir. Sultan Çelebi Mehmed 1415 yılında Karaman seferi sırasında hastalanınca Kütahya'dan çağrılan doktor Şeyhî onu tedâvi eder. Kendisine bu hizmetinden ötürü bir timâr bağışlanır. Verilen berâta rağmen timârın eski sahipleri hiddetlenerek Şeyhî'yi öldürünceye kadar döverler. Şair uğradığı hakaret ve adâletsizliği İkinci Murad'a takdim ettiği sembolik bir hicivle anlatır. Hikâyenin sonunda suçlular cezalandırılır.

MÜNÂSEBET-İ HİKÂYET

1. Bir eşek var idi zaʿîf ü nizâr
Yük elinden kati şikeste vü zâr

2. Gâh odunda vü gâh suda idi
Dün ü gün kahr ile kısuda idi

3. Ol kadar çeker idi yükler agır
Ki teninde tü komamışdı yagır

4. Nice tüy kalmamışdı et ü deri
Yükler altında kana döndi deri

5. Eydür idi gören bu sûretlü
Tan degül mi yürür sünük çatlu

6. Dudağı sarkmış u düşmiş enek
Yorılur arkasına konsa sinek

7. Togranur idi arpa arpa teni
Gözi görince bir avuç samanı

8. Kargalar dirnegi kulagında
Sinegün seyri gözi yagında

9. Arkasından alınsa pâlânı
Sanki it artugıydı kalanı

10. Birgün ısısı ider himâyet ana
Yaʿni kim gösterür ʿinâyet ana

11. Aldı pâlânını vü saldı ota
Otlayurak biraz yüridi öte

12. Gördi otlakda yürür öküzler
Odlu gözler ü gerlü gögüzler

1. Zayıf, cılız bir eşek vardı. Yük taşımaktan pek kırık dökük ve inler halde idi.

2. Bâzan odun taşır, bâzan suya giderdi. Gece gündüz çok keder ve sıkıntı içinde idi.

3. O kadar ağır yükler taşırdı ki, vücudu yara içinde kalmış ve bu yara derisinde tüy bırakmamıştı.

4. Ne tüyü? Et ve derisi kalmamıştı, yükler altında teri kana batmıştı.

5. Onu bu şekilde gören "biribirine çatılmış kemiklerin yürümesi şaşılacak şey değil mi" derdi.

6. Dudağı sarkmış, çenesi düşmüştü. Arkasına sinek konsa yorulurdu.

7. Gözü bir avuç saman görünce, vücudu arpa gibi parça parça doğranırdı.

8. Kulağında kargalar dernek kurmuştu, sinekler gözünün çapağında dolaşırdı.

9. Arkasından semeri alınsa, kalan sanki it artığıydı.

10. Bir gün sahibi onu himaye etti, yâni lutuf ve iyilik gösterdi.

11. Palanını aldı ve ota saldı. Eşek otlaya otlaya biraz öteye yürüdü.

12. Otlakta gözleri ateşli, göğüsleri gerilmiş yürüyen öküzler gördü.

13. Sömürüp eyle yirler otlagı
Ki çekicek kılın tamar yagı

14. Boynuzı baʿzısınun ay bigi
Kiminün halka halka yay bigi

15. Böğrişüp çün virürler âvâze
Yankulanurdı tag ü dervâze

16. Har-i miskin ider iken seyrân
Kaldı görüp sığırları hayrân

17. Geh yürürler ferâgat ü hoş-dil
Gâh yayla vü kışla geh menzil

18. Ne yular derdi ne gam-ı pâlân
Ne yük altında haste vü nâlân

19. ʿAcebe kalur u tefekkür ider
Kendü ahvâlini tasavvur ider

20. Ki birüz bunlarunla hilkatde
Elde ayakda şekl ü sûretde

21. Bunlarun başlarına tâc neden
Bizde bu fakr ü ihtiyâc neden

22. Bizi gör arpa okı yay itdi
Bunlarun boynuzın kim ay itdi

23. Didi bu müşkilümi itmez hal
Meger ol bir falân har-i aʿkal

24. Var idi bir eşek firâsetlü
Hem ulu yollu hem kiyâsetlü

25. Çok geçürmiş zamâneden çağlar
Yükler altında sızırup yağlar

26. Nûh Peygamberün gemisine ol
Virmiş İblise kuyruğıyla yol

13. Otları öyle sömürerek yiyorlardı ki, kıllarını çekince yağları damlardı.

14. Kiminin boynuzu ay gibi, kimininki halka halka yay gibiydi.

15. Böğrüşüp bağırdıkları zaman dağ ve kale kapısı yankılanırdı.

16. Zavallı, âciz eşek dolaşırken sığırları görüp hayran kaldı şaşırdı.

17. Onlar işsiz güçsüz, gönlü rahat dolaşıyorlardı, konak yerleri kâh yayla, kâh kışla idi.

18. Ne yular derdi, ne palan gamı vardı, ne de yük altında yaralı ve inler halde idiler.

19. Zavallı eşek şaştı, düşündü ve kendi hâlini gözünün önüne getirdi. Dedi ki:

20. — Bunlarla yaratılışta, elde, ayakta, şekil ve surette biriz.

21. — Bunların başlarında taç neden, bizim bu yoksulluk ve ihtiyaç içinde olmamız nedendir?

22. — Bizi arpanın oku (ok gibi olan hasreti) yay gibi büktü. Bunların boynuzunu kim ay hâline getirdi?

23. Bu müşkülümü en akıllımız olan filân eşekten başkası çözemez dedi (ve gidip ona danışmayı kararlaştırdı).

24. Anlayış ve kavrayışı keskin bir eşek vardı, hem ulu yollu hem zeki idi.

25. Yükler altında yağlarını sızdırıp, devirler içinde çok çağlar geçirmişti.

26. (O kadar yaşlı idi ki,) Nûh Peygamberin gemisine girerken kuyruğu ile şeytana yol vermişti.

27. Dir imiş ben döşedidüm döşegi
Dirilürken ölüp ʿÜzeyr eşeği

28. Hoş nefesdür diyü vü ehl ü fasîh
Hürmet eyler imiş hımâr-ı Mesîh

29. Kurd korkar idi kulağından
Arslan ürker idi çomağından

30. Ol ulu katına bu miskin har
Vardı yüz sürdi didi iy server

31. Sen eşekler içinde kâmilsin
ʿÂkil ü şeyh ü ehl ü fâzılsın

32. Anda k'islâh ide tapun şer u şûr
Har-i Deccâle diyeler ker ü kûr

33. Menzil-i mü'minine rehbersin
Merkeb-i şâlihîne mazharsın

34. Nesebündür mesel hâtiblere
Nefesün hoş gelür edîblere

35. Sen eşeksin ne şek hâkim-i ecell
Müşkilüm var keremden itgil hall

36. Bugün ortakda gördüm öküzler
Gerüben yürür idi gögüzler

37. Her birisi semîz ü kuvvetlü
İçi vü taşı yağlu vü etlü

38. Niçün oldı bulara erzânî
Bize bildür şu tâc-ı sultânî

39. Yok mıdur gökde bizüm ılduzumuz
K'olmadı yir yüzinde boynuzumuz

40. Her şıgırdan eşek nite ola kem
Çün meseldür ki dir benî âdem

27. "Üzeyr'in ölmüş eşeği dirilirken döşeğini ben döşediydim" dermiş.

28. Güzel sesli, maharetli ve düzgün konuşur diye Hz. İsa'nın bindiği merkep te ona hürmet eylermiş.

29. (O kadar büyüktü ki) Kulağından kurt korkardı, çomağından arslan ürkerdi.

30. Zavallı eşek, o büyüğün huzuruna gitti, yüzünü yere sürdü, dedi ki "ey ulu kimse".

31. Sen eşekler içinde olgun, akıllı, şeyn, kabiliyetli ve faziletli birisin.

32. Hazretinin, kötülüğü ve karışıklığı düzelttiği yerde Deccâl'in eşeğine (fitne ve fesad çıkaramıyacağı için) sağır ve kör derler.

33. Sen müminleri konaklarına götürürsün. İyi kimselerin bineği olmak şerefini kazanmışsın.

34. Nesebin hatiplere meseldir. Nefesin ediplere hoş gelir.

35. Sen şüphesiz en büyük filozof, bilge olan eşeksin. Müşkilim var, lûtfedip hallet.

36. Bu gün otlakta bir takım öküzler gördüm, göğüslerini gererek yürüyorlardı.

37. Her biri semiz ve kuvvetli, içi ve dışı yağlı ve etli idi.

38. (Başlarında boynuz vardı). Şu sultanlık tacı bunlara niçin lâyık oldu? Lûtfen bize bildir.

39. Gökte bizim yıldızımız yok mudur ki, yeryüzünde boynuzumuz olmadı.

40. Eşek herhangi bir sığırdan nasıl aşağı olsun? İnsan oğulları mesel olarak derler ki:

41. Har eger hâr ü bî-temîz oldı
Çünkü yük tartar ol ʿazîz oldı

42. Bârkeşlikde çün bizüz fâik
Boynuza niçün olmaduk lâyık

43. Böyle virdi cevâb pîr eşek
K'iy belâ bendine esîr eşek

44. Bu işün aslına işit ʿillet
Anla ʿaklunda yog ise kıllet

45. Ki öküzi yaradıcak Hallâk
Sebeb-i rızk kıldı ol Rezzâk

46. Dün ü gün arpa buğday işlerler
Anı otlayup anı dişlerler

47. Çün bular oldı ol ʿazîze sebeb
Virdi ol ʿizzeti bulara Çalab

48. Tâc-ı devlet konıldı başlarına
Et ü yag toldı iç ü taşlarına

49. Bizüm ulu işümüz odundur
Od uran içümüze o dûndur

50. Bize çokdur hakîkî buyrukda
Nice boynuz kulag u kuyruk da

51. Döndi yüz derd ile zaʿîf eşek
Zâr ü dil-haste vü nahîf eşek

52. Didi sehl ola bu işün aslı
Çünki şerh oldı bâbı vü faslı

53. Varayın ben de bugday işleyeyin
Anda yaylayup anda kışlayayın

54. Nice yiyem odun ile letler
Bulayın buğday ile ʿizzetler

41. Eşek her nekadar hor ve idrâksiz ise de, yük taşıdığı için şerefli ve hürmete değerdir.

42. Mademki, yük taşımakta biz sığırlardan üstünüz, niçin boynuza lâyık olmadık?

43. Yaşlı eşek cevabı şöyle verdi: ey belâ bağına esîr olan eşek.

44. Bu işin aslının sebebini işit de, aklında eksiklik yoksa anla.

45. Rezzak olan Tanrı öküzü yaratınca, onu insanlara rızk sebebi (vasıtası) kıldı.

46. Gece, gündüz arpa ve buğday yetişmesi için emek verirler; onu otlayıp, onu dişlerler.

47. Bunlar o aziz ni'metin (ekmeğin) meydana gelmesine sebep oldukları için, Tanrı onlara bu şeref ve değerliliği verdi.

48. Başlarına devlet tacı konuldu, iç ve dışlarına et ve yağ doldu.

49. Bizim ise, büyük işimiz odun taşımaktır. İçimizi yakan da o aşağılık, değersiz şeydir.

50. Gerçek buyrukta, boynuz şöyle dursun bize kulak ve kuyruk ta çoktur.

51. Zayıf, arık, inleyen ve gönlü yaralı eşek, (bu cevabı alınca) yüz derd ile döndü.

52. Dedi ki: Bu işin aslı, bölüm ve kısımları (babları ve fasılları) açıklandığı için, kolaylaştı.

53. Ben de gideyim buğday meydana getirmek için çalışayım. Yazı kışı o işte geçireyim.

54. (Daha) ne kadar yük taşıyıp odun ile dayaklar yiyeceğim? Ben de buğday işleyip şerefler ve değerler bulayım.

55. Gezerek gördi bir gögermiş ekin
Sanki dutardı ol ekin ile kîn

56. ʿIşk ile degdi girdi işlemege
Gâh ayaklayu gâh dişlemege

57. Arpa gördi gögermiş aç eşek
Buldı cân derdine ʿilâç eşek

58. Degme kerret ki şevk ile karvar
Topragın bile götürür harvâr

59. Eyle yidi gök ekini terle
Ki gören dir zihî kara tarla

60. Yiyürek toydı karnı çagnadı
Yuvalandı vü biraz agnadı

61. Başladı ırlayup çagırmaga
Anup agır yükin agırmaga

62. Dimiş ol âdemî ki hoş demdür
Niʿam oldukda bî-negam gamdur

63. Pes idüp cûş içinde eşvâkı
Râst düzdi nevâ-yı ʿuşşâkı

64. Çeker, âvâze tîz ider perde
Hoş ser-âgâz ider muhayyerde

65. Nice düzmek ki bozdı âhengi
Perdesin açdı ol cihân nengi

66. Çıkarur har çün enker-ül-asvât
Ekin ıssısına ʿarz olur ʿarasât

67. Ağaç elinde ʿazm-i râh itdi
Tarlasını göricek âh itdi

68. Dâneden gördi yiri pâk olmış
Gök ekinligi kara hâk olmış

55. Eşek gezerken yeşermiş bir ekin gördü. Sanki o ekine karşı kin tutardı.

56. Aşk ile vardı, tarlaya işlemeğe girdi. Bir yandan ayağı ile çiğneyip eziyor, bir yandan da dişliyordu.

57. Aç eşek yeşermiş arpa görünce, can derdine ilâç buldu.

58. Şevk ile kavradığı her defasında, ekinin toprağını eşek yükü hâlinde beraber götürüyordu.

59. Yeşil ekini öyle yedi ki, gören "ne acayip kara tarla" derdi.

60. Ekini yiyerek karnı doyunca teganni etti yuvarlandı ve biraz debelendi.

61. Terennüm edip çağırmağa, ağır yükünü anıp anırmağa başladı.

62. Güzel sözlü bir adam: "nimet nağmesiz olduğu zaman gamdir" demiş.

63. Bundan dolayı, eşeğin de içinde şevki kabardı ve âşıkların nağmesini râst perdesinden düzenledi (uşşak, nevâ ve râst makamlarından nağmeye girişti)

64. Tiz perdeden bağırır, muhayyer makamında gezinir ve karar kılar.

65. Ne düzenlemesi, o dünyanın utancı olan eşek, perdesini açtığı için, âhengi bozdu.

66. Eşek seslerin en çirkinini çıkarınca, hâdise ekin sahibine arz olur.

67. Adam elinde sopa hemen yola çıktı. Tarlasını görünce âh etti.

68. Gördü ki: Yeri taneden temizlenmiş, yeşil ekinliği kara toprak olmuştu.

69. Yüreği sovumadı sögmeg ile
Ulımadı eşegi dögmeg ile

70. Bıçagın çekdi kodı ayrugını
Kesdi kulagını vü kuyrugını

71. Kaçar eşşek acıyurak cânı
Dökilüp yaşı yirine kanı

72. Ugrayu geldi pîr eşek nâgâh
Sordı hâlini kıldı derd ile âh

73. Yarmaru inleyü didi iy pîr
Har-ı rûbâh bigi pür-tezvîr

74. Bâtıl isteyü hakdan ayrıldum
Boynuz umdum kulakdan ayrıldum

75. Benem ol gam yükindeki har-ı leng
Gussalar balçıgında vâlih ü deng

76. Ne yüküm bir nefes giderici var
Ne biraz çekmegine yarıcı var

77. Har gedây-iken arpaya muhtâc
Gözedürem k'urıla başuma tâc

78. İster iken halâlden rûzî
Varın itdüm harâmîler rûzî

79. Ger tonuzlara olamaya buyruk
Âh gitdi kulag ile kuyruk

80. Hükm-i sultâna k'ola pâyende
Çarh çâkerdurur felek bende

81. Kim ola bârî bir iki eclâf
K'ide tevkî'-i pâdşâha hilâf

82. Şâh kahrı ne'ûzü-billâh eger
Çarḫ baş çekse ide zîr ü zeber

69. Sövmek ile yüreği sovumadı, onu dövmek ile hiddeti geçmedi, teskin olamadı.

70. Bıçağını çekti, başka tarafını bıraktı kulağını ve kuyruğunu kesti.

71. Eşek yaşı yerine kanı dökülüp canı acıyarak kaçar.

72. Ansızın o yaşlı eşeğe rastladı. Yaşlı eşek hâlini sordu. Beriki derd ile âh etti.

73. Acındırarak, inliyerek dedi ki: Ey yaşlı ve koca tilki gibi yalan dolan dolu eşek.

74. Gerçek olmayan şeyi isteyerek haktan ayrıldım: Boynuz umdum, kulaktan ayrıldım.

75. O gam yükü altında, kaygılar balçığında şaşırmış, hayrete düşmüş topal eşek benim.

76. Ne ağır yükümü bir nefes giderecek bir kimse var, ne de biraz taşınmasına yardım eden biri.

77. Arpaya muhtaç koca bir dilenci iken, başıma taç giydirilmesini gözetirim.

78. Helâlden rızk isterken, varımı yoğumu harâmilerin nasibi, kısmeti yaptım.

79. O domuzlara (cezalandırılmaları için) buyruk olmazsa, âh kulak ile kuyruk gitti (demektir).

80. Padişahın buyruğu daim olsun. Gök onun uşağı, felek kölesidir.

81. Ayak takımından bir iki (haddini bilmez) kim oluyor ki, pâdişâhın fermanına karşı geliyor.

82. Padişahın kahrı, Allah korusun, felek bile serkeşlik etse, onun altını üstüne getirir.

83. Göklere irdi nâle vü feryâd
Dâd iy pâd- şâh-ı âdil dâd

84. ŞEYHÎ uzatma nâle vü âhun
Nüktedândur bilür şehenşâhun

85. Ger inâyetden istesen tevfîr
Kılma devlet duʿasını taksîr

86. Nice kim bu zamâne-i nâ-sâz
Câhile nâz vire ehle niyâz

87. Ne kadar kim cihân-ı bî-ihlâs
ʿÂrifi hâric ide ʿâmiyi hâs

88. Ol şehün işi ʿizz ü nâz olsun
Düşmeninün gam ü niyâz olsun

83. İnilti feryâd göklere erişti. Ey âdaletli pâdişah, (merhamet) ve adâlet.

84. ŞEYHİ inilti ve âhı, sızlanmayı uzatma. Padişahın nüktedandır. (ne demek istediğini) bilir.

85. Lûtuf ve ihsanın çoğaltılmasını istersen, devlet duasını eksik yapma.

86. Bu tersine iş gören zamâne cahile nâz, ehil kimseye niyâz ettirdiği müddetçe.

87. Kalbi temiz olmayan, riyakâr cihan irfan sahibini dışarı atıp, bilgisizi pâdişahın hususî meclisine aldırdığı müddetçe.

88. O padişâhın işi ululuk ve nâz, düşmanlarının gam ve yalvarma olsun.

FUZÛLÎ

KASÎDE DER NA'T-İ HAZRET-İ NEBEVÎ

1. Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su

2. Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Ya muhît olmuş gözümden günbed-i devvâra su

3. Zevk-i tîğünden aceb yok olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr ilen bırağur rahneler dîvâra su

4. Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözin
İhtiyât ilen içer her kimden olsa yara su

5. Suya virsün bâğ-ban gül-zârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gül-zâra su

6. Ohşadabilmez gubârını muharrer hattuna
Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kara su

7. Ârızun yâdiyle nem-nâk olsa müjgânum n'ola
Zâyi olmaz gül temennâsiyle virmek hâra su

8. Gam güni itme dil-i bîmârdan tîğün dirîğ
Hayrdur virmek karanu gicede bîmâra su

9. İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin it
Susuzam bir kez bu sahrâda menüm'çün ara su

Hz. PEYGAMBER'İN ÖVGÜSÜNE KASİDE

1. Ey göz! Gönlündeki ateşlere gözyaşından su saçma, çünkü böyle tutuşan ateşleri su söndürmez.

2. Bilmiyorum dönen kubbe (gökyüzü) mi su rengindedir, yoksa gözyaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır?

3. Kılıç gibi keskin bakışlarının zevkinden gönlüm parça parça olursa, buna şaşılmaz. Çünkü, su aka aka zamanla duvarda yarıklar açar.

Kılıç yapılırken sağlamlaştırmak ve keskinleştirmek için suya batırılır. Bundan dolayı divan şiirinde kılıç ile su çok defa birlikte kullanılmıştır.

4. Yaralı gönül senin ok gibi kirpiklerinin temreninin sözünü korkarak söyler. Nitekim yarası olan kimse suyu ihtiyatla içer.

Peykân okun ucundaki demirdir ki, temren denir. Şair temreni söyliyerek oku kastetmiştir. Bir şeyin parçasını söyliyerek bütününün kastedilmesine mecaz-ı mürsel denir. Okun ucundaki demir su ile keskinleştirildiğinden yaralı gönül onun sözünü etmeye korkar.

5. Bahçıvan (boş yere) zahmet çekmesin, gül bahçesini sele versin. O bin gül bahçesine su verse senin yüzün gibi bir gül açılmaz.

6. Kalemin bakmaktan gözlerine kara su inse, yine de gubarî yazısını (çok ince yazılan bir yazı çeşidi) senin yüzündeki tahrirli ayva türlerine benzetemez.

Bu beyitteki "hâmenin" kelimesi, bazı yazmalarda "hâme tek" şeklindedir. Buna göre beytin:

Ohşadabilmez gubârını muharrir hattına
Hâme tek bakmakdan inse gözlerine kara su

biçiminde okunması gerekir. Anlamı: "Yazanın bakmaktan kalem gibi gözlerine kara su inse, gubarî yazısını senin yüzündeki ayva tüylerine benzetemez"dir. Tahrirli, yazıya benzeyen, yazı şeklinde demektir.

7. Senin yüzünü anarak kirpiklerim gözyaşımdan ıslansa ne olur? Gül elde etmek için dikene su vermek boşa gitmez.

Yüz güle, kirpik dikene benzetilerek leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

8. Gam günü hasta gönülden kılıç gibi keskin bakışını esirgeme. Karanlık gecede hastaya su vermek hayırlı bir iştir, sevaptır.

Yukarıda kılıç ile suyun bir arada kullanıldığını söylemiştik. Burada açık istiare sanatı yapılarak kılıç gibi keskin bakışlarını kendisinden esirgememesini, hastaya su verilmesi gibi bakışlarının kılıcının suyu ile susuzluğunu gidereceğini söyler. Su verilmemesi gereken hastaya su verilince hastanın ölmesi gibi, sen de bakışlarını benden esirgemeyip beni öldürerek gamdan kurtar biçiminde de düşünülebilir.

9. Gönül, sevginin ayrılığında onun kirpiklerini oklarını iste, arzunu onlarla yatiştir. Susuzum, bu sahrada bir kez de benim için su ara.

Okun üzerindeki demir (peykân) ın keskinleşmesi için verilen suyun şairin susuzluğunu gidermesi.

10. Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür huş-yâra su

11. Ravza-i kûyına her dem durmayup eyler güzâr
Âşık olmuş galibâ ol serv-i hoş-reftâra su

12. Su yolın ol kûydan toprağ olup dutsam gerek
Çün rakîbümdür dahı ol kûya koyman vara su

13. Dest-bûsı ârzûsıyla ger ölsem dostlar
Kûze eylen toprağum sunun anunla yâra su

14. Serv ser-keşlük kılur kumrî niyâzından meğer
Dâmenin duta ayağına düşe yalvara su

15. İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile
Gül budağınun mizâcına gire kurtara su

16. Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâr'a su

17. Seyyid-i nev'i beşer deryâ-yi dürr-i ıstıfâ
Kim sepüpdür mu'cizâtı âteş-i eşrâra su

18. Kılmak içün tâze gül-zâr-ı nübüvvet revnakın
Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâra su

19. Mu'cizi bir bahr-i bî-pâyân imiş âlemde kim
Yetmiş andan min min âteş-hâne-i küffâra su

20. Hayret ilen barmağın dişler kim itse istimâ
Barmağından virdüği şiddet güni Ensâr'a su

21. Dost ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât
Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâra su

22. Eylemiş her katreden min bahr-i rahmet mevc-hîz
El sunup urgaç vuzûı içün gül-i ruhsâra su

23. Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdür muttasıl
Başını daştan daşa urup gezer âvâre su

10. Ben senin dudağını özlüyorum, sofular ise, kevser (cennetteki bir su) istiyorlar. Nitekim sarhoşa şarap içmek, ayık kimseye de su içmek hoş gelir.

11. Su, galiba yürüyüşü hoş, o servi boylu güzele âşık olmuş ki, durmayıp her zaman onun cennet gibi köyüne akıp gidiyor.

Şair, suyun sevgilinin mahallesine akıp gitmesine ona âşık olduğu sebebine bağlayarak hüsn-i ta'lil sanatı yapıyor.

12. Toprak olup suyun yolunu o köyden kesmeliyim. Çünkü, su rakibimdir. Onu o köye varmaya bırakmam.

13. Dostlar! Sevgilinin elini öpme arzusuyla ölürsem, toprağımdan testi yapıp onunla sevgiliye su sunun.

14. Servi, kumrunun yalvarmasına karşı dikbaşlılık ediyor. Su servinin eteğini tutsun, ayağına düşsün, yalvarsın da onu dik başlılıktan vazgeçirsin.

Şair, servi ağacının dik olmasını, kumrunun yalvarmasına karşı dikbaşlılık etmesi, suyun servinin dibinden akmasını da eteğine yapışması biçiminde göstererek hüsn-i ta'lil, teşhis, intak sanatları yapıyor.

15. Gül dalı bülbülün kanını içmek istiyor. Su bir hile ile dalının damarına girip mizacını etkilerse, bülbülü kurtarabilir.

16. Su, Hz. Peygamber'in yoluna uymakla temiz yaratılışını dünya halkına açıkça göstermiştir.

17. Hz. Peygamber, insanların efendisi, seçkin inciler denizidir. O'nun mucizeleri kötülerin ateşine su serpmiş, o ateşi söndürmüştür.

18. Hz. Muhammed, peygamberlik gül bahçesinin parlaklığını tazelemek için mucizesiyle sert taştan su çıkarmıştır.

19. Onun mucizesi dünyada öyle uçsuz bucaksız bir deniz imiş ki, o denizden kâfirlerin binlerce ateşe tapanların ibadethanesine su erişip ateşlerini söndürmüş.

20. Hz. Peygamber, savaş günü parmağından Ensar (Peygamber'e yardım eden Medineliler)a su verdiğini kim işitse, hayretinden parmağını ısırır.

21. O'nun dostu eğer yılan zehiri içse, içtiği zehir âb-ı hayat olur. Düşmanı su içse içtiği su, yılan zehirine döner.

22. Hazret-i Peygamber, abdest almak için gül gibi olan yüzüne eliyle su serptiğinde, o suyun her damlasından binlerce rahmet denizi dalgalanmıştır.

23. Hz. Peygamber'in ayağının toprağına (mezarına) erişeyim diye su ömürler boyu başını taştan taşa vurup avare gezer.

Beyitte teşhis ve hüsn-i ta'lil sanatları vardır.

24. Zerre zerre hâk-i dergâhına ister sala nûr
Dönmez ol der-gâhdan ger olsa pâre pâre su

25. Zikr-i na'tün virdini derman bilür ehl-i hatâ
Eyle kim def'-i humâr içün içer mey-hâre su

26. Yâ Habîba'llâh yâ Hayre'l-beşer müştâkunam
Eyle kim leb-teşneler yanup diler hemvâre su

27. Sensen ol bahr-i kerâmet kim Şeb-i Mi'râcda
Şeb-nem-i feyzün yetürmiş sâbit ü seyyâra su

28. Çeşme-i hur-şîdden her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa merkadün tecdîd iden mi'mâra su

29. Bîm-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânuma
Var ümîdüm ebr-i ihsânun sene ol nâra su

30. Yümn-i na'tünden güher olmış Fuzûlî sözler
Ebr-i nîsandan dönen tek lü'lü'-i şehvâra su

31. Hâb-i gafletden olan bîdâr olanda Rûz-i Haşr
Eşk-i hasretden tökende dîde-i bîdâra su

32. Umduğum oldur ki Rûz-i Haşr mahrûm olmayam
Çeşme-i vaslun vire men teşne-i dîde-i bîdâra su

24. Su, onun türbesinin toprağına zerre zerre nur salmak ister. Su eğer parça parça da olsa dergâhtan dönmez.

25. Sarhoşun başağrısını gidermek için su içtiği gibi, günah işleyenler de senin na'tinin zikrini daima dillerinde tekrarlamayı dertlerine derman bilirler.

26. Ey Allah'ın sevgilisi! Ey insanların hayırlısı! Susuzluktan yanıp dudağı kuruyanların daima su istedikleri gibi, ben de seni özlüyorum.

27. Sen o keramet denizisin ki, Mi'raç gecesinde senin feyzinin çiğ taneleri sabit ve seyyar bütün yıldızlara su eriştirmiştir.

Sabit ve seyyar bütün yıldızlar, Hz. Peygamber'in keramet denizinden hasıl olmuş birer çiğ tanesidir denilerek teşbih yapılmıştır.

28. Senin mezarını onaran mimara su lâzım olsa, güneş çeşmesinden her an bol bol saf ve tatlı su akar.

29. Cehennem korkusu, yanık gönlüme gam ateşi salmıştır. Senin ihsan bulutunun o ateşe su serpeceğini umuyorum.

30. Seni övmenin bereketiyle Fuzuli'nin sözleri, nisan bulutundan düşüp büyük inciye dönen su damlası gibi birer inci olmuştur.

İstiridyenin kabuğunun içine düşen nisan yağmuru damlalarının inciye dönüştüğüne inanılırmış.

31. (Fuzulî) Mahşer günü gaflet uykusundan uyanıp gözünden hasret gözyaşı döktüğü vakit,

32. Senin, yüzünü görmeye susamış Fuzulî'yi vuslat çeşmesinden mahrum etmeyeceğini ummaktayım.

KASÎDE DER SİTÂYİŞ-İ SULTAN SÜLEYMÂN ALEYHİ'R-RAHME VE'L-GUFRÂN

1. Çıhdı yaşıl perdeden arz eyledi dîdâr gül
Sildi mir'ât-i zamîr-i pâkden jengâr gül

2. Gâm dut sâkî ki gül-bünler gül izhâr itdiler
Sen dahi bir gülbün-i ra'nâsın it izhâr gül

3. Geldi ol dem kim ola izhâr-ı hikmet kılmağa
İnşirâh-ı sadr ile sadr-i saf-ı ezhâr gül

4. Yetdi ol mevsim ki açmağa gönüller mülkini
Ola gül-şende reyâhin hayline ser-dâr gül

5. Âdem isen bâğ seyrin eyle bu mevsimde kim
Bağı reng ü bûy ile kıldı behişt-âsâr gül

6. Çâr-sû-yı bâğ seyrânı bu gün mergûbdur
Kim şukûfe anda sarrâf oldı vü'attâr gül

7. Çıhmış iken bezm-i gül-şenden yine avdet idüp
Câm-ı mey sundurdı ehl-i tevbeye tekrâr gül

8. Habsden Yusuf çıhup Sultân-ı Mısır olmış kimi
Oldı açup goncesin ârâyiş-i gül-zâr gül

9. San Züleyhâ halvetidür gonce-i der-beste kim
Çıhdı andan dâmen-i çâkiyle Yûsuf vâr gül

SULTAN SÜLEYMAN'IN ÖVGÜSÜNDE KASİDE ALLAH'IN RAHMETİ VE BAĞIŞI ÜZERİNE OLSUN

Sultan Süleyman'ın Övgüsünde kaside (Allah'ın rahmeti ve bağışı üzerine olsun)

1. Gül yeşil perdeden çıkıp yüzünü gösterdi. Temiz gönül aynasındaki pası sildi.

Gülün perdeden çıkıp yüzünü göstermesi ile gül, gonca halindeki sıkıntıdan kurtulup ferahlamıştır. Eskiden aynalar madenden yapılırdı. İnsanın içi, gönlü aynaya benzetilmiştir. Goncayı saran yaprak da aynanın üzerindeki pasa benzetilmiştir. Pas silinince aynanın temizleneceği gibi, goncanın pası gidince yani gül açılınca ferahlamış, gonca şeklindeki daralmış sıkıntılı halinden kurtulmuştur.

2, Saki! Kadeh tut. Çünkü gül ağaçları güllerini gösterdiler (güller açtı). Sen de güzel bir gül ağacısın gülünü göster.

Sakinin gülü, içi şarap dolu kadehtir. Güle benzetilmesinde istiare sanatı vardır.

3. Hikmet göstermek (yani yaratılışın sırrını açıklamak) için gülün çiçekler dizisinin baş tarafında gönül ferahlığı ile yer aldığı zaman geldi (yani bahar geldi, çiçekler açıldı).

Hikmet yaratılışın sırrı demektir.

Sadr kelimesi burada: 1) Göğüs, 2) Oturulacak en üst ve itibarlı yer anlamlarıyla kullanılarak cinas sanatı yapılmıştır. İnşirah-ı sadr göğsün açılması, mecazî olarak ferahlaması demektir. Yukarıda geçtiği üzere gülün ferahlaması açılmasıdır.

4. Gönüller ülkesini açmak (fethetmek) için gülün gülşende çiçekler sürüsüne kumandan olduğu mevsim geldi.

5. İnsan isen bu mevsimde bahçeyi gez. Çünkü, gül, renk ve koku ile bahçeyi cennet gibi yaptı.

Âdem kelimesi tevriyelidir. Âdem Peygamber anlamıyla cennet arasında tenasüp vardır.

6. Bu gün bağ çarşısını gezmek rağbettedir. Çünkü orada şükûfe (beyaz çiçek) sarraf, gül de attar (ıtriyatçı, koku satan) oldu.

7. Gül bahçesinin meclisinden çıkmışken gül yine geri dönüp tövbe ehline tekrar şarap kadehini sundu (yani tövbekârlar tövbelerini bozup şarap içtiler).

8. Yusuf, hapisten çıkıp Mısır sultanı olmuş gibi, gül goncasını açıp gül bahçesini süsledi.

9. Kapalı gonca sanki Züleyha'nın odasıdır. Çünkü gül oradan Yusuf gibi yırtık eteğiyle çıktı.

Der-beste, kapısı kapalı demektir. Gonca Züleyha'nın Yusuf'u içeri alarak kapıyı kapattığı odasına, açılmış gülün yaprakları da yırtık etekle odadan çıkan Yusuf'a benzetilmiştir. Bu ve bundan önceki beyitlerde Yusuf ve Züleyha hikâyesine telmih yapılmıştır.

10. Çâk olup bulmuş safâ bâd-ı seherden sanasın
Bâddur Cibrîl ü kalb-i Ahmed-i Muhtâr gül

11. Şeb-nem-i gül-zâr-ı ruhsâr-ı Resûlu'llâh'dur
Neşr-i ıtriyle kılur her dem anı iş'âr gül

12. Dürr-i şeb-nem saçdı rengîn berglerden her taraf
Lâ'l-i handân itdi hublar kimi gevher-bâr gül

13. Sûret-i hâline hayrân eyledi ârifleri
Açdı irfân ehline gencine-i esrâr gül

14. Sebze üzre gezdürür bâd-ı sabâ gül bergini
Sanki sebze âs-mândur kevkeb-i seyyâr gül

15. Kıldı pinhân goncenün lû'b ile gözden hokkasın
Bulmak olmaz hîç reng ile zihî ayyâr gül

16. Yüz çevürmiş hârdan ayrılmak ister bî-sebeb
Mün'am-i nâkes kimi aslından eyler âr gül

17. Hâr-i gayret n'ola ger sancılsa gül-bün bağrına
Ayrılup andan olur hem-sohbet-i ağyâr gül

18. Yiridür odlara yansa hasret ile hâr kim
Andan alur zîb ü zînet gayre olur yâr gül

19. Bî-vefâlık âdetin dutmış anun'çündür bu kim
Ömrden olmaz cihan bâğında berhordâr gül

20. Hansı bülbül kanı dutmuş bilmezem kim muttasıl
Geh esîr-i hâr olur geh mübtelâ-yı nâr gül

21. Seyr-i bâğ itdüm seher gördüm açup mecmû'asın
Hıfz idüp bu matla'ı eylerdi istihzâr gül

22. Âşık olmış hüsnüne ey serv-i hoş-reftâr gül
Çâk çâk itmiş senün çün sîne-i efgâr gül

23. Gül be nisbetdür sana senden ana yüz fark var
Sen büt-i perde-nişinsin şâhed-i bâzâr gül

10. Gül sabah rüzgârından parçalanıp açılmış, ferahlık bulmuştur. Sanırsın ki, rüzgâr Cebrail, gül de Hazret-i Muhammed'in kalbidir.

Cebrail vahiy getirdikçe Hz. Muhammed'in iç sıkıntısından kurtulup ferahlamasına telmih var. Rüzgâr Cebrail'e, gonca Hz. Muhammed'in kalbine benzetilmiştir.

11. Gül Tanrı'mın elçisi (Hz. Muhammed) nin gül bahçesi gibi olan yüzünün şebnemidir. Gül her an koku yayarak onu hatırlatır.

12. Gül her tarafa renkli yapraklarından çiğ incisi saçtı. Gül, güzellerin gülen dudağı gibi inci saçtı.

13. Gül, arifleri haline hayran edip onlara sırların hazinesini açtı.

Arif ve irfan kelimeleriyle iştirâk sanatı yapılmıştır. İrfan, duygu ve sezişle elde edilen, insanı gerçeğe, Tanrı'ya eriştiren iç bilgisidir. Arif bu bilgiye sahip olan kişidir.

14. Sabah rüzgarı gül yaprağını yeşillik üzerinde gezdirir. Sanki yeşillik gök, gül de gezegen bir yıldızdır.

15. Gül oyun yaparak goncenin hokkasını gözden öyle sakladı ki, hiçbir surette bulunmaz. Hayret, gül ne kadar hilekârdır!

Hokka ile oynanan oyundan, hokkabazlıktan bahsediliyor. Gonca, şeklinden dolayı hokkaya benzetilmiştir. Gül kişileştirilerek teşhis sanatı yapılmıştır. Renk kelimesi, üç anlamda tevriyelidir: 1) Renk, 2) Hile, 3) Şekil, suret.

16. Gül sebepsiz yere dikenden yüz çevirmiş, ondan ayrılmak ister. Aşağılık zengin gibi aslından utanır.

17. Gül ağacının bağrına kıskançlık dikeni batsa ne olur. Çünkü gül dikenden ayrılıp başkalarına arkadaş olur, onlarla sohbet eder.

18. Diken hasretle ateşlere yansa yeridir. Çünkü gül, süsünü dikenden alır, başkalarına yâr olur.

19. Gül vefasızlık âdetini tuttuğu için dünya bahçesinde ömürden mutlu olmaz (yani bu yüzden ömrü kısadır).

20. Bilmiyorum, hangi bülbülün kanı tutmuş ki, gül bazan dikene esir oluyor. Bazan da ateşe tutuluyor.

Kan tutmak, bir deyim olup katilin cinayet işlediği yerden uzaklaşmasıdır. Gül de bülbülü öldürdüğü için kaçamamıştır. Nar (ateş), kırmızı gül yerine kullanılmıştır.

21. Seher vakti bahçeyi gezdim Gül, mecmuasını açıp bu matlaı ezberleyerek hazırlıyordu.

22. Ey güzel yürüyüşlü servi (sevgili)! Gül güzelliğine âşık olup senin için yaralı göğsünü parça parça yırtmış.

23. Gül sana nasıl benzetilebilir. Seninle onun arasında yüz fark var. Sen perde arkasında oturan (kimseye görülmeyen, namuslu) bir güzelsin, gül ise güzelliğini herkese gösteren pazar yeri güzelidir.

24. Eyle pinhân eylemiş gögsinde sırr-ı ışkını
Kim ayağından asarlar eylemez izhâr gül

25. Tutiyâ-yi çeşm içün her subh-dem yollar dutup
Hâk-i det-gâhun sabâdan eyler istifsâr gül

26. Seyr-i gül-zâr itdüğüm peyk-i sabâdan fehm idüp
Genc-i zer kılmış müheyyâ kılmağa îsâr gül

27. Berg-i güller sanma rengîn hıştlar cem' eylemiş
Çekmeğe ol genc-i zar hıfzına bir dîvâr gül

28 Tâ serîr-i sebzeyi depretmeye tahrîk-i bâd
Sâyesinden urdı her dürcüne bir mismâr gül

29. Her seher gül-zâr levhine çeker yüz dâ'ire
Gâlibâ minkâr-ı bülbülden alur pergâr gül

30. Ayş içün gül-şen şeb-istânın münevver kılmağa
Her ağaçda asdı bir kandîl-i pür envâr gül

31. Munca kandîli fürûzân eyledi ammâ ne sûd
Dûd-i dilden kıldı bülbül rûzgârın târ gül

32. Dâr-i dünyâyi fezâ-yi cennete dönderdi lîk
Gonce kimi bülbüle dünyâyı kıldı dâr gül

33. Bir zebân-ı hâldür her yaprağı fehm itseler
Perde-dâr-ı hâk olanlardan virür ahbâr gül

34. Bülbülün zâr itdüği feryâdlar te'sîridür
Bî-sebeb hâb-ı ademden olmamış bîdâr gül

35. Bâğ-bân Sultân-ı âdil devridür tenbîh kıl
Urmasun gülzâra âteş zulm idüp zinhâr gül

36. Cevr eliyle gonca veş pîrâhenün çak itmesün
Cünbiş-i nâ-mu'tedilden kılsun istiğfâr gül

37. Yohsa nâ-geh sûret-i hâli olur Sultân'a arz
Kahra uğrar muktezâ-yı vaz'-ı nâ-hemvâr gül

24. Gül senin aşkının sırrını göğsünde öyle gizlemiş ki, ayağından asarlar da yine sırrını açıklamaz.

Gülün ayağından asılması, sarığa veya göğse baş aşağı olarak takılmasıdır. Asılmak tevriyelidir.

25. Gül gözüne sürme yapmak için her sabah yolları tutup sabah rüzgârlarından senin evinin toprağını sorar.

26. Gül, senin gül bahçesini gezdiğini sabah rüzgârı habercisinden öğrenip ayağına saçmak için altın hazinesi hazırlamış.

Genc-i ser (altın hazinesi) gülün ortasındaki sarı tohumlardır. Açık istiare yapılmıştır.

27. Güllerin yaprağı sanma, gül altın hazinesini korumak maksadıyla duvar çekmek için renkli tuğlalar toplamış.

28. Rüzgârın hareketi yeşilliğin tahtını oynatmasın diye tahtın üzerine gül gölgesinden bir çivi vardır.

29. Gül, her sabah gül bahçesinin levhasına yüz daire çizer. Galiba gül bülbülün gagasından pergel almıştır.

Bülbülün gagası pergele benzetilmiştir. Levh, daire, pergel arasında tenasüp sanatı vardır. Gülün şekli daire biçimindedir.

30. Gül eğlence için gül bahçesinin gecesini aydınlatmaya her ağaçta parlak bir kandil astı.

31. Gül bunca kandili yaktı ama ne fayda ki, bülbülün gününü gönül (ateşinin) dumanından karanlık etti.

32. Dünya evini cennet göğüne dönderdi. Lâkin bülbüle gonca gibi dünyayı dar etti.

Dünyayı (birine) dar etmek, deyimi birini çok sıkıntıda bırakmak anlamına gelir. Dar kelimesi tevriyelidir. Goncanın sıkılmış, daralmış olmasından kinayedir.

33. Eğer anlasan gülün her yaprağı toprakla örtülenlerden (ölülerden) hal diliyle haberler verir.

34. Gül sebepsiz yere yokluk uykusundan uyanmamıştır. Bu, bülbülün inleyerek ettiği feryatlarının tesirindendir.

35. Ey bahçıvan! Âdil sultanın (Kanunî) devridir. Tenbih et, sakın gül zulmedip gül bahçesini ateşe vermesin.

36. Gül cevr ve cefa eliyle gömleğini gonce gibi parçalamasın, dengesiz hareketinden tövbe etsin.

37. Yoksa, gülün durumu hemen sultana arzolunup uygunsuz halinden dolayı zulme uğrar.

38. Ol gül-i bâğ-ı hilâfet kim bahâr-ı devleti
Âlem-efrûz olalı görmez cefâ-yı hâr gül

39. Oldı devrinde hevâ mahbûs-ı zindân-ı habâb
Gâliba görmiş hevâdan şemme-i âzâr gül

40 Berg-i gül gezdürmez oldı mahmil-i bâd-ı sabâ
Haddi yoh kim çekdüre bâd-ı sabâya bâr gül

41. Sarsar-ı kahr-ı cihân-sûzından âgâh olalı
Açmaz oldı bû-sitân-ı fitne-i eşrâr gül

42. Halvet-i lutfınadur nûr-ı dil-i mü'min çerâğ
Gülşen-i kahrınadur dâğ-ı dil-i küffâr gül

43. Şâh-ı din Sultân Süleymân-ı sa'âdet-mend kim
Kesb ider hulk-i huşundan nüzhet-i etvâr gül

44. Başa salmış mihrini rûz-ı ezelden çerh-i pîr
Öyle kim gül-ruhlar eyler zînet-i destâr gül

45. İnkılâb-ı devrden bulmazdı hergiz ihtilâl
Asla andan hükmine fermân-ı istimrâr gül

46. Zevk bâzârında bulmazdı bu reng ile revâc
İtmeseydi nakş-i mührin sikke-i dînâr gül

47. Olmak içün mutrib-i bezmi dutup bir dâ'ire
Öğrenür her subh bülbülden fen-i edvâr gül

48. Matbah-ı cûdına kim dûdına sünbüldür gulâm
Hâr-keşlik san'atin dutmış degül bî-kâr gül

49. Kurtulur feth itdüği kişver belâ-yı fitneden
Kim açıldıkda dikenden ayrılır nâ-çar gül

50. Şerh idüp sûsenlere evsâf-ı hulkın gezdürür
Gonceden her subh açup gülşende bir tûmâr gül

38. O hilâfet bağının gülü (Kanunî) ki, onun devletinin baharı âlemi aydınlatalı gül (artık) dikenin cefasını çekmez.

39. O sultanın devrinde gül, galiba havadan azıcık incindi ki, hava su kabarcığının içine hapsedildi.

Heva kelimesinde cinas vardır.

40. Sabah rüzgârının yük sepeti gül yaprağını gezdirmez oldu. Gülün sabah rüzgarına yük taşıtmaya haddi yoktur.

41. Kanunî'nin cihanı yakan kahrının kasırgasından haberdar olalı şer sahiplerinin fitne bahçesi gül açmaz oldu.

42. Mü'minin gönlünün nuru onun lütuf odasına çerağdır. Onun kahır gülşenine kâfirlerin gönlünün yarası güldür.

43. Din padişahı saadetli Sultan Süleyman ki, onun güzel kokusundan gül neşe ve ferahlık kazanır.

44. İhtiyar felek, gül yüzlü güzellerin gülü sarıklarına süs yaptıkları gibi, ezel gününden beri güneşi başına takmış.

Çalmak: Takmak, koymak ve bağlamak anlamlarındadır.

Güneşin yukarıda, gökte olmasından kinayedir. Baş ile destar (sarık) arasında tenasüp vardır.

45. Gül, ondan (padişahtan) devrin hükmüne (karşı) süreklilik fermanı alsaydı, devrin değişmesinden dolayı kendisine asla bir zarar gelmezdi.

46. O (Kanunî) mührüne gül nakışı yapmasaydı altının sikkesi zevk pazarında bu şekilde sürüm bulmazdı.

Kanunî'nin mührünün ve altın paraya (dinar) basılan sikkenin gül şeklinde olması kastediliyor.

47. Gül, o (padişahın) meclisinin çalgıcısı olmak için bir tef alıp her sabah bülbülden musiki sanatını öğrenir.

Fenn-i edvar, musiki ilmi ve sanatı demektir. Defle usul tutularak öğrenilir. Mutrib, daire, fenn-i edvar kelimeleri arasında tenasüp vardır.

48. Sünbül onun (padişahın) cömertlik mutfağının dumanına köledir. Gül işsiz değildir, sarayın mutfağında yakılması için diken taşıyıcılık yapmaktadır.

Eskiden ateş yakmak için diken kullanılırdı.

49. (Kanunî'nin) fethettiği yer fitne belâsından kurtulur. Tıpkı gülün açılınca ister istemez dikenden kurtulduğu gibi.

Fethedilen ülke - gül ve fitne belâsı - diken arasında düzensiz leff ü neşr yapılmıştır. Gül açılınca dikenin batmasından kurtulur.

50. Padişahın huyunun vasıflarını susamlara şehretmek için gül her sabah goncadan bir tomar açıp gül bahçesinde gezdirir.

Gonca tomar şeklinde dürülmüş kâğıda benzetilmiştir. Şerh, evsaf, tumar ve susen, gonca, gül, gülşen kelimeleri arasında tenasüp vardır. Susamın yaprakları dile benzetilir.

51. Katre-i şeb-nem midür yâ el açup sâ'il kimi
Hâzin-i lutfından almış lü'lü'i şeh-vâr gül

52. Koymayup devrinde vîrân kâr-gâh-ı gül-büni
Bir ayağ üzre durup olmış ana mi'mâr gül

53. Adli eyyâmında şebnem sanmanuz kim bülbülün
Akçasın koynında hıfz itmiş olup gam-hâr gül

54. Dâmen-i pâkiyle ol behcet-fezâyi mülkdür
Ger cihân bâğında cennet güllerinden var gül

55. Vaz-i âlemden felek maksûdı oldur kim olur
Beslemekden hârı manzûr-ı ulü'l-ebsâr gül

56. Ferrine virmez halel hâr ile kılmak iltifât
Zîb ü zînet virdüğiyçin hâra olmaz hâr gül

57. Meyve ol Sultân-ı âdildür nihâl-i devlete
Sâbıkâ gelmiş selâtîn-i felek-mikdâr gül

58. No'la ger sâbıklar oldıysa fenâ oldur garaz
Meyve gösterdükde tökmek resmdür eşcâr gül

59. Kıl Fuzûli medhin ol Şâh'un ki bâğ-ı medhinün
Bülbüli olurdı bulsa kuvvet-i güftâr gül

60. Gerçi yohdur i'tibârun medhin it izhâr kim
Âdet-i devr-i zemândur hâra olmak yâr gül

61. Var ümîdüm nice kim resm-i medâr-ı dehrdür
Yılda bir kez âleme arz eylemek dîdâr gül

62. Feth bâğından ana her dem hilâf-ı bâğ-ı dehr
Tâze tâze açа lutf-i Îzid-i Cebbâr gül

51. Şebnem tanesi midir? Yoksa, gül dilenci gibi el açıp onun (padişahın) lütuf hazinedarından kıymetli inci mi almıştır?

52. Gül o padişahın devrinde gül ağacının iş yerini (atölye) viran bırakmayıp bir ayak üstünde durarak çalışan bir mimar olmuştur.

Gülün sapı, mimarın bina yaparken ayağının birini kaldırarak yukarıya uzanmasına benzetilmiştir.

53. (Gülün üzerindekini) çiğ tanesi sanmayınız. O, padişahın adaletinin günlerinde gül, bülbüle gam arkadaşı olup onun parasını koynunda saklamıştır.

Şebnem (çiğ tanesi) burada gümüş paraya, 51. beyitte ise inciye benzetilmiştir.

54. Her ne kadar dünya bahçesinde cennet güllerine benzer gül varsa da (padişah) namus ve şerefiyle ülkenin güzelliğini artırmıştır.

Damen-i pak, şeref ve namus demektir. Pak-damen (temiz etekli) şeklinde vasf-ı terkibî olarak da kullanılır. Bunun aksi ter-damen (iffetsiz, namussuz) dur.

55. Feleğin maksadı dünyada diken besleyerek gül elde edildiğini basiret sahiplerine göstermektedir. (yani her eziyetin sonunda rahatlık, iyilik olduğudur).

56. Dikene iltifat etmesi, gülün parlaklığına zarar getirmez. Gül dikene süs, ziynet verdiği için aşağılanıp hakir görülmez.

57. O âdil Sultan devlet fidanının meyvesidir. Önce gelmiş felek gibi değerli padişahlar ise, (bu) meyveyi meydana getiren çiçeklerdir.

58. Geçmiş padişahlar yok olduysa, ne olur? Meyve meydana gelince ağaçların çiçeği dökülür.

59. Fuzûli, o Padişahı öv. Eğer gülde söyleme gücü olsaydı, onun övgü bahçesinin bülbülü olurdu.

60. Gerçi itibarın yok, sana değer verilmiyor ama (yine de) onu methet. Çünkü dikenin güle arkadaş olması zamanın âdetidir.

"Dikensiz gül olmaz" atasözüne işaret ediliyor. Fuzûlî pâdişahı güle, kendisini de dikene benzetiyor. Bazı yazmalarda "yâr" yerine "bâr" (yük) yazılıdır. Dikenin güle yük olması zamanın devrinin âdetidir, diye de anlam verilebilir.

61./62. Feleğin dönüşünün âdeti yılda bir kez gül vermektedir. Dünya bahçesinin aksine Tanrı'nın lütfunun onun fetih bahçesinde her an taze güller açtıracağına ümidim vardır.

BÂKÎ

BAHÂRİYYE BE-NÂM-I DESTÛR-I A'ZAM ʿALÎ PAŞA

1. Rûh-bahş oldı Mesîhâ-sıfat enfâs-ı bahâr
Açdılar dîdelerin hᵛâb-ı ʿademden ezhâr

2. Tâze can buldı cihân irdi nebâtâta hayât
Ellerinde harekât eyleseler serv ü çenâr

3. Döşedi yine çemen na't-ı zümürrüd-fâmın
Sîm-i hâm olmış iken ferş-i harîm-i gülzâr

4. Yine ferrâş-ı sabâ sahn-ı ribât-ı çemene
Geldi bir kâfile kondurdı yüki cümle bahâr

5. Leşker-i ebr çemen mülkine akın saldı
Turma yağmada yine niteki yağı Tâtâr

6. Farkına bir niçe per takınur altun tellü
Hayl-i ezhâra meger zanbak olupdur ser-dâr

SADRAZAM ALİ PAŞA ADINA BAHÂRİYE

1. Baharın nefesleri, Hz. İsa gibi can bağışlayıcı oldu; çiçekler, yokluk uykusundan gözlerini açtılar.

Baharın nefesleri, sabahleyin ılık esen rüzgâr demektir ve Hz. İsa'ya benzetilmiştir. Burada, Hz. İsa'nın mucizelerinden ikisine işaret edilmiştir. Bunlar, nefesi ile ölüleri diriltmesi ve eliyle dokunması (meshetmesi) sonucunda körlerin gözünü açmasıdır. Bu bakımdan adı geçen peygambere "Mesîh" ya da "Mesîhâ" denmiştir. Bahar mevsiminde esen rüzgârın görevlerinden biri çiçekleri açtırmasıdır.

2. Cihan yeniden can buldu, bitkilere hayat geldi. Selvi ve çınar, hareket etmeyi isterlerse, ellerindedir.

Selvi ve çınarların hareket etmeleri, rüzgârın etkisi ile hafif salınmalarıdır. Beyitte, bunu yapabilmek ellerinde deniliyor. Ellerinde kelimesi, çınar ağacının yapraklarının ele benzetilmesine işaret sayıldığı gibi, "muktedir olmak, yapabilmek" anlamına da gelir; beyitte esas olan ikinci anlamıdır.

3. Gül bahçesinin harem dairesi hanı gümüşle döşenmiş iken, çimen yine zümrüt renkli döşeğini döşedi.

4. Yine sabah rüzgârının döşemecisi geldi, yükü hep bahar olan bir kafileyi çimen avlusunun ortasına kondurdu.

Sabâ, kervan kafilesini götüren bir kimseye benzetilmiştir. Kafilenin yükü tamamiyle bahardır ve sabâ tarafından çimenliğe indirilmiştir. Bahar, beyitte birkaç anlamda kullanılmıştır: Çiçek (sarı papatya), karanfil ve tarçın gibi kokulu bitkiler, yük dengi ve bildiğimiz bahar mevsimi. Ribât, avlu ve bağ, ip anlamına gelir; ikinci anlamı "yüki, kafile" kelimeleri ile ilgili olduğu için ihâm-ı tenasüplü kullanılmıştır. Ribât, askerî - ticarî yollar üzerinde kervanları himâye ve dahilî asayişi temin etmek maksadıyla yapılan kale tarzındaki menzil binaların da adıdır. Sonradan bunun kervansaray, han ... gibi adlar aldığını da görüyoruz. Bu menzil ribâtlarında yolcuların ihtiyacını karşılamak için çeşitli, bina (hamam, dükkân)'lar bulunmaktadır. Zamanla ribâtın kervansaray anlamında da kullanıldığı bilinmektedir. Beyitte, çimenliğin bir menzil ribâtı olarak da düşünüldüğünü söyleyebiliriz.

5. Bulut askeri, çimen ülkesine baskın yaptı; sanki düşman Tatar gibi durmadan (orayı) yağma etmekte.

Bulut askere, çimenlik de ülkeye benzetilmiştir. Bulut askerinin çimenliği yağmalaması, bahar mevsiminde sık yağan ve tez geçen yağmurların yağması demektir. Yağmada kelimesi, hem yağma etmekte hem de yağmurların yağmakta olduğu anlamında tevriyeli kullanılmıştır.

6. Zambak, tepesine bir sürü altın telli tüyler takınmış; meğer, o, çiçek askerlerine komutan olmuştur.

Zambak, şekli ve içerisindeki sarı tüyler ile "tuğ"a benzetilmiştir. Bu bakımdan komutan olarak düşünülmüştür. Zambağın tuğa benzeyen sarı tüyleri, komutan olması sebebiyle takınmış olduğu söylenerek hüsn-i talil sanatı yapılmıştır. "Meğer" sözü, hükmün kesin olmadığını ortaya koyduğu için, tam bir hüsn-i talil yerine şibh-i hüsn-i talil (hüsn-i talil benzeri) sanatının bulunduğunu gösteriyor.

7. Dikdi leşkergeh-i ezhâra sanavber tûğın
Haymeler kurdı yine sahn-ı çemende eşcâr

8. Döşedi mihr-i felek yolları dîbâlar ile
İtdi teşrîf çemen mülkini sultân-ı bahâr

9. Subhdem velvele-i nevbet-i şâhî mi degül
Savt-ı mürgân-ı hoş-elhân u sadâ-yı kûhsâr

10. Çemen etfâlinün uyhuların uçurdı yine
Subhdem gulgule-i fâhte gülbang-i hezâr

11. Dâye-i ebr yine goncalarun şeb-nemden
Başına akça dizer niteki etfâl-i sıgâr

12. Mevsim-i rezm degüldür dem-i bezm irdi diyü
Sûsenün hançerini tutdı ser-â-pâ jengâr

13. Semenün sîne-i sîmînin açup bâd-ı seher
Çözdi gülşende gülün dügmelerin nâhun-ı hâr

14. Pîrehen berg-i semen gûy-ı girîbân şeb-nem
Gülistân oldı bu gün bir sanem-i lâle-ʿizâr

7. Çam fıstığı ağacı, tuğunu çiçeklerin ordugâhına dikti; ağaçlar, çimenlikte yine çadırlarını kurdular.

Çiçekler askerlere, çam fıstığı ağacı ordu komutanına, ağaçlar da çadırlara benzetilmiştir. Sanavberin tuğa benzetilmesi, yapraklarının iğne gibi oluşundandır.

8. Gökyüzünün güneşi, bahar sultanı çimen ülkesini şereflendirdiği için, yolları ipekli kumaşlarla döşedi.

Bahar, sultana benzetilmiştir. Güneş de, bahar sultanının ayaklarının altına ipekli kumaşlara benzeyen ışınlarını yaymıştır. Gerçekte, güneşin ışınları baharın üzerinde yürümesi için yayılmamıştır; bu tabiî bir durumdur. Bunun için betitte hüsn-i talil sanatı vardır.

9. Sabah vakti, tatlı nağmeli kuşların sesi ve (bunların) dağlardaki yankıları, şahlık mehterinin çıkardığı gürültü gibi değil mi?

Sabahleyin, kuşların hep bir ağızdan çıkardıkları ses ve bu seslerin yankıları, nevbet çalan mehterin sesine benzetiliyor. Bu nevbet bahar sultanı için çalınmaktadır. Nevbet, belirli zamanlarda çalınan mızıka ve fırsat, nöbet anlamlarına gelir. İkinci anlamı da beyitte söz konusudur; çünkü, kış mevsimi hükmünü tamamlamış, artık nöbet ilkbahara gelmiştir.

10. Sabahleyin, üveyik kuşlarının bağırıp çağırmaları, bülbüllerin hep bir ağızdan çıkardıkları sesler, yine çimen çocuklarının uykusunu kaçırdı.

Çimen çocuklarından çiçekler kastedilmiştir. Çiçekler, sabahleyin açılır. Çocukların uykusu da sabah vakti gayet hafiftir. Uçmak, kaçırmak ve uçmasına sebep olmak demektir; ikinci anlamı, üveyik kuşu ve bülbül ile ilgili olduğu için iham-ı tenasüp vardır. Hezâr kelimesi de bülbül ve sayı demek olan bin anlamına gelir; ikinci anlamı gürültünün çokluğunu göstermektedir. Gülbâng, eskiden âyinlerde, tekke ve saraylarda belirli zamanlarda yüksek sesle birlikte okuma ilâhî ve duâ demektir. Belirli zamanlarda nevbetlerin bitiminde gülbângler çekilirmiş. Bülbülün sesine de gülbâng denir.

11. Bulut dadısı, küçük çocuklara yapıldığı gibi, goncaların başına çığ tanelerinden akça dizer.

Bulut dadıya, goncalar çocuklara, çiğ taneleri de akçalara benzetilmiştir.

12. Savaş mevsimi değildir, yiyip içme, eğlenme zamanı geldi diye, susam çiçeğinin hançerini baştan ayağa pas tuttu.

Susam çiçeği, Divan şiirinde, hançere ya da kılıca benzetilir. Bu çiçek, uzun zaman kınından çıkmayan saplı kılıca benzetilmiştir. Beyitte hüsn-i talil sanatı vardır.

13. Seher rüzgârı yasemin çiçeğinin gümüş gibi olan göğsünü açtı; gül bahçesinde, dikenin tırnağı da gülün düğmelerini çözdü.

Seher vakti, ılık esen rüzgâr, yasemin dahil bütün çiçeklerin açılmasını sağlar. Yasemin, beyaz bir çiçektir ve güzelin göğsü için benzetme unsuru olur. Gülün açılması, ise, tırnağa benzetilen diken vasıtasıyla gerçekleşiyor. Gülün düğmeleri ise, üzerinde bulunan çiğ taneleridir.

Birinci mısrada tekrar edilen "s" sesleri, rüzgârın sesini, âdeta kulaklarımıza fısıldıyor. Beyitte teşbih ve teşhis sanatları bulunmaktadır.

14. Yasemin yaprağı gömlek, çiğ tanesi de yaka düğmesidir; gül bahçesi, (böylece) bugün lâle yanaklı bir güzele benzedi.

Yasemin yaprağı, rengi bakımından beyaz gömleğe, üzerindeki donmuş çiğ tanesi de yaka düğmesine benzetilmiştir. Bâkî'nin tabiatta insanı görmeye çalıştığı beyitlerinden birdir. Gül bahçesinin "sanem"e benzetilmesi, hem güzelliği hem de sessiz, donmuş bir şekilde olması sebebiyledir. Putlar, taştan yapılır, cansızdır; sevgili de taş kalpli ve âşkına karşı merhametsizdir.

15. Zîb ü fer virmek içün rûy-ı 'arûs-ı çemene
Yâsemen şâne sabâ mâşıta âb âyine-dâr

16. Dür ü yâkût ile bir nahl-i murassa' sandum
Erguvân üzre dökilmiş katerât-ı emtâr

17. Şîşe-i çarhda gör bunca murassa' nahli
Nice ârâste kılmış anı sun'-ı Cebbâr

18. Berg-i ezhârı hevâ şöyle çıkardı feleğe
Pür-kevâkib görinür günbed-i çarh-ı devvâr

19. Dem-i 'İsâ dirilür bûy-ı buhûr-ı Meryem
Açdı zanbak Yed-i Beyzâ'yı kef-i Mûsâ-vâr

20. Zanbakun goncasıdur bâğa gümiş bâzû-bend
Za'ferân ile yazılmış ana hatt-ı tûmâr

15. Çimen gelininin yüzüne parlaklık ve güzellik vermek için yasemin tarak, sabâ gelin süsleyici, su da ayna tutucu olmuştur.

Çimenlik, içerisinde bulundurduğu unsurlarla geline benzetilmiştir. Yasemin, beyitte, şekli ve rengi bakımından tarağa benzetilmiştir. Sabânın gelin süsleyici olması, sabah vakti çimenlikte renk renk çiçekleri açmasıdır. Çimenlikteki durgun su da, parlaklığı ve cisimleri yansıtması sebebiyle aynaya benzetilmiştir.

16. Üzerine yağmur damlaları dökülmüş erguvan çiçeğini, inci ve yakut ile süslenmiş bir ağaç sandım.

Erguvan, erguvan denilen kırmızımtırak, bir çiçektir. Nahl, hurma ağacı demektir. Üzeri kıymetli taşlarla süslenen bu ağaç, eskiden gelin odasına konmak üzere evlenen çiftin önüne getirilirmiş. Nahl, bal mumundan yapılan taklidî bir ağaçtır.

17. Gökyüzü şişesinden bu kadar süslenmiş, ağaçlara bak! Kudret sahibi olan Allah'ın sanatkârlık eli, bunları yine nasıl süslemiş.

Şâir, bu beytinde, sabahın erken vakitlerinde gördüğü bir bahçenin tasvirini yapıyor. Gökyüzü, rengi ve şekli bakımından şişeye, bahçedeki ağaç ve çiçekler de üzerindeki çiğ taneleri ile bu şişenin içerisine konulan süslü şekillere benzetilmiştir. Bu, insanların yapabileceği bir iş değildir; bu süsleme, ancak, Allah'ın kudret eliyle meydana gelmiştir.

18. Rüzgâr, çiçeklerin yapraklarını o kadar yükseğe çıkardı ki, dönen (şu) gökyüzü kubbesi yıldızlarla dolu görünür.

Rüzgârın yükseklere çıkardığı kırmızı ve beyaz renkli çiçek yaprakları, yıldızlara benzetilmiştir. Yapraklar, göğe döne döne çıkar; bu bakımdan şâir, dönmekle ilgili olarak "çarh" ve "devvâr" kelimelerini kullanıyor.

19. Hz. İsa'nın nefesi gibi canlar bağışlayıcı, bereketli olan bu mevsimde, Bahûr-ı Meryem'in kokusu canlanır, dirilir (ya da Bahûr-ı Meryem'in kokusu, Hz. İsa'nın nefesi gibidir; O'nun nefesi gibi olduğunu iddia eder); zambak da, Hz. Musa'nın eli gibi Yed-i Beyzâ'yı açtı.

Bahûr-ı Meryem, Meryemana eli denilen bir çiçektir. Hz. Meryem, Hz. İsa'yı doğururken ağrısının şiddetinden adı geçen bu çiçeğin ağacını tutmuş, çiçek de el şeklinde ortaya çıkmıştır. Hz İsa'nın nefesi ile ölüleri diriltmesi gibi, bahar mevsimi de çiçeklerin açılıp güzel kokular yaymasını sağlar. Bahûr-ı Meryem'in kokusu ile Hz. İsa'nın nefesi arasında benzerlik kurulmuştur. Dem, nefes ve zaman (burada mevsim); dirilür kelimesi de hem canlanır, dirilir, hem de iddiasında bulunur, taslar anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. Yed-i Beyzâ, en beyaz el anlamına gelir ki, Hz. Musa'nın eli demektir. Hz. Musa'ya, Allah tarafından verilen mucizelerden biridir. Bu peygamber, Mısır'a giderken Tuva vadisinde, Firavun'u hidayete davet için görevlendirilir. Bu görevi yerine getirebilmesi için elindeki asâ ejderha, eli de beyaz bir nur haline konulmuştur. Allah, Hz. Musa'ya: "Elini göğsüne sok!" diye buyurur. Hz. Musa elini göğsüne sokar, bir müddet sonra çıkardığında elinin nurdan bir el haline geldiğini görür. Beyitte zambak Yed-i Beyzâ'ya benzetilmiştir. Burada telmih sanatı vardır.

20. Zambağın goncası, bahçeye gümüş bir pazıbenttir; tomarının yazısı ise, ona safranla yazılmıştır.

Pazıbent (pazvant), kol muskası demektir. Za'ferân, safran denilen sarı renkte bir çiçektir. Bu çiçek, eskiden tababette kullanılırmış. İçerisindeki sarı tohumlar kaynatıldığında boya haline gelir. Bu boya, eskiden mürekkep olarak kullanılırmış. Zambak goncası, tomar halinde sarılmış ve gümüşten bir kılıf içerisine konmuş pazvanta benzetiliyor. Bu kol muskasının yazıları da, safrandan yapılmış mürekkeple yazılmıştır. Kol muskaları, güzellik ve kola kuvvet verilmek için takılır. Bahçe, beyitte, koluna muska takmış birine benzetiliyor. Zambak goncası da bahçenin süsü olarak düşünülmüştür. Bağ, bahçe anlamına geldiği gibi, bağlanacak şey, sargı anlamını da hatırlatmaktadır ki, pazvantla ilgilidir.

21. Câm-ı zerrîni tolu bâde-i gül-reng itmiş
Gül-i ra'nâ seherî kılmağ içün def'-i humâr

22. Dehen-i gonca-i ter dürlü letâ'if söyler
Gülüp açılsa ʿaceb mi gül-i rengîn-ruhsâr

23. Güher-i fursatı aldurma sakın devr-i felek
Sîm ü zerle gözüni boyamasun nergis-vâr

24. Câm-ı mey katreleri sübha-i mercân olsun
Gelünüz zerk u riyâdan idelüm istigfâr

25. Lâle sahrâyı bu gün kân-ı Bedahşân itdi
Jâle gülzâre nisâr eyledi dürr-i şeh-vâr

21. Gül-i ra'nâ, seher vakti mahmurluğunu üzerinden atmak için altından kadehi gül renkli şarapla doldurmuş.

Gül-i ra'nâ, yarısı kırmızı yarısı sarı renkte olan bir gül çeşididir ve güzel gül anlamına gelir. Sabah vakti açılan gül, altın bir kadehe benzetilmiştir. Gül-i ra'nâ, sanki mahmurluğunu gidermek için şarap kadehini eline almış biri olarak düşünülmüştür; hüsn-i talil sanatı vardır. Tolu, boş olmayan ve içi içki ile doldurulmuş kadeh anlamlarına gelir; son anlamı câm, bâde, humâr kelimeleri ile ilgili olduğu için iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır. Beyitte, fazla olarak da teşhis sanatı vardır.

22. Taze goncanın ağzı türlü latifeler söyler; güzel parlak gül, bu latifelere gülüp açılsa şaşılır mı?

Taze gonca, ağza benzetilmiştir. Gonca, yeşil yaprakları ile kapalı duran ağız gibidir. Goncanın içini görmek mümkün değildir; ağız da kapalı iken görülemez. Ancak söz söylemek ya da gülmek için açıldığında görülebilir. Goncanın gül haline gelmesi yani açılması, kapalı bir şekilde duran ağzın gülmek için açılmış haline benzetilmektedir. Ter; taze, yeni bitmiş anlamına geldiği gibi, ıslak da demektir. Ağız ıslaktır; sabahleyin açılan gül de, üzerinde çiğ taneleri bulunduğu için yaştır. Bu çiğ taneleri, Divan şiirinde inciye benzetilir. Bu bakımdan "dürlü" kelimesi türlü ve incili, inci gibi anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. Açılmak kelimesi, kapalı bir şeyin açık duruma gelmesi ve mecazî olarak sıkıntıdan kurtulmak, ferahlamak anlamlarına gelip her iki anlamda kullanıldığı için tevriyelidir.

23. Fırsat cevherini sakın elinden çıkarma! Feleğin dönüşü (zaman, talih), gözünü nergis gibi gümüş ve altınla boyamasın.

Zaman insanı aldatır, fırsat gibi kıymetli şeylerin elden çıkmasına sebep olur. Nergis, yaprakları beyaz, ortası sarı renkte olan bir çiçektir. Bu bakımdan "sim ü zer (gümüş ve altın)" kelimeleri ve "gözünü boyamak" deyimi ile ilgilidir. Bu deyim hem hakikî hem de mecazî anlamda kullanılmıştır. Burada, adı geçen çiçek hakkındaki efsaneye işaret ediliyor: Mitolojide Nergis (Narkisos), ırmak tanrısı Kephisos'un oğludur. Nergis, gayet güzel bir delikanlı imiş. Echo (yankı), bu delikanlıya âşık olmuş, ancak karşılık görememiştir. Echo, aşkından ötürü helâk olup gitmiş, kâinatta bir ses olarak kalmıştır. Nergis, bu hareketinden dolayı cezalandırılır. Bir gün ırmaktan su içerken suda kendi aksini görür ve güzelliğine âşık olur. Güzelliğini kucaklamak için suya atılır ve orada boğularak ölür. Sonunda adı ile anılan bu çiçek haline gelir. Nergis, kıyamete kadar yollara bakıp duracak bir gözün ifadesi olarak şiirlere girmiştir. Burada, nergis, elindeki fırsatı kaçırmış ve şaşkınlıkla bakıp duran bir kişi olarak düşünülüyor. Nergis, Divan şiirinde mest, uykusuz, hayran, mahmur bir gözün timsalidir. Hayran ve mest oluşunda, bünyesinde bulundurduğu narkotik unsurun da rolü söz konusu edilir.

24. Şarap kadehinin damlaları mercan tesbih tanesi olsun. Geliniz, ikiyüzlülükten tövbe edelim.

Mercan, kırmızı renkte kıymetli bir taştır. Bundan süs eşyası ya da tesbih yapılır.

25. Lâle, bugün ovayı Bedahşan'daki la'l taşının bulunduğu maden ocağı haline getirdi; çiğ taneleri, gül bahçesine iri inciler saçtı.

Bedahşan, la'l ve yakut gibi kıymetli taşların bulunduğu yerin adıdır. Lâlelerle süslü ova, Bedahşan'daki maden ocaklarına benzetiliyor. "Dürr-i şehvâr", şahlara lâyık inci anlamına gelir. Aslında sadeften çıkan tek ve değerli inci demektir. Dürr-i yektâ, dürr-i yek-dâne, dürr-i yetîm de iri ve eşsiz inci anlamınadır. İnanışa göre, denizde sadef denilen bir hayvan yaşarmış. Bu hayvan, nisan ayında denizin yüzüne çıkar ve ağzını açarmış. Nisan yağmuru bolluk ve bereket demektir. Sadefin ağzına damlayan nisan yağmurlarını damlaları inci haline gelir. Sadefin içinde genellikle çift inci bulunur. Yağmur damlası tek ise, iri ve tek inci meydana gelir. Tek inci daha kıymetlidir.

26. Dâmenin dürr ü cevâhirle pür itdi gül-i ter
Ki ide hâk-i der-i Hazret-i Paşa'ya nisâr

27. Sâhib-i tîg u kalem mâlik-i câm u hâtem
Âsaf-ı Cem-'azamet dâver-i Cemşîd-vakâr

28. Âsumân-pâye hümâ-sâye ʿAlî Paşa kim
İremez tâk-i celâline kemend-i efkâr

29. Şâh-ı gül neşv ü nemâ bulsa nem-i lutfından
Ola her gonca-i ter bülbül-i şîrîn-güftâr

30. Âb u gil müşg ü gül-âb ola çemen sahnında
Bûy-ı hulkıyla güzâr itse nesîm-i eshâr

31. Tab'-ı vekkâdın eger âteş-i rahşân görse
Kızara ahker-i sûzan nitekim dâne-i nâr

32. Güneşi keff-i zer-efşânına benzer dir idüm
Almasa mâha atâ eyledügin âhır-ı kâr

33. Şöyledir keff-i güher-pâşı yemîn itmek olur
Ki 'atâsından irer bahre gınâ kâne yesâr

26. Yeni açmış gül, Paşa hazretlerinin kapısının toprağına saçmak için eteğini inci ve değerli taşlarla doldurdu.

Yeni açılmış gül eteğe benzetiliyor. Üzerindeki çiğ taneleri de inci ve değerli taşlara benzetilmiştir.

27. Kalem ve kılıç sahibi, üstü mühürlü yüzüğü ve kadehi elinde bulunduran; Cem gibi ululuk ve Cemşid gibi vakar sahibi vezir.

Cem adı, kadehle birlikte İran Padişahı Cemşid, üstü mühürlü yüzükle de Hz. Süleyman için söz konusu edilir. Buradaki Cem adı, Hz. Süleyman için kullanılmıştır. Âsâf, hem Hz. Süleyman'ın meşhur vezirinin adı, hem vezir anlamlarına gelir; beyitte her iki anlamda da kullanıldığı için tevriyelidir. Câm-Cemşid, hâtem-Cem kelimeleri ile leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

28. Derecesi gökyüzü gibi yüksek, gölgesi (iyilikleri) dünyayı kaplamış Ali Paşa ki, düşünce kemendi onun ululuk kubbesine ulaşamaz.

Hümâ, gölgesinin düştüğü kimseye mutluluk ve zenginlik getirdiğine inanılan, adı olup kendisi olmayan bir kuştur. Buna devlet kuşu da denir. Rivayete göre, Çin adalarında yaşar, çok yükseklerde uçar ve kemikle beslenirmiş.

29. Gül dalı, lutfunun neminden yetişip büyüyecek olursa, her taze gonca tatlı sözlü bülbül olur.

Lutf, nem (ıslaklık, az yaşlık) olarak düşünülmüştür. Lutfetme, büyük kişilere yakışır. Şâir, Paşa'nın lutfunun azıcık nemi sayesinde gül dalında goncaların yetişip açılabileceğini söylüyor. Taze goncanın, tatlı sözler söyleyen bülbül olması, açılarak gül haline gelmesi demektir. Ter kelimesi, ıslak anlamına da gelir ki, nem ile ilgili olduğu için iham-ı tenasüplü kullanılmıştır.

30. Sabahları esen rüzgâr, Ali Paşa'nın güzel ahlâkının kokusu ile çimen alanında dolaşsa, su gülsuyu, toprak da misk haline gelir.

31. Parlak ateş; onun aydınlık yaratılışını görse, yanan ateş koru nar tanesi gibi kızarır.

Ateş, Paşa'nın aydınlık yaratılışı karşısında âcizliğini anlayarak utanır, deniliyor. Utancı da, her ateş korunun kızarması şeklinde gösterildiği için hüsn-i talil sanatı yapılmıştır. Kızarmak sözü, kırmızılaşmak ve utanmak anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır, Nar, meyve demek olan narın dışında ateş anlamına gelir; bu kelimede iham-ı tenasüp sanatı vardır.

32. Aya bağışladığı nuru sonunda geri almasa, güneş, onun altınlar saçan avucuna benzer, diyebilirdim.

Güneş ile altın para arasında şekil ve renk bakımından benzerlik kurulmuştur. Ay, ışığını güneşten alır; zaman zaman hilâl ve dolunay durumuna girer. Güneş doğduktan sonra da görünmez olur. Bâkî, bu durumu, aya verdiği nuru geri alması şeklinde göstererek Paşa'yı güneşten üstün çıkarıyor.

33. Onun inciler saçan avcunun ihsanından denize zenginlik, maden ocağına da bolluk ulaşır; buna yemin edilse yanlış olmaz.

Gına, zenginlik demek olduğu gibi gerekli kadarına sahip olup fazlasını istememe, yetinme anlamı da vardır; böylece, bu kelime tevriyeli kullanılmıştır. Yemin ve yesâr kelimelerinin, beyitte kullanılanların dışında "sağ" ve "sol" anlamları da vardır; söz konusu kelimelerde iham-ı tezat sanatı yapılmıştır.

34. Manzar-ı kasr-ı saʿâdetden anun re'yi gibi
Rûy göstermedi bir şâhid-i hurrem-dîdâr

35. Bâg-ı cûdında nihâl-i kereminden derilür
Lutf-ı bî-minnetinün mîvelerinden her bâr

36. Manzar-ı himmetinün küngüre-i rif'atine
İremez sarsar-ı tûfân-ı fenâ birle gubâr

37. İşigi taşı imiş yüz sürecek hayf diyü
Taşdan taşa döger başını şimdi enhâr

38. Serverâ cânı mı var devletün eyyâmında
Sünbülün turrasına el uzada şâh-ı çenâr

39. Eylemez kimse bu gün kimse elinden nâle
Bezm-i ʿişretde meger mutrıb elinden evtâr

40. Şer'a uymaz nidelüm nâle vü zâr eyler ise
Gerçi kānûna uyar zemzeme-i mûsîkār

41. Geşt iderken çemen-i medh ü senânı hâtır
Lâyih oldu dile nâ-gâh bu şi'r-i hemvâr

34. Mutluluk köşkünün penceresinden Ali Paşa'nın görüşü gibi gönül açan bir güzel, daha yüz göstermedi.

Görüş anlamına gelen "re'y" gönül açan, taze bir güzele benzetilmiştir. Bu kelime, aynı zamanda nazar, müşahade anlamlarına da gelir ve manzar kelimesi ile ilgilidir. Manzar; görünüş, bakılan yer anlamlarına gelir. Açıklamada bu kelimeyi "pencere" ile karşıladık. Dîdâr hem yüz, çehre hem de görme, görüş, göz anlamlarına gelir ki "re'y, manzar" kelimeleri ile ilgili olduğundan ihâm-ı tenasüp sanatı vardır. Re'y ile Rûy kelimeleri arasında cinas sanatı bulunmaktadır.

35. Onun cömertlik bahçesinde, bağış fidanından başa kakılmayan lutuf meyveleri her defasında toplanır.

Bâr, defa demek olduğu gibi meyve anlamına da gelir, ihâm-ı tenasüp sanatı vardır.

36. Ali Paşa'nın himmet binasının yücelik kubbesinin tepesine, yokluk tufanının en şiddetli rüzgârlarıyle tozlar ulaşmaz.

Manzar kelimesine "bina" anlamı verilmiştir. Bâkî, Paşa'nın yardımlarının hiçbir şekilde kesilmeyeceğini, yok olmayacağını söylemek istiyor. Rif'at; yücelik, yükseklik ve mevki, rütbe anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır.

37. Irmaklar, "Heyhat! Yüz sürecek yer, onun eşiğinin taşı imiş." diye şimdi başını taştan taşa vuruyor.

Irmakların, taşlara çarparak akması ve bu çarpmadan çıkan sesler, hüsn-i talil sanatı ile ortaya konulmuştur. Sanki sular, Paşa'nın eşiğinin taşına yüz sürmemeleri sebebiyle hayıflanıyor ve bundan ötürü de başlarını taştan taşa vuruyor.

38. Ey Başkan! Senin yönetici olduğun günlerde, çınar dalının sünbülün perçemine el uzatma gücü ve imkânı var mı ki.

Canı olmamak deyimi, gücü bulunmaması anlamına geldiği gibi, "cansız" anlamında da kullanılmıştır; çünkü, çınar canlı değildir. El uzatmak deyimin hem hakikî, hem de mecazî anlamda kullanıldığını görüyoruz. Divân şiirinde, çınarın yaprakları ele benzetilir. Beyitte kinaye sanatı vardır.

39. İçki meclisinde tellerin, çalgıcının ellerinde inlemesi hariç, bugün hiç kimse bir başkasının elinden inlemez.

Elinden kelimesi, elinden ve -den dolayı anlamlarında cinaslı kullanılmıştır.

40. Her ne kadar musikarın nağmeleri kanuna uyarsa da dinî hükümlere uymaz. İnleyip feryad ederse ne yapalım?

Beyitte, kanun kelimesi, yasa ve musikî âletlerinden biri olan kanun anlamında tevriyeli kullanılmıştır. Uyar, uygun düşer demek olduğu gibi, tâbi olmak anlamında kanun, musikar, zemzeme kelimeleri ile ilgili olduğu için iham-ı tenasüplü kullanılmıştır. Ayrıca uymaz kelimesi ile de tezad sanatı yapılmıştır. Zemzeme, nağme anlamına geldiği gibi musikîde bir makamın da adıdır. Mûsikar, mızmar şeklinde bir kavalın adıdır; buna miskal de denir. Ayrıca, rüzgâr estikçe gagasındaki deliklerden türlü türlü nağmelerin çıktığı adı var kendisi yok bir kuşun da adıdır. Musikî sözünün bundan çıktığı söylenir.

41. Gönül seni övme ve iyiliklerini söyleme çimenliğini dolaşırken birdenbire bu uygun şiir hatıra geldi:

42. Gül gibi gülşene kılsan nola ʿarz-ı dîdâr
Hayli dökildi saçıldı yoluna fasl-ı bahâr

43. Reşk-i dendânun ile hançere düşdi jâle
Berg-i sûsende gören itdi sanur anı karâr

44. Geçemez çenber-i gîsû-yı girih-gîründen
Gerçi kim zaʾf ile bir kılca kalupdur dil-i zâr

45. Turralar milket-i Çîn nâfe-i müşgîn ol hâl
Gözün âhû-yı Huten gamzeleründür Tâtâr

46. Dil-i mecrûha şifâ-bahş ruh u laʾlündür
Gülbeşekkerle bulur kuvveti tabʾ-ı bîmâr

47. Degme bir gevheri kirpügine salınduramaz
Göreli laʾl-i revân-bahşunı çeşm-i hûn-bâr

48. Koma Bâkî kulunı cürʾa-sıfat ayakda
Dest-gîr ol ana ey dâver-i ʾâlî-mikdâr

49. Bâğ-ı medhünde olur cümleye gâlib tenhâ
Bahs içün gelse eger bülbül-i hoş-nağme hezâr

42. Bahar mevsimi, senin yoluna bir sürü dökülüp saçıldı. Gül bahçesine gül gibi yüzünü göstersen ne olur?

Bahar mevsiminin dökülüp saçılması, çiçeklerin yapraklarının oraya buraya dökülmüş olması demektir. Çiçeklerin dökülüp saçılması, sevgilinin görünmesi için olmamıştır; bu tabiî bir durumdur. Dolayısıyle, beyitte hüsn-i talil sanatı vardır. Dökülüp saçılmak deyimi hem dökülüp saçılma hem de bir iş için emek sarfetmek, maddî ve manevî bakımdan fedakârlıkta bulunmak demektir. Deyimin hem hakikî hem de mecazî anlamı kullanılmıştır. Yoluna kelimesi, hem yoluna hem de uğruna anlamında tevriyelidir.

43. Çiğ tanesi, senin dişlerini kıskanarak kendisini hançerin üzerine attı; onu susam yaprağında görenler, orada karar kılmış sanırlar.

Susam çiçeğinin üzerinde bulunan çiğ tanesi, sevgilinin dişlerinin güzelliğini kıskanarak kendisini hançerin üzerine atıp ölmeyi isteyen biri olarak gösterilmiştir. Beyitte hüsn-i talil sanatı vardır. Düştü kelimesi de konmak ve atlamak anlamlarında tevriyelidir.

44. Her ne kadar bu zayıf gönül dermansızlıktan kıl gibi inceldiyse de, senin düğümlü saçlarının çemberinden geçemez.

Kılca kelimesi ipince demek olduğu gibi kıl anlamıyle de saçlarla ilgilidir. Zâr kelimesinin ikinci anlamı inleyen, ağlayan demektir; bu kelimede tevriye sanatı vardır. Geçemez sözü, bir yandan öbür yana çıkmamak ve vazgeçmemek anlamlarında kullanılarak tevriye sanatı yapılmıştır.

45. Kâküller Çin ülkesi, o ben simsiyah bir misk, gözün Huten ceylânı, gamzelerin de Tatar'dır.

Sevgilinin alnına dökülen perçemler Çin ülkesine benzetilmiştir. Çin kelimesinin bir başka anlamı da "kıvrım, büklüm" demektir ve saçla ilgili olduğu için iham-ı tenasüplü kullanılmıştır. Nâfe, halis misk demektir. Misk ceylânlarının göbeklerinden toplanan kandan elde edilen misktir. Nâfe, şekil ve renk bakımdan ben ile benzerlik gösterir. Müşgîn, misk kokulu ve simsiyah anlamlarına gelir ki tevriyeli kullanılmıştır. Gözün ceylâna benzetilmesi, tamamiyle ceylânın iri ve güzel gözleri sebebiyledir. Huten, Doğu Türkistan'da bir bölgenin adıdır ve miski, ceylânları ile meşhurdur. Gamze, sevgilinin anlamlı yanbakışıdır. Âşık üzerinde gayet etkilidir; ona acı ve ıztırap verir. Şâir, bu bakımdan gamzeyi Tatar'a benzetmiştir. Tatar, şiirlerimizde kan dökücülüğü, savaşçılığı ile anılır. Turra, hâl, göz, gamze; Çin, Huten, Tatar, milket; müşgîn, nâfe, ahû kelimeleri ile başarılı bir tenasüp sanatı örneği verilmiştir. Tatar kelimesinin son hecesi "târ"ın tel, saçteli ve siyah anlamları vardır ki, beyitteki diğer kelimelerle ilgilidir.

46. Yaralı gönüle şifa bağışlayan senin yanağın ve dudağındır; hasta, kuvvetine gülbeşekerle kavuşur.

Gülbeşeker ya da gülşeker, bir çeşit gül tatlısıdır. Bu tatlı, ilaç olarak da kullanılırmış. Dil-i mecrûh-tab-ı bîmâr, ruh-gül, la'l (dudak) şeker kelimeleri ile leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

47. Kan saçan göz, senin ruh bağışlayıcı la'le benzeyen dudağını gördükten bu yana, olur olmaz bir cevhere değer vermez.

48. Bâkî kulunu cür'a gibi garip bırakma! Ey kadri yüce vezir, ona yardımcı ol!

Cür'a tek yudumluk içki, içildikten sonra kabın dibinde kalan bir yudumluk sıvı demektir. Bu yudum, içilmeyip genellikle yere dökülürmüş. "Ayakta komak" garip, âvâre bırakmak demektir. Ayak, ayak ve büyük şarap kadehi anlamlarına gelir; ikinci anlamı cür'a ile ilgili olduğu için iham-ı tenasüp sanatı vardır.

49. Eğer iddia için binlerce hoş nağmeli bülbül gelse, (Bâkî) seni övme bahçesinde yalnız başına hepsine galip gelir.

Hezâr kelimesinin bir başka anlamı da bülbüldür; iham-ı tenasüp sanatı vardır.

50. Puhtedür gayrılar eş'ârı velî puhte piyâz
Hâm 'anberdür eger hâm ise de bu eş'âr

51. Hâm var ise eger micmere-i nazmumda
Dâmen-i lutfun anı setr ider ey fahr-i kibâr

52. Bahr-i eş'âra yiter urdı sütûr emvâcın
Demidür k'ide du'â dürlerini zîb-i kenâr

53. Lâlelerle bezene niteki deşt ü sahrâ
Nitekim güller ile zeyn ola dest ü destâr

54. Nitekim lâlelere şeb-nem olup üftâde
Güllere bülbül-i şeydâ geçine 'âşık-ı zâr

55. Gül gibi hurrem ü handân ola rûy-ı bahtun
Sâgar-ı 'ayşun ola lâle-sıfat cevher-dâr

50. Başkalarının şiiri pişmiştir (olgundur), ama pişmiş soğan gibidir; eğer bu şiirler (Bâkî'nin şiirleri) hanı ise de, ham anbere benzer.

Bâkî, başkalarının şiirini pişmiş soğana, kendisininkilerini de ham (işlenmemiş, halis) anbere benzetiyor. İşlenmemiş misk, halis nisktir ve kokusu gayet güzeldir. Pişmiş soğanın kokusu insana hoş gelmez.

51. Ey büyüklerin kendisi ile övündüğü kişi! Eğer nazmımın buhurdanında hamlık varsa, lutfunun eteği onu örter.

Micmer ya da micmere, içinde tütsü yapılan kap demektir. Tütsüsü yapılacak olan madde bu kabın içinde yakılır ve gezdirilir; böylece kokusu her tarafa yayılır. Yakılan madde, anberdir.

52. Şiirler denizinin satır dalgalarını vurduğu yeter. Şimdi, duâ incilerini kenarın süsü etme zamanıdır.

Şiir denize, satır dalgalara, Paşa için edilen duâlar da denizin içindeki incilere benzetiliyor. Kasidenin sonunda bulunan duâ beyitleri, denizin dalgalarla kenara çıkardığı inciler şeklinde düşünülmüştür. İncilerin dışarıya çıkması için denizin dalgalanması gerekir. Bahr, deniz ve Aruzda çeşitli kalıpların teşkil ettiği gruplara verilen addır. İham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

53. Kır ve ovalar lâlelerle bezendikçe, el ve sarıklar güllerle süslendikçe...

Dest-destâr kelimeleri ile cinas yapılmıştır.

54. Çiğ, lâlelere düşkün oldukça, inleyen bülbül de kendisini güllere çılgın âşık gibi gördükçe....

Uftâde; düşmüş, düşkün ve âşık anlamlarına gelir.

55. Bahtının yüzü gül gibi neş'eli ve güler yüzlü olsun; zevk ve safâ kadehin lâle gibi elmaslarla süslenmiş olsun.

BÂKÎ

KASİDE-İ SÜNBÜL BERAY-I MEHEMMED ÇELEBİ RAHİMEHU'LLÂHU TE'ÂLÂ

1. Urınup farkına bir tâc-ı mücevher sünbül
Oldı iklîm-i çemen tahtına server sünbül

2. Şeh-levendâne şikest eyledi tarf-ı külehin
Göğsinün düğmelerin çözdi ser-â-ser sünbül

3. Oldı gülşen yine bir dil-ber-i müşgîn-mergûl
Şol kadar virdi ana zînet ü zîver sünbül

4. Çihre gül sîne semen çeşm-i mükehhal nergis
Hat çemen gonca dehen ca'd-ı mu'anber sünbül

5. Yazdurup müşg ile boynına hamâ'il takdı
Kendüye itmek içün halkı musahhar sünbül

6. Sahn-ı gülzâra gelüp eyledi 'arz-ı dîdâr
Jâlelerden takınup gûşına gevher sünbül

7. Benzer ol bûy-ı dil-âvîz ile mûy-ı yâre
Başlar üzre nola ger eyler ise yir sünbül

8. Yine gömgök tere batmış çıka geldi çemene
Nev-bahâr irdi diyü virdi haberler sünbül

MEHEMMED ÇELEBİ'NİN ÖVGÜSÜ HAKKINDA SÜMBÜL KASİDESİ ALLAH'IN RAHMETİ ÜZERİNE OLSUN

1. Sümbül tepesine elmaslarla donanmış bir taç koyup çimen ülkesinin tahtına oturdu.

Sümbül, şekil itibariyle taca benzetilmiştir. Bu tacın elmasları da sümbülün üzerindeki çiğ taneleridir.

2. Sümbül, genç bir güzel gibi külâhını şöyle yana yatırıp göğsünün düğmelerini baştan başa çözdü.

3. Sümbül o kadar süs ve bezek verdi ki, gül bahçesi yine misk kokulu kıvırcık saçlı bir güzele döndü.

4. Yüz gül, göğüs yasemin, sürmeli göz nergis, yüzdeki tüyler çimen, ağız gonca, anber kokulu, kıvırcık saç da sümbül.

5. Halkı kendi güzelliğine meftun kılmak için sümbül, misk kokulu yazılarla hamaylı yazdırıp boynuna taktı.

Sümbül, boyna takılan hamaylıya benzetilmiştir. Hamaylı, kötü nazardan korunmak ya da halka güzel görünmek için hazırlanmış muskalara denir. Bu muskalar boyna ya da kola takılır.

6. Sümbül, kulağına çiğ tanelerinden elmas takındı ve gül bahçesi alanına gelip güzel yüzünü gösterdi.

Sümbül güzele, üzerindeki çiğ tanesi de güzelin kulağına takılan elmastan küpeye benzetilmiştir. Teşhis sanatı vardır.

7. O güzel kokusu ile sevgilinin saçma benzerliği için sümbül, başlar üstünde yer edinse şaşılır mı?

Sümbül, güselin saçı için benzetme unsurudur. Ancak, şâir, bu beyitte bunun tam tersini söylüyor; yani sümbül kokusu ile sevgilinin saçına benzetiliyor. Bâkî, benzetmeleri tam tersine çevirerek Divân şiirine yenilik getirmiştir. Sümbül, gül, karanfil ... gibi çiçekler, süs olsun diye kavukların kenarlarına takılırmış. Şâir, sümbülün başa takılmasının sebebini, kokusu ile sevgilinin saçına benzemesi şeklinde göstererek hüsn-i talil sanatı yapıyor. Baş üstünde yeri olması deyimi, sümbülün hem başta takılmasını hem de kişilerin nazarında değerinin olması anlamlarında kullanılmıştır.

8. Sümbül, yine aşırı derecede tere batmış olarak ansızın çimenliğe geldi ve ilkbahar geldi diye haber verdi.

Sümbül, diğer çiçeklere nazaran daha erken açan bir çiçektir. Bu bakımdan beyitte baharın müjdecisi olarak düşünülmüştür. Üzerindeki çiğ taneleri tere benzetiliyor. Beyitte hüsn-i talil sanatı vardır. Fazla olarak da, şâir, gömgök kelmesinin koyu mavi (ki bu renk sünbülün rengini gösterir) ve aşırı derecede anlamlarından yararlanarak kelime oyunu yapmıştır.

9. Beden-i pâki neden böyle olurdı hoş-bû
Olmasa müşg ü gül-âb ile muhammer sünbül

10. Var ise bencileyin 'âşık-ı zâr olmışdur
Gök gök itmiş döğinüp cismini yir yir sünbül

11. Aşk sevdâlarına uğramasa kılmaz idi
Mûy-ı jûlîde ile bin ten-i lâgar sünbül

12. Yine Fir'avn-ı şitâ ceyşine Mûsâ-mânend
Eyledi elde 'asâsını bir ejder sünbül

13. Nev-'arûs-ı çemene mâşıtadur fasl-ı bahâr
Kim anun hâme-i müşgînine benzer sünbül

14. Sâkıyâ zevrakı sür bâd-ı bahâr esdi yine
Sebze-zâr oldı yem-i ahdar u lenger sünbül

15. Sahn-ı gülşende yatupdur gice var ise meger
Ki takınmış seherî başına güller sünbül

16. Bürüdi kendünün etrâfını bâl ü per ile
Yine tâvûs-sıfat cilveler eyler sünbül

17. Yine ferrâş-sıfat destine cârûb almış
Ki ide hidmet-i hâk-i der-i dâver sünbül

18. Fâzıl-ı dehr Mehemmed Çelebi kim eflâk
Bâğ-ı fazlında tokuz dânelü bir ter sünbül

9. Sümbül, misk ve gülsuyu ile yoğrulmuş olmasaydı, temiz bedeni nasıl böyle hoş kokulu olurdu?

10. Sümbül, benim gibi inleyen bir âşık olmuş olmalı ki (aşk derdiyle) kendi kendini döğerek vücudunu yer yer morartmış.

Sümbül, rengi itibariyle koyu mavidir; şâir, bu çiçeğin rengini hüsn-i talil sanatı ile ortaya koyuyor. Beyitte teşhis sanatı da bulunmaktadır.

11. Eğer sümbül, aşka tutulmamış olsaydı, saçları dağılmış ve vücudu zayıflamış bir halde kalmazdı.

Sümbül, şekli bakımından "perîşân" sıfatı ile nitelendirilir. Sümbülün dağınık ve sayıflamış bir durumda olan görünümü, hüsn-i talil sanatı ile açıklanıyor.

12. Sümbül, yine elindeki asâsını Hz. Musa gibi kış Firavun'unun askerlerine bir ejderha yaptı.

Beyitte, Hz. Musa'nın mucizelerinden birine telmihte bulunulmuştur. Burada, Hz. Musa'nın peygamberliğini ispatlamak için Firavun'un önünde Allah'ın emriyle elindeki asâsını siyah bir yılana döndürmesi örnek getirilmiştir. Hz. Musa'nın yılan haline gelen bu asâsı, Firavun'un sihirbazlarının yaptıkları bütün yılanları yutmuştur. Kış Firavun'a, sümbül de şekli ve rengiyle yılana benzetilmiştir. Baharın müjdecisi olan sümbülün ortaya çıkışı ile kışın hakimiyeti ortadan kalkmış oluyor.

13. İlkbahar mevsimi, çimenlik gelininin süsleyicisi olmuştur; sümbül de, elindeki misk kokulu (yu da siyah) kaleme benziyor.

Bahar mevsimi, çiçeklerin açılmasını sağladığı için gelin süsleyicisine benzetilmiştir. Siyah rengi ile sümbül de, bu gelin süsleyicisinin elindeki kalem olarak düşünülmüştür. Müşgîn kelimesi, misk kokulu ve siyah anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır.

14. Yine bahar rüzgârı esti. Ey saki, kadehi sür. Çimenlik yemyeşil, sümbül de gemi demiri oldu.

Beyitte, çimenlik denize, sümbül de gemi demirine benzetilmiştir. Şâir, zevrak ve sür kelimelerinde oyun yapıyor. Zevrak, kayık ve kadeh anlamında; sür kelimesi de, hem hareket ettir, hem de önümüze koy anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. Kasidede tekrarlanan "yine" sözü, bu hâdiselerin tekrar tekrar meydana geldiğini yani, her ilkbahar gelişinde bunların olduğunu belirtmektedir.

15. Sümbül, gece vakti gül bahçesinde yatmış olmalı ki, seher vakti başına güller takınmış.

Üstüne gül yaprakları yapışmış olan sümbülün bu durumu tecâhül-i ârifane sanatı ile açıklanıyor.

16. Sümbül, kendisinin çevresini kanatlarla kapladı; yine tavus kuşu gibi cilveler yapıyor.

Sümbülün tavus gibi cilveler yapması, yapraklarının rüzgârla hareket etmesi demektir.

17. Yine hüküm sahibi (Mehemmed Çelebi)'nin kapısının toprağında hizmet etmek için sümbül, hizmetçi gibi eline süpürge almış.

Sümbül, aşağı doğru sarkmış yaprakları ile süpürgeye benzetilmiştir. Tecâhül-i ârifane sanatı vardır.

18. Zamanın faziletli kişisi Mehemmed Çelebi ki felekler onun fazilet bahçesinde (ancak) dokuz taneli taze bir sümbüldür.

Sümbül, şekli ve rengi bakımından gökyüzüne, içerisindeki taneler de bu gökyüzünün katları ve bu katlarda bulunan gezegenlere benzetilmiştir.

19. Olamaz reh-güzeri hâkine hem-pâ 'anber
İdemez turrasına kendüyi hem-ser sümbül

20. Geldi bir Hindû-yı bî-çâre-sıfat işigüne
Garazı bu ki kapunda ola çaker sünbül

21. Bâğ-ı lutfunda meh ü mihr iki ahkar nergis
Keremün gülşenine sünbüle kemter sünbül

22. Bûy-ı hulkunda güzâr eylemese bâga nesîm
İdemez halk dimâğını mu'attar sünbül

23. Bulsa bârân-ı sehân ile eger nevş ü nemâ
Kad-i bâlâ çeke mânend-i sanavber sünbül

24. Ebr-i cûdundan eger irse nem-i in'âmun
Bitüre hâre gül ü lâle vü mermer sünbül

25. Ger tokınsa nefes-i lutf u dem-i ihsânun
Gidere dûd-ı kebûdı vire âzer sünbül

26. Nûr-bahş olsa eger bâğa çerâğ-ı lutfun
Şem'-vâr eyleye etrâfı münevver sünbül

27. Cür'a-riz olsa eger gülşene câm-ı keremün
Tuta nergis-sıfat elde kadeh-i zer sünbül

28. Hâline ayn-ı 'inâyetle nigâh eyler isen
Göz açup ide nazar niteki 'abher sünbül

29. Bezmüne gelmek ile bu ne kerâmetdür kim
Dimeye sayf u şitâ bitüre micmer sünbül

30. Dâne hat jâle nukat nefha-i müşgîn ma'nâ
Yazdı levh-i çemene bir gazel-i ter sünbül

19. Anber, O'nun geçtiği yerin toprağına ayaktaş olamaz sümbül de, perçemine kendisini arkadaş edemez.

20. Sümbül, kapında kul olmak için çaresiz bir Hintli gibi senin eşiğine geldi.

Sümbül ile Hindû arasında benzerlik kurulmuştur. Hindû, siyah rengi ve hizmetçiliği ile Divân şiirinde söz konusu edilir. Sümbül, siyah yakın koyu mavi rengi ile Hindû'ya benzetilmiştir. Sümbülün rengi hüsn-i talil sanatı ile açıklanıyor.

21. Ay ve güneş, senin lutfunun bahçesinde iki değersiz nergis; başak burcu da cömertliğinin gül bahçesinde itibarsız sümbüldür.

Ay ve güneş, rengi ve şekilleri bakımından nergise benzetilmiştir. Sümbüle (başak burcu), on iki burçtan dokuzuncusunun adıdır. Güneş bu burca ağustos ayında girer. Sümbüle-sümbül kelimeleri ile cinas sanatı yapılıyor.

22. Nesim rüzgârı, bahçede senin ahlâkının kokusu ile esmese, sümbül halkın dimağını güzel kokularla doldurmaz.

23. Eğer sümbül, senin cömertliğinin yağmuru ile büyüyüp yetişse çam fıstığı ağacı gibi boy çeker (uzar);

24. Eğer cömertliğinin bulutundan iyilik yapmanın hafif ıslaklığı ulaşsa, kaya gül ve lâle, mermer de sümbül bitirir.

25. Senin iyilik etme ve bağışının nefesi hafifçe dokunacak olsa sümbül mavi dumanını yok edip ateş verir.

Sümbül rengi bakımından mavi dumana benzetilmiştir. Burada, üflemek suretiyle ateşin fazlalaştırıldığını hatırlamakta yarar vardır.

26. Eğer senin lütfunun orası bahçeye nur verse, sümbül mum gibi çevreyi aydınlatır.

27. Cömertliğinin kadehinden gül bahçesine bir kaç damla dökülse, sümbül nergis gibi altın kadeh tutucu olur.

28. Haline iyilik ve cömertlik gözüyle bakarsan, sümbül nergis çiçeği gibi göz açıp bakar.

Nergis için 2. kasidenin 23. beytine bakınız.

29. Bu nasıl bir keramettir ki, senin meclisine gelmekle buhurdan, yaz kış demeden sümbül bitirir.

Beyitte, buhurdandan yükselen mavi dumanlar sümbüle benzetiliyor. Sümbül kışın yetişmez ama, buhurdanda yakılan kokulu maddeler, güzel kokular yayan mavi dumanlar çıkarır. Şâir, bunu övülen kişinin kerametine bağlıyor. Keramet; velilerin göstermiş oldukları olağanüstü hal demek olduğu gibi, bağış ve ihsan anlamlarına da gelir. Sözü edilen kelimeyi, her iki anlamda düşünmek gerekir.

30. Tane yazı, çiğ taneleri noktalar, (rüzgârın) misk kokulu bir kere esmesi de anlam (olmak üzere) sümbül, çimenliğin levhasına yeni bir gazel yazdı.

Beyitteki müşgîn kelimesinin siyah ve ter kelimesinin de ıslak anlamları diğer kelimelerle ilgili olduğu için iham-ı tenasüplüdür.

31. Gam-ı gîsun ile âşüfte degül ger sünbül
Ne içün böyle perîşân olur ekser sünbül

32. Var ise turralarun bâğ-ı cinan sünbülidür
Kopmadı bâğdan ol resme mu'anber sünbül

33. Goncanun cânı mı var öykine la'l-i lebüne
Zülfüne kaç başı var ola ber-â-ber sünbül

34. Bâde-i la'lüne hemşîre şarâb-ı gül-fâm
Zülf-i müşgîn-i semen-sâna birâder sünbül

35. Hûb olur 'ârızun üstinde o hatt-ı müşgîn
Âb-ı nâb içre turur tâze vü hîş-ter sünbül

36. Lâle reşk-i ruh-ı gül-gûn ile pâ der-gil
Gam-ı zülfünle perîşân u mükedder sünbül

37. Nice teşbîh idem ağzuna bir ebkem gonca
Nice nisbet kılam ol zülfe ber-â-ber sünbül

38. Dûdlar çıkdı yanup reşk-i ruhun nârına bâğ
Câ-be-câ sanma çemende görinenler sünbül

39. Ruhlarun üzre yatur zülf-i semen-sâ gûyâ
Gül-i terden idinür kendüye bister sünbül

31. Eğer senin saçlarının üzüntüsü ile perişan değilse, sümbül neden daha çok böyle dağınık olur.

Burada tecâhül-i ârifâne ve hüsn-i talil sanatları vardır.

32. Senin saçların herhalde cennet bahçesinin sümbülüdür; bahçede o sûrette amber kokulu (bir) sümbül yetişmedi.

Kopmadı kelimesi, koparılmadı ve yetişmedi anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. Ayrıca tecâhül-i ârifâne sanatı da bulunmaktadır.

33. Goncanın gücü var mı ki, senin dudağının la'line benzemeye çalışsın; sümbülün kaç başı var ki, saçlarınla beraber olsun.

Cânı olmamak deyimi, hem cansız oluşu, hem de gücünün olmaması anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. Baş kelimesinden ise, hem uzuv olarak baş, hem de saçların ucu kastedilmiş olmalı. Bu bakımdan beyitte kinaye sanatı vardır.

34. Senin la'l taşına benzeyen dudağına, gül renkli şarap kız kardeştir; yasemin gibi misk kokulu saçlarına da, sümbül erkek kardeştir.

35. Yanağının üstündeki o misk kokulu (ya da siyah) tüyler güzel olur; sümbül, berrak su içinde taze ve daha hoş durur.

Beyitte misk kokulu saçlar sümbül, yanak da bu sümbülün içine konduğu su olarak düşünülmüştür. Leff ü neşr sanatı bulunmaktadır. Güzel bir tablo çizilmiştir.

Arız-âb-ı nâb, hatt-sünbül kelimeleri ile leff ü neşr sanatı yapılmıştır. Yanağın parlak beyaz kısmı su, yüzdeki siyah tüyler de sünbül olarak düşünülmüştür. Müjgân kelimesi tevriyelidir.

36. Lale senin gül renkli yanağının kıskançlığı ile ayağı çamur içerisinde (hareket edemez, sıkıntılı bir halde) kalmıştır; sümbül de saçının üzüntüsü ile perişan ve kederlidir.

Lâlenin toprağa bağlı bulunması, sümbülün de dağınık bir halde oluşu tabiîdir; şâir, bunların yukarıda söylenen durumlarda bulunmalarına sevgilinin yanağının ve saçının güzelliğini sebep göstererek hüsn-i talil sanatı yapmıştır. Mükedder kelimesi, bulanık, toslu anlamlarına gelir. Bu anlamları bakımından "gil" kelimesi ile ilgilidir.

37. Dilsiz (ağzı kapalı) bir goncayı senin ağzına nasıl benzeteyim? Sümbülü de, o saçlara denktir diye, nasıl mukayese edebilirim?

Goncanın dilsiz olması, açılmamışlığı sebebiyledir. Ağız da açılmamış hali ile goncaya benzer.

38. Çimenlikte yer yer görünenleri sümbül sanma. Bahçe senin yanağının kıskançlığı ile yanarak dumanlar çıkardı.

Bahçedeki güller ateşe, sümbüller de bu ateşten çıkan dumanlara benzetiliyor. Beyitte tecâhül-i ârifâne ve hüsn-i talil sanatı vardır.

39. Yasemin kokulu saçların yanaklarının üstünde yatıyor; sanki sümbül kendisine taze gülden yatak edinmiştir.

Ruh-gül-i ter, yatmak-bister, zülf-sümbül kelimeleri ile leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

40. Hat-ı müşgîn-i leb-i la'lüne mânend olamaz
Bulsa ger perveriş-i çeşme-i Kevser sünbül

41. Yaraşur zülf ü ruhun vasfına defter yazsam
Kâğıdı berg-i gül ola hat-ı defter sünbül

42. Levh-i hâtırda hatun nakşını tasvîr itdüm
Olmadın safha-i gülzâra musavver sünbül

43. Nazm-ı eşhâsa kıyâs eyleme Bâkî şi'rin
Ola mı her giyeh-i huşke ber-â-ber sünbül

44. Gerçi sünbül çoğ olur gülşen-i ʿâlemdür bu
Lîk rengîn ü mutarrâ olamaz her sünbül

45. Nola kadr ü şerefün sâl-be-sâl olsa mezîd
Her yıl arturmadadur dâneyi dirler sünbül

46. Götürüp tâ ki şehenşâh-ı bahârun tûgın
Getüre cünd-i şitâ üstine leşker sünbül

47. Ser-i a'dâna taka seng-i melâmet güller
Ola düşmenlerünün başına şeşper sünbül.

40. Sümbül, Kevser çeşmesi (suyu) ile beslense de, senin la'l gibi olan dudağının çevresindeki misk kokulu (ya da siyah) tüylere benzer olamaz.

Beyitte hat-sümbül, leb-Kevser kelimeleri leff ü neşr sanatı yapılmıştır. Kevser, cennette bir ırmağın adıdır. Suyu kardan soğuk, sütten daha beyaz, içimi baldan tatlı olan bu sudan bir defa içen ebediyen susamaz, ondan bir defa abdest alan ebediyen perişan olmazmış. Cennetteki bütün ırmaklar ondan doğarmış ve bu ırmağın uzunluğu Mekke ile Yemen arası kadar, derinliği de yetmiş bin yıllık imiş. Mahşerde bu suyu müminlere dağıtacak olan Hz. Ali'dir. Kevser, çokluk anlamına gelen "kesret"ten müştaktır. Böylece, Kevser kelimesinin bir diğer anlamı da "pek çok" demektir. Beyitin ikinci mısraına "Sümbül, pek çok çeşmenin suyu ile beslensede de. ..." şeklinde de anlam verebiliriz. Fazla olarak da "hat, müşgîn (siyah anlamı ile), leb, çeşme" kelimeleri ile âb-ı hayât mazmunu ortaya çıkmaktadır. Âb-ı hayât, karanlıklar ülkesinde bulunan ve içeni ölümsüzlüğe ulaştıran sudur. Divân şiirinde dudak âb-ı hayât, çevresindeki siyah tüyler de karanlıklar (zülümât) ülkesi olarak düşünülmüştür.

41. Senin saçının ve yanağının niteliklerini içine alan (bir) defter yazsam yaraşır; (onun) kağıdı gül yaprağı, defterinin yazısı da sümbül olsun.

Zülf-sümbül, ruh-berg-i gül kelimeleri ile leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

42. Gül bahçesinin sayfasına sümbül çizilmeden önce, gönül levhasında senin (yüzündeki) tüylerinin resmini çizdim.

Beyitte Elest meclisine işaret edilmiştir. Şâir, dünya yaratılmazdan önce, Elest meclisinde sevgilinin yüzündeki tüylerin şekillerini gönül sayfasına çizdiğini yani ona olan aşkının bu mecliste başladığını anlatmak istiyor.

Elest meclisi için 1. kasidenin 31. beytine bakınız.

43. Bâkî'nin şiirini, başkalarının manzumeleri ile mukayese etme! Hiç sümbül kurumuş ota benzer olur mu?

44. Bu, dünya bahçesidir; her ne kadar sümbül çok olursa da, her sümbül renkli ve çok taze olmaz.

45. Değerin ve şerefin yıl yıl artsa şaşılır mı? Sümbül, her yıl içerisindeki taneleri artırır derler.

46. Sümbül, bahar sultanın tuğunu götürüp de kış askerinin üstüne ordu çektikçe,

Beyitte sümbül tuğa benzetiliyor.

47. Güller, senin hasımlarının başına kınama ve azarlama taşları koysun; sümbül de, düşmanlarının başına topuz olsun.

BÂKÎ

GAZEL

1. Nâm u nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan
Düşü çemende berg-i dıraht i'tibârdan

2. Eşcâr-ı bâğ hırka-i tecrîde girdiler
Bâd-ı hazân çemende el aldı çenârdan

3. Her yanadan ayağına altun akup gelür
Eşcâr-ı bâğ himmet umar cûy-bârdan

4. Sahn-ı çemende turma salınsun sabâyile
Âzâdedür nihâl bu gün berg ü bârdan

5 Bâkî çemende haylî perîşân imiş varak
Benzer ki bir şikâyeti var rûzgârdan

1. Bahar mevsiminden bir eser, bir belirti kalmadı. Ağacın yaprağı çimenlikte itibardan düştü.

Gazelde, sonbahar mevsimi işlenmektedir. İtibardan düşmek, yaprağın daldan düşmesi demek olduğu gibi önem ve değerinin kalmaması anlamına da geliyor.

2. Bahçedeki ağaçlar tecrit hırkasına girdiler; sonbahar rüzgârı, çimenlikte çınarın yaprağını kopardı.

Tecrît, tasavvufî bir terimdir. Dervişin Allah'tan başka herşeyi kalbinden çıkarması, gönlü ve kafası ile Allah'a bağlanması, kısacası dünya ile ilgisini kesmesi demektir. Hırka-i tecrîd, dervişin çileye girerken üstündekileri çıkararak giydiği basit hırkanın adıdır. Sonbaharda yaprakları dökülmüş ağaçlar tecrit hırkasına girmiş dervişlere benzetilmektedir. El almak da tasavvufî bir terimdir. Tarikate giren kişi (mürit)'nin, tekke şeyhinin yanında bir süre çalışıp nefsini terbiye ettikten sonra, şeyhinden izin alarak dervişlik makamına yükselmesi demektir. Beyitte rüzgâr, tarikate intisap etmiş müride; çınar da, şeyhe benzetilmektedir. El almak deyimi, hem şeyhten izin almak, hem de çınarın ele benzeyen yapraklarını koparmak anlamlarında kullanıldığı için tevriyelidir. Eşcâr, bâğ, çemen, bâd; el almak, hırka-i tecrîd kelime ve deyimleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır.

3. Bahçedeki ağaçlar, ırmaktan yardım ve iyilik ummaktadır; (bu bakımdan) her taraftan ırmağın ayağına altın akıp gelir.

Suyun üzerine dökülmüş olan sarı yapraklar altınlara benzetilmiştir. Ağaçlar, yapraklarını suyun ayaklarına dökmektedir; onlar, bu mevsimde, sanki yeniden canlanmak umudu ile altın vererek ırmaktan su istiyorlar, Şâir bunu "himmet yummak" şeklinde ifade ediyor. Çünkü yapraklarını dökmüş olan ağaçlar artık fakirleşmiş, sudan yardım ve iyilik beklemektedir. Ağaçların sarı yapraklarını suyun üzerine dökmeleri hüsn-i talil sanatı ile ifade edilmiştir. Himmet büyük kişilerden beklenir; ağaçların yeniden canlanabilmeleri için suyun yardımı ve iyiliği gerekiyor. Altın verip su almayı istemeleri, suyun onlar için ifade ettiği değerin büyüklüğünü göstermektedir.

4. Fidan durmadan çimenlikte sabâ rüzgârı ile salınsın; bugün yaprak ve meyvesinden kurtulmuştur.

Bâr kelimesi meyve ve yük demektir; beyitte bu kelime tevriyeli kullanılmıştır. Aslında, fidanın ne meyvesi, ne de dalı ve yaprakları vardır.

5. Ey Bâkî! Yapraklar çimenlikte hayli perişan olmuş; öyle görünüyor ki, rüzgârdan bir şikâyeti vardır.

Yaprakların sonbaharda oradan oraya savrulmaları rüzgâr sebebiyle olur. Rüzgâr kelimesi, rüzgâr ve zaman anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır. Yaprakların oraya buraya dağılmaları, rüzgârdan şikâyeti olmaları şeklinde gösterilerek hüsn-i talil sanatı yapılmıştır. Bu sanat, "benzer" kelimesi kullanılarak şibh-i hüsn-i talil haline getirilmiştir. Beyitte teşhis sanatı da bulunmaktadır. Bâkî, bu hüzünlü sonbahar tasvirini çizerken kendi üzüntüsünü de gizli bir şekilde dile getirmiştir.

NEDİM

İSTANBUL'U VASF ZIMNINDA SADRAZAM İBRAHİM PAŞA'YA KASİDE'DEN

1. Bu şehr-i Sitanbûl ki bî-misl ü behâdır
Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır

2. Bir gevher-i yekpâre iki bahr arasında
Hurşîd-i cihân-tâb ile tartılsa sezâdır

3. Bir kân-ı niamdır ki anın gevheri ikbâl
Bir bâğ-ı İremdir ki gülü izz ü alâdır

4. Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ
El-hak bu ne hâlet bu ne hoş âb u havâdır

5. Her bâğçesi bir çemenistân-ı letâfet
Her gûşesi bir meclis-i pür feyz ü safâdır

6. İnsâf değildir anı dünyâya değişmek
Gülzârların cennete teşbîh hatâdır

7. Herkes erişir anda murâdına anınçün
Dergâhları melce-i erbâb-ı recâdır

8. Kâlâ-yı ma'ârif satılır sûklarında
Bâzâr-ı hüner ma'den-i ilm ü ulemâdır

9. Câmi'lerinin her biri bir kûh-ı tecellî
Ebrû-yı melek andaki mihrâb-ı du'âdır

10. Mescidlerinin her biri bir lücce-i envâr
Kandîlleri meh gibi leb-rîz-i ziyâdır

11. Ser-çeşmeleri olmada insâna revan-bahş
Germâbeleri câna safâ cisme şifâdır

İSTANBUL VASFINDA SADRAZAM İBRAHİM PAŞA'YA KASİDE'DEN

1. Bu eşsiz ve paha biçilmez İstanbul şehrinin bir taşına bütün İran ülkesi fedadır.

2. O iki deniz arasında yekpare bir mücevherdir, cihanı aydınlatan güneşle tartılsa lâyıktır (elmas, zümrüt, pırlanta gibi taşlar yekpare (tek parça) olunca iri ve kıymetli olur. Güneş eski kimyada altının sembolüdür. O dünyayı aydınlatan güneşten daha değerlidir).

3. O öyle bir nimetler maden ocağıdır ki, o ocağın mücevheri ikbaldir. O, gülü ululuk ve şeref olan bir İrem bahçesidir.

4. Yüce cennet onun altında mı, yoksa üstünde midir? Doğrusu bu ne hal, bu ne hoş su ve havadır.

5. Her bahçesi bir güzellik çimenliği, her köşesi feyz ve zevk dolu bir meclistir.

6. Onu dünyaya değişmek insafsızlık olur. Gül bahçelerini de cennete değişmek hatadır.

7. Orada herkes murada erişir. Onun için dergâhları dilek sahiplerinin sığınağıdır (dergâhın saray, konak, tekke anlamlarının hepsi düşünülmeli).

8. Çarşılarında bilgi kumaşı satılır, hüner pazarı, ilim ve âlimler ocağıdır.

9. Camilerinin herbiri Tanrı'nın nur halinde göründüğü bir dağdır, oradaki dua mihrabı da meleğin kaşıdır.

10. Mescitlerinin herbiri bir nurlar denizidir. Kandilleri ay gibi ışıkla doludur.

11. Çeşmeleri insana ruh bağışlar, hamamları (ise) cana safa, vücuda şifa verir (safanın hem zevk ve safa, hem de temizlik anlamları kastedilmektedir).

12. Hep halkının etvârı pesendîde vü makbûl
Derler ki biraz dilberi bî-mihr ü vefâdır

13. Şimdi yapılan âlem-i nev-resm-i safânın
Evsâfı hele başka kitâb olsa sezâdır

14. Nâmı gibi olmuştur o hem Sa'd hem âbâd
İstanbul'a sermâye-i fahr olsa sevâdır

15. Kûhsârları bağları kasrları hep
Gûyâ ki bütün şevk u tarab zevk u safâdır

16. İstanbul'un evsâfını mümkin mi beyan hîç
Maksûd heman Sadr-ı kerem-kâra senâdır

12. Bütün halkının hareketleri beğenilir ve güzelidir. (Ama) güzeli biraz sevgi göstermez ve vefasızdır derler.

13. Hele şimdi yapılan yeni usûl zevk ve safâ âlemlerinin anlatılması ayrı bir hitap olsa yeridir.

14. (Sâdâbâd) adı gibi o hem uğurlu, hem de bayındır olmuştur. İstanbul'a övünme sermâyesi olsa lâyıktır.

15. Dağları, bahçeleri, köşkleri hep sanki bütün coşkunluk, neş'e, zevkve safâdır.

16. İstanbul'un vasıflarını anlatmak hiç mümkün müdür? Maksat bu yolla keremli Sadrazamı övmektir.

NEDİM

ŞARKI

1. Erişti nev-bahâr eyyâmı açıldı gül ü gülşen
Çerâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen
Çemenler döndü rûy-ı yâre reng-i lâle vü gülden
Çerâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen

2. Açıldı dilberin ruhsârı gibi lâleler güller
Yakıştı zülf-i hûban veş zemîne saçlı sünbüller
Nevâ-sâz olmada bin şevk ile âşüfte bülbüller
Çerâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen

3. Gelir diyü cihânın şehriyârı bezm-i gülzâra
Temâşâ etmek için yâsemenler çıktı dîvâra
Tebessünle dedi gül-gonce gûş-ı bülbül-i zâra
Çerâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen

4. Olup gülşen çerâgan ile pür şevk ü neşât-efzâ
Zemîni lâlezârın nûrdan tâvûsdur gûyâ
Hezârân müjde kim açıldı rûy-ı gonce-i zîbâ
Çerâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen

5. Sezâdır kim cihânın pâdişâh-ı mekrümet-kârı
Müşerref ede teşrîf-i hümâyûniyle gülzârı
Nedîm'in sâzlarla okuna bu tâze güftârı
Çerâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen

1. İlkbahar günleri geldi, gül açıldı, gül bahçesinin tadı geldi. Lâle bahçesinin gözü aydın, Çerâğan (safâsının) vakti geldi. Çimenler lâlenin ve gülün renginden sevgilinin yüzüne döndü. Lâle bahçesinin gözü aydın, Çerağan (safâsının) vakti geldi.

2. Güller, lâleler güzelin yanağı gibi açıldı. Güzellerin saçları gibi saçlı sümbüller gül bahçesine yakıştı. Âşık bülbüller binbir şevkle ötmekteler. Lâle bahçesinin gözü aydın, Çerağan (safâsının) zamanı geldi.

3. Cihan padişahı gül bahçesi meclisine gelir diye yaseminler seyretmek için duvara çıktılar. Gül goncası gülerek inleyen bülbülün kulağına (şöyle) dedi: Lâle bahçesinin gözü aydın, Çerağan (safâsının) zamanı geldi.

4. Gül bahçesi Çerağan eğlencesi ile şevk ve neşe il doldu. Lâle bahçesinin zemini sanki nurdan bir tavus oldu. Binlerce müjde (bülbüllere müjde) güzel goncanın yüzü açıldı. Çerağan (safâsının) zamanı geldi.

5. Cihanın keremli padişahı uğurlu gelişi ile gül bahçesini şereflendirirse yeridir. Nedim'in bu taze sözleri sazlarla çalınsa uygun olur. Çerağan (safâsının) vakti geldi, lâle bahçesinin gözü aydın.

NEDİM

ŞARKI

1. Gül-zâra salın mevsimidir geşt ü güzârın
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın
Dök zülfünü semmûr giyinsin ko izârın
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

2. Bülbüllerin ister seni ey gonce-dehen gel
Gül gittiğini anmayalım gülşene sen gel
Pâmâl-i şitâ olmadan iklîm-i çemen gel
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

3. Sal hatt-ı siyeh-kârın o ruhsâre-i âle
Semmûrunu kaplat bu sene kırmızı şâle
Al deste eğer lâle bulunmazsa piyâle
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

4. Cennet gibi âlem yine her meyve firâvân
Sen meyve-i vaslın dahi etmez misin erzân
Uşşâka birer bûse edip gizlice ihsân
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

5. Bir mısra' işittim yine ey şûh-ı dil-ârâ
Bir hoşca da bilmem ne demek istedi ammâ
Ma'kul dedi zannederim anı Nedîmâ
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

1. Gezip dolaşma mevsimidir. Salına salına gül bahçesine git. Ey yürüyen servi sonbaharın zevkini çıkar. Saçını dök de bırak yanağın samur giyinsin. Ey yürüten servi sonbaharın zevkini çıkar.

2. Ey gınca apızlı gel seni bülbüllerin istiyor. Gül bahçesine sen gel de gülün gittiğini anmayalım. Çemen ülkesi kışın ayakları altında çiğnenmeden gel. Ey yürüyen servi sonbaharın zevkini çıkar.

3. O al yanağa siyah ayva tüylerini sal, bu sene samurunu (ayva tüyleri) kırmızı şalla (yanağı) kaplat. (Sonbaharda) eğer lâle bulunmazsa sen de ele kadehi al. Ey yürüyen servi sonbaharı ilkbahara gönderip zevkini çıkar.

4. Âlem yine cennet gibi, her meyve bol. Sen de vuslat meyvesini ucuzlatmaz mısın? Gel âşıklara gizlice birer öpücük ihsan et. Ey yürüyen servi sonbaharın güzelliğinin tadını çıkar.

5. Ey gönül süsleyen şuh! Yine bir mısra işittim. Ne demek istediğini iyice anlamadım ama zannederim onu Nedim makul söyledi: Ey yürüyen servi sonbaharın tadını çıkar.

III. YENİ TÜRK EDEBİYATI ÖRNEKLERİ

I — Nazım

RECÂİZÂDE MAHMUD EKREM

KUŞ

Nereden uçmuş zavallıcık bir kuş!
Bana bak, hiş! Sakın kaçup gitme.
O kedernâk, o sâkinâne duruş,
-Böyleyim ben- dokundu rikkatime.

Münkesirsen, benim de var elemim,
Gel, yakın gel, seninle dertleşelim.

Ne içindir gönülcüğün meksûr,
Bunu ben etmek isterim tahmin.
Mütehassir, benim gibi, meftûr,
Bu yerin sen de bir garibi misin?

Derdliyim, oh! Bakma güldüğüme,
Yok mu rûhunda bir hazin nağme?

Söyle, ben anlarım lisânından...
Bu sükûtun yakışmıyor söyle!
Ne zaman düştün âsmânından,
Yalamak pek mi güç tehassürle?

Sana lâkin bütün ufuklar açık,
Pek sıkıldınsa âsmânına çık.

Duracaksın, sebep ne rencîde?
Uç bu berzahtan, oynasın kanadın;
Hiç kalır mıydı hâk-i süflîde,
Âh, olaydı kanatları Nijâd'ın

Vuruyor işte kalb-i mecrûhun,
İşit, ey kuş! Ne söylüyor rûhun.

ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN

SAHRA'DAN: NAĞME

Bir zamankar karargâhım idi,
Bedevîler gibi beyâbânlar.
Buna mûcib de iştibâhım idi,
Nasıl imrâr-ı vakt eder anlar.
Belde halkında görmedim hayfâ,
Gördüğüm ünsü ehl-i vahşette!
Bedevî sükûn ü râhatta;
Sürdüğü dâima ganemle safâ.
Beledî muttasıl esîr-i cefâ;
İntiâş âleminde zulmetde!
Biri endîşeden amân bulmaz,
Biri endîşeye zamân bulmaz.

MEHMED CELÂL

DAĞLARA

O Perînin sanki gizlenmiş hayâli dağlara,
Ağladım, âh eyledim, baktım şu hâlî dağlara.

Eylemiş muzlim bulutlarla tetevvüş zirvesi
Bak nasıl heybet-fürûş olmuş şu âlî dağlara,

Söyle ey ebr-i keder-perver! Dokundu hissime,
Sen mi bahş ettin bu hüzn-âver zılâli dağlara.

Mâh doğdu, ben de sandım, ey esâtîr-i âşinâ,
Âsmândan düştü Leylâ-yı leyâli dağlara.

Külbe-i ahzân gibi mahzûn, sükûn-bahşâ, garîb,
Pek yakıştırdım bu mahzûmâne hâli dağlara.

Bir taşın üstünde istiğrâka düşmek istedi,
Zevk-i vahdet âşna etti Celâl'i dağlara.

TEVFİK FİKRET

ÂVENG-İ ŞUHÛR

I
MART

Câmid nazarlarıyle, soğuk çehresiyle kış,
Ayrılmak istiyor, fakat ayrılmıyor gibi;
Örter, açar, bakar, yine örter sehâibi...
Bir çok sürer bu reng-i tereddüd, bu nazlanış.

*

Kuşlar zavallı yavrucağızlar bu cilveden,
Sersemlenir, tahassun ederler saçaklara;
Her lahzâ bir tahavvül-i bâridle manzara,
Bir lâhza önce aldanarak inkişâf eden.

*

Ezhâra dehşet-âver olur; şimdi mübtesim,
Bir nazra, şimdi giryeli bir çehre-i melâl;
Bir ân-ı ferd içinde meserret ü infiâl.

*

Çirkin değil, fakat acı bir yüz ki mürtesim,
En nazlı hatlarında huşûnet alâimi...
Hırçın, sinirli bir kadının hâl-i dâimi.

TEFFİK FİKRET

PAPATYALAR

Bahar olsun da seyredin,
Nasıl süsler bayırları,
Zümrüt gibi çayırları,
Yüze gülen o nâzenin,
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Tarlalarda hoşa giden,
Sarı, turuncu, pembe, mor,
Bir çok dilber çiçek olur;
Bence dilberdir hepsinden,
Güler yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Yaprakları kıvır kıvır;
O da ayrı bir güzellik.
Boy bos, boyun ip-incecik;
Hem güzel, hem de nazlıdır,
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Rüzgâr eser: gâh o yana,
Gâh bu yana, hep berâber,
Dalga dalga eğilirler;
Ferah verirler insana,
Güler yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI

UÇUN KUŞLAR

Uçun kuşlar, uçun doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor zümbül vardır.
Ormanlar koynunda bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır.

O çay ağır akar, yorgun mu bilmem;
Mehtabı hasta mı, solgun mu bilmem;
Yaslı gelin gibi mağmum mu bilmem,
Yüce dağ başında siyah tül vardır.

Orada geçti, benim güzel günlerim;
O demleri anıp bugün inlerim;
Destan-ı ömrümü okur, dinlerim,
İçimde oralı bir bülbül vardır.

Uçun kuşlar, uçun burda vefa yok;
Öyle akar sular, öyle hava yok;
Feryadıma karşı aks-i seda yok;
Bu yangın yerinde soğuk kül vardır.

Hey Rıza, kederin başından aşkın;
Bitip tükenmiyor elem-i aşkın;
Sende -derya gibi- daima taşkın,
Daima çalkanır bir gönül vardır.

CENAP ŞEHABEDDİN

ELHÂN-İ ŞİTÂ

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş
Eşini gaaib eyleyen bir kuş
gibi kar,
Geçen eyyâm-ı nev-bahârı arar.

Ey kulûbun sürûd-i şeydâsı,
Ey kebûterlerin neşîdeleri,
O bahârın bu işte ferdâsı:
Kapladı bir derin sükûta yeri
Karlar,
Ki hamûşâne dem-be-dem ağlar,

Ey uçarken düşüp ölen kelebek,
Bir beyaz rîşe-yî cenâh-ı melek
gibi kar,
Seni solgun hadikalarda arar.

Sen açarken çiçekler üstünde,
Ufacık bir çiçekli yelpâze,
Na'şın üstünde şimdi, ey mürde,
Başladı parça parça pervâze
karlar,
Ki semâdan düşer düşer ağlar.

Uçtunuz, gittiniz siz ey kuşlar;
Küçük, ser-sefîd baykuşlar

gibi kar,
Sizi dallarda lânelerde arar,

Gittiniz, gittiniz siz ey mürgaan,
Şimdi boş kaldı ser-te-ser yuvalar.
Yuvalarda - yetim-i bi-efgaan.
Son kalan mâi tüyleri kovalar
karlar,
Ki havâda uçar uçar ağlar,

Destinde ey semâ-yı şitâ tûde tûdedir,
Berk-î semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...
Dök ey semâ, revân-ı tabiat gunûdedir.
Hâk-i siyâhın üstüne sâfi şükûfeler!

Her şâh-sâr şimdi-ne yaprak, ne bir çiçek-
Bir tûde-yî zilâl ü siyeh-reng ü nâ-ümîd...
Ey dest-i âsumân-ı şitâ, durma, durma çek,
Her şâh-sârın üstüne bir sütre-yî sefîd.

Göklerden emeller gibi rizân oluyor kar,
Her sûda hayâlim gibi pûyân oluyor kar,
Bir bâd-ı hamûşun per-i sâfında uyuklar,
Tarzında durur bir aralık, sonra uçarlar.

Soldan sağa, sağdan sola lerzân ü girizân,
Gâh uçmada tüyler gibi, gâh olmada rîzân,
Karlar, bütün elhânı mezâmîr-i sükûtun,
Karlar, bütün ezhârı riyâz-î melekûtun.

Dök hâk-ı siyâh üstüne, eby dest-î sema, dök;
Ey dest-i semâ, dest-i kerem, dest-i şitâ dök;
Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefîdi,
Elhân-ı tuyûrun yerine samt-ı ümîdi.

MEHMET EMİN YURDAKUL

SAKIN KESME

Ey hemşeri! Sakın kesme, yaş ağaca balta vuran el onmaz;
Na, Kütükler!.. Nice yıldır, hiçbirine kervan gelmez, kuş konmaz;
Bunları kes, o baltanla bu çürümüş ağaçları yere ser,

Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel!
Gönülleri açmadadır, yaprakların arasından esen yel;
Yazık, günah olmaz mı ki, çıplak kalsın, bu zümrüt yurt, bu şirin yer?
Hem dünyada en birinci borç değil mi her kula
Bir tohumu fidan yapmak, fidanı da bir orman?
Eğer böyle olmasaydı, ne kalırdı oğula:
"Mirasımı arttır" diye öğüt veren atadan?...
Sakın kesme, her dalından bir güzel kuş ses versin;
Sakın kesme, gölgesinde yorgun çiftçi dinlensin;
Sakın kesme, şu sevimli köye kanad, kol gersin;
Sakın kesme, aziz vatan günden güne şenlensin!..

MEHMED ÂKİF ERSOY

BÜLBÜL

Bütün dünyaya küskündüm, dün akşam pek bunalmıştım.
Nihâyet, bir zaman kırlarda gezmiş, köyde kalmıştım.
Şehirden kaçmak isterken sular zâten kararmıştı,
Pek ıssız bir karanlık sonradan vâdîyi sarmıştı.
Işık yok, yolcu yok, ses yok, bütün hilkat kesilmiş lâl...
Bu istiğrakı tek bir nefha olsun etmiyor ihlâl.
Muhîtin hâli "insâniyyet"in timsâlidir, sandım;
Dönüp mâzîye tırmandım, ne hicranlar, neler andım!
Taşarken haşrolup beynimden artık bin müselsel yâd,
Zalâmın sînesinden fışkıran memdûd bir feryâd,
O müstağrak, o durgun vecdi nâgâh öyle coşturdu;
Ki vâdiden bütün, yer yer, eninler çağlayıp durdu.
Ne muhrik nağmeler, Yârab, ne mevcâmevc demlerdi;
Ağaçlar, taşlar ürpermişti, gûyâ Sûr-ı Mahşerdi!
-Eşin var, âşiyânın var, bahârın var, ki beklerdin;
Kıyâmetler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?
O zümrüt tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnese, çiğnemez senin yurdun.
Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen
Gezersin, hânümânın şen, için şen, kâinatın şen.
Hazansız bir zemîn isterse, şâyed rûh-i ser-bâzın,
Ufuklar, bu'd-ı mutlaklar bütün mahkûm-ı pervâzın.
Değil bir kayda, sığmazsın -kanadlandı mı- eb'âda;

Hayâtın en muhayyel gayedir ahrâra dünyâda.
Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir umman hurûşandır?
Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!
Tesellîden nasîbim yok, hazan ağlar bahârımda:
Bugün bir hânümansız serserîyim öz diyârımda!
Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serâpâ Garb'a çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!
Hayâlimden geçerken şimdi, fikrim hercümerc oldu,
Selâhaddîn-i Eyyûbî'lerin Fâtih'lerin yurdu.
Ne zillettir ki: nâkûs inlesin beyninde Osmân'ın;
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!
Ne hicrandır ki: en şevketli bir mâzî serâb olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!
Çökük bir kubbe kalsın mâbedinden Yıldırım Hân'ın
Şenâatlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!
Ne heybettir ki: vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindaş!
Yıkılmış hânümânlar yerde işkenceyle kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüzbinlerce doğransın!
Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!*

* Bu manzume yazılırken Yunan istilâsı altındaki topraklarımıza, hususiyle Bursa'ya dair, elîm haberler geliyordu; tahkikine de imkân yoktu.

ZİYA GÖKALP

ALAGEYİK

Çocuktum, ufacıktım,
Top oynadım acıktım.

Buldum yerde bir erik,
Kaptı bir alageyik.

Geyik kaçtı ormana,
Bindim bir ak doğana.

Doğan yolu şaşırdı,
Kafdağı'ndan aşırdı.

Attı beni bir göle,
Gölden çıktım bir çöle.

Çölde buldum izini,
Koştum, tuttum dizini.

Geyik beni görünce,
Düştü büyük sevince.

Verdi bana bir elma,
Dedi: "Dinlenme, durma,

Dağdan yürü, kırdan git,
Altunköşk'e çabuk yit,

Seni bekler ezelî
Orda dünya güzeli.

Bin yıllık çile doldu!"
Bunun dedi, sır oldu.

Yedim sırlı elmayı,
Gördüm gizli dünyayı,

Gündüz oldu geceler;
Ak sakallı cüceler,

Korkunç devler hortladı;
Cinler cirit oynadı.

Kesik başlar yürüdü,
Saçlarını sürürdü.

Bir de baktım melekler
Başlarında çiçekler,

Devlere el bağlıyor,
Gizli gizli ağlıyor;

Kılıcımı çıkardım,
Perileri kurtardım.

Kurtardığım periler
Adım adım geriler,

Kanadını açardı,
Selâm verir kaçardı.

Az-uz gittim, dolaştım,
Altunköşk'e ulaştım.

Bir kapısı açıktı,
Öteki kapanıktı.

Kapalıyı açarak,
Açığa vurdum kapak,

At önünde et vardı,
İt ot yemez, ağlardı;

Otu, ata yedirdim,
Eti, ite yedirdim,

Açtım bir elmas oda,
Dev şahını uykuda

Gördüm, kestim başını,
Dedim: "Ey ifrit, hani

Nerde, dünya güzeli?"
Dedi: "Elinde eli!"

Döndüm, baktım bir Kırgız
Elbiseli güzel kız,

Durmuş bakar yanımda,
Şimşek çaktı canımda...

Güldü, dedi: Türk beyi,
Tanıdın mı geyiği?

Kimse beni bu devden
Alamazdı, ancak sen

Kaya deldin, dağ yardın,
Geldin, beni kurtardın!"

Ah o imiş anladım,
Sevincimden ağladım,

Dedim: "Turan meleği!
Türk'ün yüce dileği!

Yüz milyon Türk bu anda
Seni bekler Turan'da;

Haydi çabuk varalım,
Karanlığı yaralım;

Sönük ocak canlansın,
Yoksul ülke şanlansın."

İndik iti okşadık,
At sırtına atladık,

Geçtik nice dağ, kaya,
Geldik Demirkapı'ya.

Kapanması çok yıldı,
"Açıl" dedim, açıldı.

Yol verince gizli yurt
Aldı bizi bir Bozkurt,

Kafdağı'ndan geçirdi,
Türk iline getirdi.

AHMED HÂŞİM

O BELDE

Denizlerden
Esen bu ince havâ saçlarınla eğlensin.
Bilsen,
Melâl-i hasret ü gurbetle ufk-ı şâma bakan

Bu gözlerinle, bu hüznünle sen ne dilbersin!
Ne sen,
Ne ben,
Ne de hüsnünde toplanan bu mesâ,
Ne de âlâm-ı fikre bir mersâ
Olmaz bu mâi deniz,
Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz.
Sana yalnız bir ince tâze kadın,
Bana yalnızca eski bir budala
Diyen bugünkü beşer,
Bu sefil iştihâ, bu kirli nazar,
Bulamaz sende, bende bir ma'nâ,
Ne bu akşamda bir gam-î nermîn,
Ne bu durgun denizde bir muğber
Lerze-î istitâr ü istiğnâ.

Sen ve ben
Ve deniz
Ve bu akşam ki lerzesiz, sessiz,
Topluyor bû-yı rûhunu gûyâ,
Uzak
Ve mâi gölgeli bir beldeden cüdâ kalarak,
Bu nefy ü hicre müevved bu yerde mahkûmuz...

O belde
Durur menâtık-ı dûşîze-î tahayyülde;
Mâi bir akşam
Eder üstünde dâimâ ârâm;
Eteklerinde deniz
Döker ervâha bir sükûn-ı menâm...
Kadınlar orda güzel, ince, sâf, leylîdir;
Hepsinin gözlerinde hüzün var,
Hepsi hemşiredir veyâhut yâr;
Dilde tenvîm-i ıztırâbı bilir
Dudaklarındaki giryende bûseler, yâhut,
O gözlerindeki nilî sükût-ı istifhâm.
Onların rûhu şâm-ı muğberden
Mütekâsif menekeşlerdir ki
Mütemâdî sükûn u samtı arar;
Şu'le-yî bî-ziyâ-yı hüzn-i kamer
Mültecî sanki sâde ellerine.

O kadar nâ-tüvân ki, âh, onlar,
Onların hüzn-i lâl ü müştereki,
Sonra dalgın mesâ, o hasta deniz,
Hepsi benzer o yerde birbirine...
O belde
Hangi bir kıt'a-yî muhayyelde?
Hangi bir nehr-i dûr ile mahdûd?
Bir yalan yer midir, veya mevcûd,
Fakat bulunmayacak bir melâz-ı hülyâ mı?
Bilmem... yalnız
Bildiğim sen ve ben ve mâi deniz
Ve bu akşam ki eyliyor tehzîz
Bende evtâr-ı hüzn ü ilhâmı,
Uzak
Ve mâi gölgeleş bir beldeden cüdâ kalarak,
Bu nefy ü hicre müebbed bu yerde mahkûmuz.

YAHYA KEMAL BEYATLI

AÇIK DENİZ

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhz, bir alev gibi, hasretti duyduğum;
Kalbimde vardı Bayron'u bed-baht eden melâl!
Gezdim o yaşta dağları, hülyâm içinde, lâl...
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum akıncı cedlerimin ihtirâsını;
Her yaz, şimâle doğru, asırlarca, bir koşu...
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu.
Mağlûbken ordu, yaslı dururken bütün vatan,
Ru'yâma girdi, her gece, bir fâtihâne zan.
Hicretlerin bakıyyesi, hicranlı duygular...
Mahzun hududların ötesinden akan sular
Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı;
Bildim, nedir, ufuktaki sonsuzluğun tadı.
Bir gün dedim ki; "İstemem artık ne yer, ne yâr!"
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyâr diyâr;
Gittim o son diyâra ki ser-haddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu, engin denizlerin!

Garbin ucunda, son kıyıda, en gürültülü
Bir med zamânı, gökyüzü kurşunla örtülü;
Gördüm, deniz dedikleri bin başlı ejderi;
Gördüm... güzel vücûdünü zümrüdleyen deri,
Keskin bir ürperişle kımıldandı ân-be-ân;

Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan:
Sonsuz ufuktan, âh, o ne coşkun gelişti o!
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!
Yelken, vapur, ne varsa kaçışmış limanlara;
Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara!
Yalnız o kalmış ortada, âsî ve bağrı hûn...
Bin mağra ağzı açmış ulurken uzun uzun..
Sezdim, bir âşinâ gibi, heybetli hüzünü,

Rûhunla karşı karşıya kaldım o med günü,
Şekvânı dinledim ezelî muztarib deniz...
Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendeniz
Dindirnez, anladım bunu hiçbir güzel kıyı,
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrıyı.

YAHYA KEMAL BEYATLI

DENİZ TÜRKÜSÜ

Dolu rüzgârla çıkıp ufka giden yelkenli,
Gidişin seçtiğin akşam saatinden belli,
Ömrünün geçtiği sâhilden uzaklaştıkça
Ve hayâlinde doğan âleme yaklaştıkça
Dalga kıvrımları ardında büyür tenhâlık;
Başka bir çevredir, gitgide dünyâ artık,
Daldığın mihveri, gittikçe sarar başka ziyâ;
Mâvidir her taraf, üstün gece, altın deryâ...

Yolda, benzer hem uzun, hem de güzel bir masala
O saatler ki geçer baş başa yıldızlarla,
Lâkin, az sonra, leziz uyku bir encâma varır.
Hilkatin gördüğü rü'yâ biter, etrâf ağarır.
Som gümüşten sular üstünde giderken ileri,
Tâ uzaklarda şafak bir, bir açar perdeleri...
Mûsikîsiyle bir âlem kesilir çalkantı
Ve, nihâyet, görünür gök ve deniz saltanatı.

Girdiğin aynada, geçmiş gibi diğer küreye,
Sorma bir sâniye, şüpheyle, sakın: "Yol nereye?"
Ayrılıp neş'eni yükseltici sarhoşluktan,
Yılma, korkunç uçurum zannedilen boşluktan.
Duy, tabîatte biraz sen de ilâh olduğunu.
Rûh erer varlığının zevkine duymakla bunu.

Çıktığın yolda,bugün, yelken açık, yapayalnız,
Gözlerin arkaya çevrilmeyerek, pervazsız,
Yürü, hür mâviliğin bittiği son hadde kadar!...

İnsan, âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar.

YAHYA KEMAL BEYATLI

GAZEL

Hazân ki durmadan evrâkı sû-be-sû dökülür
Hazinesinden eteklerle reng ü bû dökülür

Ne inkırâz-ı bahârân ki hân-ı yağmâda
Şarâb mahzen-i Cem'den sebû sebû dökülür

Nevâ-yı neydir esen bâd, câm-ı meydir gül
Çemende eşk ile sahbâ misâl-i cû dökülür

Makam-ı pîr-i mugândan akarken âb-ı hayât
Cihânda tâli'e bîhûde âb-ı rû dökülür

Hazân da erse Kemâl el çeker mi cânândan
Lebinden ol mehe îmâ-yı ârzû dökülür

ALİ CANİP YÖNTEM

YAPRAK

Anıyordum bahârı çırpınarak,
Düştü bir gölge şey avuçlarıma.
Baktım, ölmüş, zavallı bir yaprak.

Ey hazân artık intikam alma!
Şimdi zulümleriyle haykıracak
Sana husrân bakışlu mâvi semâ!

Bu hazân belli çok fidan kıracak,
Örtecek dallariyle yollarımı.
Sen, fakat söyle ey güzel yaprak,

Söyle çehren kadar ölüm sarı mı?

ORHAN SEYFİ ORHON

KANARYA

Kanaryamın, süslü, temiz,
Küçücük bir kafesi var.
Bu çapkının işitseniz,
Ne de şakrak bir sesi var.

Bir avuç yem, bir parça su
Ona uzun zaman yeter.
Yok ki başka bir kaygusu;
Hiç durmadan öter, öter.

Neye kalbim, kayıtsız, şen
Zannediyor bu küçüğü?
Yaralıdır, belki bizden
Daha fazla gönülcüğü.

Hiç şüphe yok, bu yaramaz,
Bir gün ötse yüreğinden,
Bu acıya dayanamaz,
Düşüp ölür tüneğinden!

RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN

LÂLE

Sarı, mor al, beyaz, pembe
Bunların her rengi bende
İnce ruhlu eski Türkler
Sümbülden çok beni sever.

Hükümdarlar ellerinde
Beni zevkle taşırlardı
Prenslerin bellerinde
Lâlelerden kemer vardı.

Renklerime bakarlardı:
Bir çok isim takarlardı.
Bayılırdı şen vezirler,
Sıra sıra beni dizer.

İsmimi bir deveye verdim,
Öyle makbul bir çiçektim.
Sonra beni unuttular,
Toprağımı kuruttular.

Hiç olmazsa hâtıramı
Siz çocuklar saklamaz mı?

YUSUF ZİYA ORTAÇ

KIŞ

Koca bir hallaç gibi
Gökte bulutları atar,
Gittikçe bastırır tipi,
Dünya kar içinde yatar.

Uzak bir hayal olur yaz,
Rüzgâr acı acı eser.
Bir ustura gibi ayaz,
Dokunduğu yeri keser.

Bahçeler bir kar kuyusu,
Ağaçlar bir gümüş şamdam.
Dere akmaz, buz tutar su,
Sesler kesilir akşamdan.

Bacalar tüter evlerde,
Gönül ilkbaharı özler.
Rüya görür alevlerde
Sonbaharda dalan gözler.

SALİH ZEKİ AKTAY

İĞDE DALLARI

Evlerinin önü iğde dalları
İğde boynun eğmiş Hakk'a yalvarı
Türkü

Ey yıldızlar önünde boynunu büken dallar!
Bu sabah sizden geçer rüzgârlar geldi dandım.
Ağır, ağır süzülen meltemlerde bir sır var;
Kalbimde ilk açılan o ilkbahârı andım...

İnce iğde dalları, altın iğde dalları!
Yanık çiçeklerinde gönlünde izler kalır,
Açılır koncaların dallarda sarı, sarı;
Aşkın yanık kokusu boşluklara dağılır.

Gizli bir âyet varmış dallarının üstünde,
Daha güneş doğmadan gelip okurmuş kuşlar,
Altın yıldızlarının açıldığı bir günde,
Kadınlar ilk büyülü aşkı ondan duymuşlar...

Kaç senedir kalbimde uyuyan hayâl gibi,
Karşı boş bahçelerde bir ince kız gezindi,
Periler bahçesinde görülen bir hâl gibi.
Bir ânda parıldadı yine bir ânda sindi.

Gümüş yapraklı dallar, altın çiçekli dallar!
Üstüne eğilip de onun elâ gözleri
Ateş renkli lâleye söylediği bir sır var;
Her ilkbahâr doğarken anarım o sözleri...

İlk esen rüzgârları berâber dinlemiştik,
Berâber toplamıştık al, yeşil çiçekleri.
Ateş renkli lâleye gizli bir şey demiştik,
Kovalayıp tutarken uçan kelebekleri...

Esen taze rüzgâra, şakıyan bir bülbüle
Uyarak söylemişti gönül bestelerini.
Yaprakların içinde kızaran konca güle
Uzanıp incitmişti kâfurdan ellerini...

O hudûdsuz göklerde parıldıyan yıldızdan,
Yalnız bir siz kaldınız o zamanki bahârdan.
Yalnız bir hayâl kaldı bahçemdeki o kızdan;
Hasretlerin ardında solup giden o yârdan...

Yalnız sizler kaldınız ey onu bilen dallar!
Bahârınız açınca ben de onu anarım.
Tâze meltemler gelip kalbimde bir dal sallar,
Eşsiz ishaklar gibi bilinmeden yanarım...

Yorgun arılar hâlâ sizlerde dinlenir mi,
Ey ücrâ boşlukları cennet yapan çiçekler?
Günler sönerken hâlâ yollar gölgelenir mi?
Tâkatsiz sesleriyle ötüşürken böcekler?

Bir vedâ türküsünü hatırlarım o yerde,
Bir vedâ türküsü ki tâ gönülden gelmişti;
Titreyen ince sesi yükselip perde, perde
Biraz sonra sinemi, tâ kalbimi delmişti...

Teselliîsi kaybolan yaslı kumrular gibi,
Uzaklarda hıçkıran bir hayâlden ses gelir.
Kendi yanık sesiyle kanattığı bir kalbi,
Cihân cihân arayan içli bir nefes gelir...

Ey yıldızlar önünde boynunu eğen dallar!
Bu sabah sizden geçen rüzgârlar geldi sandım.
Ağır, ağır süzülen meltemlerde bir sır var;
Kalbimde ilk açılan o ilkbâharı andım.

ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR

SU

Kalbibden kalbime akan bir sesti
Akşam gölgesinde çağlayan o su.
Sesini en tatlı yerinde kesti
Bizi sonsuzluğa bağlayan o su...

O su, bir sır gibi mırıldanırdı;
Göğsünde bir sarı ay yıkanırdı;
Bizi Leylâ ile Mecnûn sanırdı
Gamlı yolumuzda ağlayan o su...

Sessiz rûhumuzu o bestelerdi;
Bize: "Unutalım dünyayı!" derdi...
Bir aldı, sonunda verdi bin derdi
Bizi bizden fazla anlayan o su...

Şimdi ne akşam var, ne ses, ne dere;
Yolumuz ayrıldı başka ellere;
Benzetti bizi bir kırık mermere
Rûha zehir gibi damlayan o su...

Kalbinden kalbime akan bir sesti
Akşam gölgesinde çağlayan o su;
Sesini en tatlı yerinde kesti
Bizi sonsuzluğa bağlayan o su...

ALİ MÜMTAZ AROLAT

GÖLDE GECELER

Göl, sâhiller, ay hepsi düşmüş ayrı bir derde:
Göl kederde... sâhiller kederde... ay kederde...

Sazlıklardan sessizce süzülürken kayıklar,
Ay sularda bir hasta kadın gibi sayıklar.

Derinden, pek derinden bir sessizlik inliyor;
Orman hülyâya dalmış, bu sükûtu dinliyor:
Ne bir kuş cıvıltısı, ne de bir bülbül sesi...

Yalnız suyu titreten küreklerin bûsesi,
Bir de alnıma çarpan, rüzgârın kanadları...

Ay sarı... sular sarı... sularda sazlar sarı...
Ay hasta... sular hasta... sularda sazlar hasta...

Niçin bu pırıldayan gecenin rûhu yasta?
Neden bu solgun sular, sesinde öksürükler,
Iztırâbını böyle kenarlara sürükler?...

ALİ MÜMTAZ AROLAT

NİLÜFER

Gecenin sularında
Mehtâb bir nilüferdir;
Açılmış bir kederdir,
Gecenin sularında.

Benzi uçuk, kalbi sâf,
Teni elmastan şeffâf,
Mehtâb bir nilüferdir
Gecenin sularında.

Rengi kış, bakışı yaz,
Sevgililerden beyaz,
Açılmış bir kederdir
Gecenin sularında.

Gecenin sularında
Mehtâb bir nilüferdir,
Açılmış bir kederdir
Gecenin sularında.

HASAN ÂLİ YÜCEL

EKMEK

Çiftçi sürer tarlayı,
Sonra eker buğdayı.

Saplar gittikçe uzar,
Boy verir azar, azar.

Başaklar olgunlaşır,
İçleri dolgunlaşır.

Yazın artınca sıcak,
Sararır her bir başak.

Biçerler ekinleri,
Şenlenir harman yeri.

Olup bitince harman,
Ayrılır buğday saptan.

Oradan değirmene,
Bitmedi işler gene.

Buğdayı götürürler,
Değirmen taşı döner,

Ezer bunu un yapar,
Unu alır fırınlar.

Su, maya kor, yoğurur,
Yapar, bir güzel hamur.

Sonra fırına atar,
Pişirir bize satar.

Güzel kokulu ekmek,
Olmaz seni sevmemek.

Sensin yemeklere baş,
Her yemeğe arkadaş.

FARUK NAFIZ ÇAMLIBEL

KÖYDE KIŞ

Her ocaktan tüter bir ince duman,
Çeşmeler bir çocuk sesiyle güler.
Çıngıraklarla canlanır korudan
O çobansız kalan beyaz sürüler.

Karlı dağlarda çağlayanlar akar,
Yayılır ufka bir gümüşten ses.
Sarıyor dul kalan söğütleri kar,
Basık evlerde münzevî herkes.

Bâzı bir yolcu ürperir tepeden,
Hasta kalbinde bir damar sızlar.
Nerede omuzunda destisiyle geçen,
Çeşmelerden su dolduran kızlar.

FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL

TALAS BAĞLARINDA BATI

Daha gün batmadan üstünde beyaz Erciyes'in,
Bürünür tarlaların, bahçelerin rengi yasa.
Kanlı bir burcu gezen nuru donarken güneşin,
Atlılar, kafile halinde, dönerler Talas'a.

Meyvalar, yollara yer yer dökülür meşçereden,
Asmalar, yemyeşil örter yamacın bir yanını.
Kim bilir, hangi bir ummana giden bir dereden,
Yol alır köylü kadınlar sürerek hayvanını.

Kuşlar üstünde gezer, gurbete düşmüş kuşlar,
Yaşlı bir göz gibi sahraya bakan penceremin..
Bu dağın gülleri derdim ki neden solmuşlar,
Bed-dua ettiği yermiş meğer Âşık Kerem'in.

Ben de bir türlü garip âşıkım, Aslı'mdan uzak,
Ben de ah etsem eğer karşıkı dağlar kül olur.
Gelilir, teşna dudaklar gibi çatlar toprak,
Mâsivadan bana, ağlar gibi sesler duyulur.

Anlarım; ruhuma zulmet cereyan ettikçe,
Neşemin tılsımı hâlâ o demir pençededir.
Bir siyah dev gibi yaklaştığı esnada gece,
Ruhum işkencededir, benliğim işkencededir.

AHMET HAMDİ TANPINAR

BURSA'DA ZAMAN

Bursa'da bir eski câmi avlusu,
Küçük şadırvanda şakırdayan su,
Orhan zamanından kalma bir duvar,
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar,
Eliyor dört yana sâkin bir günü,
Bir rü'yâdan arta kalmanın hüznü
İçinde, gülüyor bana derinden.
Sanki bir hâtıra serinliğinden,
Ovanın yeşili, göğün mâvisi
Ve minârelerin en ilâhisi.

Bir zafer müjdesi burda her isim,
Yekpâre bir anda gün, saat, mevsim
Yaşıyor sihrini geçmiş zamânın.
Hâlâ bu taşlarda gülen rü'yânın.
Güvercin bakışlı sessizlik bile
Çınlıyor bu eski zaman vehmiyle...
Gümüşlü, bir fecrin zafer aynası
Murâdiye, sabrın acı meyvası;
Ömrünün timsâlî beyaz Nilüfer,
Türbeler, câmiler, eski bahçeler,
Şanlı menkıbesi binlerce erin
Sesi arşa çıkan hengâmelerin
Nakleder yâdını gelen geçene
Bu hayalde uyur Bursa her gece.

Her sabah onunla uyanır, güler,
Serin hülyasiyle bahçelerinin,
Başındayım sanki bir mu'cizenin,
Su sesi ve kanat şakırtısından
Billûr bir âvize Bursa'da zaman.

Yeşil Türbe'sini gezdik dün akşam
Duyduk bir mûsiki gibi zamandan
Çinilere sinmiş Kur'an sesini.
Fetih günlerinin sâf neş'esini

Aydınlanır gördüm tebessümünle.
İsterdim bu eski yerde seninle
Başbaşa uyumak son uykumuzu,
Bu sükûn içinde ve ufkumuzu
Çepçevre kaplasın bu ziyâ, bu renk
Havayı dolduran uhrevî âhenk;
Bir ilâh uykusu olur, elbette
Ölüm bu tılsımlı ebediyette;
Belki de rü'yâsı eski cedlerin
Beyaz bahçesinde su seslerinin.

NECMETTİN HALİL ONAN

BOĞAZ RÜYASI

Son gül dağıldı, son kuş uçup gitti. Şimdi yaz,
Yol yol sürüklenen sarı yaprak sesindedir.
Eşsiz güzelliğiyle hayalimde hep Boğaz;
Gönlüm yaz ortasında Bebek bahçesindedir.

Üstünde incecik buğudan tül, öbür kıyı,
Sakin bir öğle sonrası hazziyle uykuda.
Bir ses, hüzünle perdeli, bir eski şarkıyı,
Rüyada bir dua gibi söyler Küçüksu'da.

Artık uzak ve hatıralaşmış, güneşli yaz,
Yaprakların tabiatı örten pasındadır;
Her an, yaz ortasında hayal ettiğim Boğaz,
Masmavi, göz kapaklarımın arkasındadır.

SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

AKIŞ

Güneş bir gemi şehrin akşamlarında,
Sularla yaklaşır, sularla gider,
Eski bayraklar gibi evlerin damlarında,
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider.

Aydınlık pencereler altında boş kanallar
Sularla yaklaşır, sularla gider;
Gölgelerden limanlar ve ışıktan sandallar
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider.

Yağmurun yıkadığı bir marşandiz katarı
Sularla yaklaşır, sularla gider
Vagonların feneri bir yaprak kadar sarı
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider.

Islak kanatlariyle serseri bir kuş bazan
Sularla yaklaşır, sularla gider;
Kopmuş bir balon gibi ruhum da arkasından
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider.

Mademki hayat bir yaz yağmuru kadar kısa
Sularla yaklaşır, sularla gider;
Kalbim de bir tüy gibi, hatıralar olmasa,
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider..

AHMET KUTSİ TECER

TABİAT ODAM

Severim kırlarda ben yaşamayı
On iki ayı.
Severim kırların yeşil göğsünü,
Bütün süsünü.

İstemem başımın üzerinde dam,
Tabiat odam.
İstemem toptaktan başka bir yatak,
Kehkeşanlar tak.

Kuşlardan savrulan bir incecik tüy,
Üstümde örtü.
Ve aydan kırpılan bütün yıldızlar,
Rüyamda kızlar.

Her sabah neşeyle uyanan bir eş,
Koynumda güneş.
Dallarda ötüşen kuşlar kabîlem,
Bilmezler elem.
Ağlarsan bizimle beraber olur,
Hemşirem yağmur.
Sızlarsak bizimle beraber sızlar,
Kardeşim rüzgâr.

Severim kırlarda ben yaşamayı,
On iki ayı.
Severim kırların yeşil göğsünü,
Bütün süsünü.

Ölürsem istemem ne yas, ne kefen,
Ne başka bir fen.
Üstümden kalkmasın çimen, çiy, yosun,
Ruhum uyusun...

AHMET KUTSİ TECER

UNUTMAM SİZİ

Güneyden gündoğuya ve kuzeye uzanan
Sarıçiçek yaylası, Uzunyayla, Bozoğlan
Boğa Dağları vardır.

Hey, bu uçsuz bucaksız çiçeği bol yaylalar
bu dağlar, Toroslar'dan Kızılırmak'a kadar
dumanı, sarp dağlardır.

Boydan boya yeşildir bu dağların her yanı,
bütün kış eksik olmaz fırtınası, borası,
başı örtülü kardır.

Bir yanda dar ovalar bir bahara sürükler,
bir yanda fırtınalar taşıyan sivrilikler,
uçurumlar ve yardır.

Yıldızların, göçlerin, mevsimlerin uğrağı,
bu dağlar, unutulmuş Tanrıların toprağı,
kutulmuş bir diyardır.

Her yıl bütün oymaklar bu dağlara göçerler,
uzun kervanlar geçer, geçer, geçer, geçerler,
yolları al bahardır.

Sürüler, sürülerle birlikte göçer evler,
ikişer üçer oba, ikişer üçer evler,
ömürleri ılgardır.

Kışın Çukurova'da ağıllar sürüleri,
onların, ataların uzak gününden beri,
takvimler, davardır.

Kışın oymaklar için bahardır Çukurova,
fakat abrul beşinden sonra oradaki hava
obalara zarardır.

Ne hoştur karlar kalkış yeşillenince dağlar,
kimi göçünü çeker, kimi yükünü bağlar,
her oba bahtiyardır.

Çığıl çığıl dolaşır obayı göç sesleri,
zaten obalar için mart dokuzundan beri
kışlaklar artık dardır.

Atlar kişner, mayalar çağrışır, sürü meler,
bütün bu kaynaşmalar, çoşmalar, söyleşmeler,
göç için bir karardır.

Bir yanda yanı emlik kuzulu ak koyunlar,
hele taylar acardır.

Develer katarlanır bir yıl önceki yoldan,
kuşlar ötüşür, sular çağıldar, sağdan soldan
fısıldaşan rüzgârdır.

Ağır ağır çekilir göçler yükselir dağa,
gündönümüne kadar her koyak, her konalga
her adım bir ayardır.

Çamların kokusunu taşır rüzgâr tepeden,
güneş göçle birlikte yürür, haber vermeden
yanakları alartır.

Orada eski nağmeler dökülür bir oluktan,
burada geçmiş günleri, mevsimleri anlatan
ihtiyar bir çınardır.

Orada bir koruluk, burada bir top ağaç,
menekşeler, kekikler, kuşlar, dereler, yamaç
bir şeyler hatırlatır.

Yayla türkülerini söyler taze gelinler,
deveci susar, kervan susar, yıldızlar dinler,
türküler âhuzardır.

Çobanın tırmandığı yerler dağlar eteği,
obanın konduğu yer lâle, sümbül biteği,
menekşeler tomardır.

AHMET KUTSİ TECER

YAĞMUR DUASI

Kat kat oldu gökyüzünde yokuşlar
Bahar oldu ötmez bağlarda kuşlar
Hani harmandaki nazlı uçuşlar
Bebelerim niçin gülmez yüzünüz?
Yağmurlarım neden küsülüsünüz?

Kuraktan sarardı tarlalarımız
Gezmez oldu bahçelerde arımız
Yarımız göç etti kaldık yarımız
Gelinlerim niçin gülmez yüzünüz?
Irmaklarım neden küsülüsünüz?

Yazının üstünde incecik bulut
Bulut değil geçip giden bir umut
Melekler elinde giden bir tabut
Analarım niçin gülmez yüzünüz
Derelerim neden küsülüsünüz?

Salverin tavladan şahbaz atları
Koyverin sürüyü, salın itleri
Neyleyim şenliği bitmiş yurtları?
Yiğitlerim niçin gülmez yüzünüz?
Pınarlarım neden küsülüsünüz?

Aşağıdan gelir allı karalı
Sorun bu gelenler acep nereli
Kimi boynun eğmiş kimi yaralı
Obalarım niçin gülmez yüzünüz?
Çeşmelerim neden küsülüsünüz?

Gelin ihtiyarlar gelin duaya
Kuzuların yası ağsın havaya
Otlar dile gelmiş çağrır Tanrı'ya
Aman Yaradanım sen yağmur gönder
Yaman hallerimiz iyiye dönder

AHMET KUTSİ TECER

30 AĞUSTOS

Her yıl bugün olur, Otuz Ağustos
İçime bir ordu havası dolar.
Başlar dimdik, gözler çelik, yüzler pos,
Bayrak imil imil, geçer ordular...

Geçer tunç adımlar, demir göğüsler,
Geçer Mehmetçikler, geçer subaylar,
Hepsinin alnında zaferden süsler,
Geçer hayalimde bir bir alaylar.

Geçer toplar, geçer atlar, yağız, al,
Geçer dağlar, geçer yollar, şehirler...
Yangınlar üstünde ince bir hilâl;
Yaralılar düşe kalka geçerler.

Çılgın bir istekle bu şân akını
Afyon'dan İzmir'e kadar çağıldar.
Unutmuş at gemi, kılıçlar kını,
Can canı unutmuş zafere kadar.

Ne var bu dünyada sana yakışan,
Alnında bir zafer sabahı kadar;
Sen Mehmetçik, söyle büyük kahraman,
Sana zafer kadar yakışan ne var.

Her yıl bugün olur, Otuz Ağustos,
İçime bir zafer havası dolar.
Başlar dimdik, gözler çelik, yüzler pos,
Bayrak imil imil, geçer ordular...

KEMÂLEDDİN KÂMİ KAMU

BİNGÖL ÇOBANLARI

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum,
Bu dağların en eski âşinâsıdır soyum,
Bekçileri gibiyiz ebencet buraların,
Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların,
Görmediğin gün yoktur sürü peşinde bizi
Her gün aynı pınardan doldurur testimizi,
Kırlara açılırız çıngıraklarımızla...
Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski yeni:
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini.
Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek:
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
Dolaştırıp dururuz, ayni daüssılayı:
Her adım uyandırır ayrı bir hâtırayı,
Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burada,
Bu açmlıkta söylemiş son sözlerini babam;

Şu karşıki bayırda verdim kuzuyu kurda.
Sunamın başka köye gelin gittiği akşam!
Gün biter, sürü yatar ve sararan bir ayla
Çoban hicranlarını basar bağrına yayla,
Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al.
Diye hıçkırır kaval,
Bir çoban parçasısın olmasan bile koyun,
Daima eğeceksin başkalarına boyun!
Hulyana karışmasın ne şehir, ne de çarşı,
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı,

Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an!
Mademki kara bahtın adını koydu: Çoban!
Nasıl yaşadığından, ne için yediğinden,
Çıngırak seslerinin dağlara dediğinden
Anlattı uzun uzun

Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nâdir duyabildiği taze bir heyecanla...
Karıştım o gün bugün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylâlarının mâvi dumanlarına,
Gönlümü yaylâ yaptım Bingöl çobanlarına!

ZEKİ ÖMER DEFNE

BOZKIR

Mavi mavi, serin serin gülümser uzaklarda,
Büyük büyük pencerelere deniz.
Biz, şu muhasaradan artakalan
Şu yel de olmasa bir, öleceğiz.

*

Şu gedikten parlayan mavilik mi?
Bir kocaman gazocağının alevi,
Yanar temmuz, ağustos gün boyunca dam, duvar
Pişeriz.

*

Doludur çağlayanlar, ormanlar, yaylalarla,
Doludur ak kâğıtlar üstünde düşlerimiz.
Şu ağaç gölgesinden sonra bir bozkır var ya,
İşte o ağacın o tarafı biz.

ARİF NİHAT ASYA

KİRAZ YAYLASI

Şu gördüklerin kiraz ağaçlarıdır;
Ki böyle çıplak kalmazlar.
Günü gelir uzun olur yeşilin ömrü;
Zannedersin solmazlar.
Bizim buralarda
Kiraza çıkamayan kızı almazlar.

Çiçeği dalında koklanır,
Yemişi tâne tâne toplanır,
Hırpalaya hırpalaya yolmazlar...
Dallarda çıkılır mercan avına;
Gölgesinde uzananlar pişman olmazlar;
Bizim buralarda
Kiraza çıkamayan kızı almazlar.

NECİP FAZIL KISAKÜREK

SAKARYA TÜRKÜSÜ

İnsan bu, su misâli, kıvrım kıvrım akar ya...
Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya.

Su iner yokuşlardan, hep basamak, basamak.
Benimse alın yazım yokuşlarda susamak.
Her şey akar: Su, târih, yıldız, insan ve fikir...
Oluklar çift: Birinden nûr akar, birinden kir.
Akışta demetlenmiş büyük, küçük, kâinât...
Şu çıkan buluta bak, bu inen suya inad!
Fakat Sakarya başka, yokuş mu çıkıyor, ne?
Kurşundan bir yük binmiş köpükten gövdesine.

Çatlıyor, yırtınıyor yokuşu sökmek için.
Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?
Rabbim isterse, sular büklüm büklüm burulur;

Sırtına Sakarya'nın Türk târihi vurulur.
Eyvâh, eyvâg, Sakaryam, sana mı düştü bu yük?
Bu dâvâ zor, bu dâvâ öksüz, bu dâvâ büyük!

Ne ağır imtihandır başındaki Sakarya!
Bin bir başlı kartalı nasıl taşır kanarya?
İnsandır sanıyordum mukaddes yüke hamal;
Hamallık ki, sonunda, ne rütbe var, ne de mal.
Yalnız acı bir lokma, zehirle pişmiş aştan;
Ve ayrılık anadan, vatandan, arkadaştan.
Şimdi dövün Sakarya, dövünmek vakti bu ân;
Kehkeşânlara kaçmış eski güneşleri an!
Hani, Yunus Emre ki kıyında geziyordu?
Hani, ardına çil çil kubbeler serpen ordu?
Nerede kardeşlerin cömerd Nil, yeşil Tuna?
Giden şanlı akıncı, ne gün döner yurduna?
Mermerlerin nabzında hâlâ çarpar mı tekbîr?
Bulur mu deli rüzgâr o sedâyı: Allah bir!
Bütün bunlar sendedir, bu girift bilmeceler...
Sakarya, kandillere katran döktü geceler!

Vicdan azâbına eş, kayna, kayna Sakarya...
Öz yurdunda garibsin, öz vatanında parya!
İnsan üç beş damla kan, ırmak üç beş damla su...
Bir hayâta çattık ki, hayâta kurmuş pusu.
Geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek;
Siz, hayât süren leşler, sizi kim diriltecek?
Kaf Dağı'nı assalar belki çeker de bir kıl,
Bu ifritten suâlin kılını çekmez akıl!
Sakarya, sâf çocuğu mâsum Anadolu'nun...
Dîvânesi ikimiz kaldık Allah yolunun!
Sen ve ben, gözyaşıyle ıslanmış hamurdanız;
Rengimize baksınlar, kandan ve çamurdanız!
Akrebin kıskacında yoğurmuş bizi kader;
Aldırma, böyle gelmiş, bu dünyâ böyle gider!
Bana kefendir yatak, sana tabuttur havuz;
Sen kıvrıl, ben gidevim, Son Peygamber kılavuz!

Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya...
Yüz üstü çok sürüründün, ayağa kalk, Sakarya!

NECİP FAZIL KISAKÜREK

AZGIN DENİZ

Hangi hissin parmağı dokundu ki, derine,
Düştün bir gizli alev salkımı içerine?
Hangi kâbus bastı ki, seni uykularında,
Birdenbire cehennem kaynadı sularında?
Örtüldü baştan başa tenin beyaz bir terle,
Duman duman yayılan incecik köpüklerle.
Hangi dert kaldı, söyle, bağrına üşüşmeyen,
Hangi ölüm şarkısı, bu dilinden düşmeyen?
Hangi öfkeyle yüzün, böyle karıştı yer yer,
Sana yan mı baktılar, bir şey mi söylediler?
Bir şey dinleme artık, artık bir şey dinleme!
Çağır, bütün günahkâr ruhları cehenneme!
Karşına, sahil, kaya, insan kim çıkarsa vur!
Vur başına alemde, kör, sağır, ne varsa vur!
Sal her taraftan, dağdan, gökten, pencereden sal!
Nihayet kala kala dünyada tek kişi kal!

ÖMER BEDREDDİN UŞAKLI

BURSA'DA AKŞAM

Bugün de sonbahardan süzülüp doğdu akşam,
Dağların yere indi koyu, serin gölgesi;
Uludağ etekleri al ipekten bu akşam;
Düştü yeşil ovaya kubbelerin gölgesi.

Ufuklarda bu akşam ne sis var, ne bulut var;
Selvilerin içinde, bir alay, "Emirsultan",
İçten dualar gibi geçiyor sanki rüzgâr.
Bir ilâhî adaya benziyen "Yıldırım"dan.

Ovada ince yollar gölgeleniyor işte;
Karşıdan renk içinde solgun ay görünüyor.
Güneşin son nurundan bir damlacık içmiş de,
Şu karşıki kulübe bir saray görünüyor..

Gözlerime vurunca kubbelerin gölgesi,
Öz cenneti gönlümle seyrettim ben bu akşam.
Göklerde ne bir nefes, ne de bir kanat sesi.
Uludağ etekleri al ipekten bu akşam!...

AHMET MUHİP DIRANAS

ŞEHRİN ÜSTÜNDEN GEÇEN BULUTLAR

Bakıp imreniyorum akınına
Şehrin üstünden geçen bulutların,
Belki gidiyorlar yakınına
Rüyamızı kuşatan hudutların.

Evler, ağaçlar, sular, ben ve bu an
Sanki bulutlarla bir, akıyoruz;
Onların hevesine uyaraktan
Cenup ufuklarına bakıyoruz.

Biz de hafif olsaydık bir rüzgârdan,
Yer alsaydık şu bulut kervanında,
Güzel'e ve Yeni'ye doğru koşan
Bu sonrasız gidişin bir yanında;

Dağlara, denizlere, ovalara
Uzansaydık yağarak iplik iplik,
Tohumları susamış tarlalara
Bahar, gölge ve yağmur götürseydik.

Bakıp imreniyorum akınına
Şehrin üstünden uçan bulutların.
Gidiyor, gidiyorlar yakınına
Rüyamızı kuşatan hudutların.

CAHİT SITKI TARANCI

SU SESİ

Nasıl kızayım
Uykumu kaçırdığına
Değirmene akan su!

Sesin öyle güzel ki,
Duymak isterdim
Öldükten sonra bile.

ZİYA OSMAN SABA

SEBİL VE GÜVERCİNLER

Çözülen bir demetten indiler birer birer,
Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun.
Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun,
Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler.

Nihayetsiz çöllerin üstünden hep beraber
Geçerken bulmadılar ne bir ot, be bir yosun,
Ürkmeden su içsinler yavaşça, susun susun!
Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler.

En son şarkılarını dağıtarak rüzgâra,
Beyaz boyunlarını uzattılar taslara.
Bir damla suya hasret gideceklermiş meğer.

Şimdi bomboş sebilden selviler bir şey sorar.
Hatırlatır uzayan dem çekişleri rüzgâr.
Mermer basamaklarda uçuşur beyaz tüyler.

ZİYA OSMAN SABA

İSTANBUL

Seni görüyorum yine İstanbul,
Gözlerimle kucaklar gibi uzaktan.
Minâre minâre, ev ev,
Yol, meydan.

Geliyor Boğaziçi'nden doğru,
Bir iskelenden kalkan vapurun sesi.
Mavi sular üstünde yine
Bembeyaz Kızkulesi.

Bir yanda, serin serin sabahla beraber,
Doğduğum kıyılar: Beşiktaş'ım.
Baktıkça her semt, yer yer,
Beş yaşım, on beş yaşım, ah yirmi yaşım!

Durmuş bir tepede okuduğum mektep,
Askerlik ettiğim kışladır ötesi.
Bir gün, bir kızını benim eden
Evlendirme dâiresi.

Benim de sayılmaz mı oralar?
Elimi tutar gibi iki yanımdan,
Babamın yattığı Küçüksu
Anamın toprağı Eyüp Sultan.

Önümde, açık kollariyle Boğaz,
Çengelköy'den aktarma Rumelihisarı.
İstanbul, İstanbulum benim,
Kadıköy'ü Üsküdar'ı...

Gün olur, Köprü ortasında durur,
Anarım Adalarda çamların uykusunu.
Gün olur, Beyoğlu'nu özler içim,
Koklamak isterim Tünel'in kokusunu.

Bulut geçer üstünden,
Gemi gelir yanaşır,
Bir eski türkündür, kulağıma fısıldar:
"İçi dolu çamaşır."

Göğünde tanıdım ayın on dördünü,
Kırlarda bilirim baharı,
Her şey, içinde her şey,
İstanbul yâdigârı.

Bir daha görüyorum seni dünya gözüyle,
Göğün hep üstümde, havan ciğerlerimdedir;
Ey doğup yaşadığım yerde, her taşını
Öpüp başıma koymak istediğim şehir!...

KERİM YUNT

ANAMUR

Yaylâsında karı, buzu,
Ovasında narı, muzu
Yamacında gör Kıbrıs'ı,
Zümrüt renkli Anamur'un.

Bahçeleri öbek öbek,
Meyveleri hevenk, hevenk,
Balları var petek petek,
Türk toprağı Anamur'un.

Tarlalarda fıstık, hurma,
Gökyüzünde keklik, turna,
Halk içinde şenlik gırla,
Sevinci bol Anamur'un.

Bıldırcını balığı var,
Gürül gürül akar sular,
Kışın nazlı bir ilkbahar,
Varlığı çok Anamur'un.

Kerestesi gelir dağdan,
Üzüm toplar yeşil bağdan.
Eski Çağ'dan, Orta Çağ'dan,
Eseri var Anamur'un.

Akşam üstü deniz alda,
Koku çağlar portakalda,
Kumruları öter dalda,
Gör hâlini Anamur'un.

ŞÜKRÜ ELÇİN

MUNZUR GÜZELLEMESİ

Munzur adlı bir çoban varmış, tasından dökülen süt
Göz göz su olmuş dağ dibinde, mâvi, köpüklü, sanırsın mûcizedir,
Hızır buradan geçmiş, çoban nerede, bilen yok,
Âb-ı hayat bu suda, göz göz Gözeler'dedir.

Yıl 84. Elazığdan çıktım yola bir mayıs sabahı,
Gökte bulut uçuşuyor, hâreli,
Dağlar bel verdi tunç tengi, türküler çiçeklendi dilimde süt beyaz.
Göründü peri masalı tepelerde salkım salkım Tunceli,

Tunceli'de Munzur köprüsü ince; köprüden baktım suya, döndü başım,
Kar sesiyle yıkanmış su aldı beni,
Gittim Horasan'a uzak; tuttum Yesevî "hikmet"ini,
Buldum burada yakın, göçten kopan Horasan'ı.

Alp erenlerin rüyâsı Tunceli'de yıldız yıldız genişler;
Sarı Saltuk'un çediği Karaca köydedir,
Alp Arslan açmış yurdu, Mengüçlü atmış tohum,
Anadolu bir oluşta, kızılelma gönüldedir.

Munzur'un ardında Erzincan,
Erzincan'da bir kuş var, kanadında gümüş var,
Akkoyunlu Uzun Hasan'ın anası
Malazgirt türbesinde yatar.

Pertek'te Sağman Câmii, câmide okunur ezan,
Yavuz Selim Çaldıran yolunda dikmiş sancağı,
Şehit hanı lâleler açmış kara toprakta,
Korluca hanından geçmiş Bağdad'a Sultan Murad'ın oğlu.

Cemâli vudduhâ saçı yelley! Niyâz'ı
Çarsancak beyleri zorla gelin ederler.
İlenci kabul olur Niyâzı'n Tanrı katında
Birden taş kesilir düğüncüler.

Gece duâ iner yere, bulut ağlar iplik iplik,
Hatırlarım Niyaz gelini,

Zaman ufuk çizgisinde büyür, açılır perde perde,
Mezar taşında görürüm ay yıldızlı koç heykelini.

Burası bizim yurdumuz; Mercan-Munzur dağları sıra sıra
Göğe el vermiş, şaha kalkmış orman,
Dar geçitler arasından çıkarken Gözeler'e sarılı beni efsane havası,
Geçtim demir kapılı Ergenekon'dan.

Yayla açıldı sarı, ova kapandı yeşil, köyler birer tespih danesi;
Tunceli'de Kopuzlar, Çemişgezek'te Alayunt, Vişneli, Cihangir,
Şavak aşireti yüklenmiştir peynirini Malatya çarşısına.
Buyur Baba gölünden bir aygır çıkmıştır.

Bir samalı yankılandı Zülfikâr kayasından
İkindi namazında suya indi geyikler,
Harâmî Geçidi'nde keklik öttü, ceviz ağaçlarında sincaplar oynaştı,
Pehlivanlar güreşti Ardıç'ta, Ovacık'ta halay çekti çocuklar,

Burası bizim yurdumuz, hür; sevinçte biriz, kaygıda bir hepimiz,
Aydınlatır ruhumuzu nakış nakış tarihimiz.

Munzur adlı bir çoban varmış; tasından dökülen süt
Göz göz su olmuş dağ dibinde, mâvi, köpüklü, sanırsın mûcizedir,
Hızır buradan geçmiş, çoban nerede bilen yok;
Âb-ı hayat bu suda, göz göz Gözeler'dedir.

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

KIR ATIN TÜRKÜSÜ

Büyüdüm Konya ovalarında,
Haylaz.
Erkence çifte koşuldum,
Tez yaşta indim şehre
Etmedim kimseye naz.

Öküzler, Ahmetgil, ben,
Hep bir yatardık bozkırın gecesi ayaz.
Bâzı sarı öküz böğürürdü,
Ağlardı bir yaşında çocuk anasız.
Ahmet ninni diye çalardı saz.

Sonra bir gün topladı şûbe reisi,
Dedi cümleye askerlik farz.
Ahmedimi suvâri yazdılar,
Ben de aynı yere düşmek istedim,
Oldu gönlümdeki niyaz.

Baksana hemşerim ovalar kırca,
Dağlar beyaz.
Karanlık basar tavlayı boydan boy,
İçimiz uyur,
Dışımız uyumaz.

OĞUZ TANSEL

KAVAK AĞACI

İlk ışık saygıyla selâmlar dallarını,
Başın ufuklar ötesinden güler.
Rüzgârların dilinden yaprak yaprak anlarsın,
Üstünde sevgisi cıvıl cıvıl serçeler.

*

İnsanlara örnek duruşun,
Uzak diyarlardan selâm getirir leylek.
Tavında toprak gibi gücün yeter yaza kışa,
Bizimkinden başka, aydın dünyan gerçek.

*

Yer yüzümün süsü, onuru,
Işıl ışıl türkü söyler toprağa gölgen.
En temizi sevgilerin en arısı
Çalışanların hayatına yakın düşüncen.

*

Vücudun çelik gibi kavak ağacı,
Seni kucaklamak gelir içimden.
Topraklarımda biriniz bin olsun,
Bütün iyi dilekler yürekten.

BEHÇET NECATİGİL

KIR ŞARKISI

Tam otların sarardığı zamanlar...
Yere yüzükoyun uzanıyorum.
Toprakta bir telaş, bir telaş...
Karıncalar öteden beri dostum.

*

Ellerime hanım böcekleri konuyor,
Ne şeker şey onlar.
Uç böcek, uç böcek diyorum,
Uçuyorlar.

*

Tan'ın teneffüsü bile
Ilık, okşamakta yüzü.
Devedikenleri, çalılık vesâire,
Bir âlem bu toprakların üstü.

*

Tabiatla haşır-neşir,
Kırlarda geçen ikindi vakti.
Lâkin, dinlenmiş, râhat
Bir gün daha bitti.

BEHÇET NECATİGİL

ÜÇ TURUNÇLAR

Üç turunçlara âşıkım,
Önüne geçilmez oldu baktım.
Yallah deyip atladım atıma,
Şehzâdenin yaptığını yaptım.

Köşk, köşkün önünde çeşme,
Kurnanın birinden kan akar, birinden irin;
Her iki lülesinden çeşmenin,
İçtim içince.

Aslan, aslanın önünde ot,
At, atın önünde et,
Otu ata, eti aslana verdim,
Verince.

İki kapı çıktı karşıma,
Biri açık ardına kadar,
Biri yıllardır kapalı;
Açığını kapadım.
Açtım kapalı olanı,
Açınca.

Has Bahçe,
Üç Turunçlar Has Bahçede asılı;
Üçünü de aldım,
Bastım atıma kamçıyı.

Buraya kadar,
İş kolay,
Çatallaştı sonrası,
Yolum ne kadar da biçimsiz,
Bir çöl ortası.

Git babam git,
Kestim turuncun birini;
Şahzâdem su, şehzâdem su,
Su hani.

Kan ter içinde,
Çöller boyunca,
İkinciyi keserim dedim.
Su bulunca.

Git babam git,
Bir birikinti,
Yağmurdan kalma.
Kestim ikinci turuncu,
Şehzâdem su, şehzâdem su,
Dudağını değdirecekti suya,
Su kurudu.

Bağlar bir düşünce elini kolunu,
Susuz olmaz bu iş ahbap saklama.
Masallarda şehzâde,
Murâdına ermiş ama,
Önce bulmuş suyunu.

İBRAHİM MİNNETOĞLU

ORMAN DESTANI

Koş
Tut
Elinden de
Yürüt ihtiyar çam
Şu küçük fidanın, şu küçük çamın

Al
Götür
Kolla, koru, dağıt, dik
Memleketin otsuz, ağaçsız tepelerine,

Dök
Yeşili
Serp, dağıt memlekete
Köy köy, kent kent, Türkiye'me
Baktığım her yerde yeşil görünsün gözlerime.

Sen
Hiç
Unutma
Güzel köylüm
Yiğitim, cömertim
Her zaman fidan dik, kızın oğlun gibi bak
Yeşillerle gelsin akşam, yeşillerle ağarsın şafak.

Boz
Tepeler
Bakır renkli zirveler
Gülüversinler; dalla, gülle
Koksun bütün çevre: çamlardan akan reçineyle.

Kar
Yağmur
Boran, fırtına
Delidolu rüzgârlar
Toprakları alır götürür
Ağaçsız toprak gölgesiz olur
Gölgesiz toprakta fidanlar yeşermez, kurur.

Sen
Yurdun
Sahibisin
Köylüm, bucaklım, ilçelim
Okumuş yazmış kentlim, sen hemşerim
Ağaca, ota, çiçeğe çocuğun gibi bak; besle sev.

Bir
Bak
Göreceksin
Yeşillikler içinde
Bir daha güzel olur; fabrika, okul, ev.

Hiç
Bir
Gün
Gördün mü
Ekip biçenin aç kaldığını
Ateş düşmeden ormanın yandığını

Her
Araçta
Her eşyada
Ağaç başta gelir.
Kaşık da, baston da ağaçtandır.
Denizlerde yatlarda, gemilere direktir,
Her çeşit işimizde; elimizde kazma ile kürektir.

Okul
Günlerimizde
Kalemdir, defterdir ağaç,
Oturduğumuz sırada, sonra kara tahtadır.

Say
Say
Bitmez
Ağacın yararları
Ağaçla dolduralım yaylaları, dağları.

Bir
Bal
Peteğidir
Malatya'nın kaysısı
Aydın ili inciri, Kütahya'nın vişnesi
Bütün bu yemişlerin ağaçtır, güzel huylu annesi.

Bir
Yeşil
Fenerdir yanar
Anamur'un bal muzu
Al yanaklı elmadır, Amasyamızın kızı
Eşki ayvalarından ayıramayız gözümüzü.

Ege
Marmara
Akdenizde
Zeytin ağaçları
Bir altın madenidir,
Ilgazlarda, Toroslarda, Bolu'da
Çam ormanları dağılmış yer yer Anadoluda.

Git
Gör
Karadenizi
Görünce şaşarsın yetmiş çeşit yeşili
Çay yeşili, fındık yeşili dünyada bulunmaz eşi.

Şu
Rize
Çayı
Bize
Bir Tanrı armağanı
Kaynatıp demlersen içersin tavşan kanı.

Çam
Kayın
Ardıç, meşe
Gürgen, çitlenbik, çınar
Dallarıyle siper olur güneşe.
Akasya, söğüt, kestane, kavak ile ıhlamur
Hepsi çeker ormanla çevresine, bol bereketli yağmur.

Her
Gün
Uzatıp
Dallarını
Gökteki bulutlara
Yağmuru yağdırırlar, susamış topraklara.

Bir
Yeşil
Zenginliktir
Gülümser dağdan dağa
Her köyümüz lâyıktır, bu güzel armağana.

Sen
Çok
Güzelsin Türkiye'm
Bir de bozkır olmasan
Bir de toprağın yeşillense
Boz renkli ovalarında, bakır renkli dağlarında
Çatlak, susuz, kuru topraklarında ağaçlar bir büyüse.

Ah
Dicle
Ah Fırat ah
Kızılırmak, Sakarya
Böyle bozbulanık, kan renginde akmasa
Sularına ağaç gölgeleri düşse, yaprak karışsa.

Bak
Gör
Ağaç kasnaklı davul
Daha bir güzel gümbürder mi gümbürdemez mi.

Hey
İki
Gözüm
Gözbebeğim Türkiye'm
Ağacına, suyuna kurban, kadan alam
Her baba, doğan her kızına, her oğluna
Her bir yıl, bir fidan dikse yakındaki toprağa
Aman anam, baştan başa yeşil giyer, güler bize Türkiyem.

Bu
Dediğim
Minval üzre
Bir kolları sıvamak hani
"On yılda onbeş milyon genç yarattığımız" gibi
Hep yeşillerle donatırız evelallah boz toprağın rengini.

Sen
İyi
Bilirsin
Çok iyi bilirsin kardeşim
Bu millet köklüdür, soyludur, yiğittir hani
Yaptı mı Allah için: dört dörtlük yapar bütün işlerini.

Bak
İyi
Bak
Ankara
Buna tanıktır.
Ot, ağaç bitmezken eskisinde
Şimdi yeni Ankara'nın bir kısmı ormanlıktır.

Şu
Ağaç
Orman işine
Bir soyunsa halkımız
Seyreyle sen şenliği, gümbürtüyü
Yeşil ağaçlarla donatırız topraklarda örtüyü

Bir
Çimen
Bayrağını
Yayarız Türkiye'ye,
Medeniyet gelişir yeşilin olduğu yerde.
Daha çok mutlu yaşarız çevreyi seve seve.

Bir
Çok
Uluslar
Gelip geçmiş Anadolu'dan
Nice kervanlar sefer etmiş ipek yolundan
Halkım yararlanmış çiçeğinden, arısından, balından.

Taş
Ağaç, mermer
Dantelâ olup işlenmiş
Tarih Anadoluda sular örneği akmış,
Yer üstüne çıkmış, yer altına gizlenmiş.

Her
Gelen
Yabancı
Sevdalanmış
İnsana, denize, güneşe
Cömertliğimiz de caba üstüne.

Bir
Ana
Yemeği
Koydu mu ateşe
Kokusu dağılır dağa taşa
Ne kadar tıkabasa, tok olsan da
Oturur kaşık çalarsın Türkiyemde pişen aşa.

Hey
Gözünü
Sevdiğim
Güzelim, kekliğim, memleketim
Dosdoğru senden gelir; yiğitliğim, cesaretim, heybetim,

Su
Ki
Demem
Güzelsin
Güzel olmasına da
Hani biraz ormanlarla donansın
Âşık olur sana; denizine giren, toprağına basan.

Sen
Dururken
Başka yer düşünemez
Yaz kış sana koşar dünya halkı.
Gelir güneşine yatar ısınır, dağlarında serinler
Senin toprağında sergilenmiş; yükseklikler, düzlükler, derinler.

Ne
Arasa
Sende var
Dört mevsimin ürünü
Bizim memlekette bulur, dünyada gördüğünü.

Bu
Siirt
Fıstığıdır
İri dudakları çatlak

Şu
Antep
Fıstığını
Yesek yesek doymasak.

Bir
Zengin
Gönül gibi
Tükenmez hazinedir
Yurdumun ürünleri eşsizdir, bir tanedir.

Su
Ağaç
Çoğalırsa
Bu güzel vatanımda
Dosta düşmana yeter bolluğum, bereketim
Daha tam değerlenmemiş, benim tabiî servetim.

Nar
Kiraz
Ayva erik
Bahçelerin süsüdür.
Ormanlarda ıhlamur, yeşilin türküsüdür.

Çok
Zengin
Bir Türkiye
Her Türk'ün ülküsüdür.

Gül
Kokusu
Toprak kokusu
Kar altında uyuyan çimen
Şakır şakır yağan yağmur suyu
Güçlendirir yaşamayı, atar içimizden korkuyu.

Dal
Gövde
Yeşil yaprak
Bir de ekili toprak
İç içe, diz dize, yan yana, kucak kucağa
Benzerler annesine sarılmış bir güzel yavrucağa.

Kuş
Sesleri
Böcek sesleri
Hep duyulur ormanda
Ağaçlarda inleyen rüzgâr sesidir
Rüzgâr, tohumları serpen bir tabiat çiftçisidir.

Sen
Bir
Düşün
Bir bak
Şükret, sevin insan geldiğine
Sen emek verirsen köyüne, memleketine
Erişeceksin çarçabuk medeniyet seviyesine.

Çok
İyi
Çam
Kayın
Kestane yeşerecek
Dağlarında ardıçlar, meşeler
Kavak ağaçları, çınarlar, söğütler
Elbette arılar, kelebekler, kuşlar, ibibikler
Yurdunu çok güzel şenlendirip cennete döndürecekler.

Oh
Şükür
Şükürler olsun
Bu pınarlara, bu derelere, çaylara
Alınteri döke döke çalıştığım haftalara, aylara.

Hep
Bakıp
Seyretmek istiyorum
Bölünüp günlere, haftalara
Bir orman kenarında, bir dağ evinde
Yaşamak istiyorum yeter ki yeşil olsun manzara.

Bir
Çam
Tohumu olup
Karışmak istiyorum toprağa
Filizlenip orada; eş olup ağaçlara
Bir daha, bir daha, bin yüz yıl daha, daha
Ulu bir orman olup, kök salmak istiyorum dünyaya.

Ses
Veren
Bir sazın ağacı
Oyum oyum oyulmuş bir câminin kapısı;
Bir koltuk, bir kanepe, ya da bir kitaplık rafı
Ben olayım bir çocuk beşiği, ya da bir halı tezgâhı.

Bir
Dut
Ağacından
Saz olmak isterim
Ses veren, ağlayan, gülen
Ud, ya da kemençe ya da tanbur
Ben bir orman olsam, bende her ağaç bulunur.

Siz
Hiç
Bir ara
Düşündünüz mü
Bir câmi kapısı olmayı
Ya da bir ermişin sandukası,
Açları doyuran bir kaşık olmak da güzel,

Bir
Aşk
Bir iman delisi
Yarı ermiş, yarı derviş
Bir ustanın elinde yıllarca oyulmuş, işlenmiş.

Bir
Rahle
Olmak istediniz mi
Ben kurtulup kendi sıska benliğimden
Bir canlı olmak isterim; kayından, meşeden, sedirden.

Her
Halde
Daha çok
İşe yarardım şimdikinden
Çınar ya da ot olmak, ikisi de güzeldir
Biri bir mevsim yaşar; birisi yüzyıllarca yeşildir.

Sen
Koş
Tut
Elinden
İhtiyar çam
Şu küçük çamın
Al tohumunu serp
Yurdumun otsuz, ağaçsız tepelerini yeşert.

Sen
Hiç
Durma
Arkadaşım
Fidan dik, ormanı koru
Tarlana, toprağına yağdır yağmuru,
Diktiğin ağaçlar söyler, iyi insan olduğunu.

TURHAN OĞUZKAN

AĞAÇ

Bir yol kenarına dikmişler beni,
Ben ağacım.
Önümden kamyonlar geçer kağnılar geçer,
Bahar gelir yola yağmur düşer yapraklanırım,
Güz gelir üstümde ne varsa savurur rüzgâr.

*

Biri kasabada benden bahseder,
Der ki: yarı yola yakın bir vâdi vardır
Ağaçlar başlar.
Hangi ağaç sorar yabancı,
Ağaç işte, biz bildik bileli ağaç oradadır.

*

Ben ağacım,
Bir yol kenarına dikmişler bei,
Bir yol kenarında ihtiyarlarım.

TURHAN OĞUZKAN

NE OLUR BİR ŞARKICIK

Bir ağustos böceği ötüp durdu,
Yıldızlı gökte,
Başaklar arasında bütün yaz.

*

Onun da vardı derdi,
Kendine göre,
Dünyanın ve insanların hâline,
Kızdığı olurdu,
Fakat herşeyi unuturdu,
Ölmeğe başlayınca.

*

Kış gelip de bir gün,
Görünce karıncayı kapısında,
Ne kadar şaşırdı düşünün.

*

Bütün bir ömrüm yüküyle,
Ümitsiz, kırık,
Yalvardı karınca:
Ne olur bir şarkıcık.

ŞÜKRÜ ENİS REGÜ

ELMA AĞACI

Yine başladı soğuklar,
Boyuna yağıp duruyor yağmur,
Esiyor rüzgâr acı acı.
Nasıl geçireceksin bu kışı,
Elma ağacı?

Gölgen de yok ki sana arkadaş olsun;
Tek başına kaldın bu kış kıyâmette;
Artık kimse bakmaz oldu yüzüne;
Dallarına tırmanmıyor çocuklar,
Kuşlar uğramıyor semtine.

Üzülme bu günler çabuk geçer,
Bir bakarsın bahar geliverir.
Yeniden allanıp süslenirsin,
Bizim için çiçek açar,
Meyva verirsin.

ŞÜKRÜ ENİS REGÜ

LEYLEK

Akşam oldu, sen yuvana döndün,
Ayrı ayrı doyurdun yavrularını,
Artık rahatsın hacı leylek,
İstediğin gibi tıkırdatabilirsin gagalarını!

Hep yollarda mı geçecek ömrün?
Yazın burada,
Kışın başka yerdesin;
Yuvandan ayrılacağın için mi böyle
Düşüncelisin?

Nasıl dayanıyor o uzak yola
Zarif vücudun,
İnce uzun bacakların?
Söyle hangi memlekette geçirecek
O güzelim yazı yavruların?

Yalnız biz değiliz seni seven,
Bak, ne kadar üzülüyor gidişine
Şu çiçekten çiçeğe konan kelebek.
Baharı erken getir bahçemize
Olmaz mı hacı leylek.

ŞÜKRÜ ENİS REGÜ

HOŞ GELDİN 23 NİSAN

Günlerdir yolunu bekledik durduk.
Sen geleceksin diye çiçek açtı.
Bahçeler, bütün ağaçlar.

Leylekler yuvalarına döndü,
Toprak ısındı, uyandı, karıncalar;
Çoluk çocuk, yollara döküldü.

Bu gün içindeyiz hepimiz,
Bayraklarla süsleniyor balkonlar.
Caddelere taklar kuruluyor,
Bizim marşı çalıyor bandolar.
Nasıl sevinmeyelim geldiğine
Okulda bayram, evde bayram, sokakta
Bayram.

Hoş geldin 23 Nisan!
Sana gözlerimizden sevinç,
Bahçelerimizden bahar getirdik.
Bari hemen bitivermese bu yolculuk...
Seni kucaklamaya geliyor bugün,
Köyler, şehirler dolusu çocuk.

YAŞAR OĞUZCAN

KUM

Sen kum nedir bilmezsin,
Deniz görmedin ki.
Yum gözlerini zamanı düşün,
Deniz bir gözünde,
Kum bir gözündedir.

Sen taş nedir bilmezsin,
Dağa çıkmadın ki.
Yürü ufuklara doğru,
Dağ bir ayağında,
Taş bir ayağındadır.

Sen kül nedir bilmezsin.
Ateş yakmadın ki.
Uzat ellerini gökyüzüne,
Ateş bir elinde,
Kül bir elindedir.

BAHATTİN KARAKOÇ

DOST ORMAN

Yağmuru göğü kirli bir sanayi kentinden,
Arkama bakmadan kaçtım ormana,
İri kanatlar yaptım türkülerden,
Pervazlandım bir o yana bir bu yana.

Ruhumla kucakladım bir çamın gövdesini,
Emdim usarelerini orman bitkilerinin,
Davullara koştum yüreğimin sesini,
Seyrettim raksını ışık perilerinin.

İniltiler, ağıtlar, kahkahalar,
İğne yapraklı ağaçlara tarak vuruyordu,
Apak tavşanlar ve kanatlı çocuklar,
Bir görünüp bir kayboluyordu.

Genç bir meşenin canlı gövdesine,
Adımın baş harflerini kazarken parmaklarım,
At oldu, üveyik oldu, oluk oldu,
Ben bu parmaklarımı nasıl saklarım.

Ormanda anladım ormanın salt ağaç olmadığını,
Vığıl vığıl yaşıyanlar vardı pusularda,
Bir kent düzeninde değil ama armonik,
Bulutlar dinleniyordu sularda.

Hangi ağaca yaklaşsam bir fısıltı,
Bir dişi dâvet ve sihirli bir minder,
Kekik kokulu bir rüzgâr tepelerde,
Dalga dalga ürpertiler.

Karpuz, domates, peynir ve ekmek,
Gazete soframın bütün süsü,
Görünmez eller uzanıyordu yediklerime,
Koyulaşırken dağların yeşil örtüsü.

Binlerce şiir kuşu beynime soyundu tüylerini
Vakit ilerlerken adım adım,
Dönüp dönüp ormanın gözlerinden,
Tedirgin dönmeye hazırlandım.

Ey senfonik şiir ufukları tutuşturan orman,
Ve bütün kardeş ruhların toplandığı ulu dergâh,
Motor gürültüleri ve insan sesleriyle uyandığımda,
Hep seni yorumlayacağım her sabah.

BAHATTİN KARAKOÇ

KAR SESİ

Bir akvaryumdu dinleniyor Haziran güneşi,
Yer kavak gök kavak.
Yazla kış arasında sallanıyorum,
Kavaklara rüzgârlara uyarak.

Kiraz kırmızısında utangaç pusan
Kekliklerin gagaları terliyor mercan mercan.
Dörtnala koşan bir küheylandır zaman
Yakın ve uzak...

Hareket yok, eşyada biçim dersen
Benek benek nokta ve sağır bir ünlem,
Bir sonsuz beyazlıktır tek gündem,
Seğiren tek yaprak...

Her sancılı düşte bir doğum bestesi.
Ardından bastırıyor canım kar sesi.
Yüreğimin böyle gürlemesi,
Kader çizgimde pembe bir duvak.

Kapımı her zaman açık tutuyorum,
Kar sesinde kişnemeleri duyuyorum,
Dört mevsimi karla yoğuruyorum,
Hergün yüreğimi yorumlayarak.

Saklayacak neyim kalmış ki sır diye?
Bir kalıpta bölünmüşüm ikiye...
Besliyorum her sevgiyi etimde, kemiğimde,
Çoğalarak, duyarak...

Bir akvaryımda dinleniyor Haziran güneşi,
Yer-gök ak kavak...
Kavaklar donmuş, çiçekler açmış kar sesi
Kuşak kuşak...

NAİL TAN

ÖZÜR

Önce toprağı kirlettik;
Ne geçtiyse elimize attık üzerine,
Kıydık canım ağaçlarına, çiçeklerine
Çöpten görünmez oldu baharın sıcak yüzü.
Topraktan özür dileriz.

*

Sonra suları kirlettik;
Sandık ki su temizler her türlü pisliği.
Sunduk zehirli artıklarını fabrikaların
Yem niyetine balıklara.
Dereler ağıt ağıt aktı.
Haliç intihar etti üzüntüsünden.
Sulardan özür dileriz...

*

Derken temiz havaya takıldı bakışlarımız;
Kirli toprak ve suya hiç yakışır mıydı temiz hava?

*

Birden mavi göğümüzü kaplayıverdi öldürücü bulutlar.
Zehir solumaya başladı çocuklarımız.
Hayvanlarımızda belirdi bin bir çeşit hastalık.
Havadan özür dileriz..

*

Şimdi ayda ayak izleri var mikroplu,
Titriyor geceleri ışığı.
Güzelim çehresi soldukça soluyor.
Aydan da özür dileriz.

NAİL TAN

ÖZÜR II

Dururken yeşile küs yamaçlar, kısır topraklar.
Betonlaştırdık güzelim ovaları.
Şimdiden yazdık açlık romanını gelecek nesillerin.

Çöp parkına döndü bahçeler, bostanlar.
Hastalandı vatan toprakları
Zehirin bin bir çeşidiyle.
Can çekişerek büyüyor güller, sümbüller.
Özür dileriz topraklarımızdan...

Sular soldu:
Mavide ölümün yüzlerce rengi şimdi.
Arkadaşlarının cenaze töreninde
Son balıklar, son midyeler.
Sabah lağım, öğlen asit, akşama petli naylon çorbası.

Hangi canlı sağ kalkar bu cehennem sofrasından?

Özür dileriz sularımızdan...

Havayı hiç sormayın?
Üzüntüsünden ozon tabakası delinmiş.
Büyüdükçe büyüyor ölüm boşluğu;
Oksijen zehirlenmiş kıvranmakta,
Azot, sinir buhranları geçirmekte,
Keyifli keyifli gülmekte karbon dioksit.
Masallarda kaldı gökkuşağı artık,
Göğün rengi ise müzelere kaçmış tablolarda.
Özür dileriz havamızdan da.

ALİ AKBAŞ

BEN GÖRDÜM

Böyle bir ağaç olmaz mı diyorsun.
Ama ben gördüm;
Yarısı yeşil, yarısı mordu.
Üstünde bir kertenkele soluyordu.

*

Böyle bir kuş olmaz mı diyorsun,
Ama ben gördüm;
Göğü yırtıyordu gagasıyla,
Bir deli poyraz esiyordu.

*

Böyle bir şey olmaz mı diyorsun,
Ama ben gördüm;
Atkı sandı eleğimsağmayı
Yaramaz bir çocuk koynuna sardı.

*

Böyle bir şey olmaz mı diyorsun,
Ama ben gördüm;
Mevsim kıştı,
Her taraf kardı,
Adam bir gül kopardı,
Eli yandı.

II — Nesir:

AHMET HİKMET MÜFTÜOĞLU

SÜMBÜL KOKUSU

Bugün pazardı. Budapeşte darülfünunu tabiiyat şubesinde tahsil etmekte olan Hüseyin Arif, Macar payitahtının loş, rutubetli, güneşsiz sokaklarının birinde, bu milletin talihi gibi gamlı, metrûk bir apartmanda, fakirâne odasının kenarında, tahta bir masanın üstünde duran bir gün evvelki cerideyi aldı. Tekrar okumaya başladı. Çanakkale'ye dair İstanbul'dan, Berlin'den, Londra'dan gelen telgrafları süzdü. Karadan ve denizden hücum ediyor. Boğaz'a döktüğümüz torpiller toplanıyor, Kumkale'ye, Seddülbahir'e, Anafarta'ya çıkan İngiliz; Fransız askerleri ilerliyorlar.

Her satır bir hançer, her nokta bir kurşun gibi beynine saplanıyordu. Muzmahil idi. Yüreğini kaplıyan ateşli bir acı göğsünü yakıyordu. Roman'ya ülkesinden mühimmât geçirtmiyordu. Bizim de silâh ve cephâne tezgâhlarımız kâfi değildi. İstanbul'un müdafaasından ümidini kesmişti. Halbuki İngilizler, Fransızlar, cihânın bu iki müterakki milleti yerden, gökten, denizden, yıldırımlariyle, volkanlarıyla, cehennemleriyle kapımızın önüne gelmişlerdi. Onların dritnotlarına, tayyarelerine, tahtelbahirlerine mukabele edecek nemiz vardı? Bir göğüs, bir bazu, işte bu kadar!

Şimdi vatanı, İstanbul, bütün camileriyle, saraylariyle mavi göğü, mavi deniziyle, saz benizli nârin kadınlariyle, ince uzun boylu sinirli gençleriyle, ağır ve meyûs yürüyüşlü ihtiyarlariyle gözünün önüne geliyor.

.... Kalbinin en derin, en ateşli köşesinden bir çığlık kopardı:

— Allah! Ey İslâmın Allahı! ... Düşman vatanımı çiğnemesin, çiğnetme!...

Bulutlu düşünceler dimağını kapladığı sırada uzun siyah kirpikleri arasından iki şimşek çaktı. Damla damla ağladı. Bu bir rahmetti. Gözlerini sıktı. Dar ve muzlim odacığında gezinmeğe başladı. Avluya bakan pencereyi açtı. Bir parça hava istiyordu.

Pencere önünde duran ve dört gün evvel ev sahibesinin hediye ettiği küçük saksıdaki sümbül'e doğru eğildi. Onu kokladı. İrkildi, çekildi, düşündü, ağlıyarak tekrar saksının üstüne kapandı kaldı sağ avucuyla çiçeği yüzüne,

gözüne çekti, dürdü. Yine kokladı, kokladı, kokladı. ... Dimağında bir baygınlık, gönlünde bir aşk, bir secde istiğrakı vardı. ... Kendisini kaybetti.

Bu sırada kapı vurulmuştu. Dudakları çiçeğin kıvrımları arasında olduğu halde mecalsiz "gel" dedi. Karşısında Mehmet Siyavuş'u buldu. Hemen saksıyı kavradı:

— Şunu kokla, kokla Mehmet!

dedi. Mehmet Siyavuş, arkadaşının perişanlığından heyecanından ürkmüştü. Yavaşça içini çekti:

— Hayır, iyi kokla! Derin kokla! Gözlerini kapıyarak kokla! Koklarken gözlerinin önüne ne geliyor? Neresi geliyor? Söyle! Allah aşkına bütün ruhunla, bütün bedeninle kokla!

Arkadaşının yüzüne doğru çiçeği tutuyor; itiyordu. Mehmet Siyavuş:

— İstanbul kokusu.

Değil mi? Değil mi? Fakat neden böyle?

— Hani mart içinde, nisan, mayısta, köprü başında, sokak köşelerinde geniş işportalar kola takılan ince uzun sepetler içinde "lâleler, zerrinler, şebboylar, menekşeler, Bahariye kokuları!" diye bağıran yağız, bıçkın kıyafetli satıcıların önünde, demet demet saçılan bu kokular, Beşiktaş'ın, Eyüp'ün fulya tarlaları kokuları.

— Ah vatan!...

"Mis gibi kokusu canlarda tüter".

Güneşi böyle, göğü böyle kokar değil mi? Viranesi böyle, mamuresi böyle kokar, Sarayı böyle, kulübesi böyle kokar değil mi? Fakat bu mübarek bahçe elimizden gidiyor, İstanbul'u kaybediyoruz.

— .....

Şimdi korkunç bir sükût. ... İki genç boyunları bükülmüş, kalpleri durmuş, gözleri fırlamış düşünüyorlardı.

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

YILDIZLARIN KİMSESİZLİĞİ

Çok sıcak bir yaz gecesiydi. Sessiz ve siyah bir gece yarısı. ... Evimden kaçmıştım. Açık havada, sinesinde lûtufkâr bir rutubet, saklayan çemenzara uzanarak, yorgun ve bezgin semaya bakıyor, yıldızları seyrediyordum.

Fezaların bu şuh ve dilber, bu pırıltılı sâkinleri, o gece ne kadar çoktular! Kubbenin hiçbir tarafında boş-yer kalmamıştı. Onlar, garip bir temaşaya hazırlanmış, minimini, afacan kişilerden müteşekkil bir halk gibi yekdiğerine sıkışarak, hemen hemen yapışık hale gelerek her tarafı, her tarafı istilâ etmişlerdi ve çok memnun, çok neşeli görünüyorlardı.

Ben, kozmografya dersine yeni başlamış bir mektepli gibi birbirine o kadar yakın görünen şu yıldızların arasındaki uzaklıkları düşündüm. Hiç şüphesiz, her yıldız bir diğerinden, baş döndürücü, uzun, müebbet bir uzaklıkla uzaktı. En komşu iki yıldız beyninde bile birisindeki feryadı ye'sin öbürüne, öbürüsündeki teranei meserretin diğerine vusulünü men'eden, hain bir mesafe, sakit ve mâtemî bir boşluk mevcuttu. Hepsi bulundukları yerde dolaştıkları yollarda daima yalnız, kimsesiz, arkadaşsız, daima yetim kalmaya mahkûmlar ve sema, o zaman, bana melûl bir gurbet diyarı gibi görünürdü; Orası, baştan başa, böyle menfî bir gurbetzede birtakım kürelerle meçhul ve me'şum kanunların hükmüne esir birtakım serseri cisimlerle dolu idi.

Bütün bunları düşünürken birden yeryüzünü hatırladım. Üzerinde bulunduğum bu zavallı kürecik de ötekiler gibi bu büyük boşluğun içinde bîkes ve uzaktı. Onun da kimsesi yoktu. Güneş, ona her gün ateşten demet demet selâmlar gönderiyor, fakat feryadını işitmiyordu. En yakın komşusu ay, göllerinde, ırmaklarında ve denizlerinde kendine daima sadık bir ayna bulan ay, ona her gece demet demet hülyâ döküyor, fakat iniltilerine, onun iniltilerine mâkes olamıyordu. Ve küre ve bu benim üzerinde yaşadığım zavallı kürecik, bu garip seyyare, böyle göğsünde haileler taşımadan, her gün biraz daha harap, kâinatı melâlden esneten bir yekne saklı hayat içinde, böyle müebbeden yalnız, dolaşıyor, dönüyor; dolaşıyor, dönüyordu...

Birden, korkarak gözlerimi kapadım ve artık semayı görmemek için ayağa kalktım: Hiç şüphesiz, ben de onlar gibi, bu yıldızlar gibi, bu küre gibi ben de yalnız ve herkese uzaktım. Hayat sahası denilen bu yerde ben de nereden geldiği bilinmeyen bir sürgün, bir gurbetzede idim, ben de meçhul ve meş'um birtakım kanunlara esir, bîkes bir yalnız adamdım. Ruhum şimdiye kadar başka bir ruha temas etmemiş ve eşini bulmamıştı. Şüphesiz bundan böyle artık hiç de bulamayacaktı.

Sonra, daha sonra düşündüm ki, ötekiler de, bütün insanlar da aynı kaza ve kadere tâbidir. Onlar da, bu semadaki yıldızlar, bu arz gibi; onlar da benim gibi yalnız ve kimsesizdirler. Cemiyeti beşeriye de sema gibi melûl bir gurbet sahasıdır. Her fert bir diğerinden baş döndürücü, uzun, müebbet bir uzaklıkta uzaktır. En refik, en hemhal görünen iki insan arasında bile birindeki felâketi ruhiyenin öbürüne, öbüründeki derdi dimağının diğerine vusulünü men'eden hâin bir mesafei mâneviyat mevcuttur.

Yıldızların arasını nasıl sâkit ve matemî bir boşluk ayırırsa, insanları da birbirinden öyle matemî, öyle sâkit bir boşluk ayırır ve düşündüm ki, bu boşluğun ismine, insanlar dudaklarında lakayt bir tebessümle, sadece tabiatların ihtilâfı derler.

Birbirine uzanan iki dost el düşündüm ki, hiçbir vakit iki kalbi yekdiğerine kâmilen bağlayamamıştır, iki dudak bazen bir arada yanar, vücutlar birbirine yapışıktır, gözlerin ateşleri yekdiğerine karışır, fakat ruhların arasındaki uçurum bâkidir diye düşündüm ve başımı tekrar kaldırarak gündelik hayatımızda, her vakit yolumuz üstünde tesadüf edip de, bize o kadar yakın oldukları halde bile dudaklarımızın hiçbir vakit temasa kadir olamayacağı bir sürü güzel kadın gözleri gibi parlayan ve onlar gibi şulelerini daima siyah başım üstüne döküp yine benden uzak kalan yıldızlara bakarak onların bize bu kadar benzeyişlerine şaştım.

Ve evet biz de yıldızlar gibiyiz, diye düşündüm. Biz de zâhiren birbirimize yakın, birbirimize komşu, birbirimize yapışık görünürüz. Bu tenha yolda omuz omuza, ele ele, baş başa yürürüz. Fakat ruhlarımız arasında mesafeler vardır, fakat ruhlarımız, daima, birbirinden uzak, daima yalnız, yapayalnızdır.

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

BOĞAZİÇİNDE MEVSİMLER

Yaşamak için, İstanbul'da, başka her taraftan güzel fakat biraz hüzünlü bir yer var: Boğaziçi! Hemen bütün mahalleler, her ne sebeple olursa olsun, (bu sebepleri bilir ve sayabiliriz) âdileşmiştir, bizi de âdileştirir. Lâkin Boğaziçi'nde insan sokak ve mahalle ile münasebetini keserek, eğer ruhunu hazırlamış olursa ancak, tabiatın güzelliğine, sulara, dağlara, göğe, mevsimlere dönmüş ve dayanmış yaşar.

Ne doğuşun sebebini, ne de öleceği zamanı bilmiyen insanın hususî talihi ne olursa olsun, İslâmiyetin "mukadderat" dediği şeyler, huyu, sıhhati, muhitine uyuşu, tesadüflerin kafilesi kendisini ha saadet ha felâket denecek bir hale sürüklemiş olsun (zaten öyle gafil yaşarız ki biz çok kere saadetimizi kaybettikten ve felâketimizi geçtiğinden sonra duyup anlarız); sallanan sularıyla dünyanın pek sağlam olmadığı hissini veren bu mavimtrak geçit bir ömür için muhteşem, emsalsiz bir mekândır.

Boğaziçi'nde doğarak ve büyüyerek onun hususi şivesini ruhiyle duymuş olmağı hayat için bir talih biliyorum. Sevgiliden mahrum kalmış bir adam yalnızlığın sahrasında, en fersiz gözü, en yoksul çehreyi, Leylâ'nın ve Şirin'in

güzellikleriyle bezenmiş görerek onların meşhur âşıkları kadar sevebilir. Aşk bize sevgilinin verdiği değil, ruhumuzun yarattığı bir ihtiyaçtır. Bir sahra bile olsa doğduğumuz yerleri mutlaka severiz. Fakat zevkimiz dünyanın güzellik hazinelerinde inceldikten sonra doğuş yerimizi en makbul güzellerle mukayese etmek ve sevgilinin üstünlüğünü görmek, bu, ne lezzettir! İnsan nerede olsa Boğaziçi'ni hasretle hatırlıyor. Onu Paris'in bin bir cazibesi içinde düşünüyordum. Uzak sevgilinin doyulmamış nazarları gibi ruh için, bir türlü modası geçmiyor!..

İhtimal, her tarafta olduğu gibi, ancak bu muhit içinde yaşayanlar da onun hususiyetlerini iyi bilmezler. Zira uzak yerleri de görüp mukayese etmeği öğrenmemiş mahlûklardır. Fakat ben yalnız ömrümün birçok senelerini burada yaşamış değilim. Başka şehirlerde geçirmiş olduğum nice senelerden sonra da bu mutlu yerlerin karşısında onları ve onlarda talihimi temaşa ettim (zira geçen ömrün en mühim duygularını geçmiyen güzellikler karşısında duyarız) ve her defasında kalbimde iki hissin canlandığını farkettim.

Bu hislerin birine en eski zamanlarımın içinde yüzmüş olduğu musikileri tekrar duymak zevki diyebilirim. Çocukluğun geçtiği yerler muhakkak insanın cennetidir. Orada, dünyanın bir başka tarafında rastgelmiyeceğimiz bir mucize buluruz. Sihirli bir takım suların çeşmeleri bizim için hep birden akmağa başlar. Sular, rüzgârlar, dağlar ve bütün manzaralar bizimle konuşur! Yaşanan zamanın, gûya bitmemiş bir musiki gibi, maziyi devam ettirişi tatlı ve garip bir hisle duyulur. Geçen saatler ve değişen renkler, kıvrımlarında, hep geçmiş günleri ve geçmiş hisleri saklar, tekrarlar. Boğaziçi'ne ne zaman geldimse —akşamın yaklaştığını duyan kanımda gittikçe koyulaşan bir daüssılayla— bu eski çalgılarımı dinledim.

Öteki hisse de tabiat ve muhitle nadir görülür bir akrabalığı duyarak bir aile çatısı altında gibi, bunada dinlenmek lezzetidir diyebilirim. Boğaziçi'ne ne zaman döndümse kendi kendime derdim ki, işte burası gönlümün başıboş hülyaları, hayal içinde büyümüş hislerim gibi güzel, yüksek ve hüzünlü bir yer! Ve bunu gittikçe derinleşen bir iman ile duyuyorum.

İlk gençlikte yıldızlı bir göğün şaşaası kalbi âdeta rahatsız eder, yakar. Bu ihtişam altında büyüklerin âdetlerini bozmadıklarına şaşan bir çocuk: "Nasıl oluyor da insanlar bu azamet karşısında hislerini yükseltmiyorlar?" diye düşünür. "Ne yapmalı bilmem!" der, "fakat ruhlarımızı açmalı ve âdilikleri bırakmalıyız". Boğaziçi'nde insan bunlardan kurtulur, yıldızlı bir göğü gönlünün mağrur hüznüne eş sayar, denk tutar ve onun ahengine uyar.

Göklerinin yıldızları birer birer sönmüş gibi başka yerlerin karanlığına döndüklerini gördüm. Ancak bir Boğaziçi var ki, hayatı güzellik sayarak, sa-

nat için sanat yapan, ruhun ihtiyacını söyliyen güzel ve hüzünlü bir ses gibi, insana inanılmaz, sihirli güzellikler duyurmaktadır.

Ta nisanın başlangıcından kasımın sonuna kadar onun gördüğü, parlattığı, soldurduğu bu hoş ulvî güzelliklerin bitmez tükenmez şiirini bilir misiniz? Esasen Boğaziçi'nin hemen her günü üç mevsimin tatlarını vermeğe kâfi gelir. Büsbütün bir esatir âlemine döndüğü gecelerinden hiç bahsetmezsek, bundan olacak ki bize en çok onun sabahlarından ilkbahar, gündüzlerinden yaz ve akşamlarından sonbahar hâtıraları kalıyor.

Boğaziçi'nde ilkbahar sabahları öyle genç, ince mavidir ki insan bu zamanları uykusunun son saniyelerinde ve daha gözlerini açmadan evvel, yanında yattığını bildiği sevgili bir vücut gibi duyar ve gözlerimizi onun hülya ve hatıramızı aşan güzelliğine açınca saadetin tamamına ermiş oluruz. Her şey bir aşkın büyüsiyle sihirli gibidir. Güneş bu mavi suların neş'esini ılıtır. İlk kır ve bahçe çiçeklerinin hafif kokuları, ilk kuşların damla damla cıvıltıları, yumuşak ve çocuk gibi gölgeler ve gölgeler gibi geçen serçeler, nahif ve kırılacak şeyler olmak hissini veren bütün bu şeyler geçen zamanı bir vuslat edasiyle besteler. Bu tazeliğin ve suların gönlünüze dolan çiçek kokusu size çıplak ve genç bir ten kokusu gibi gelir. Ve insan bir cennet iklimine ermiş olduğuna kanaat eder. Gönlümüzde gençliğin ve aşkın nefesini duymuş oluruz. Tabiatın ilâhi, ebedi ve bizi hiç tanımayan gençliği! Biz artık geçiyorken o hep aynı aşkla gülümser ve parlar! Her şey gençlik gibi kuvvetinden emin ve canlıdır. Bizim fâniliğimizi duymıyan tabiatın bize üstünlüğü vardır. İlkbahar her zaman gûya bir edebiyat için yetişmiş ve hazırlanmış kadar geniş bir ihtişam ile başlar.

Bir sandala biner, henüz serin rüzgârların estiği sulara açılırsınız. Bazan bulutlar gökte uçuyor, kayıyor gibi, kolay ve çabuk geçerler. Ve sularda gölgeleri yüzüyor sanılır. Her dalga, geçen bir an gibi duyulur. Her şey kolay, tatlı ve yeni canlanmışa benzer. Arada sırada çevik, kesik bir rüzgâr, o da sanki kuşlar gibi uçar, havayı yelpazeler ve geçer. Boğaziçi yalnız suların değil, havanın, güneşin rüzgârların da onlarla beraber kurduğu parıltılı, tılsımlı, bütün bir âlemdir. Bu nazlı güzellikleri ancak sevgilimizin üstünde, yüzünde—meselâ saçlarının alnına döktüğü gölgelerde—bulabildiğimiz rakik şeylere benzetebiliriz. Uzak bir parçasını gördüğümüz sular bize birdenbire sevdiğimiz ve tadına doymadığımız parlak ve ıslak gözler gibi bakar.

Yazın Boğaziçi, vuslatın hazzı içinde yanar ve güzelliğin, olgunluğun ve dolgunluğun mübalâğasıyla taşar. Hiçbir şeyin ihtiyacını duymıyan tok, gururlu günler gelir. İhtişam ile parıldıyan, sıcak saatlerde yavaş yavaş tüylerini açıp yerleşen, doymuş ve uyuklıyan bir kuş gibi güzel ve rahat bir sükût yerleşir. Her şeyin birbirine geçerek ördüğü bu sessizlik içinde her şey geriye ve

kendi içine çekilmiş gibidir. Sokaktan geçenler geçmez olur. Denizden sandallar ve dalgalar çekilir. Göklerden bulutlar ve eşyadan gölgeler silinir. (Ve kirpiksiz gözlerdeki eksiklik gibi bunların yokluğu görülür.) Martıların cılız ve halsiz seslerinden başka bazan bu sükûtun derinliğini duyuran bir uğultu işitilir. Bu, uzaktan geçen bir posta vapurudur ki Boğaziçi'nin dışından yüklenmiş olduğu bir meçhul his ve fikir yükünü yine Boğaz'ın öbür ucundan dışına çıkaracak uysal ve yabancı bir mahlûka benzer. Gûya kocaman bir hayvan gibi, bacasındaki işaretin benzediği gözle, size baka baka geçer ve gider.

Rehavetle oturduğunuz yerden bakarsınız. Güneşin sularda kaynaşan parıltısında bir çöp, bir gölge bile yoktur! Üstlerine güneşten dökülen altınları sular asabi ve eski bir alışkanlıkla, birer birer ve çabuk çabuk sayar gibi, bütün bu ışık parçalarının parladığını ve yer değiştirdiğini görürsünüz. Akan, yakan, bunaltan güneş sanılır ki Boğaziçi'ne dalmıştır ve Boğaziçi baştan başa altından bir harp gibi parlar. Vuslat içinde bir adam sanılır ki tok bir sesle, uzun, memnun bir şarkı söylüyor. Bu belki gizlice güneşten gelen bir ses, güneşin bir şarkısıdır ve insan; en dolgun ve çoşkun, derecesi, tesiri, morfini biraz fazla gelen sanatlarda, meselâ Wagner'in musikilerinde, D'Annunzio' nun sahifelerinde yüzer gibi, biraz ağır gelen, başa vuran bir şiir sersemliği duyar.

Bu şiire tahammül edememiş gibi ikindinin mavi saatlerine doğru bu altınlar erir, sular insana sıcaktan yavaş yavaş eriyen mavi elmaslar hissini verir ve Boğaziçi'nin kendine mahsus hafif bir serinlik dağıtan munis, rüzgârları eser.

Nihayet yazın bütün sıcakları eriyerek sonbaharın serin, rutubetli ve bir ayrılış acısı duymağa başlandığından içli günleri gelir. Bazan yağmurlu bazan yalnız sisli ve sanılır ki daha çok susan günler. Zaten bu sessizlik Boğaziçi'nin tadını veren şeylerden biri değil midir? Gûya kıyılar, evler, dağlar, ağaçlar ve bütün manzaralar itikâfa varmış ve için için düşünmeğe koyulmuşlardır. Nasıl ki bir gülün önünde vücudundan kopmuş bir parçası bize onun dağıldığını gösterirse, sahilin ve yalıların önlerinde suya akseden gölgeleri de onların bu sulara dökülüşlerine ve dağılışlarına benzer. Belki her şey, sükûtla, ellerden uzak kalmış çalgı âletleri gibi, bize susmuş musikilerin seslerini hatırlatır. Boğaziçi'ne bir iki mevsim için gelmiş olanlar dönerler. Vapurlar azalır, tenhalaşır, sessizlik koyulaşır, saatlerin ve renklerin birbirlerine dökülüşleri esrarlaşır.

İhtimal ki hiçbir şey eylül sonlarının bu yumuşak ve ancak bazı tecrübeli kadın gözlerine ve yüzlerine benzetilecek munis günlerinin gönlümüze döktüğü şefkat ve şiir tadına erişemez. Ruh ve his dünyaları sanki bize daha iyi görünür. Arzu ve hülyalarla hakikatin bir türlü birleşmiyen arası belki daha

çok açılır. Gûya her şey maddiyetinden ve köklerinden sıyrılarak biraz havalanır, uçar. Dumanlı havada birbirine karışmış ve mânevileşmiş görünmeğe başlar. Renklerin çoğu birleşerek kurşunî bir kül rengine dökülür. Her şey dalgalar ve bulutlar gibi geçer, silinir ve onlardan biraz sis kalır. Solgun semaya doğru birer teessürden yükselmişe benziyen dumanlar tüter, eski hislerin bıraktığı küller savrulur, sanki her şey küllere dönecek değil midir? Hayatın orta çağlarında hissimizdeki en büyük değişiklik sevdiğimiz vücutlardan ve ruhlardan ayrılışların gönlümüzü kırarak bizde fânilik hissini ve yesini yerleştirmesi olduğu için ruh daha çok acıdığı bu veda günlerine daha çok bağlanıp onları daha çok seviyor.

Bu mevsim deniz kenarında bir bahçe görsem tabiatın yarın bozup çürüteceği bu güzelliklere bakmağa kıyamıyorum. İnsan bu dağınık ve şefkatli güzellikleri ruhiyle kucaklamak ister; fakat kucaklıyamaz. Hiç bir sanatkâr, velev en ilhamlı ve mağrur olanı bile, bu veda mevsiminde dağılan inceliklerin kendi eriştiği nükteleri de aştığını inkâr edemez. Diyemez ki kendisi anlaşılmamış, daha ince ve sihirli bir güzellik örmüştür. İçinden koptuğu bütün bir gönlü söyliyen hiçbir mısra bu kadar içli, güzel ve dolgun değildir.

Akşam bir sandal çağırıp biniyorum. Kayıkçı nereye gideceğimi sormuyor. Bu sahiller ahalisi için suya bakmak ve suda gezinmek tabiî bir hal ve bir ihtiyaçtır. Bu alışkanlıkla, güzellik için yaşanmasını bilirmiş gibi, beni sularda gezdiriyor. Ve ben bundan dolayı ona karşı bir dostluk duymakla memnun oluyorum.

Akşam, denizin kokusunu daha çok yayıyor. Bu saatlerde ne zaman Boğaziçi'nde gezinmeğe çıksam bu suyun bir çiçek gibi dağıttığı kokuyu duyar ve bu muhitin biraz nebati tevekkülüne dalarım. Burada her şey gevşiyen ve yavaşça geçen bir güzelliktir. Boğaziçi tabiatın, insanların, hayatın hoş bir intizamsızlık içinde meydana getirdiği bir demet ki nizamı ve musikisi evvelinden belki bu kadar uygun seçilemezdi. Boğaziçi deniz, yalı, renk, kayık, dalga ve bunların üstlerinde uçuşan rüzgâr ve dolaşan bir koku, bir his, ışıklar, gölgeler ve serinliktir. Ve bütün bunların ruha hitap eden mahrem bir lisanıdır. Muayyen kelimelerden değil, mânalarını halkeden ve bir an sonra değiştiren kelimelerden örülmüş bu dil, bir musiki gibi, ruhu ne büyük bir şiirle dolduruyor! Bu dili ancak ressamlar anlıyabilecekler ve söyletebileceklerdi. Niçin söyletemiyorlar, anlıyamıyorum.

Boğaziçi bana bütün bu çiçeklerden, duygulardan ve hâtıralardan yapılma demetini uzatıyor. Yavaşça gelen akşam her şeyi ve gönlümü de oyarak gölge ve hisle dolduruyor. Gökte ilk yıldızların elmasları parladı. Bize daima müphem bir ümit ve meçhul bir saadet vadeden güzellik bir sihir gibi yayıldı. Boğaziçi akşamı ne kadar güzel! Sevdiğimiz ve bize bir aşk vadeden bir yüz

kadar güzel! Uzaktan, sevgilinin doyulmamış mavi, parlak ve ıslak bakışlarına benziyor. Mevsimler geçti. Fakat bu tatlara doymuş değiliz. Dağlar koyu kadifelerini giydiler. Akşam gûya her şeyin üstüne ağır bir ihram örterek bütün şekilleri bize birer büyüklük timsali gibi gösteriyor. Tenha Boğaziçi'nde ölen akşam, aşkın ve güzelliğin inliyen yalnız suları, muhteşem musikileriyle parıldıyor!

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

MADALYONLAR'dan

TESBİHLER:

Beyaz, sarı, kırmızı, çocukluk zamanımda oynadığım, beğendiğim ve sevdiğim üç tesbih hatırlıyorum.

Bunların biri içi oyulmuş su damlaları gibi bembeyaz, parlak ve güler yüzlü, necef bir tesbihti. Onun billur serinliğini sever, sessiz duruşunda bir su şakıltısı ve musikisi duyardım. Bu, benim annemin tesbihiydi. Onun yanında annemle beraber olduğum zamanlardaki müsterih neş'emin saffetini, tatil günlerimin çağlayan hazzını duyardım. Bu, hotkâm, mahrem samimiyetimin bir remzi telakki ettiğim bir tesbih; bu, zevkimin tesbihiydi.

Öteki bal, mehtap, hazan yaprakları ve Haliç suları gibi sap sarı, iri taneli, güzel kokulu, içli, kehrüba bir tesbihti. Onun kadife gibi yumuşaklığını sever, için için eski zaman kokan vücudunda bir nevi uzaklık, yalnızlık ve kibarlık hisleri duyardım. Bu, büyük babamın tesbihiydi. Onun yanında büyük babamın odasındaki eski kaplı, sarı kâğıtlı kitaplar içinden gelen ilmin davetini ve divanlar içinde öten şiirin bülbüllerini duyardım. Bu, en hususî görüşlerimin, en ciddi temayüllerimin bir remzi telakki ettiğim bir tesbih; bu, fikrimin tesbihiydi.

Üçüncüsü kan gibi kırmızı mercan bir tesbihti. Onun sıcak ve uzak denizlerden, masalların bahsettiği Arabistandan çıkıp gelen küçük kırmızı gözlerle böcek boynuzlarını sever, taşlaşmış vücudunda ılık kanın ve bütün çoşkun hislerin olgunluğunu ve taşkınlığını duyardım. Bu, büyük annemin tesbihiydi. Onun yanında annemle babam ve büyük babama itiraf edemediğim çılgın oyunlarımın ve hülyalarımın; uyumadan evvel, yatağımda dinlediğim ve uykularımda daldığım masallar diyarının sırlarını duyardım. Bu, hep boş kalacağını daha bilmediğim hülyalarımın bir remzi telâkki ettiğim bir tesbih; bu kalbimin tesbihiydi.

Aradan yirmi beş, otuz yıl geçmiştir. Şimdi onları tutan eller toprağa karıştı. Hatta o necefler dağılmış, kehrübalar yanmış, ve mercanlar parçalan-

mıştır. Fakat hâlâ daha onları birer birer şekilleriyle, renkleriyle, kokularıyle, ellerime yayılmış vucutlarıyla o kadar canlı duyuyorum ki, kalbime baksanız, onların gölgesini orada görürsünüz sanıyorum. Ve hâla daha her birinin doksan dokuz tanesine sinmiş o neş'eler, ümitler ve duaları o kadar canlı hatırlıyorum ki, hayatın hakikatı karşısında duyduğum infial ile kırılmış kalbimin üstüne boynumu bükerek: Ya? ... diyorum, bunların hiç biri ciddi değil, bunların hepsi de hayal miydi? ...

ÖMER SEYFEDDİN

BAHAR VE KELEBEKLER

Küçük salonun fes renginde kalın, ağır perdeli penceresinden dışarı muhteşem, parlak bir suluboya levhası gibi görünüyordu. Saf mavi bir sema. ... Çiçekli ağaçlar. ... Uyur gibi sessiz duran deniz. ... Karşı sahilde mor, farkolunmaz sisler altında dağlar, korular, beyaz yalılar. .. Bütün bunların üzerinde bir esatîr rüyasının havaî hakikati gibi uçan martı sürüleri! Pencerenin önündeki şişman koltuğa gayet zayıf, gayet sarı, gayet ihtiyar bir kadın oturmuştu. Bahara, hayata dargın gibi arkasını dışarıya çevirmişti. Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu. Karşısında, bir şezlonga uzanmış esmer, güzel bir kız, siyah maroken kaplı bir kitap okuyor; pencereden, çiçek, kır kokuları; deniz, dalga fısıltıları getiren tatlı bir nisan rüzgârı giriyordu. Bir saatten beri ikisi de susuyor, öyle duruyorlardı. Bu ihtiyar büyük nine tam doksan yedi yaşında idi. Köşelerin hafif karanlıklarından bazen uyanır gibi ayrılan gözlerini arasıra, karşısında kitap okuyan genç kıza, bu torununun torununa atfediyordu. Birden, üç dişi kalan buruşuk ağzını açtı. Esnedi. Bir mumya uzvu kadar sararmış, katılaşmış elini başına götürdü. Kahve rengindeki yemenisinin altında daha beyaz görünen saçlarına dokundu. Bir an düşündü. Yine esnedi. Galiba uyanacaktı. Arkasındaki açık pencereden giren muharrik rüzgâr onu tehyic ediyor, kuşların güneşli cıvıltıları, çiçek ve çimen kokuları hayalinde uzak, ezelî bir fecir, nihayetsiz, müleven bir sabah uyandırıyordu. Yavaş yavaş kamburunu arkasına dayadı. Ellerini dizlerine koydu, başını kaldırdı. Biraz doğruldu. Torununun torununa:

— Yavrum, niçin susuyorsun? dedi. Biraz konuşalım.

Genç, esmer kız, yeni neslin son Türk kadınlarının o aslâ tatmin edilemiyecek olan ebedî kederiyle bulutlanan siyah gözlerini kitabından ayırmayarak:

— Okuyorum büyük anneciğim dedi.

Ancak on sekiz yaşında vardı. Şezlongdaki mühmel uzanışı, ona müstesna bir letafet veriyor, ince jüpünün altında bedîî bir vuzuh irtisam eden kalçala-

rı daha dolgun, daha geniş, dizleri daha narin, daha mütenasip, eteklerinin pembe beyaz gölgeleri içinde pek şuh, pek uyanık duran bacakları daha tombul daha nefis, ayakları daha küçük görünüyordu. Tuttuğu siyah maroken cildin üzerinde beyaz, parlak, zarif ince elleri âsi bir istical ile göğsünden fırlamak ister gibi kabaran memelerine dayanıyor, sanki onları zaptediyordu. Gür siyah saçlar mağmum, hüzünlü çehresi etrafında mesut edici, düşündürücü bir zevk veriyor gibiydi. Büyük nine sordu:

— Okuduğun ne, kızım?

— Bir roman.

— Neden bahsediyor?

— Hiç.

Büyük nine tekrar daldı. Karşısındaki, senelerce evvel ihtiyarlayıp ölen torununun bu güzel, bu taze torununa bakıyordu. Bu vücut işte hayatın baharı idi. Arkasındaki görmek istemediği şu pencerenin dışarısındaki gürültülü, kokulu bahara niçin bu kadar yabancı duruyordu. Kendisini tehyic eden mukavemet olunmaz bir gençlik arzusu veren, on yedi yaşında bir âşığın bûsesi kadar leziz, muharrik olan bu nisan rüzgârı niçin onun meçhul matemlerini örtmüyor, onun dudaklarında biraz tebessüm, gözlerinde biraz şule uyandırmıyordu. Tekrar sordu:

— Söyle yavrum, o roman ne diyor?

Genç kız büyük gözlerini kaldırdı. Kitabı dizlerine indirdi. Nazik bir şive ile:

— Büyük anneciğim, Fransızca bir roman işte... dedi.

Lâkin büyük nine merak ediyordu, mutlaka anlamak istiyordu:

— Adı ne?

— Desenchante*

— Ne demek?

— Sevinçten, saadetten mahrum kadınlar, demek.

— Onlar kimmiş?

— Biz. ... Türk kadınları. ...

Büyük nine düşündü. Sol eliyle siyah, parlak saçlarını düzelten torununun torununa şimdi pek elemli bakıyordu. Bu kız tıpkı büyük matemler geçirmiş, felâketler görmüş bir zavallı gibiydi. Hiç gülmüyor, hep mahzun duruyordu. Ah, işte hep bu kitaplar onları zehirliyor, onları solduruyordu.

* Fransız romancısı Pierre Loti'nin eseri.

Onları bahara, saadete yabancı bırakıyordu. Ansızın kalbinde bir acı duydu. Bu genç, bu güzel kıza acıyordu. Titreyen kadit ellerini koltuğunun yanlarına dayadı. Hiddetlenmiş gibi biraz yükseldi:

— Sevinçten, saadetten mahrum kaldılar, Türk kadınları mı? dedi. Hayır hayır! Türk kadınları asla sevinçten, saadetten mahrum değildiler. Sevinçten, saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar. ... Siz yoruldunuz. Siz büyük annelerinize benzemediniz. Ah biz!. ... gençken ne kadar mesuttuk. Bahar, şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyormusunuz, siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşüyor, kararıyor, soluyor, soluyor, hırçın, berbat, tahammül olunmaz bir mahlûk oluyorsunuz.

Genç kız gülümsedi. Büyük annesinin böyle hiddetli serzenişlerini her vakit dinler, bazen onunla münakaşa ederdi.

— Hiç siz okumaz mıydınız, büyük anneciğim? diye sordu.

— Okurduk. Kibar, büyük efendiler kızlarına farisî öğretir. Cami dersi gösterirlerdi. "Tuhfe-i Vehbî'yi okuturlardı. Fuzûlî'nin, Bakî'nin gazellerini ezberledik. Mesnevî'yi anlardık. Mükemmel seci'ler, kafiyeler yapar, kocalarımızla müşâare eder, hafızamıza, zekâmıza, nüktelerimize onları hayran ederdik. O vakit bir kadın için en büyük medih: "Fâzıla, edîbe, şâire, âkıle..." idi. Şimdi siz Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor, başka memleketlerin başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe, kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinçten, saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah. ... At elinden o kitabı!

Esmer, güzel kız yine gülümsedi.

— Peki büyük anneciğim dedi, bu kitabı atayım. ... Okumayayım. Sonra bize müebbet ve yıkılmaz bir hapishane olan bu sıkıcı evin içinde, bu mevkufiyetin yalnızlığı içinde çıldırayım mı? Okuyor, eğleniyor, biraz teselli buluyorum.

— Hayır kızım okuyor fakat eğlenemiyorsun. Gözlerini görsen. ... Bir bulut, bir sis içinde gibi! Bütün fenalaşıyorsun. Bu kitaplar hep zehir, hep keder.

— Peki söyleyiniz, okumayayım da ne yapayım?

Büyük nine düşünmeğe başladı; evet, ne yapsın? Şimdi hakikaten her taraf hapishaneye dönmüştü. Seksen sene evvelki hayatı birden hatırladı; o vakit erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamiyle dağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadın birbiriyle konuşur, görüşür, eğlenirdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri, zevkleri vardı. Moda yoktu. Annelerinin esvaplarını kızlar giyer, büyük annelerinin mücevherlerini, torunlar takardı.

Sırmalı çedik pabuçlar, kırmızı ferâceler... ah hele kırmızı ferâceler... baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı birer gelincik çiçeği gibi parlardı. Hiç aralarında çirkin, yani zayıf, hastalıklı yoktu. Erkekler yalnız kadınlarını tanırlar, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine doyulmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibda ederlerdi.

Kıraathaneler, gazinolar, birahâneler, kulüpler, tiyatrolar, kafeşantanlar, kerhaneler, bütün bu Türk erkeklerini eşlerinden ayıran, zavallı Türk kadınlarını tenhâ evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felâket mahalleleri yoktu. Kadınlar erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakit ki aşı boyalı büyük evlerin büyük sofralarında, havuzlu, kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim, nadir yalılarda toplanıyorlar, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı. Ne oyunlar, ne âdetler, ne zevkler vardı ki, bugün hepsi tamamıyle unutulmuştu. Bugün frenkçe okumak, mütemadiyen esvap değiştirmek, moda yapmak çılgınlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebbürden, mânasız ve münasebetsiz bir tefevvuk iddiasından başka bir şey yoktu. ... Alafrangalık bir vebâ gibi içimize girmiş, dudaklarımızın tebessümünü silmiş, ferâcelerimizi parçalamış, pabuçlarımızı atmış, parmaklarımızı narin bir mercan gibi parlatarak güzelleştiren kınalarımızı bile ortadan kaldırmıştı. Eşyamızı, esvaplarımızı değiştirirken ruhlarımızı da değiştirmişti; her şey yalan, her şey sahte, her şey taklit oldu. Saadet uzak bir hayale, yetişilmez bir hülyaya inkılâp etti. Âdetlerimizle beraber sevinçlerimiz de söndü. Şimdi şaşkın ve mustarip bir nesil. ... Her şeyden nefret eden, her şeyi fena gören, karanlık gören, berbat, hasta, tedavisi imkân haricin de bir nesil, ah şimdiki marîz ve müteverrim muhit..

Büyük ninenin gözleri kapanıyordu. Seksen sene evvelki saadetlerin bugünkü ıstıraplarıyle serî ve ânî mukayesesi, zihninde şedit bir yorgunluk husule getiriyor, onu hâlâ yaşadığına müteessif ediyordu. Genç ve esmer kız yüz yaşına girmeğe birkaç adımı kalmış olan bu annesinin annesine, bu mükerrer büyük ninesine dalgın dalgın bakarak onun zamanındaki kadınların saadetinin ne olabileceğini tahayyül ediyordu. Fakat bunu bulamıyordu.

— Sustunuz, büyük anneciğim dedi.

İhtiyar kadın, buruşuk gözlerini açtı:

— Ah! ... eski günleri, eski saadetleri düşünüyorum.

— Eski zamanda, sizin zamanınızda bugünden fazla ne vardı, nineciğim?

— Çok... birçok şeyler. ...

Büyük anne tamamiyle doğruldu. Söyleyeceklerini zihninde toplar gibi bir an düşündü. Sonra yine başladı. Genç kız onun kırık dişli ağzının içindeki

derin sivri karanlığa bakıyor, oradan çıkan kelimeleri sanki dinlemekten ziyade temaşa ediyordu:

— Evet yavrum, birçok şeyler vardı. Her şey bizim için zevk, eğlence idi. Her şey: Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş, hatta ihtiyarlayış bile. ... Bunların hep âyinleri vardı. Her kadının bu devirleri diğer birçok kadınlar için bir zevk, bir eğlence vesilesi olurdu. Bütün hayatımız eğlence içinde geçerdi. Bir hafta olmazdı ki bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir lohusa cemiyeti görmeyelim. Bu esvaplarımız, kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Mânilerimiz, şarkılarımız vardı. Toplanır, aramızda müşâare eder, kış geceleri divanlardan tefe'ül ederdik, mevsimler bile bir eğlence idi. Her mevsimin kendine mahsus âdeti, eğlencesi, ananesi vardı. Daha hiç açmamış, bir senelik gül ağaçlarının dibine akşamdan beyaz kavanozlar kor içine yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mani söyleyerek tekrar çıkarırdık. Biribirine benzemeyen bin mani bilen, bütün kış herkesin lafına, bir söylediğini bir daha tekrar etmeden binlerce kafiye bulan kadınlar vardı.

Büyük nine ateh getirmiş ihtiyarların yalnız çenelerine mahsus olan o yorulmaz faaliyetle devam ediyor, sözünü uzatıyordu. O esnada bir kus kümesi pencerenin yakınındaki bir ağacın dallarına konmuştu. Şiddetle cıvıldaşıyorlar, keskin çığlıklarını ihtiyarın hafif ve titrek sadasına karıştırıyorlardı:

— Evet yavrum biz sizin gibi: "Ne yapalım?" diye düşünmezdik. Buna lüzum yoktu. Can sıkıntısı ne olduğunu bilmezdik. Hâsılı her şey gülmeğe, eğlenmeğe vesile idi. Meselâ bahar. ... Ah, siz odalarda kapalı oturuyorsunuz. Bahar geldi mi, biz hepimiz bahçelere dökülürdük. Baharın kendine mahsus eğlenceleri, an'aneleri vardı.

— Ne gibi büyük nineciğim?

— Ne gibi olacak bahar da her mevsim gibi eğlence vesilesiydi. Biz bir senelik hayatımızı baharda tefe'ül eder, güler eğlenir, oynardık: Ah bu tefe'ü!. .. pek şâirane, pek lâtif, pek hassastı. Daima doğru çıkardı. Hepimiz itikat ederdik.

— Nasıl?

— Bahar geldi, ağaçlar çiçek açmağa, yapraklar yeşillenmeğe, çimenler baş göstermeğe başladı mı, bizim gözümüz artık odalarda duramazdı. Bahçeye koşar, baharın ortasında gezinirdik. İlk göreceğimiz kelebek bir senelik talihimizdi. Onu arar, onu beklerdik. İlk kelebeğin beyaz, pembe olması için maniler söyler, dalların üzerine beyaz ve pembe kumaş parçaları atardık. Sarı veyahut siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik.

— Niçin?

— Çünkü kelebeklerin birer mânaları vardı. Ah, siz bunları bilmez, bunlara itikat etmezsiniz. Beyaz kelebek: Saadete, talihe. ... Pembe kelebek: Sıhhat ve âfiyete. ... Sarı kelebek: Kedere, hastalığa. ... Siyah kelebek: Felâkete, matem ve ölüme delâlet ederdi. Beyaz kelebek görünce talihimizin o sene açık olduğuna, mesut olacağımıza kail olurduk. ... Bahar çiçekleri altında beyaz kelebeğin şerefine semailer okurduk. ...

Büyük nine devam ediyor, ilk defa küme halinde görülen kelebeklerin de umumî mânalarını anlatıyor, beyaz kelebek kümelerinin zenginliğe, pembe kelebek kümelerinin bolluğa, sarı kelebek kümelerinin kıtlığa, kırmızı kelebeklerden müteşekkil, pek nadir görülen meş'um kümelerin mutlaka bir muharebeye, siyah kelebek kümelerinin fetrete işaret olduğunu söylüyor, uzatıyor, büyük vakalardan evvel hep bu kümeleri o vakit ki kadınların müşahade ederek erkeklerine haber verdiklerini hikâye ediyordu.

Genç, esmer kız artık dinlemiyor; büyük, siyah gözlerini büyük annesinin arkasındaki pencereden görülen nisan semâsının mavi beyaz aydınlığına dikmiş, tahayyül ediyordu. Hakikaten seksen sene evvel kadınların mesut olmaları lâzım geliyordu. Kendileri yeni nesil okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça iptidai kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilâl tutuşuyor, eski kadınlığın zevke, saadete vesile addettiği dişilik kayıtları kendilerine ateşten demirden bir zincir gibi geliyordu. Hususî bir mâbet kadar sessiz, meçhul duran evlerine hapishane nazarıyle bakıyorlar, siyah çarşaflı kalın peçeleri ezici, soldurucu, vahşi merhametsiz esaret örtüleri telâkki ediyorlardı. Fakat haksız mıydılar? Mademki "terakki"den içtinap kabil değildi; terakki ise mutlaka değiştirmek, mutlaka eskiye benzememek idi, o halde asırlarca evvelki Türk kadınlığı da ibtidaî, mebnai halinde kalamazdı. Kuklalıktan, bebeklikten, masumiyetten, hâsılı dişilikten çıkacak, hakiki kadın haline gelecek, erkeklere tefevvuk etmese bile müsâvi bulunacak, bütün mânasıyle insan, insan olacaktı. ... Büyük ninesinin "tarih-i mukaddes" hikâyeleri gibi garip vehimler içinde uzayan sözlerini artık işitmiyordu. Hayâlinden bir sene evvelki gürültüleri, sevinçleri, nutukları, tiyatroları, konferanslarıyle Meşrutiyet'in ilânı geçiyor, hâlâ tükenmez el şakırtıları, alkış kâbuslarını işitiyor gibi oluyordu. O günler kendileri için ne mesut günlerdi. Bir an, bu siyah, sıkı esaretten azat edileceklerini, insanlık hakkına nâil olacaklarını ümit etmişlerdi. Ah bu ümit nasıl çabuçak sönmüş, söndürülmüş; bu hayal nasıl, ne fecî bir surette kırılmıştı. Düşünüyor, ağlamak istiyor, titriyordu. Lâkin. ... Lâkin istikbalden bir şey ümit edemezler miydi? Türk kadınlığı bir gün yüksek idrakıyle, altı asırlık tesadüfi, tabiî bir istifâ sayesinde harika hâline gelen hüsniyle, zekâsıyle, bir Avrupalı kadın gibi insanlık sahnesine çıkarak ihtiramlar, perestişler önünde yükselmeyecek miydi? ...

Bu günkü tevekkül daha ne kadar devam edebilirdi? Büyük nine nihayetsiz hikâyesine devam ediyor; genç, esmer kız tahayyül ediyor, zihninde mübhem hayallere karışan abus suallere cevap veremiyordu. Birden gülümsedi. Kelebeklerde tefe'ül etmek. Bu pek hoş olacaktı. Eski Türk kadınlığının itikatları yeni Türk kadınlığının talihine nasıl bir hüküm verecekti? Merak ediyordu. Uzandığı şezlongdan doğruldu. Ayağa kalktı. Büyük nine susmuştu. Torununun bu ani kalkışına taaccüple bakıyordu. Sordu:

— Ne var kızım, neye kalktın?

Güzel, esmer kız gülerek:

— Ben de bu bahar hiç kelebek görmedim. Kendim için değil, benim gibi olanlar için, bütün Türk kızları için, bütün Türk kızlarının talihi için bakacağım dedi, pencereye yaklaştı.

Büyük nine titreyerek koltuğundan kalktı.

— Gözlerim o kadar görmez ama diyordu, ben de bakayım sizin için. ...

İkisi de pencerenin kenarında idiler. Sağda genç kız muhteşem levent endâmıyle yükseliyor, solda minimini kambur büyük nine duruyordu. Dışarıya bakıyorlardı. Bütün tabiat gözleri kamaştıran tatlı, sıcak bir aydınlıkla parlıyordu. Denize güneş aksetmiş, onu başka âlemlere akıp giden ebedî, nihayetsiz bir gümüş nehrine benzetmişti. Ağaçların ufak koyu yeşil yaprakları hazdan, hayattan titriyor, yollara beyaz çiçekler düşüyordu. Karşı sahil tirşe dağları, mor koruları, beyaz yalılarıyla bir serap memleketini, bir peri payıtahtını andırıyordu. Susuyor, bakıyorlardı. Henüz bir kelebek görmemişlerdi. Çiçek tarhları üzerinde küçük sinek kümeleri görünüyor, birden kayboluyorlardı. Tek bir martı yakın bir tehlikeden, meçhul bir şeametten kaçar gibi hızla geçiyor, haykırıyordu. Nerede oldukları görülmeyen kuşlar mütemadiyen ötüyorlar, cıvıltıları canlı ve tannan bir ziya yağmuru gibi semadan yağıyor zannolunuyordu. Genç kız birden elini kalbine götürdü, yavaş bir sesle:

— Ah işte! dedi.

Pencerenin yakınında, ağacın çiçekli dalları altında siyah bir kelebek uçuşuyordu. Gösterdi. Büyük nine korkunç ve iskelet parmağıyla:

— Fakat ben senden evvel şu beyazı gördüm diye mermer havuzun üstünde dolaşan bir kelebeği gösterdi.

Genç kız son bir cebirle ona da baktı:

— Ah büyük nineciğim, iyi göremiyorsunuz dedi, o beyaz değil, sarı bir kelebek. ...

Ansızın ruhuna meçhul bir elem hücum etti, gözleri karardı. Bu parlak taze tabiat şimdi ona meyus görünüyor, mermer havuz genç, esir bir melike-

nin türbesine, bahçenin tarhları müteverrim kızların metrûk çiçekli kabirlerine benziyordu. Geri çekildi. Yine şezlonga uzandı. Büyük nine de kendisine ölümü ihtar eden bu sarı, siyah kelebekli bahardan ürkmüş, yine arkasını dönmüştü. Koltuğunda yusyuvarlak oturuyor, kamburunu iyice çıkarıyordu. Genç kız, elinden bırakmadığı siyah maroken kaplı kitabını açtı, bu kitap şimdi siyah, büyük ölü bir kelebek gibi onun yüzünü tamamıyle örtüyordu. Okumuyor, irsî, intisalî bir vehim ile kelebeklerin yalan söylemediğine; zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınlığının talii ancak felâket, keder, ölüm olduğuna, ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına, tesettürden kurtulamayacağına, evlerin, boş, tenha duvarları arasında, meçhul çiçekler gibi, açmadan, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu. ... Mazi, bâtıl itikatlar o kadar kuvvetli müthiş idi ki, bütün idrake, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor, tahavvül kanununun o muhayyel nazarî kuvvetini esasından kırıyordu. Düşünüyordu; fakat bu bâtıl itikatler, bu haşin, anûd, katil mâzinin anîf tahakkümü yalnız Türklere, yalnız Türkiye'ye mahsus değildi. Birkaç hafta evvel Paris'te tahsilde bulunan kardeşi, oturduğu evin tabldotunda perhiz münasebetiyle et, yağ bulunmadığını, Paris'te aileler arasındaki katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini Sudan'da, çöllerde, kumlu, hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağını yazıyordu. ... Birden kendisi gibi başka ufuklar, başka saadetler, başka hayatlar tahayyül eden mahrum kadınların romancısı, büyük bir garp muharririnin şakirdine her şeyin bir hududu olduğundan bahsettikten sonra: "...Lâkin insanların behîmiyetine nihayet yoktur!" dediğini hatırladı.

Pencereden, sevdiğine kavuşmadan ölen genç ve müteverrim bir âşıkın son veda busesi kadar ince, nazik bir rüzgâr giriyor, taze mezarlar üzerine bırakılmış taze çelenk kokuları getiriyor, odanın gölgelerinde görünmez, matemli hayaller dalgalanıyordu. ...

Büyük ninenin gözleri kapanıyordu. Bu meş'um tefe'ülün ihtiyar dimağında husule getirdiği yorgunluk ona bir uyku ilâcı gibi tesir etmişti. Genç kız... esmer kız gözlerini kitaba dikmiş, okumuyor, kitabı tutan zambak ellerini âsi, anarşist göğsüne bastırarak, içinden dudaklarına yükselen kalbî ihtilâli, bu şedit, sebepsiz hırçınlığı tutmağa çalışıyordu. Odanın uyutucu gölgeli sükûnunda sanki bu iki vücut eski, yeni Türk kadınlığının meyus, teselli kabul etmez iki timsali idi. Biri, bir asır evvelki neslin son numunesi, hayattan ziyade ölüme, nisyana ait bir hâtırası... diğeri, bugünün bir asırlık mecburî tagayyürünün nârin tatmin olunmaz bir çiçeği idi. Netice itibariyle ikisinin de talihi bu kapalı tenha oda, bu muhteşem, süslü mezar idi. Pencerenin yakınlarına gelen kuş kümesi, bazen şedit bir cıvıltı, aydınlık bir gürültü koparıyor, sonra susuyordu. Büyük nine uyudu. Artık hafif, kuvvetsiz bir ihtizar hırıltısı ile horluyordu. Torununun torunu, genç kız, güzel kız, esmer kız hâ-

lâ hıçkırığını zaptediyor, donmuş gibi, şezlonguna uzanmış duruyordu. Geniş pencereden intizamsız fasılalarla giren kokulu, çiçekli bahar rüzgârının cereyanı ansızın deminden gördükleri siyah kelebeği getirdi! Bu siyah kelebek parlak, muhteşem tabiatın, çiçekli, müşfik baharın cennetinde cehennemin zulmet, cehâlet müekkilinin siyah ruhunu andırıyordu. Şimdi bu siyah ruh çimen, çiçek kokularıyle gelmiş, şu geniş pencerenin önünde çırpınıyordu. İçerdeki, müstebit muhitin, hain mâzinin, zâlim iltikatların doğmadan katlettiği bu canlı ölüleri, onların müebbet sükûnunu seyrederek mahzuz, mütelezziz oluyor, nerede oldukları belli olmayan kuşlar insafsız ve yakıcı bir hücuma uğramışlar gibi ansızın bütün kuvvetlerle cıvıldamağa başlıyor, bütün tabiatı istilâ eden şedit, feci cıvıltılarla acı acı feryat ediyorlardı.

REFİK HALİT KARAY

AYŞE GÜL

Çam ağaçlarının sesi nasıl tarif edilmelidir? Hem buna ses demek doğru mudur? Ne fısıltıya benzer; ne de bir din nağmesi, ne bir sevda sözleşmesidir. Çamların sesi değil, nefesi vardır. Bana, kendi sağlıklı rayihalarını koklayarak derin, uzun, devamlı olarak soluk alıp, veriyor gibi bir tesir yaparlar. Bakarsınız bir şey işitmezsiniz; o zaman sanırım havayı içlerine çekerler. Sonra, hep birden nefes almaya başlarlar, çam korusunu fıstık, reçine, sakız ve ardıç kokan bir derin soluklanma kaplar. Belki nefeslerinde ve vücutlarında çam kokuları sezilen âşıklar olmadıkları içindir ki erkekler kadınları çamlıklara götürürler ve orada öperler, ta ki aşklarına bu sıcak, sağlam ıtırdan bir tutam karışsın diye. ... İşte Hatay sırtlarında, çamlar altındayım. Benim altımda da bin metre aşağıda İskenderun ovası ile İskenderun kasabası, soluk almaya gücü yetmez, güneş altında dümdüz yatıyor. Serinlik, gölgelik içinden; o kızgın yerlere hayretle bakıyorum. Ben o kadar rahatım, öyle okşayıcı, huzur ve mutluluk verici tatlı rüzgâr karşısındayım ki gözle görülen bir yerde; sıcaktan bunalmış, sıtmadan kavrulmuş ve güneşten usanmış adamların varlığına inanamıyorum. Aşağısı bana, bahar içindeki bir bahçede; Afrika çöllerinde geçen bir seyahat romanı okuyormuşum gibi çok uzak, çok korkunç, fakat yarı yalan gibi görünüyor. Zavallı küçük, şirin, beyaz İskenderun; sanki Bornos'lu bir gezgin gibi şu akçıl ve ağaçsız ovayı aç, susuz, bitkin bir durumda zor geçmiş, sonunda denize kavuşmuş, fakat serinlik yerine yarı kaynar bir su tabakası bulunca bu dümdüz ve sımsıcak ova ile sımsıcak denizin arasında umutsuzluktan yıkılıp, yarısı suda, yarısı karada serili kalmış! Zaten bu kıyıların denizi benim deniz hakkındaki bilgimi değiştirdi. Marmara'nın en sıcak günlerinde, soğuk sularında yıkanmaya alıştığım için, ben denizde daima bir se-

rinlik var sanırdım. Hayır burada deniz, hem içinde bulunanlara, hem kenarında yaşayanlara sıcaklık veriyor: Yıkanmak için girenlerin terlemediğine inanmıyorum.

"Kızıl dağlar"ın Kuzey sırtları ise; çok ağaçlı, çok sulak, çok meyvalı ve serin. ... İşte bir pınar başındayım; oluğun altına bir sepet iri, olgun, renkli şeftali koymuşlar. Başı yemenili, saçları iki örgü, ayağı takunyeli sarışın bir köylü kızı bana sordu:

— Yer misin amca?

Aldım. Buz gibi derisi, ısırırken dudaklarımı yaktı; ezdikçe ağzıma serinlik, hoşkoku, öz doluyor; buna biraz da çamların soluğu karışıyor. Ah ne güzel meyve. ... Bana şeftali ikram edene baktım: Ne güzel kız!. ...

— Yavrum şu görünen köyün adı nedir?

— Müftüler.

— Daha ötede neresi vardır?

— Nergislik.

— Ya bu suya ne derler?

— Zerdali oluk.

— Şu yukarıdaki dağ?

— Kınalı tepe.

— Şu yol nereye gider?

— Dere bahçeye.

Ne güzel isimler! Lübnan; portakal, turunç, hurma ve muz memleketiydi. Burası bana daha bildik yemişler diyarı: Şeftaliler, erikler, kızılcıklar dört yönümü kaplıyor. ... Çiçekleri de öyle!. ... Hep bildiğim şeyler: Nergisler, kınalar, küpeler ve yıldızlar. ... Sonra her evin pencerelerinde, müslümanların, yoksul barınakların âdeta yarı kutsal bir yeşilliği olan fesliğenler, fesliğen saksıları. ...

— Kızım o başına taktığın kırmızı çiçeğin adını bilir misin?

— Bilirim: Kadife.

— Bu su kenarında açan beyaz çiçekler?

— İnci çiçeği.

— Ya senin adın nedir?

Utandı; kısaca, usulca:

— Ayşe Gül! dedi.

Burada yemişler, çiçekler, ağaçlar, isimler, hepsi her şey güzel, tertemiz ve güzel. Ya Ayşe Gül? Hepsinden daha güzel. Küçük Türk kızı adlarının üzerimde ne hoş tesiri vardır: Zehralara, Haticelere, Fatmalara, Eminelere karşı yakınlık duyarım. Ayşe Gül takunyelerini sürterek kadife ve inci çiçeklerin arasından kaybolurken özlemle arkasından baktım. Sevdiğimin ismi imiş gibi içimden şöyle söyleniyorum:

Küçük Ayşe Gül, cici, şirin, şen Ayşe Gül, güzel Ayşe Gül!. ...

Milliyet sevgisini insan yalnız gazete sahifelerinde, meclis salonlarında, onur mevkilerinde veya savaş meydanlarında değil, böyle bir mini mini isimde ve bir küçük köylü kızının yüzünde okuduğu zamandır ki, duygusunun derinliğini görüyor ve yüreğinin sızısını duyuyor.

REFİK HALİT KARAY

ÇADIRDA

Sıcak günleri, ter kokan insanlarla, insan kokan şehirlerden uzakta geçirmek için yaylâda, meşe ve çamlar arasında kuytu bir yamaca çadır kurmuştum.

İskenderun körfezine sekiz yüz metre yukarıdan bakıyordum. Fakat (Toros)ların bu taraftaki sürgünleri, Amanos dağları da sekiz yüz metre yüksekten, dimdik, kupkuru, inadcı gözler ile çadırımı seyrediyorlardı. Bu dağlarda, denizden ürkmüş, içerilere doğru kaçmak istemiş gibi bir yılgın hal vardı; hepsi de kanbur sırtlarını körfeze çevirmişler, çıplak başlarını ileriye uzatmışlar, bir sırada, bir şekilde, bir firar safı teşkil etmişlerdi. O telâş vaziyetinde, kımıldanamıyarak bir teviye mıhlı duruşları, çok bakınca gözlerimi yoruyor ve yüreğimi üzüyor. Halbuki körfezin kumsaldan dantelâlar ve sazlıktan yastıklarla bezenmiş yumuşak beşiğine uzanan durgun deniz hiç de korkunç değildi; yaz buğularının cibinliği altında, göğsü rahat rahat kabararak, mışıl mışıl, çocuk saffetile, her zaman tatlı bir gündüz uykusunda idi.

Çamların kulağımda ikide bir, bir ağızdan fısıldadıkları gizli derdin ne olduğunu anlamıyor, meşe yapraklarının ara sıra, hep birden düştükleri nazıl telâşın sebebini bulamıyordum. Burada rüzgâr zaman zaman, durup durup esiyor ve o esdikçe yeşil ağaçlar dervişçe fısıltılara başlıyor, narin yapraklar âşikane çarpıntılara tutuluyordu.

Bazan başımın üstünde, bir dağdan bir dağa, bir gelin duvağı yetiştirir gibi neşeli, bembeyaz bulutlar koşuyor, onların simsiyah gölgesi ise vadilere, kablettarih yaşamış (mamut)ların karakalem karikatürlerini çiziyordu.

Çadırım, üstüme bir ana şefkatile gerilmişti: Gece, eteklerinin altında, civcivlerini saklayan bir tavuk gibi, beni ılık tutuyor; gündüzleri gölgesinde güneşten esirgiyordu. Ben bu iri, nalîm kuşun yavrusu idim. Muhabbetle üstüme titreyen kanadları, sık sık koşup gizlendiğim ve korkusuzca dinlendiğim bir ana bağrı gibi idi. Gitgide çadırıma bağlanıyordum.

Gece, içerisinde lüksü yakıp dışarıdan seyrettiğim zaman iri ve buzlu bir fanusa benziyor, bu şeffaf ışık kâsesinin altına girmek, bu nurlu mahfazaya sokulmak bana bir zevk veriyordu. Gündüz, güneş vurunca lekeleri yamaları kayboluyor, bu yeşillik ve yükseklik denizinde, bir kotra yelkeni gibi göz alıyor, gönül çeliyordu. Akşamları, batının kızıllığı vurunca, gökten kopup düşmüş bir baygın bulut gibi nazikleşiyor; mehtap olduğu zaman köpük kesiliyor, üfleyince yamaçtan aşağı uçacak, çatlayıp kaybolacak, eriyip gidecek gibi bir nazeninlik takınıyor, bir hafiflik alıyordu. Aysız gecelerde ise, yarı nuranî bir hayalet oluyordu; loş, esrarengiz ülkesini devre çıkmış bir orman melikesi gibi tahta taçlı başı dimdik, mantosu kabarık, etekleri yerlerde azametle tek başına orada dinleniyordu.

Çadırımı, her tarafından bağlanmış, toprağa mıhlanmış, gerili vaziyetinde, bir işkenceye uğramış farzettiğim oluyor; bağlarını çözmek, hürriyetini eline vermek ihtiyacı duyuyordum. Sıcak saatlerde eteklerini fırdolayı kaldırınca o tufandan evvel yaşamış azman, acayip bir mantara dönüyor, yahut, devler diyarının bir şemsiyesi oluyordu.

Fırtına koptuğu gecede açık denizlerde giden bir gemideki bütün organ ıslıklarını, direk iniltilerini ve tente sarsıntılarını duymuştum. Sonra sağnaklar bu gergin kumaş üstünde sert parmaklarile tek ahenk bir musiki temrini yaptılar. Nihayet uğultular dindi, hareketler kesildi; ıslak damımızdan içeriye sihirli bir ışık süzüldü. Hava açılmış, ay çıkmıştı.

Çadırıma muhabbetim arttıkça artıyordu.

Çadır! Dedelerimin aziz yurdu çadır, bendeki bu sevgi ırkımın mirasıdır, sen bana bir ecdat yadigârısın; mazinin tarihini saklıyan mukaddes bir tomarsın! Kanatlarının her büklümünde Afrikaya, Amerikaya dayanmış olan Türklerden başlıyarak (Sen Gotar)a varmış olan Osmanlı akıncılarına kadar beş bin senelik bir şehname okuyabilirim. Ortada saplı duran direğin bir âbide kadar gözüme azametli görünüyor. Toprağa çakılı her kazığında tarihe yer etmiş bir vakanın izini buluyorum; gergin iplerinin sazında ise Doğudan Batıya kadar ulaşmış bir zafer bestesi dinliyorum.

REFİK HALİT KARAY

BUĞDAYA MEDHİYE

Önümdeki geniş ekin tarlası şimdi, öğle güneşinin keskin aydınlığı içinde gözlerimi alıyor, tutuşmuş bir ispirto gibi alevinin rengi ışık altında belli olmıyarak kavurucu bir sıcakla yanıyor. ... Orada, bu ışık ve ateş gölünde orakçılar sessiz hareketlerle bir teviye çalışıyorlar, uzaktan bana kaynar suya düşmüş, ufak, çelimsiz böcekler gibi görünüyorlar, sanki çırpınıyorlar, uğraşıyorlar, fakat kurtulamıyorlar. Dumanı göklere değil yerin altına çekilip giden derunî bir ateş dünkü usareli, ıslak ve körpe ekinleri ne tatlı bir cilâ vererek kızartmış kavurmuş. ... Bunları kucak kucak kesip deviren oraklardan gözlere, arasıra, mil çeker gibi yakıcı, kızgın bir parıltı vuruyor, sararmış buğday tarlalarının bu beyaz ışıklı keskin şimşeklerini seyrede düşünüyorum:

Tarihin zaptemediği devirlerden beri işte böyle, insanlar buğday peşinde esir ve hizmetkâr yaşadılar. Dünyanın en devamlı, en müstebit bir tek sultanlığının tahtında itibarı düşmiyen, kıymeti azalmıyan, ehemmiyeti eksilmiyen bir tek şehinşahı var: Buğday, buğday kadar, insanların hayatında yokluğu veya çokluğu inkılâplar yapan hiç bir madde hatırlamıyorum. Hava ile sudan sonra dünyanın üçüncü ihtiyacı bu; yaşamak marifetinin ekanim silsilesini buğday tamamlıyor. Harpte veya sulhte dostluk veya düşmanlıkta, ittifaklarda veya nifaklarda daima buğdayın bir tesiri vardır; buğday devletlerin hayatında kadın parmağıdır; her meselenin altından çıkar. Diyebilirim ki, denizlere, limanlara, mahraclere ve menbalara asıl buğday yüzünden ehemmiyet veririz; çoğu işlerin kabuğu içinde bir buğday danesi saklıdır. Milletlerin tarihi buğday daneleriyle yazılıyor. Devletin hayatında hiç bir hükûmet adamı buğday kadar faideli olamaz: Devletinin anbarında buğday olsaydı, Onaltıncı Lui muhakkak tahtını kurtarırdı. Kışlalar kadar bir harpte buğday anbarları da ehemmiyetlidir; ordular kadar ekinler de çadırları bekler; bir orduya nefer kadar çuval da lâzımdır. Hülâsa harp, barut kadar buğday da demektir; buğday meselesi bir cihetten de dayanıp dayanmamak, yenilip yenilmemek meselesidir.

Buğdayın dikilmesi, biçilmesi, un haline getirilip pişirilmesi gibi ayrı ayrı şekillerine bakarak bir memleketin medeniyeti, san'ati; liyakati hakkında sağlam bir fikir hasıl edebiliriz. Köylüyü şehirliden ayıran sâde elbise değil, biraz da ekmeği ve ekmeği yeyişidir. Bir köye en evvel kurduğumuz makine değirmen taşıdır; bir şehire yapdığımız ilk fabrika değirmendir; bir belde evvelâ buğdayını düşünür, bir aile ilk önce ekmeğini hazırlar, bir adam yemeğinde siftah ekmeğini arar; çocuklarımızı ekmeğe hürmete alıştırırız, gençlere: "Ekmeğini çıkar!" nasihatini veririz, ekmek ve buğday hemen her dine karışmış, her akide ve imanda yer tutmuştu. Bu içtimaî meselelerin en şumûllü-

sü, dünyayı alt üst eden işlerin en esaslısıdır. Ekmek ve buğday için bütün cihan uğraşır; dağları delip uçurumları atlatan trenler sanki yalnız buğdayın nakli için yapılmış birer vasıtasıdır, beş kıtayı birbirine bağlıyan teller, yollar, vapurlar için asıl maksat sanki buğday piyasası, buğday mübadelesidir. Buğdayın ekilip biçilmesi, un yapılıp yenilmesi için çalışan umumî nüfusa muadildir. Dünyada başka hiç bir sanat veya iş üzerinde bu kadar fazla adam çalışmaz, bu derece himmet sarfedilmez. ... Hiç bir amele, rençber ve işçi de çiftçi kadar hürmet ve takdis görmez. Hattâ çift için çalışan hayvanlar bile nazarımızda sair mahlukattan fazla muhteremdir.

Buğday süründüğü yeri aziz eder, geçtiği ele bereket verir, bittiği toprağı şenlendirir. Bollaştığı seneye şan bırakır. Altınsız , kömürsüz, kitapsız bir dünya mümkündür, buğdaysız cihan olamaz. Ekinleri ufka kavuşan ovalarda buğday başakları selâmet timsali gibi görünür. Zaten dolgun ve kızarmış bir başak zinet eşyasına, süse benzer, o kadar ince, zarif, çalışılmış bir iştir. Bolluk ve bereket timsali olan buğday başağı aynı zamanda servete, emniyete, kuvvete de alâmettir.

Bir buğday tanesine bakarak insan bir cihan tahlil edebilir, bir buğday tanesinin hayatını düşünmekle gözlerimizin önünde çok canlı, çok hakikî ne levhalar açılır. ... Sonbaharın bol yağmurlarından sonraki temiz, durgun günlerinde bağıra haykıra çift sürenlerden başlıyarak, kışın üzerlerinde kargalar dolaşan karlı tarlalar, sonra baharda o derin, dalgalı yeşillik, nihayet sıcak güneşlerle pişen ekin, harman yeri, döven. ... Bunlar birer birer hatırımızda canlanır. Loşluk içinde kırmızı alevleri fışkıran fırınlar, çıplak ayaklı çıplak kollu hamurkâr, tezgâhlara dizili sıcak, yumuşak ekmekler, bütün bu tahatturlar ne kadar insanın hayatına bağlı her günkü görgülerine dahildir. Su değirmenleri uğultulu gölgeli, basıktır; yel değirmenleri gıcırtılı, ışıklı, yüksektir, sonra bahar değirmenleri arzın heyecana tutulmuş yüreği gibi derinden çarparak ne kadar velveleli döner. ... İnsanlar buğdaya ait manzaraları muhakkak herşeye verdiklerinden fazla bir ehemmiyetle seyrederler, buğdayın her seneki hayatına gayet yakından alâkadar olurlar. Bir ölçeklik tarlası, bir şenbellik tohumu bile olmıyan derbeder yine "ekinler nasıl?" diye merak eder. Buğday hepimizin akrabası, en ailesizlerin bile yakını, en düşüncesizlerin bile endişesidir.

Hulâsa buğday meselesi kadar dünyada herkesin yüreğine dalbudak salmış bir mesele mevcut değildir. Medeniyetin kökü buğday tarlasında olduğu gibi, harbin kanlı pençesi de buğday anbarındadır. Dünyayı öküzün boynuzu üzerinde tahlil edenler haklıdır, lâkin bu öküz bir "çift öküzü" olmak şartıyla...

REFİK HALİT KARAY

DÖRT MEVSİM

Lübnan'da aynı zamanda dört mevsim hüküm sürer: Eteklerinde yaz, yamaçlarında bahar, yaylalarında güz, tepelerinde kış. ... Senin vücudunda da aynı günde dört mevsimin çiçekleri açılır, meyveleri devşirilir, kokuları duyulur, renkleri görülür, zevkleri sürülür: Sabahleyin baharsın, öğleyin yaz, akşamları hazan ve geceleri kış. ...

Bahar....

Yatağında yeni biçilmiş bir çayır, güneş altında kalmış bir yonca kokusu vardır. Örtülerin arasından uzanan eli —papatya tenli, gül tırnaklı, leylâk damarlı beyaz eli— üzerine ay ışığı düşmüş bir akasya salkımıdır. Saçlarının katmerli fulyalarına gömülmüş uykulu yüzünde gözleri ile nergis goncasıdır, açılsın diye beklerim; dudakları yarı kapalı birer gelincik yaprağıdır, koparmak isterim. Üstlerinde kırağı damlalarının eleğimsağmalı billûrları parıldayan yaseminler, dişleridir. Ağzında yeni bıçak yemiş körpe bir hıyar kokusu, olgun, çok tatlı bir pembe dut lezzeti saklı. ... Henüz kopmuş bir marulun açık filizi, gevrek, yumuk göbeği nasıl taptaze ise yüzü de öyledir, yumuk, taze ve serindir. Kaşlarını okşarken çağla bademlerinin hafif tüylü, kadifemsi, fakat gıdıklayıcı temasını duyarım; saçlarının arasında kulaklarının pembemsi uçlarını yapraklar içinde kalmış ve yarı kızarmış kirazlara benzetirim. Zaten narin vücudu bir kiraz dalıdır, kiraz dalları gibi şirin büklümler yapar. Kalkıp aynasının karşısında kendisini seyrederken, serin sulara yansıması vuran yeni yaprak açmış salkım söğütler kadar nazik, havuzlara gölgeleri uzanan taze filiz salmış asmalar gibi körpedir. Çarşafların altında bir iç bahçe gizlidir: Kuytu taraflarında menekşeler yer yer serpilmiş, şebboylar kıvrım kıvrım çoşmuştur. Mermer avlusunda, sanki yasemin çamaşırların sıcak kokusundan baygın düşmüş, eşinden uzak bir siyah güvercin uyuklar. Eğilip göğsünü dinliyorum: Doymuş bir süt kuzusu gibi yüreği ne rahat, ne kaygusuz çarpıyor!

Yürüyüşünde ekinlerin dalgalanışı, duruşunda zambakların ağırbaşlılığı, gülüşünde çiçek açmış bademlerin neşesi var. Gözlerinin içine bakıyorum: Yüz çeşit çiçekle süslenmiş, geniş, uzun, taze ve yemyeşil bir çayır. ... Nisan yağmurlarından sonra güneş vurmuş gibi yarı yaş, çok ışıklı ve renk renk. ...

Vücudu ile bir bahar hayatı sürüyorum; baharın çiçeklerini vücudunla kokluyor, meyvalarını vücudunda topluyorum.

Yaz...

Ağzı bu ateşli saatte, pınar suyu ile yıkanmış, pembe bir kadeh gibi aydınlık, renkli ve serin. ... İçinde tarlasından henüz kopmuş, güneşi üstünde bir

olgun çilek duruyor. Gözleri öğle güneşinden yer yer parçalar dökülmüş bir çam ormanının kuytuluğu gibi dinlendirici! Beyaz, elbisesi altında boyu, bir fıskıye kadar levent; fakat öyle bir fıskiye ki suyu havuza vuran ay ışığının su olup tekrar göğe uzanmasından oluşmuş. ... Hem su, hem ışık!

İnce vücudu ile kesik kıvrım kıvrım saçlı pembe yüzü ile bir iri karanfildir. ... Karanfil, bence, sıcak memleketlerin bütün baharatlı kokularını göğsünde toplamış ve keskin güneşlerin bayıltıcı sıcaklığını yapraklarının arasında saklamış yarı biber, yarı tarçın, biraz anber; biraz ıtır tüten kamçılayıcı bir çiçektir. Onda da bu Hint haremleri, Japon bahçeleri havasını duyuyorum; vücudunun, menekşe gülleriyle örtülü bir kameriye altı gibi, rayihadan baygın kuytu yerlerinde bir Buda tapınağının buhurdanlarını kokluyorum.

Yürüyüşünde denize vurmuş bir beyaz yelkenin nazlılığı var. Gülüşü mehtap vurmuş kumsallar kadar ışıklı ve şakrak. ... Dolgun buğdaylı olgun başaklar gibi ne vakarlı duruyor! Göğsüne bakıyorum: Narlar dün çiçekte idi, diyorum, ne çabuk baş vermişler! İncecik tül bluzu, bir sepet buzlu yaz meyvesini bir buğu gibi kaplamış. ... Gözlerine güneş vurunca renk renk bornuzlar, allı morlu maşlahlar giymiş bir düğün kervanının uzaklaştığı masmavi göklü, sonsuz bir çöl seyreder gibi oluyorum; yazın bütün sıcağını gönlümde buluyorum; yaz çiçeklerini vücudunda topluyor, yaz meyvalarını vücudunda yiyorum.

Sonbahar...

Siyah mantosuna büründüğü zaman onu, yağmurlu bulutlar aşarak güneşlere kavuşmağa giden bir kırlangıç gibi sabırsız, sevimli, parlak ve uğurlu buluyorum. Yüzü, çiy altında kalmış bir salkım pembe üzüm gibi kütür kütür, soğuk ve şeffaf. ... Ağzı yarı çatlamış bir incir: Olgun, yumuşak ve ballı. Gözlerinin içinde, altın, gümüş, bakır parıltılarla yaprakları dökülmeye başlamış bir güz ormanının, binbir renk altında gene de hazin görünümü var. Kirpiklerinin gölgesi, yanaklarının pembeliği üzerinde, günbatımında, renkli ufka gölge çeken bir yağmur bulutu gibi duruyor ve gözlerinin kenarına akşam sahillerinin nefti loşluğunu resmediyor.

Vücudu, renkli krep elbisesinin altında gök kuşağı vurmuş bir akarsu gibi. ... Eldivenli elini tutuyorum: Sarı kabuğunun içinde saklı bir muz gibi belli ki kokulu, beyaz ve lezzetli. ... Saçlarının krizantem demetinde bana eski gönül acılarını hatırlatan üzgün bir rayiha var. Gülüyor: Akşamleyin, yağmur damlalarının teker teker dizildiği bir çiçekli balkon kenarına sanki, birden elektrik ışıkları döküldü, her keder damlası bir umut dünyası oldu!

Sonbaharın ayazlarla buğulanıp serinleşen olgun meyvalarını vücudunda koparıyor, gözyaşlarına karışmış aşk düşünceleri gibi, ilk yağmurların hüznü altında elvan elvan açılan çiçekleri yüzünde seyrediyorum.

Kış...

Gözlerinde; ipek halı, kadife sedir, kuştüyü yastık ile süslü, ufak bir kış odasının, akşam üstü gölgelerle dolu ılık manzarasını görüyorum. Yeşil satenden iki toparlak abajurun loş ışığı, gözlerinin bebekleri, bu gizli yuvayı esrar içinde aydınlatıyor, ruha samimiyet, yüreğe sokulganlık veriyor. Güldü: Dudaklarının tembeliği beyaz dişleri üstünde, bir grup güneşinin karlı yamaçlara yansıması gibi parladı; renk ile ışık ağzında birleşti. Vücudunda sobanın sıcağı ile zamansız açılmış bir sünbülün baygın kokusu var. Elini tuttum! Sanki dışarının soğuğundan kaçan üşümüş bir beyaz güvercin avucuma can attı, biraz sonra canlanarak, tatlı gurultularla eşini çağıracak.

Bana bakıyor: Kış güneşi vurmuş çıplak bir ağaç gibi dallarımın üstünde neşeden yapraklar, gururdan çiçekler açılıyor; damarlarımda sevgiden oluşmuş bir özsuyu dolaşıyor. ... Gönlümün yuvasında zamansız bir bülbül şakıyor.

Kar altında yetişmiş bir çilek, buz üstünde açılmış bir gül gibi yanaklarının rengi aydınlık tenine paha biçilmez bir süs oluyor, seyrine doyulmuyor. Ağzında bir kayısılı Konyak lezzeti buluyorum; gözünde yanar bir punçun ışıklarını görüyorum; ruhum ısınıyor ve kanım kaynıyor.

Kış avının zevkini vücudunda çıkarıyor, besili çullukları bedeninde avlıyorum; kışın soğuğunu ve sıcağını, buz kesmiş yaylalarını ve ılık salonlarını yine vücudunda buluyor, vücudunda geziyorum!

REFİK HALİT KARAY

AĞUSTOSBÖCEĞİ İLE KARINCA

Yaylalarda, çamlar, çınarlar, çardaklar altından döndüm. Ağustosböceğine, derin saygılar ve sevgiler duyarak!

Ağustosböceği, insanların sustukları yerde lüzumlu bir ahenk imiş. Karınca ise, çocuklara yanlış bir ahlâk dersi vermek için yalnız Lafontaine'e yaramış bir faydasız hayvan. Bize kuru, şiirsiz bir teşkilat öğretiyor ve hasislik, merhametsizlik örneği oluyor. Bir hayvan ki, dünyanın güzelliğine hiçbir şey katmıyor, mavi göğe başını kaldırmıyor, yeşil yurda gözünü çevirmiyor ve coşkunluğa gelip ağzından bir ıslık bile çıkarmıyor.

O, yerde tok karnına, düşe kalka, yuvarlana yuvarlıya, devedikeninin lezzetsiz olması icabeden burçağını taşıyor ve kundura, nal altında şerefsiz can veriyor.

Öbürü, kırağılarla nemlendiği için tatlı bir limon küfü kokusu serpen meşe dalında, aç karnının bütün isteği, iştihasiyle sevdiği kırların, yamaçların,

ormanların, çağlıyanların türküsünü çağırıyor ve çoşa çoşa, ahenkten tükenip, vecd içinde, sanatkârca ölüyor.

Biri, kuru tohumları bol bol kemirebilmek hevesiyle yerin dibinde yaşamaya razı, bir siyah köle; diğeri tabiata serenat yapmak için dallara tırmanan kanatsız bir çeşit bülbül. ...

Ağustosböceği, asıl durgun günlerin ve gecelerin tutkunudur; asıl öyle zamanlarda çoşar.

Belli ki o da, benim gibi, kırlarda rüzgârla ve bulutlu havaları sevmiyor, susuyor ve siniyor. Rüzgâr ve bulut tabiatın baş belâsıdırlar. Onlar harekete geçince ben odama kapanırım.

Bulutlar dağlara çarpar, dağlar bulutları parçalamağa kalkar. Ağaçlar kendi dalları ve yapraklariyle bitip tükenmez bir kavga halindedir. Yerlerde gölgelerle ışıklar, biri ak, biri kara, iki horoz gibi biteviye dövüşür. Güneş, bulutlarla alt alta üst üste boğuşur. Ay, komik bir filimde denize düşürülmüş bir avanak rolü oynar gibidir. Sisler içinden, bön bön gülerek, batar, çıkar. Dereler aceleci ve gürültücüdür; ırmağa yetişememekten, denizi boylayamamaktan korkuyorlarmış gibi, deli deli, eğri büğrü, etrafa vura çarpa, devire devrile soluk almadan koşarlar.

Böyle bir tabiat dinlendirici değildir. Bu manzaralar beni, deniz tutması gibi sarsar, yorgun düşürür. Ağustosböceğini de ürkütür, susturur.

.....

Fakat, bazen, gök bulutsuz, hava rüzgârsızdır. Ay varsa, beyaz kürkten yapılmış bir manşon gibi gecenin gezi kaplı sedirine atılmıştır. İnsana yumuşaklık duygusu verir; yüzünüze sürmek, kokusunu almak istersiniz. Ve sanırsınız ki, beyaz sümbül ve yasemin kokar. Güneş, hem serin, hem yakıcıdır.

İşte bu durgun, dinlendirici saatlerde, benim gibi ağustosböceği de neşelidir. Gıdası o şekerlenmiş güneş, o kaymaklaşmış aydır. Yalar, emer, öper ve öter.

Öter, öter. ...

Ancak ağustosböceğinin çoşkunca, serbestçe öttüğü zamanlardır ki kırlar kıvamını bulmuş, yorucu olmaktan kurtulmuştur. O, öttükçe, kırların nasıl rahat verici, gönül dinlendirici, yaşamayı sevdirici bir şey olduğunu anlarsınız. Bunu biz de anlarız, ay, güneş, kaya, dere, hattâ dereye inen keklik, mehtaba çıkan tavşan da anlar.

Kırların en çok severek dinlediği ses, ağustosböceğinin sesidir.

.....

Bırakınız, Lafontaine'in karıncası ambarlarını doldursun. Benim ağustosböceğim de kırların ruhunu bestelesin, kırların gönlünü doldursun!

AHMET HÂŞİM

ERKEK

Anket yazarı A. Sırrı Bey'in dikkate değer bulduğum ikinci suali.

— Kadın mı güzel, erkek mi?

Bu beyhude sual, dünya dünya olalı, belki yüz binlerce defa sorulmuş ve bir o kadar defa da cevabı verilmiştir. Estetik, mes'eleyi erkek lehine halletmiştir. Tabiatın müşahedesi de estetiğe hak veriyor.

Birçok hayvan cinslerinde erkeğe nazaran dişi çirkindir. Bunu kim bilmez? Keçi, cılız, sarkık etleri ve ahmak çehresiyle erkeğinin yanında gülünç bir hayvandır. "Teke" tümsekli burnu, adaleli vücudu, dar beli ve gergin göğsüyle, çıplak kayalar üzerinden ufka dik durduğu zaman, zannedilir ki, mitolojik bir ilâh, dünya nizamının sonsuz hatlarını gözden geçiriyor. Güzelliği anlamakta üstat olan eski Yunanlılar "teke" den çoban bir tanrı meydana getirmişlerdir.

Şehvetli ve saldırgan "Pan, keçi tırnaklı ayakları kıllı baldırları, yassı burnu, boynuzları ve çekik altın gözleriyle "teke"nin ilâhi şekilde görünüşüdür. Miskin inek ve öfkeli boğa arasında da aynı mukayese yapılabilir. Tavukla horozu, İnsan aynı cinse mensup addetmekten utanır, biri o kadar çirkin, diğeri o kadar güzeldir. Hilkat, tavuktan bütün esirgediklerini horoza bol bol vermiştir. Tavuk, bodur şekli, şerefsiz çehresi, nizamsız hareketleri ve çirkin sesiyle korkaklık, oburluk ve dar akıllılığın tam bir nümunesi iken, horoz, rengârenk şafak madenlerinden dökülmüş zannedilen zengin ve muhteşem tüyleri, iç içe girmiş akik ve yakut halkalardan yapılmış ateşli gözleri ve mercandan oyulmuş savaşçılara has ibiği ile, nefis feragati, mertlik ve kahramanlığın mükemmel bir timsalidir. İplik boyunlu, kuru kafalı, alık kısrağın yanında, alnında perçemleri, boynunda yeleleri ve kırları dolduran kişnemeleri ile gergin at ne şanlı bir mahlûktur! Tavus, ceylân, sülün, arslan ve hemen bütün hayvanların erkek ve dişisi arasında yapılacak mukayese bizi aynı neticeye götürür.

İnsan cinsinde de, dişinin erkekten daha güzel olması için hiç bir sebep yoktur. Kadının süslenmeye muhtaç olması, saçlarını bir uzatıp bir kısaltması, hayvan kürklerine sarılması, yaradılıştan güzel olmadığının ve bunu kendisinin de bildiğinin kâfi bir delili değil midir? Erkek sun'î süs vasıtalarına tenezzül etmez, zira erkek güzelliği buna muhtaç değildir.

AHMET HÂŞİM

BİR AĞAÇ KARŞISINDA

Soğuk bir kış günü, karanfil almak için çiçekçi dükkânına girdim. Tatlı bir yaz hararetiyle ısıttırılan bu yerin havası, nebatî usarelerin hafif, sert ve yeşil buğulariyle dolu idi. İstediğim çiçeklerin destelenmesine kadar, bana gösterilen sandalyede oturdum. Mes'ut bir insanın hayâl evi gibi, iklim, mevsim, yer ve zaman dışında meyl ve hevesin arzu edebileceği her türlü renkte otlar, yapraklar ve çiçeklerle dolu olan bu âdeta sihirli dükkânda sessiz bir hayat ile nefes aldığı hissedilen karanlık yapraklı, bodur bir hurma ağacından başka hiç bir şeyle meşgul olmadım. Hayâlim, sanki âciz bir sinekti ve nebatî örümcek onu birden ağlarında avlamıştı. Hareketsiz duran haşin ağaca baktım ve düşündüm: Bir limonlukta hapsedildiği için, uzaklarda kalan diğer hemcinsleri gibi, öğle güneşlerinde sıcak toprağa gölge salamayan, yağmurlarda ıslanamayan, fırtınalarda sarsılmayan, semayı, yıldızları ayı görmeye görmeye unutan şu ağaç, bulunduğu köşede acaba mes'ut muydu? En hakîr ottan, en muhteşem çınara kadar her nebatın muhtaç olduğu hava ve ışıktan, kuş ve böcek ziyaretinden mahrum olarak, bu ağacın soba harareti ve insan nefesiyle yaşamaktan mes'ut olabileceğine hükmetmek için kendimce makul bir sebep bulamadım.

Nebatların zekâsı hakkında büyük Maeterlinck'in anlattığı akıllara hayret verici müşahadelerden sonra, bir ağacı mes'ut veya muztarip tasavvur etmekte hiç bir garabet kalmıyor. Varlıkların sükûtuna aldanmamalı! Muztaripler yalnız "muztaribim" diye bağırabilenler değildir. Bilinmez niçin, acıya hayat katan kudret, insandan başka hiç bir mahlûka acının sırrını açıklamak imkânını vermemiştir. Her mahlûk, hayatın kanlı yollarında, boynuna geçirilen ve sesini boğan bir ağır "sükût" zincirini sürükleyip yürüyor. Hiç bir beygir, hiç bir arı, hiç bir sinek, başının ağrıdığını veya midesinin bulandığını bize söyleyememiştir. Fakat bu cinsten bir ıztırabın gözü, başı, ağzı olan bir mahlûka yabancı olabileceğini sanmak ne merhametsizliktir. Rüzgârlı, karanlık gecede, bahçenin ağaçları, vahşi gürültülerle hışırdıyor; bu ağaçlardan niceleri kırılan bir dalın yarasiyle kanıyor, niceleri gizli bir böceğin zehriyle için için ölüyor, niceleri can çekişmekte, niceleri anlaşılmaz acıların kıskacına yakalanmış, kıvranmaktadır. Fakat bunu hiç kimse bilmiyor, çünkü rüzgârlı, karanlık gecede hepsi aynı gürültü ile sallanıp hışırdıyor. Çöllerin serbest bir ağacı iken, irsî bir terbiye ile, yavaş yavaş ateş kenarında yaşamaya mahkûm uyuşuk bir kedi zilletine indirilmiş, bu şimdi çiçeksiz, meyvesiz, aşksız ağacın her dokusu, duyulmak için ağız ve sesten başka bir şey istemeyen bin karanlık feryat ile dolu olduğunu pek muhtemel gördüm.

Dar saksıya gömülen kısa kütükten çelik süngüler gibi fışkıran yapraklar, korkunç bir ıztırap ile gerilmiş büyük bir elin bana doğru uzanan sert parmakları gibi göründü ve demir kafes arkasında yatan hasta arslanın sıtmalı, büyük, sarı gözlerini andıran nebatî gözlerle, mahbus ağacın bana bakmakta olduğunu, tüylerim ürpererek düşündüm.

AHMET HÂŞİM

AY

Bütün gün kırlarda, deniz kenarlarında dolaştık. Güneş, hayâle müsaade etmeyecek tarzda her şeyi açık ve berrak gösterdiği için, yalnız gözlerimizle yaşadık ve hiç eğlenmedik.

Ağaçların tozlu yapraklarını, kayalar üzerinde durup soluyan kertenkeleleri, denizin kirli suları altında cam kırıklarını, paslı tenekeleri, eski papuç naaşlarını seyretmenin ne kadar çabuk ruha bıkkınlık verdiğini tecrübe etmeyen var mı? Güneşli kırlarda geçen bir gezinti gününden sonra, akşamüstü eve ümitsiz dönmenin mümkün olmadığını tecrübelerimle bilirim. Güneş, bütün gün, insana doğru fakat acı şeyler söyleyen bir arkadaştır. Onun ışığında eğlenmenin ve mes'ut olmanın hiç imkânı var mı?

Nihayet akşam oldu. Karanlık bastı. Karşı karşıya oturmuş iki insan, artık yüzlerimizi görmüyor, yalnız seslerimizi duyuyorduk. Birden, arkamızda garip bir fısıltıyı andıran bir hışırtı duyar gibi olduk. Başımızı çevirdik: İki büyük fıstık ağacı arkasından kırmızı bir ay, sanki yapraklara sürünerek yükseliyordu. Birden etrafımızda dünyanın bütün manzaraları değişti. Sanki Japonyalı bir ressamın siyah mürekkeple çizdiği belirsiz ve tamamlanmamış bir âlem içinde idik. Artık her şeyi açıkça görmek ıztırabından kurtulmuştuk. Yanlış görmek ve tahayyül etmek imkânının sarhoşluğu vücudumuzu yavaş yavaş bir afyon dumanı gibi uyuşturuyordu. Etrafımızda gündüzün bütün uyuz ağaçları yerine zengin bir orman vücut bulmuştu. Karşıda yemek yiyen fakir ailenin kirli kızları, yüzlerine vuran ay ışığı içinde birer süslü hayal olmuşlardı. Denizin bulanık suları boşalmış ve onun yerine şimdi sahilin üzerinde ışıktan bir mayi sallanıp şarkı söylüyordu. Dünyanın güzelliğinden korkmağa başlamıştık. Zira aydan akan büyünün saadetiyle ruhlarımız çatlayacak kadar dolmuştu.

Ay! Ay! Yalancı ay! Zekâdan harap olanları dinlendiren hayâl gibi, güneşten bunalanları da teselli eden sensin!

AHMET HÂŞİM

LEYLEK

Senelerden beri leylek görmüyordum. Hattâ bu kanatlı yaz seyyahlarının son senelerde İstanbul'a az rağbetleri herkesin dikkatini çekmişti. Sonradan öğrendik ki Mısırlılar, bilmem ne sebepten dolayı bu saygı değer kuşları arsenikli yemlerle öldürüyorlarmış.

Geçen gün sokakta, gölgeleri mor ve keskin yapan bir Afrika güneşi aydınlığında yürürken, birden damlar tarafından gelen bir leylek gagası takırtısıyle durdum. Senelerden beri hasret kaldığı dost sese kavuşan kulağım, âdeta mes'ut ağızların geniş tebessümüyle gerilmişti.

Leylek, yaz mevsiminin kuşu değil, bizzat yazdır. Kırmızı gagasının takırtısı, ses haline gelmiş bir sıcak temmuzdur. Bir baca üstünden ufka çizilen bir leylek şekli, muhayyileye neler hatırlatmaz: Maviliği içi bayıltan sonsuz, derin gökyüzü. ... Yeşil bir vâdide gizlenmiş minareli, küçük, beyaz bir şehir. ... Yarasaların uçuştuğu, kavak ağaçlarının hafif hafif sallandığı yeşil bir akşam. ... Sıcak bir Asya gecesi: Damların yan duvarlarına dayanarak, gizli gizli konuşan ve doğacak bakır bir ayı bekleyen siyah zülüflü, kırmızı dudaklı, altın ve mercan gerdanlıklı kadınlar. ... Alçak bir gece semasına serpilmiş büyük yıldızlar. ... Bütün bu yıldızların içinde bir leyleğin düşünen gagası. ...

Muhakkak, leylek, ressam ve şâiri birtakım karışık ve mevzun hayâllere davet etmek üzere yaratılmış bir kuştur. İşte onun içindir ki maddeye tapan Mısır köylüsü, kendisine yaramayacak kadar güzel olan bu hayvanı öldürmek cesaretini kendinde buluyor.

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER

GÜNEBAKAN

Uzakta ve yakında aynı ışığa yüzünü döndürmüş, bildiğim ve bilmediğim kardeşlerime. ...

Bahçelerin, bostanların üstünde uzun bir sapın yukarı kaldırdığı güneş şeklinde bir çiçek vardır. İri altın şualarının ortasında durduğu yerde etrafına ışı veriyormuş gibi görünür.

Halk dilinin Günebakan ismini verdiği bu çiçek, güneşe âşıktır. Çok yukarı kalkması ona yakın olmak, onun ışığına ve sıcaklığına sürünmek ve dalabilmek içindir.

Güneşi çok sevdiği için zamanın eski uzak günlerinden beri üzene üzene nihayet kendini ona benzetmiştir.

Doğu ufuklarının üstünde gün ağarmağa başladığı dakikadan, batı ufuklarının arkasında kaybolunca kadar Günebakan, güneşi takip eder. Yüzü onunla aydınlanmış, hissi onunla dolu boynunu büke büke onu seyreder ve ondan ayrılmaz.

İnce uzun sapının, çok ağır başını okadar yüksekte taşıyabilmesi, fırtınalarda kırılmaması, içindeki aşktandır.

Uzakta ve yakında aynı ışığa yüzünü döndürmüş, bildiğim ve bilmediğim aziz kardeşlerim. ...

Siz de ve ben de karanlıklar içinde doğmuş, aynı rüzgârlarda sallanmış, doğruluğun, güzelliğin ve iyiliğin güneşine kendini uzatmış saplarız.

Topraklarımızın ezelî menfa günlerinde biz ona uzandık. O, hayalimizin gökleri içinden süzülüp bize indi. Siz de ve ben de o güneşe vurgunuz. Gözlerimiz ona çevrilmiş, içimiz onunla dolu, vatan toprağının üzerinde doğrulup mahzun vatan ufuklarını tanıdığımız günden beri, onu takip ediyoruz. Bunun için sana uzattığın bu yeni kitaba (Günebakan) ismini verdim. Onun içinde sen, kendini ve beni bulacaksın.

ERCÜMEND EKREM TALU

ÜZÜM

Eylülün on beşini bulmamızla beraber üzümler de tatlanmağa başladı. Manav dükkânlarında, seyyahlarda, pazarlarda boy boy, çeşit çeşit üzüm dolu küfelerin etrafında arılar, cezbeye tutulmuş dervişler gibi sema ediyorlar.

Seyrek salkımlı, iri taneli "Çavuş"un yanında, her tanesi ihtiyar eli gibi çillenmiş, sıska, gösterişsiz "Yapıncak" edep ve tevazula, küfesinin içine sinmiş alıcı bekliyor.

Mürdüm eriği büyüklüğünde kara üzümler taşıyan bir salkımı manav, tavandan sarkıttığı bir sustanın ucuna bağlamış, müşterisinin dikkatini çekmek için durdurmadan oynatıyor.

Sararmış armutlar, henüz kızarmamış, tadlanmamış elmalar, yeşil muz hevenkleri, şahrem şahrem çatlıyan kabuklarından bal akıtan kavak incirleri, raflarda dizili karpuzlar ve tavanda asılı kavunlar meyvaların sultanı üzümün yanında terbiyeli bendegân tavrıyla nöbet bekliyorlar.

Elhak üzüm deyip de geçemeyiz. Bilhassa İstanbul'da. Çünkü bir zamanlar burada tam yetmiş yedi çeşit üzüm yetiştiğini eski kitaplardan öğreniyoruz. Çavuş; Kara Çavuş, Sarı yapıncak, Kınalı yapıncak, Nûr-i Nigâr, Misket, ağızda misk gibi bir rayiha ve lezzet bırakan çilek üzümü, parmak üzümü, keçi memesi... saymakla biter mi ki?

Hele, o her bir tanesi tek taş bir zümrüdü hatırlatan Çamlıça'nın şeffaf çavuşu! O, şimdi hemen hemen yok oldu. Uçsuz bucaksız Çamlıca, Erenköy; Göztepe bağlarını bir iki yıl içinde mahveden filoksera salgınını, mildiyu baskınını ben pek iyi hatırlarım. Lüfer nasıl İstanbul sularının balığı ise, Çavuş da İstanbul toprağının mahsulü idi. Onu kurtarmak için Amerika'dan asma getirterek aşılamağa kalktılar. Lâkin Türk'ün nesi vardır ki, kökü de kendinden olmadıkça yaşıyabilsin?

Bir o çocukluğumun, yüzde yüz yerli, kütür kütür Çavuş'unu hatırlıyor, bir de bugünkü melezden tadıyorum da aklıma daha ne mukayese mevzuları geliyor.

Yaprağına, meyvasına, suyuna âşık olduğum üzüm!, Divan Edebiyatında, Halk Edebiyatında, Tıp Edebiyatında yer almış mübarek meyva! Yaza veda ederken, tatlılığın ile gönüllerimizi alır, içimizi ferahlatırsın. Seni kim, nasıl sevmesin?

FAİK SABRİ DURAN

ARILAR

Meşhur Belçika'lı şair (Maurice Maeterlinck) çok istifadeli bir kitap olan *Arıların Hayatı* isimli eserinde, arı kovanının içerisini bir arı gözüyle seyredebilmiş olsaydık, neler göreceğimizi şöyle anlatıyor.

"Roma'daki meşhur St. Pièrre kilisesinin kubbesinden daha yüksek bir mesafeden yere indirilmiş ince duvarlar, balmumundan yapılmış bu cesim ve muhtelif tipte duvarlara, birbirine muvazi ve öyle hendesi şekiller verilmiş ki; aralarındaki nisbet sıhhati, yapılış cüreti, ve neticede varılan azamet itibariyle insanların bu güne kadar yapmış oldukları hiçbir âbideyi bununla mukayese edemezsiniz. Bu duvarların her birinde binlerce hücre var; bütün bu halkı beslemiye kâfi yiyecek, bu hücrelere istif edilmiş. Ortada arıbeyi ve maiyetinin sofraları için hususi olarak hazırlanmış lokmalara mahsus ayrı hücreler bulunuyor. Takriben onbin hücre yumurtalar içindir. Onbeş, on altı bin hücre de sürfelere ayrılmıştır. Kırk bin kadar odada da beyaz nemf halindekiler ikâmet eder. Ve bunlara binlerce dadı kimse hizmet eder, bakar, büyütür..."

Bu kadar hârikalı teşkilât ve inşâatı ancak bal arıları gibi çok terakki etmiş bir cemâat yapabilir.

Arılar, âdeta bir cumhuriyet halinde yaşarlar. Fertler seçilmeyi beklemeksizin idare vazifelerini üzerlerine alırlar. Hiçbir mevki ve iktidarı olmıyan birçok beyler arasında, her arının sevdiği ve beslediği tek bir bey vardır; bu bey tebeasından her hangi birinden daha fazla ve daha uzun müddet çalışır.

Arılar, hep teşviksiz, rekabetsiz, şahsî bir mükâfat beklemeksizin çalışırlar. Ameleler, beyler, erkek arılar olmak üzere üç sınıfa ayrılırlar; ama bu sınıflar umumun hayrı içindir, kendi hususi menfaatleri için değil.

MEVLÜT BAYSAL

ÇİÇEK

Muhit ve eşyanın, insanları terbiyede ve onların karakterlenmesinde oynadığı mühim rolü, bütün terbiyeciler ittifakla kabul etmişlerdir. Muhit ve eşya güzel ve bedîî olunca, yalnız çocukları değil, büyükleri de dizginlemekte (Rabıt ve zabıt altına almakta) müsait ve şifalı bir rol oynar.

Şu halde dünyada estetik ve güzellik bakımından, çiçekten daha kuvvetli bir örnek gösterilebilir mi? Renkleri, biçimleri ve kokularıyle, kendini göstermeden ve bize belli etmeden terbiyemizde hâkim bir payı olan bu mütevazi öğretmenimize nasıl da vefasızca hücum ediyoruz.

Her yerde ve her müsamerede kibar ve halîm tavırlı avukatımız dâima odur. Cenazelerde bizim yerimize o ağlar; rüşvet sayılmayan biricik hediye çiçektir.

Bu konuşmayan elçinin belâgat ve telâkati hangi hatipte vardır? Çiçek sevip te fena diye tanınmış insan gösterebilir misiniz?

Halı, perde ve kumaşlarda gördüğümüz motifler de ispat eder ki, bütün bu sanat âlemine ilham kaynağı olan unsur yalnız ve yalnız, çiçektir. Mimarî, resim, süsleyici sanatlar, halıcılık, kumaşçılık, elişleri sanatları konularını ancak ve ancak çiçekten alır. Şiir ve edebiyat, sünühat mücevherlerini çiçeklerden toplar ve sahifelerini bu kaynaktan aldığı usare ile kokulandırır...

("Çelenk Dâvası" Makalesinden)

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

KİRAZLAR

Karşımızda beş altı dönümlük kocaman bir bahçe içinde yarı kaybolmuş bir eski ev vardır. Pancurları hemen daima kapalı duran bu evde ihtiyar bir karı-koca oturur. Ara sıra öte beri almak için çarşıya giden yine ihtiyar bir hizmetçilerinden başka kimseleri yoktur. Kimse ile görüşmezler. Mamafih, bahçenin etrafını çeviren yüksek duvara rağmen mahalle ahalisi onların kim olduklarını, nasıl yaşadıklarını öğrenmeğe muvaffak olmuştur.

Komşularımdan biri bu aile hakkında bana da malûmat verdi:

"— Bunlar Rumeli muhacirlerindendir. Dünya kadar paraları vardır. Fakat gayet hasis insanlardır. Yemezler, içmezler, evlerinde yırtık elbiselerle gezerler, kışın ateş yakmazlar. İratlarından gelen parayı bankaya götürüp yatırırlar. Mezara mı götürecekler, nedir? Bari çocukları falan olsa. ... Halbuki kimseleri de yokmuş. Bu bahçe baştanbaşa kiraz ağaçlariyle doludur. Mayısta kirazlar kızarmağa başlayınca karı-koca haftalarca bahçede bekçilik ederler. Geceleri nöbetleşe uyurlar. Biri evde yatarken öteki elinde bir deynekle bahçenin içinde dolaşıyor. Çünkü serseri mahalle çocuklarının duvardan kiraz hırsızlığı etmeleri mümkündür. Hattâ bazı seneler, gecelerin ayazından hasta düştükleri olur. Tasavvur ediniz; bir bahçe kirazları olduğu halde ne kendileri ne de hizmetçileri bir tek kiraz yemezlermiş. Mamafih bu takayyüde rağmen, mahalle külhanbeyleri, yine sepet sepet kiraz çalmanın yolunu bulurlar. Nihayet kirazlar kemale erer. Onları sepetlere doldururlar, araba araba pazara götürürler. İhtimal, aldatılmaktan korktukları için kendileri de bu arabaları takip ederler. Hem de yayan olarak.

Apartmanlarının kirasını hemşehrilerinden bir yaşlı avukat toplar, aydan aya getirip kendilerine teslim eder. Avukatın kâtibi söylüyor; ihtiyarlar parayı alırken ağlaşmağa başlarlarmış anlayın para hırsının derecesini. ... Parayı herkes sever amma, bu kadarı fazla..."

Evet, para hırsının bu derecesi bana da çok iğrenç görünmüştü. Fakat sadece "Hastalık. ... Bu da bir nevi hastalık..." diye cevap verdim, fazla bir şey söylemedim.

* * *

Mayıs geldi, karşı bahçe âdeta bir kiraz denizi halini aldı. Eski ev, artık büsbütün kaybolmuştu.

Komşunun hakkı varmış, ihtiyarlar, gece gündüz bahçeyi bekliyorlardı. Bir düzine köpek, kirazları onlardan daha iyi muhafaza edemezdi. Nihayet meyvaların toplanma zamanı geldi. İki kanadı birden açılan demir kapının önüne yük arabaları yanaştı ve pazara batmanlarla kiraz gitti.

* * *

Temmuz iptidalarında idi. Bir gün evimin önünde mahalle imamiyle konuşuyordum. Karşı kapıdan ihtiyarların hizmetçisi çıktı, bana doğru geldi. Tatlı bir Rumeli şivesiyle:

— Bizim efendi selâm söyler, doktor bey. ... Hanım, biraz keyfini bozmuştur. ... Bize teşrif edesinizmiş. ... Ücreti her kaç kuruş ise veririz, der..

Acele işim olmasına rağmen:

— Peki, geliyorum, dedim.

İmam, elimden tuttu; kulağıma eğilerek:

— Yağlı müşteriyi yakaladınız doktor bey, dedi, hissemizi isteriz...

İmamın şakasına ben de şaka ile mukabele ettim:

— Bu cömert insanların, ücreti her kaç kuruş ise vereceklerini söylemelerine nazaran, hastalık galiba vahim. ... Korkarım ki az zamanda vazifemi bitirip müşterimi size devredeceğim imam efendi. ...

İmam, tekrar elimi yakalıyarak:

— Hastanın kocasından ganice bir ücret talep edersiniz, fakire, bir yerine iki müşteri göndermiş olursunuz. Mahallenin bunlardan başka suretle bir hayır göreceği yok!. ...

* * *

Hastalık, basit bir nezle idi. Fakat kadın, çok ihtiyar olduğu için fena sarsılmıştı.

Beni hayret edilecek kadar sevimli ve munis bir çehre ile karşıladı. Zahmet edip geldiğim için uzun bir dua ettikten sonra:

— Ben istemezdim sizi rahatsız etmek amma, efendiye söz anlatamadım, dedi.

Allahın bildiğini ne saklıyayım. Ben evvelâ bu duayı ve bu sözleri pek kalbsizce tefsir ettim.

Anlaşılan vizite parasının bir kısmını Cenabı Hakka havale edecekler. ... Bu dua, ahret bankası için havalename olsa gerek, diye düşündüm.

Hastalığının ehemmiyetsiz olduğunu söylemesi de mânidardı. Ehemmiyetsiz bir hastalığın tedavi ücreti elbette ehemmiyetlisininkinden daha az olmak lâzım gelir. Bir bahçe kirazdan bir tanesini yemeğe kıyamıyan, mülklerinin iradını aldıkça sevincinden iğrenç bir surette ağlaşan bu insanlar için bu mantık, gayet tabiî görülmeliydi.

Hastayı muayene ettikten sonra karnemi çıkararak reçete yazmağa başladım.

Kadın, bu esnada kocasının kulağına bir şeyler söyledi. İhtiyar adam, kızar gibi oldu. Hiddetle:

— Allah aşkına canımı sıkma. ... Kendi derdim kendime yeter. ... Bir de seninle mi uğraşayım?

Diye söylenmeğe başladı.

Kadın, hastalara mahsus titizlikle:

— Olmaz, olmaz. Öldürsen nafile, istemem, diye inat ediyordu.

Başımı kaldırmıştım. İhtiyarla gözgöze geldik.

Adamcağız, bana izahat vermeğe lüzum gördü:

— İnsan, ihtiyarladıkça tuhaf olur doktor efendi. ... Eskiden böyle değildi. ... Ne dersem yapardı. "İlâç içemem. ... Doktor efendi beyhude reçete yazmasın!" diyor.

Cevap vermeden gülümsedim. İçimden:

"Galiba kadın, hasislikte kocasına taş çıkarıyor. İhtimal, ilâç istememesi, para gider korkusundan" diye düşündüm. Eve ve eşyaya şöylece bir göz gezdirdim. Hakikaten dedikleri gibiydi. İnsan, kendini zengin bir adamın evinde değil, bugünden yarına yiyecekleri olmıyan fakirlerin kulübesinde sanırdı.

Hele hastanın yattığı odaya köpeği bağlasalar durmazdı. İhtiyar kadın, takatsiz başını yastığa bırakmıştı, ağlar gibi bir sesle huysuzluğuna devam ediyordu:

— İstemem. ... Ben ilâcı ne yapayım?. ... Ben, ölmek istiyorum. ... Allah rızası için beni halime bırakın.

Sönük mavi gözlerinden buruşuk yanaklarına yaşlar sızıyordu. İşim bitmişti. Gitmek için ayağa kalktım.

İhtiyar muhacir, mahçup bir tavırla:

— Şu çekmecenin gözünde paralar var evlâdım. Ücretiniz neyse alın, dedi.

Kadının biraz evvel ölmek istemesi gibi, ihtiyarın bu sözüne de hayret ettim. Bir hasisin yarı açık bir çekmecede külliyetli para bırakması, sonra evi-

ne giren bir yabancıya: "Elini sok da istediğin kadarını al!" demesi garip değil miydi?

* * *

Dört gün sonra beni kirazlı eve bir kere daha çağırdılar. İhtiyar kadın, epeyce iyileşmişti. Bana, kendi eliyle çay pişirmek için ısrar etti. Öteden, beriden konuşmağa başladık. Ümidimin hilâfına bu ihtiyarların sohbetini çok tatlı buldum. Onlara başka bir yerde rasgelmiş olsaydım, "Ne iyi, ne tatlı insanlar" diyecektim. Fakat, ne mal olduklarını biliyordum.

Bir aralık, kadın bana çoluğum, çocuğum olup olmadığını sordu:

— Çoluk var büyük hanım amma, çocuk yok, dedim.

— Allah vermedi mi evlâdım?

— Keşki vermeseydi büyük hanım. ... İki altın top gibi evlât vermişti. Fakat iki sene evvel, yirmi gün ara ile ikisini de aldı. Yalnız kaldık.

— Allah sana, anasına ömür versin evlâdım. ... Gençsiniz, Allah yine verir inşallah. ... Hastalıkları neydi?

— Biri kemik hastalığından ölmüştü. Öteki "beyin veremi" denen bir mel'un hastalıktan. ... Yavrumu bir gün kaza ile merdivenden düşürmüşler...

İhtiyarların ikisi birden bir vaveylâ kopardılar. Şaşırdım. Kadın, hıçkıra hıçkıra ağlamağa başladı. İhtiyara baktım. Onun da gözlerinden sessiz yaşlar akıyordu.

Kadın, biraz sükûn bulduktan sonra:

— Vah yavrum, o hastalık senin de yüreceğini yaktı, öyle mi? dedi.

Sonra karşısındaki adamın kendi dertlerini bütün derinliğiyle anlıyacağından emin, şu sade hikâyeyi anlattı:

— Biz memleketimizde çok zengindik. Oğullarımız, kızlarımız torunlarımız vardı. Balkan muharebesinde kimi öldü, kim kayboldu. Biz, iki ihtiyar, Zehra ismindeki torunumuzla İstanbul'a geldik. ... Elimizde çoluk çocuk namına bir o Zehracık kalmıştı. Ölenlerin, kaybolanların muhabbetini ona verdik. ... Memlekette dünya kadar malımız, mülkümüz olduğu halde İstanbulda on parasız kaldık. ... Efendi ihtiyardı. Çalışacak halde değildi. İstanbul'da bir iki hemşehrimiz vardı. Allah razı olsun, onlar ara sıra beş on para veriyorlardı. Üstsüz, başsız kalmıştık. Zehracık dilenci çocuklarına dönmüştü.

Yedi, sekiz sene evvel şu karşı sokaktaki arsada iki üç meşruta ev vardı. Karı - koca o evlerden birinde bir odacığa sığınmıştık. Bir bahar günü bu bahçenin önünden geçiyorduk. Kirazlar olmuştu. Çocuk değil mi, yavrucak, kır-

mızı kırmızı görünce kirazlara imrendi. "İlle isterim" diye ağlamağa başladı. Kapının önünde bahçıvan gibi bir adam duruyordu. Yüzümü kızdırdım, çocuk için ondan birkaç kiraz istedim. Yüreksiz adam, cevap bile vermedi, başını öte tarafa çeviriverdi. Zehracıkla eve döndük. Çocuk ağlar, ben ağlarım. Bir de üstelik efendiden azar işittim. Hakkı da var ya. Çiftliklerinde yüzlerce fakir besleyen hanedandan bir adam, çoluk çocuğunun dilenci gibi el açmasına razı olurmu? Birkaç gün sonra meşrutada oturan başka muhacir çocuklar, Zehracığı kandırmışlar, bu bahçede kiraz hırsızlığına götürmüşler. Bahçıvan; çocukları görmüş, ellerinde taşlar, sopalarla ağaçtan ağaca koşmağa başlamış. ... Zehracığım hırsızlığa alışık değil. Bahçıvanı görünce korkmuş, adam daha bir şey söylemeden kendini ağaçtan aşağı atmış; başcağızı taşa çarpmış. ... Sevap sahibi bir adam, kucağına alıp eve getirdi. ... Yavrumun sırma gibi saçları vardı. ... Bu saçların bir parçası kana bulanıp alnına yapışmış. ... Üç, beş gün sonra Zehracık şiddetli bir ateşle hastalandı. Gözleri şaşılaştı, Kolları büzüldü. Belediye hekimini, yalvarıp getirdik. "Çocuk ağaçtan düşünce başı zedelenmiş. ... Beyin veremi olmuş.. ... Allahtan ümit kesilmez amma, ben iyi görmiyorum". dedi. Yavrucağım birkaç gün sonra ölüp gitti. Biz, iki ihtiyar, kuru başımıza kaldık. Bir iki sene sonra memleketteki mallarımızdan bir kısmını bize geri verdiler. Yeniden zengin olduk. ... Lâkin biz, artık parayı ne yapalım? ... Biz yaşta insanlar parayı evlâtları, torunları için isterler değil mi doktor efendi oğlum? ... Apartmanlarımızın kirasını getirdikleri vakit, iki ihtiyar ağlamaya başlarız. ... Bu paraları sarfedecek kimimiz var ki? Başka mahallelerde oturamadık. Bu evi satın aldık. Sanırım ki, Zehracık, düştüğü şu kiraz ağacının altında gömülüdür. Kiraz mevsimi geldi mi, belki bir kaza olur, başka anacıkların yüreği yanar diye karı-koca bekçilik ederiz. Ağaçlara kimseyi yanaştırmayız.

Bu kirazlardan bir tanesini yemek istemeyiz. Zehracık, onlardan bir taneciği için ağlayıp ölmüştü. Kirazlar olduğu vakit onları arabalara doldurur, mezarlığa götürürüz. Zehracığın ruhu için, onları para ile kiraz alamayan fukara çocuklarına sepet sepet üleştiririz.

İSMAİL HABİP SEVÜK

FIRAT'IN TERCÜMEİHALİ

ASIL FIRAT

Muradla Karasu birleştikten sonra artık asıl Fırat birkaç yüz metro genişliğinde ve beş altı metro derinliğinde güçlü kuvvetli, alımlı salımlı bir nehirdir. Bütün vatandaki akar suların en dolgun havzası işte burası. Kuvvete kim

boyun eğmez? İşte sağdan soldan haşmetli Fırat'a biat eden edene: Kimisi ceviz ağaçlarıyla gölgeli çayırlar üstünden dalgın bir akışla süzüle süzüle; kimisi cilâlı çakılları tesbih taneleri gibi şakırdatarak sallana sallana; kimisi de delidolu, dallar budaklar sökerek, sert cezbeli sıçrayışlar yapa yapa gelip Fırat'ın koynunda eridiler.

Nehir, yüzünü batıya çevirmiş, Malatya ovasına doğru yürüyor. Değilmi ki Fırat o topraklara özünü bıraktı, artık orada ağaçlar büyümez, fışkırır; meyveler sulanmaz, şurublaşır; ve dallar orada çiçek açmış değil gözün alabildiği kadar genişlikler üstüne renkli bir şehrâyin serilmiştir. Ovada bayram var!

Su suyu arar. Fırat sırf ovadaki Tohmayı almak için buralalara kadar geldiğini göstermek ister gibi Tohmayı alır almaz birden ovayı bırakarak doğuya döner. İki suyun birleştiği bu nokta eski İstanbul-Bağdad yolunun tam ortasıdır. Yayla ile çölü, Anadolu ile Irak'ı, İran sınırlarıyla Suriye'yi yekdiğerine bağlıyan yolların kavuşma yeri de orasıdır. İki suyun kaynaştığı yerde çeşid çeşid kıt'alar da elele tokalaşıyor!

Telekten sonra cenuba yönelen nehrin niyeti belli ki hep kıble istikametinde yürüyüp gitmektir. Ne çare ki karşısına Toroslar çıktı. Başı bulutlar üstünde bir engel. Nehirler uysal olmayı da bilirler. Dağı yenemiyeceğini anlıyan Fırat yolunu bırakarak yeniden doğuya döndü. Fakat nehir bu yenilişi bir türlü unutamamıştır, sönmez bir kinle hâlâ ve hâlâ dağların şimal kıyılarını kemirip duruyor.

Keban Madenden beri iki üç yüz kilometroluk bir yolculuk esnasında Fırat çeşid çeşid hüner gösterdi. Aklına esince, Malatya ovasına inmeden önce yaptığı gibi, iki yüz metro genişlik ve beş altı metro yükseklikle buğulu köpükler içinde sağır uğultulu bir çağlıyan kurar. Canı isteyince, İzol taraflarında olduğu gibi, sert ve dalgalı yataklar üstünde bir seviye sıçrayışlar yaparak fıkırdar. Ötede, Deveboynu'nda, 250 metro yüksekliğinde granit bir yarımadaya çepçevre sarılmaktan hoşlanır; beride, Taşbaş taraflarında da bakarsın ki eni iki kilometroluk bir yatak içinde irili ufaklı bir sürü ada yaratmıştır. Hep aynı yaşamakta heyecan yok, Fırat çeşidli yaşamayı biliyor!

İşte Kömürhan'a varmadan önce nehir yayvan bir tembellik içindedir. Akmıyor, yatıyor gibi. Şüphesiz nehirler tam uyuyamazlar, onlarda uyku yok, uyuklama var. Duramazlar, ancak duraklıyabilirler. Fırat'ın aktığı belli değil amma kaydığı da belirsiz. Fakat ne oldu? Uyuklayıp duraklıyan nehir, birden tehlike borusunu işiterek fırlamış gibi, telâşla derlenip toplanmağa, aceleyle hızlanıp kabarmağa başladı. Nehir Kömürhan boğazındadır: Bütün ömrünün en büyük savaşını geçiriyor.

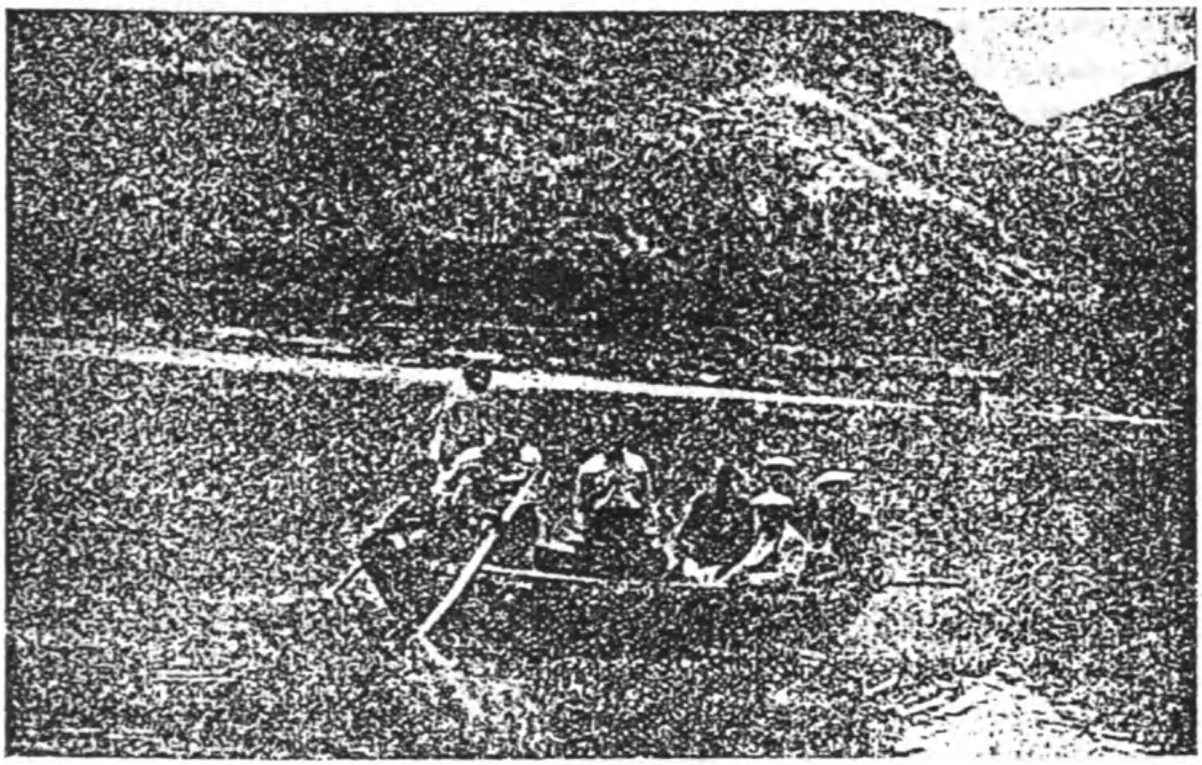

Coğrafyacıların "Kanyon" dedikleri dik duvarlı derin boğazlar nehirlerin sonsuz didişmelerinden doğdu. Kömürhan boğazı yalnız Anadolu'nun değil yeryüzünün de en ünlü kanyonlarındandır. Bir boğaz ki beş altı yüz metro derinliğinde, ancak kırk elli metro enliliğinde, ve üklüm büklüm yüz elli kilometre uzunluğundadır. Bu yaman yarmayı Fırat kendi eliyle yarattı. Bu, suyun testere oluşu ve enerjinin graniti yenişidir.

Kendi yapısı kendisine belâlı bir hapishane oldu. Duvarları çok yüksek, çıkamazsın; yanları çok sağlam, itemezsin; boyu çok uzun, günlerce ve günlerce tüketemezsin. Burada gündüzler gece gibi. Gök ancak bir dilim maviliktir. Yukarıda ziya bir kılıç sırtı kadar görülür. Korkunç bir ıssızlıkla sonsuz bir gürültü. O kadar ıssız ki Fırat dünyanın üstünde değil böğründe akıyor. Gürültü o kadar çok ki boğazın üstünü sıralıyan meşe ormanlarındaki minare boylu ağaçlar dışarıda rüzgâr olmasa bile boğazın içinden kat kat uğultuların dalga dalga çarpışlarıyla sallanmaktadır!

Kafese yeni tıkılan aslan ne yapar? Fırat ta, köpüklü yeleleri ürpermiş, bu dar ve derin hapisten kurtulmak için büyük sıçrayışlar yaptı. Fakat her defasında yere düştü. Her düşüşten sonra yeniden sıçrayış. Hırsla şahlan, hınçla in, Üşenmeden saymışlar, Fırat'ın bu sıçrayış ve düşüşleri tam üç yüzü bulmuş. İnsanlar buna sadece "Fırat'ın şelâleleri" diyorlar.

Denizlerin fırtınası üstten, nehirlerinki alttan olur. Rüzgâr, denizi dışından; yatağın çıkıntıları ise nehri dibinden sallar. Denizinki kabukta cümbüş,

nehrinki içten köpürüş. Fırat yeniden ovaya kavuştuğu zaman yalnız çok uzun bir boğazı geçmiş değil üç dört gün bütün gövdesini sallıyan korkunç bir fırtınayı da geçirmiştir. Geçmiş olsun sevgili Fırat!

Artık Bireciğe kadar bir iki yüz kilometroluk en rahat bir gidiş. Nehirlerin bahtları ki yataklarıyla ölçülür; yatak fazla basıksa nehir öfkelenip taşmış, fazla genişse utancından büzülmüştür; yatak darsa su delirir, yumuşaksa yatak devrilir; halbuki Bireciğe kadar üç dört günlük yatak: Yanları sağlamdır, yıkılmaz; yüksektir, taşırmaz; ne yatakta aşınma, ne suda aşma var. Geniş değil, yayılsın; dar değil taşsın. İniş yok, nehir koşmuyor; Yokuş yok, oymuyor. Böyle uygun bir yatağı Fırat Ummana, yani "adem"e kadar bir daha bulamıyacak!

Artık seninle gidemem Fırat, işte yad illere düştün. Bilirim, Türk topraklarından ayrıldığına çok pişmansındır. İşte Arabistan çöllerinin binlerle kilometrelik kızgınlığı içine mavi bir damar gibi uzandın. O cehennem uzunluğunu serinletmek için kendini kavuruyorsun. Çöl güneşi üstünden suyunu uçurup çöl toprağı altından suyunu soracak. Haydi, çöller yolcusu, bahtın açık olsun, Tanrı gücünü arttırsın, ve. ... umduğuna ermiş ol!

İSMAİL HABİP SEVÜK

GİRESUN'UN İKİLİĞİ

Karadeniz'in Anadolu kıyıları baştan sona, hep kabarık, heybetli, hep aynı coğrafyanın ifadesi gibi görünür. Fakat dışa aldanma, bu kıyıların mıntıka mıntıka, yekdiğerine hiç benzemeyen, ayrı ayrı meziyetleri var; hem bu meziyetler bodur değil, herbiri yüzlerce ve yüzlerce kilometre uzunluğundadır: Kömür mıntıkası, tütün mıntıkası ve şimdi de fındık mıntıkası.

Her mıntıkada toprağın bünyesi başka, örtüsü başka ve rengi başka: Kömür mıntıkasında toprak kabarık ve dağlık, tütünde tepelik ve satıhlık, fındıkta da her ikisi. İçi kömürlü dağların üstü hep orman, tütün ekilen yerlerinki tarla ve fınfık mıntıkası da fundalıktır. Mıntakaların renkleri de sıra ile koyu yeşil, hâki, ve filizi. Bu üç ayrılığın birleştiği bir nokta var: Üçü de vatanımın en mühim zenginlik kaynağı.

Sağı kısa, solu uzun, hilâl biçimli bir koya giriyoruz: Hilâlin solu bizim sağımızda; orada, yani cenubu garbide koyun ucu denize güdük bir baş gibi uzanmış. Bu başın üstünde insan eliyle yontulmuş gibi muntazam bir mahrut yükseliyor; adı Dikmentepe, yayvan dağ üstünde bu sivri tepe bir gergedan boynuzu gibi durmaktadır.

Koyun dibi, yani cenup, dalga dalga tepeler ve dağlarla kabarık, hepsi fındık ağaçlariyle örtülü. Fakat bodur fındık karşıdan ağaç gibi değil yassı kadife gibi görünüyor. Fındıklar arasından yer yer sivri ağaçlar yükselmiş; bunlar kızılağaç, boylarına bakma, bir şeye yaramazlar; boysuz, fakat özlü mahsul veren fındıklara karşı beyhude yere kurulup duruyorlar.

Koyun solu, yani şimali; kabarık sahil buraya gelince denize doğru amudî bir saldırış yapmış, deniz kaypaktır, saldıran kara gömülüyor gibi çukurlaşınca birden davranarak başını kaldırıyor. Bir yarımada halinde uzanan bu kara yığınının önü yüksek; gerisi yüksek; sanki ön bir baş, geri bir sağrıdır ve ortası bir at sırtı gibi belvermiş: Giresun bu belin üstünde tıpkı bir eyer gibi duruyor.

Vapur yaklaşırken gözleri şehirden önce şehrin arkasındaki fon kendine çekmektedir; Gedikkaya'nın fonu; dağın ta ucunda bir kütüğün başından bir budak çıkarılmış gibi acayib bir yarık var; o kadar asabî çizgili bir yarık ki, vapurdan dağın alt gövdesi görünmediği için, Gedikkaya göğe ağzını açmış bir kartal kafası gibi duruyor. Duruyor da değil, dağ sanki haykırıyor gibi. Herhalde Giresun'un çok orijinal bir fonu var.

Vapur o kadar yakın demirledi ki öksürsek kıyıdan işitecekler. Belli, Samsun'un denizi ne kadar sığsa buranın ki o kadar derin. Yarımadanın kabarık başında kale var; ve o tepeye Kalebayırı diyorlar. Gerideki sağrı gibi yüksekliğe de Saytaş deniyor. İkisinin ortasında Giresun, Giresun'un tam ortasında da tramvaysız Divanyolu gibi uzanan cadde, öte yamacın dibine kadar, şehri bir kolan gibi kuşatmıştır.

Baş, sağrı eyer, kolan. ... Peki dizgin nerede, demeyin; şehri ikiye bölen tertemiz ve parkeli bu ana caddenin sol böğründen ayrılmış gene parkeli bir cadde, Kalebayırı'nda üç katlı gövdesiyle kurulup duran hükûmet konağına uğradıktan sonra bütün tepeyi çepçevre dolanıyor. Ana cadde bir kolansa bu çevreleme cadde de küheylân duruşlu yarımadanın başına geçirilmiş bir dingindir!

Giresun'un binaları hep kâgir, hep üç dört katlı, belli, varlıklı bir beldeyiz. Şu sağ tarafta bütün fındıkla örtülü tepelere bak, yer yer, küçük kulübeler göreceksin: Giresun'un bütün bu çalımlı yapılarını o küçük kulübeler yaptı.

Hükûmet konağının berisinde endamlı bir Muhasebei Hususiye dairesi, ötesinde ortamektep; iki tarafta iki kubbe, biri Kapıkahve camisi, öteki Kale camisi; aşağıya doğru belediye dairesi; sahildeki set üstünde içi öbek öbek tarhedilmiş temiz çizgili bir park; tam kıyıda bankalar, oteller, depolar; sağa doğru Kumyalı camii. ... Minaresi az Giresun'da bu cami revaklı ve süslü bir konak methalini andıran giriş yerleriyle kibar kibar kuruluyor. Dikkat ettim. Gire-

sun'un pek çok binaları renkli; halbuki Ordu'nun evleri hep beyaz; fakat burada pembe, kurşuni mavi, kiremidli binalar göze çarpıyor; Ordu kıyıya gerilmiş beyaz bir saten ve Giresun emprime bir kumaş gibi.

Bu koydan Giresun'un ancak yarısı görünüyor; diğer yarısı öteki tarafta. Üç mıntıkanın üç merkezi: Samsun, tütün yaprağı gibi apaçık; bir bakışta her tarafını gör; Zonguldak iğribüğrü bir rahleye konmuş çapraşık bir kitap gibi, şöyle böyle dibini ve iki tarafını görebiliyorsun; fakat Giresun; bu, tersine çevrilmiş rahlenin üstüne iki tarafından sarkıtılarak abandırılmış bir kitaptır, onun ne taraftan baksan ancak bir tarafını okuyabilirsin!

Öteki taraftayız. Meğer asıl şehir oradaymış. On beş binlik Giresun bu sürprizli haliyle insana otuz beş binlik Samsun'dan bile büyük görünüyor; bu, kendini böyle bir hamlede satmamanın mükâfatı. Bu taraftaki Giresun'a Kalcarkası deniyor. Giresun'un resmiyeti, ticareti; fabrikası, oteli, çarşısı, pazarı hep öte yamaçta. Fakat evleri bu tarafta. İki koya bakan memleket gündüz batıda çalışıp gece doğuda yatıyor.

İskele koyu güzeldi, fakat bu koy da başka güzel. Sümbüllük kayalarından bakarken koyun görünüşü çok ömür. Daha ileriden Kalebayırı'na dolanan belde büyük bir kavuğa sarılmış beyaz bir sarık gibi görünüyor. Hele burada bütün endamını gösteren Gedikkaya'nın, etekleriyle bütün koyu çizerek, reverans yapar gibi, öyle nazlım nazlım bir duruşu var ki. ...

Öteki koydan Giresun'a bakılırken insan Heybeliada'yı hatırlıyordu; buradan bakarken de Amasra'yı hatırladım. Yarımada buradan daha uzun göründüğü için mi? Belki de yarımadanın berisinde, Amasra'da olduğu gibi, şirin bir adacık olduğu için. Herhalde o adayı biraz daha Kalebayırı'nın önüne götürünüz, Kalebayırını da biraz daha uzatıp yayınız ve Giresun'un bulunduğu bel kısmı daha yassılaşıp öteki koy da görülebilsin, o zaman buranın Amasra'ya benzeyişi tamamlanacak.

Giresun'un iki tarafını da gördükten sonra memleketin çizgileri iyice anlaşılıyor. Deniz oraya çeyrek dairelik geniş bir kavis resmetmiş; Anadolu kıyısı da tam bu kavsin ortasından denize bir yarımada yollayınca; iki tarafta yarımşar dairelik birer koy, kalın bir terazi dilinin yanlarındaki iki kefe gibi işte tıpış tıpış pırıldaşıp durmaktadır!

Kefeler ikiz olur, denk olur; Anadolu'nun karası, iki koy biribirini kıskanmasın diye ikisine de güzel birer tepe hediye etti, öteye Dikmentepe'yi, beriye Gedikkaya'yı vererek. Biri dik biri yarık; onlara vereceğimiz isimleri de ne güzel seçmişiz; ikisinin ismi de ikisinin cismine uygun.

Fakat ne yapsak nafile, garpdaki koyun üstünlüğü var, değil mi ki iskele buradadır, vapurlar hep buraya geliyor, yüz binlerle kantar fındık buradan

çıkıp milyonlarla servet buradan girer, bu koy ötekine "seni de, Giresun'u da hep ben besliyorum" diye övünüyor.

Fakat öteki koy ve onun mazhariyeti; Aksu nereye akıyor, Aksu? Ak pak su, civelek su; büğülü ve kerametli su; bekâr kızlara koca, kısır kadınlara çocuk, kalbi kırıklara aşk ve dertli olanlara derman veren su.

İşte "mayıs yedisi" geldi, şimdiki takvimde yirmi mayıs, ırmağın ağzı mahşer gibi. Kalabalığın çoğu genç kızlarla genç kadınlardır. Bunlar derenin denize karıştığı yerde soyundular, erkekler görmesin diye kara tarafına peştemaller gerildi, hepsinin elinde, içleri oyulmuş hafif birer susak kabağı var. Ah dere o kadar derin olmasa, hepsi ayakta dikildikleri halde göğüsleri bile görünmüyor. Yalnız su o kadar berrak ki örttükleri örtülmemiş gibi!

Haydi niyetini söyle:

Dağ başları çiseler
Yâr geliyor deseler
Bir kuş kadar canım var
Müjdeciye verseler!

Sen de söyle:

Tam, derenin düzünde,
Yalan var mı sözümde?
Yârım kalktı gidiyor
Yaşı kaldı gözümde

Hepsi söyleyecek, hespsi söyledi, her söyleyen kabağa su doldurup yedi çift bir tek kere, yani on beş defa, başına su döküyor. Kabak suyun akışına bırakıldı ve arkasından yedi çift bir tek kere küçük küçük taş atıldı: Artık Korkma, ya gelişmiş bir bıyık, ya minicik bir bebek; Aksu istediğini verecek!

Garplı şarklı iki koyi garptekinin iskelesi Giresun'un midesini, öteki koyun Aksuyu da Giresunlu'nun ruhunu doyuruyor. Keselere bereket, ruhlara şetaret, Tanrı ikisini de eksik etmesin.

İSMAİL HABİP SEVÜK

AĞRI'YA KASİDE

Büyük Ağrı, haşmetli Ağrı, beş bin yüz şu kadarlık boyuyla, Erciyes ve Avrupa Alpleri'nin daha bin metre üstünden bakarak; Toros, Pirene ve Afrika'nın Büyük Atlas Dağları gibi en ünlü silsileleri bin beş yüz metre daha aşa-

ğıda bırakan Ağrı; yurdumun doğusundan ta Atlas Okyanusu'na kadar bütün arz kabartılarındaki rekorları yırtıp atmış bir başbuğ heybetiyle işte haklı haklı kurulup duruyor.

Silsile halindeki halindeki dağlar yüksek de olsalar hep birbirlerine omuz vermişlerdir. Kendi başlarına değil yekdiğerine güvenerek yaşarlar. Onlarda fert yok, kervan var. Onlar sıralandılar, duruşları gidiş gibi. Halbuki Ağrı tek başınadır. Kimseye güvenmiyor ve kimseye minneti yok. Ağrı yalnız gövdesiyle değil ruhuyla da büyük. Ağrı bir şeftir.

Silsile halindeki dağlar yüksek de olsalar arzın kabuğundaki sallantıyla meydana geldiler. Onlar mihanikin eserleridir. Mihanik olarak, içten değil dıştan yaratılmak. Halbuki Ağrı kimyanın eseri; o, içinin lavlarını dışına yığa yığa, içinin hamlesi arttıkça boyu artarak, boyu arttıkça içinin hamlesini artırarak o, kendini kendi yarattı.

Onu ilkönce, net bir havada, ta 170 kilometre uzaktaki Tahirgediği'nden gördüm. Dalga dalga ufuklara gerilmiş silsilelerin arkasından göğün ortalarına doğru bir mahrut maktaının gölgesi halinde ve gölgeden bir hayalet gibi yükseliyordu. Fakat Karaköse'den sonra, ovanın bir yerinden birdenbire, bembeyaz başıyla karşımıza çıkıverdi. Yalnız başının görünüşü; lâkin beyaz bir duvak örtmüş ve duvağını saçak saçak, yırtmaç yırtmaç sarkıtmış bir gelin gibi pırıl pırıl bir görünüş.

Yere yapışmış toprak kabartısından bir iki yüz in oyuğu evin kargaburga sokaklarında altları çıplak ve üstleri lime lime Kürt çocukları oynaşan hazin Diyadin'i geçerek, biraz ilerideki Koçgediği'ni aşınca, Ağrı, yalnız başıyla değil, artık önünde hiç engel olmadığı için, bütün gövdesi ve bütün endamiyle karşımıza dikildi. Hani eski frenk âleminde kadınlara mahsus bir kıyafet modası vardır. Saçları pudralar ve pomatlarla beyazlaştırılmış kadınların fistanları kasnaklama bir gerginlikle kabarır. Ağrı da tıpkı öyle. Beyaz başı, ahenkli gövdesi ve belinin iki yanında koyu nefti bir fistanın kabarıklığıyla bir kraliçe gibi öyle haşmetli haşmetli duruyor ki...

Cenubunda ve biraz gerisinde Küçük Ağrı; fakat küçük deyip de büsbütün ufaltmayın, dört bine yakın boyuyla o da Erciyes kadardır; kendi başına kalsa elbet daha heybetli görünecekti; fakat Büyük Ağrı'nın yanında daha karsız başı, daha kısa boyu ve daha narin gövdesiyle yakışıklı bir küçük kardeş gibi duruyor. Bu duruş ve bu ikizlik her iki dağa mukayeseleşmekten gelen çok mânalı bir canlılık vermektedir.

Ya Ağrı'nın kendi başı üzerinde kendi cümudiyelerinden yarattığı, o şekilden şekle giren ve dağa diri bir mahlûk edası veren beyaz bulut; Koçgediği'nden Kızıldize'ye kadar otuz kırk kilometrelik Beyazıd ovasını dağa amuden geçip, sonra şimale bir zaviyei kaime çevirerek, tırtıllı tepelerin keskin çizgi-

leri üzerine sert bir huşunetle kurulmuş Doğu Beyazıd'dan Iğdır'a doğru Ağrı'ya muvazi olarak giderken, otomobilin hızı içinden, hep bu nazlım bulutun o doyum olmayan cilvelerini seyredip durduk.

Bu, rüzgârla gelip rüzgârla giden bildiğimiz bulutlardan değil. Dağ kendi bulutunu kendi yaratıyor. Dağa yığılı o ezelî kar ve buz kütlelerine birşey yapamayan güneşin satıhlardan kaldırdığı hafif buğularla meydana gelen bu bembeyaz bulut bütün gün dağdan ayrılmadı; orada onu alıp götürecek rüzgâr yok, belli rüzgârların kanadı Ağrı'nın başına çıkamıyor. Fakat o bulut bütün gün boyuna şekil değiştirdi, demek orada bunu yapacak kadar mevzii nefesler var, belli Ağrı'nın başını hafif hafif birşey yelpazeliyor.

Bulut sabahleyin ilk defa bir çubuktan tüterek donakalmış ince bir duman gibi duruyordu. Koca dağ sanki sabah keyfi yapmaktadır. Neden sonra dumanın üst kısmı genişledi, bulut şimdi Ağrı'nın haşmetli başında bir sorguç gibi. Kuşluk vakti yana devrilen bulut bir ucundan dağa ilmiklenmiş, öteki ucu havanın boşluğunda, bir püskül gibi sarkıyor. Bir aralık bulut dağdan bir iki mızrak ayrıldı, görülmez bir vestiyere asılmış gibi dimdik ve divan durur gibi terbiyeli terbiyeli dikilmektedir.

Gümrük yeri olan Kızıldize'de öğle yemeği için eğlenirken bir iki saat kaybettiğimiz Ağrı'yı tekrar ovaya çıkıp da görünce baktık ki bulut dağın başına bir sarık gibi dolanmış ve Ağrı'nın zirvesi sarığın ortasından bir külâh gibi göklere uzanıyor. Beyazıd ovasını Iğdır ovasından ayıran Çilli yokuşunu tırmanıyoruz. Artık arkamıza düşen Ağrı'yı görebilmek için başımızı otomobilden çıkararak baktık. A, bulut bu sefer de dağın tam tepesi üstüne, yanları kaldırılıp sadece yukarısı bırakılmış bir cibinlik örtüsü gibi muntazam bir müstahil beyazlığıyla gerilip duruyor.

Transit yolunun son kısımları çok sıkıcıdır. Hele Karaköse'den beri epeyce yanından gittiğimiz körpe, fakat eritilmiş bir ayna gibi berrak Murad'ı bıraktıktan ve Koçgediği'ni aşıp Beyazıd ovasına girdikten sonra tabiat büsbütün haşinleşiyor. Artık ne su, ne ağaç; ne kuş, ne insan. Etraf kısır ve etraftaki dağlarla tepelerin çizgileri sert. Solda, yani şimaldeki Çillı Çatık kayalıklı bir kabartıdır. Ovanın sonundaki Kızıldize tepeleri yalnız kızıl değil kızgın kızgın dizilmişler. Hele sağda, 3300'lük sivrilikleriyle göğün canfesini yırtıp duran Tendürük dağları; üstündeki göl bile buharlar ve buğular içinde fıkır fıkır kaynarmış, halk oraya Cehennemderesi dedi ve dağ zaten cehennemden fırlayıp donakalmış gibi.

Tabiatin bütün bu huşunetleri içinde Ağrı; oh o ne büyük teselli o: Billûrdan yontma bir mahrut yuvarlağı gibi güzel başını yarı göğün üstüne haşmetle dikerek, göğsünün üzerine karların sacak sacak beyazlıklarını bir elbise garnitürü gibi sarkıtıp, kabarık etekliğini iki yandan ahenkli bir müvazene ile

germiş ve yanında Küçük Ağrı denen yâveri. ... Gözlere verdiği bütün bu ziyafet yetmiyor gibi bir de kendi yarattığı beyaz bulutun tülbendini hünerli bir sihirbaz şakraklığıyla şekilden şekle koyarak oynatıp durmak; hayır, Ağrı buralardaki tabiat huşunetlerine karşı yalnız bir teselli değil bütün o huşunetleri silip süpüren büyük ve eşsiz bir lûtuftur.

Ağrı'nın Beyazıd ovasına bakan garp cephesi böyle, lütûfdur, tesellidir ve yanındaki Küçük Ağrı'yla beraber bütün ufku kaplayan bir heybettir. Fakat Ağrı'nın şimal profili, Iğdır ovasına bakan tarafı ve o ovadan görünen Ağrı; artık o büsbütün başka bir dağ, sanki bu bildiğimiz dağ değil; bir defa Küçük Ağrı yok, sonra o kabarık eteklik yok; ne ötedeki genişlik, ne oradaki yükseklik; Ağrı bütün heybetini bırakmış; toparlak, munis, hanım hanımcık; üstü beyaz altı mor, şeffaf bir Sevr vazosu gibi; Ağrı nazlı bir fanus gibi, Ağrı süs gibi.

Koca dağa ne oldu? Beyazıd ovası ki iki bine yakınken Ağrı o kadar yüksekti; Iğdır ovası ki ancak yedi yüzü aşkıncadır. Koca dağa ne oldu? Aldanma bunu yapan, şu Çilli sırtları yok mu, ovayla Ağrı arasına giren sırtlar, bunu onlar yaptı. Açıl açıl; mesafeyle o sırtlar alçaldıkça Ağrı yükselecek. Şu yumruk kadar otomobilin yaptığı işe bak; ovanın yumuşak tarla yollarında son hızla giderken, harikalı bir sihirbaz manivelâsına takılmış görünmez bir urganı çekerek dağı kaldırıyormuş gibi, yumruk kadar otomobil işte hızlı hızlı koşup koca Ağrı'yı yavaş yavaş göklere yükseltiyor.

Iğdır ovasını bitirdikten sonra Tuzluca'ya geçerken akşam çöktü. Ağrı'ya işte oradan ve işte şimdi bak. Dağın karsız ve esmer olan alt kısmı akşamın esmerliği içinde akşamla birleşerek ortadan kalkmış; fakat karlı tarafı, o akşamı da geceyi de yırtan tarafı, göğün boşlukları içinde, beyaz bir hayalet mucizesiyle muallâkta duruyor. Ağrı artık yerin malı değil; onu akşamın alacalılığında göklere bıraktık. Kafamın içinde Ağrı hâlâ gök ortasında nurlu bir küredir.

FALİH RIFKI ATAY

ALANYA

Padişahın bir şehri var; kışı bahar gibidir. Selçuk Alanyası için söylenmiş olan bu şiir yerine, Türk Akdenizinin bu eşsiz kasabasına başka bir söz hediye etmek isterim: "Alanya'yı görmeden ölmemeli!"

İki koy çizgisinin ortasından, engine doğru, 200 metre yüksekliğinde bir kayalık uzatınız. Türk Anadolu, Akdeniz'e bu kaya külçesinin burnu ile saplanmıştır. Dağın bir kenarında Selçuk tersanesi, ve kolaylıkla tamir edilip kullanılabilecek olan üç katlı Kızılkule var.

Dış ve iç surları aştıktan sonra, tepede bir cami, bir küçük mabet, bir de çınar göreceksiniz. Belki Akdeniz en eyi bu çınarın dibinden görünür. Buradan açılan manzara bir Fatih'in gözünü ve ruhunu doyurabilir.

Kalenin içinde Selçuk çarşısı, henüz dükkânları sayılacak kadar ayaktadır. Büyük sarnıçlardan, hâlâ, surların içini ve dışını koru yapmak için istifade olunabilir. Kale çocukları buraya ziyaretçiler geldiği vakit, sarnıçların kuyularına girip seslenmeği âdet edinmişlerdir. Bu ses, sanki asırları uynadırıyor; üstüste yığılıp kalmış olan bütün maziler, karanlığın dibinden, derin bir ıstırap çığlığı ile kalkınmağa uğraşıyor.

Türk milletinin kurtuluşunun en eyi Afyon kalesinden seyredildiğini yazmıştım. Devletin kuruluşunu görmek için Ankara kalesine çıkacaksınız. Alanya kalesinden, Türk Anadolu'nun güzel talîî, engin ve ebedî görünüyor. Kalenin içini ve etrafını molozlardan ve yıkılardan temizleyip burasını Türk milletine bir kürsü olarak serbest saklamalıdır.

Kaleden sağa, sola ve arkaya baktığımız vakit, Türk Akdenizi'nin en iyi portakal ve muz yetiştiren topraklarını, ve belki de en güzel plâjlarını görürsünüz. Evler, Erenköy'de olduğu gibi, geniş bahçeler içindedir. Kasaba henüz küçüktür; çünkü bugün uzaktır. Geçen senelere gelinceye kadar Alanya, Antalya'ya katır yolu ile bağlı idi. Sonra toprağının yetiştirdiği meyvalar, cumhuriyetin himaye kanunlarından sonra, Türkiye'de yenebilmeğe başlanmıştır.

Alanya toprağının bir dönümüne 60 portakal ağacı ekilebilir; her ağaçtan 1500 meyva alınabilir; bahçe bir defa yetiştikten sonra, masraf gittikçe düşerek, dönüm başında her sene 12 liraya kadar iniyor.

Halk Dim çayı kanalını bir taşlık dağın iki böğrüne doğru açmıştır. Eğer burada sınaî ameliyat tamamlanacak olursa, Alanya'nın iki tarafında on binlerce dönüm yeni toprak kazanılacaktır.

Alanya Selçukların kışlağı idi. Konya'dan buraya kadar derin vadiler köprülerle kemerlenerek, ve yollara padişahla vezirlerini barındıracak kervansaraylar yapılarak, iç şehir Akdeniz'e bağlanmıştı. Selçukların oturduğu karşı sırt, hâs bahçe diye anılmaktadır. Miymar, yeni şehrin gene serin olan bu sırtlar üzerinde inkişaf edebileceğini düşünmelidir.

Kışın Anadolu'nun en tatlı sıcak iklimi olan Alanya'nın 30 kilometre arkasında, yazın, Anadolu'nun en ferah serinliklerinden biri olan yaylası vardır. Yaylada bahçeleri, bağları, meyvalıkları ve köşkleri ile ikinci bir kasaba kurulmuştur.

İnsan yeşil bahçeler üstünden ormanlı dağlara bakındığı zaman, Anadolu stepi onların arkasında mıdır, diye düşünüyor. Sanki lâv bloklarından birkaç sene uzaktayız.

Kaleden inerek, Burun kayasını denizden dolaşınız.

Selçuk tersanesinin ve Kızılkule'nin karşısında biraz durunuz. Sonra büyük mağarayı geziniz. Bu mağara, korsan yatağı idi. İçinde kale yoluna çıkılan bir gedik vardır. Büyük deniz, sanki parça parça, bu korsan ininin içine girerek, dinleniyor.

FALİH RIFKI ATAY

GÜRÜLTÜ

Yazlarını Büyükada'da geçiren bir dostumuz, bu yıl Boğaz içinde bir yalı tuttu. İstanbul'da insan semt değiştirmekle yalnız hava ve peyizaj değil, âlem de değiştirir. Bir İstanbullu için Ada âlemi, Boğaziçi âlemi, Çamlıca âlemi ayrı ayrı şeylerdir. Meselâ Adalar'da bir Heybeli âleminden veya Boğaziçinde bir Büyükdere âleminden bahsedilmez. Âlem, buradaki deyimi ile, yaşayışta, eğlenişte, spor ve gezintilerde bir "kendi kendine haslık" gösterir. Boğazlılar az çok balıkçıdırlar. Mevsiminde lüfere çıkmıyan oranın âdeta yabancısı demektir. Boğaz'da yüzme öğrenen, yarı bir atlettir. Yorganlı'da yüzme bilmiyen de yıkanabilir; fakat balığa çıkmak için göbekten balıkçı olmak lâzımdır. Çamlıca'da dağ, tepe ve koru, Yeşilköy veya Erenköy taraflarında kır zevklerine doyum olmaz. Semt seçiminde mizaç da büyük rol oynar; öyle tanıdıklarım vardır ki onlar için Boğaz yerine meselâ Adalara yahut Yakacık'a gitmek, hiç yazlığa çıkmamak demektir. Çamlıcaya bağlanmış olanlar da sıcak altında nemden çürüyenlere uzaktan, acıyarak bakarlar.

Dostum ilk zamanları:

— Ne etmişim de senelerce Adalar'da kalmışım. Az kaldı oradaki evimi büyültecektim. Şimdi niyetimiz Boğaz'da bir yalı edinmek, diyordu.

Geçenlerde, kendisini biraz neşesizce buldum:

— Ne oldu bilmiyorum. Karı koca uykusuzluğa tutulduk. Gece ancak iki üç saat kestirebiliyoruz.

— Ne zamandanberi bu?

— Gürültüyü duyduğumuzdan beri. İlk geldiğimizde, hava değiştirmekten olmalı, dalıp gidiyorduk. Meğer bu, uyuşma gibi bir şeymiş. Bir defa gürültüyü duyunca. ...

— Hangi gürültü?

— Hangisini istersiniz?

Motorlar, otomobiller, gemilerdeki haykırışlar, karadaki klâksonlar, hem de kıyılara sırtlara çarpa çarpa ikileşen, üçleşen gürültüler. Beyoğlu caddesi, hele bazı geceler, Boğaziçi'nin yanında köy sokağı gibi bir şey. ... İşte, dinleyin. ...

Acı acı bir taka şamatasına, önündeki yayanın kırıtmasına öfkelenen bir otomobil çığlığı karışıyor. Arkadan tiz bir düdük sesi. Bir defa dikkatiniz uyandı mı, arasıra bir patlayışla yırtılan sürekli bir uğultu içine girmiş olduğunuzu hissediyorsunuz. Dostum:

— Yatak odamızı yalının arka tarafına taşımağa karar verdik. Eğer orada da gürültü kesilmezse, Adalar'a göçetmekten başka çare yok.

Bir zamanlar Şirket-i Hayriye'nin yolcu vapurlarına hoparlör konulmuş olduğunu hatırlarsınız. Her biri, kaptanın keyfine göre, gazel, şarkı veya halk türküsü çağırarak, Boğaz'ın bir iki mevsimini aşağılık bir çalgılı kahve bahçesine çevirmişlerdi. Bugünlerde Giresun'dan gelen bir ahbabım, —Bir de Denizyollarının Karadeniz postalarına bininiz. ..." diyordu. Bütün yolculuğunda gürültüden kurtulup iki satır yazamamış, bir sayfa okuyamamış. Geminin insan gidebilir her tarafına birer hoparlör koymuşlar. Sabahtan gece geç vakte kadar gazel, şarkı türkü. ... Kaptana gitmiş:

— Nedir bu gürültü? diye yanıp yakılmış.

— Kesersek yolcuların şikâyetinden nefes alamıyoruz. Şimdi hürriyet var, diyorlar.

— Pekiyi ama, sessiz sedasız bir köşeye çekilmek, düşünmek, okumak veya dinlenmek istiyenin hürriyeti yok mu?

Tam demokrasinin tarifi üzerine düşeceğimiz sırada hanımı:

— Ya bizim mahalle? dedi. Üstelik karşımızda bir gramofon tamircisi var. Bütün tecrübelerini hoparlörün son kuvveti ile yapıyor.

Misafir söze karıştı:

— Canım efendim, Balıkpazarına gidersiniz, maksadınız öteberi almak! iki tarafınıza bakınarak dolaşacaksınız. Sağdan bağıran bir balıkçı, soldan haykıran bir yemişçi, gözünüzle gördüğünüzü çığlık çığlık yüzünüze çarpan bir zerzevatçı. ... Bilmem bu gürültücülük illeti bize nereden geldi?

Bu, hiç şüphe yok, Türklere Akdeniz limanlarından veya limanlar halkından bulaşma bir hastalıktır. Türkler esasta çığırtkan değildirler. Pes konuşurlar. Ses yükseltme, eski Türk edebinde, ayıp sayılmıştır. Türk şehir ve kasabaları, veya şehir ve kasabalardaki Türk semtleri şamatasız yerlerdi. Bağırma çağırma bir nevi vekarsızlık alâmeti idi.

Şimdi yazlığa gitmek bile, eskiden olduğu gibi, gürültüden uzaklaşıp çekilmek değil, gürültü üstüne üşüşmektir: nerede bir gazino haykırışması, bir plâj bağrışması türerse, etrafında hemen köşklerin üredigini ve kiraların arttığını görüyorsunuz. Gösteriş, tevazzu; şamata, sessizliği boğuyor. Ağaç dalları arasında hoparlör, her radyolu Halkevinin pencerelerin de hoparlör, şehir meydanlarında hoparlör, denizde, karada, kırda ve koruda hoparlör. ... Halbuki ses, sadece dinlemek istiyenlerin hizmetine alınabilir. Küçücük bir masrafla takanın sesi kısılabilir. Araba sesi, Avrupada olduğu gibi, nizamına konabilir. Amerikalılar, bir sinir keserek, horozları bile sessiz kılmışlar. Ve bunu hiçbir Yenidünya vatandaşı antidemokratik bulmamıştır.

FALİH RIFKI ATAY

TUNA KIYILARINDA

Büyük bir harb, yahut o kuvvette bir hâtıra, bazan, bir şehir, dağ, veya nehir ismini millî tarihe maleder. 1920 den beri Sakarya'nın Anadolu nehirlerinden biri olduğunu düşünüyor muyuz? Dumlupınar dahi Ağustos zaferine kadar cansız bir coğrafya kelimesinden ibaretti.

Yine bazan, nehir, ova, dağ isimleri olur ki, başlı başına bir medeniyet onlarsız izah edilemez: siyasî, iktisadî ve içtimaî bütün tarihi ile, Mısır, bir Nil hadisesi değil midir? Kaynaklarından deltaya doğru, Nil'i tasvir eden bir eser aynı zamanda Mısır'ın da hikâyesini başlatmış olur.

Osmanlı İmparatorluğunun derinliğine, genişliğine azametini düşününüz: eğer bir gün Osmanlı Türklüğünün destanını yazmak isteyen bir şaire bu coğrafyanın içinden bir isim vermek isterseniz, Tuna'dan gayrisini seçebilir misiniz?

Tuna, Osmanlı Türklüğünün bağrından akar. Bu tarihi neresinde dinlerseniz onun çağıltısını duyarsınız. Akınlar, zafer ve bozgunlar. Ve hepsinin peşinden, ileri veya geriye doğru, bitip tükenmez göçler.

Birgün, Sırbistan'lı bir dostum Belgrat yakınlarında bir nehir boyunu göstererek diyordu ki:

— Buraya iyi dikkat ediniz. Bazı milletler, belki bütün tarihlerinde, şu toprak parçasının içtiği Türk kanı kadar, kan kaybetmemişlerdir.

Akşam serinliğinde, olgun başakların sarı ve ağır dalgalarına bakıp, dalıyorum. Tabiat vazifesini yapıyor. ...

FALİH RIFKI ATAY

SULAR

Tanrı, biz her şeyi sudan yarattık, buyurmuş. Tatlısı var. Acısı, tuzlusu ve kireçlisi var. Bizim Yurtta galiba Van gölünün suyundan başka hepsi her türlü yaradışa ve üretişe gelir. Tuzlu su balıklarımızın tadına doyum olmaz. Kaynak sularımızın serinliği göğüslerimizin içinde gönül denen yere kadar işler. Bozkırın kireçli suyu hiç olmazsa ağaca, zerzevata ve çocuk kemiklerine yarar. Şu acı yağmur suyuna bile, Güz ve bahar aylarında milyonlarca halk nasıl susarız. Adını boş yere mi rahmet koymuşuz? Ekmeğimizin buğdayını, bize et, süt, peynir yağ, deri ve yün veren sürülerimizin otunu o yetiştirir. Biraz geç kalıp da ekinler sararmağa yüz tuttuğu zaman, sanki bulutları tutarak sağacaklarmış gibi, her tarafta binlerce kişi dağ tepelerine üşüşür. Su üstüne şiirlerde nice hayaller, resimlerde nice peyizajlar kurulmuştur. Musiki onunla buluştu mu dalgalanıp kükrer, yatışıp içli içli akar. Babürler Saray'ındaki Neh-i Behişt bir mimari eserdir. Su, güzel sanatlardan yalnız heykeli duygulandırmaz.

Sudan nükteler, affedersiniz, su üzerine hayli ince nükteler de vardır. Birkaç kelime önce dilimin sürtüşünden hatırıma geldi. Atatürk bir su mühendisi tanırdı. Elinden tuttu. Kendisine ikbal yollarını açtı. Fakat iş becerir bir adam olmadığını anlayınca bırakıverdi. Bir akşam: "—Ben onu su mühendisi sanırdım. Meğer sudan bir mühendis imiş" dedi.

Suyun da mizahı yapılabileceğini gene ondan öğrenmiştim. Orman çiftliğinin ilk kuruluş yıllarında idi. Henüz hiç bir şey yetiştiği yoktu. Karşı yakada birkaç küme söğüt, bu yakada bir küçük köşk ve önünde fiskiyeli bir havuz. ... Yeni yıl bilânçosunun zararlarını düşünerek havuzun başında oturdu:

— "Bize soğuk bira getiriniz" dedi. Sular kararmak üzere olduğundan lâmbalar, bomboşluk içinde ve çıplak direk uçlarında yandı. Bir yandan da fiskiyenin musluğunu çevirdiler. Kimin aklına gelmişse havuzun dibine birkaç renkli ampul koymuş. Sarı, yeşil, kırmızı, mavi sular fışkırıverdi. Rahmetli, bir alabildiğine kuru topraklara baktı. Bilânço kâğıdının kara cetveli gözünün önüne geldi. Bir de ayaklarının dibinde cıvıl cıvıl sarılı mavili, yeşilli, kırmızılı sular. ... "A Mustafa Kemal, dedi. Sen çiftçimisin hayır, baban çiftçi miydi? Hayır, bir ziraat mektebinde mi okudun? O da hayır. İşte böyle bilmediği işe girip ne diyeceğini şaşıran adam suları bile kendine güldürür."

Gene bereket suya, hem de kuyu suyuna: O çıplak dağları şimdi korular bürüdü. Hattâ bir tepede Karadeniz taklidi büyük havuzda yüzme yarışları bile yapıyoruz.

Zemzem hikâyesini bilir misiniz? Çocukken dudaklarımıza dokundurduklarında suyu ekşimsi idi. Hicaz'da Kumandanlık eden Rahmetli Galip Paşa'dan dinlemiştim. Zemzem kuyusunu temizletmek ister. Yobazlar şeriat dedikodusu çıkardıklarından bir gece kuyunun etrafını askerle sararak, temizlik işine koyulur. Kuyulardan neler çıksa beğenirsiniz? Türkistan papucu mu istersiniz, Buhara yeleği mi hoşunuza gider, meğer, gelen giden garip bir nezir düşüncesiyle kuyunun içine bir şey atmış, temizlik bitince ilk bardağı Galip Paşa'ya sunmuşlar, ne ekşiliği var. Âdeta kaynak suyu kadar tatlı. ... Hikâyeyi dinlediğim vakit. Sultanahmet Tevkifhanesi'nde idik. Dudaklarımın yirmi şu kadar yıllık ekşiliği tepti. Hacı mestinin derisi köselesi gözümün önüne geldi. Hemen bir sigara yaktım. Size de sağlık veririm: Nikotin yalnız kuruntuyu değil, ufak tefek buruntuları da giderir.

Evet, hele tatlı sularımızda, renk renk nilüferler, alabalıklar, göze ve ağza hoş gelen neler yetişmez? Fakat onu tatlılığına pişman eden birtakım çıkmaz olsaydılar da vardır. Tatlısu frengi bu soydandır. Bana sorarsanız, tatlısu Türkü'nü ondan da beter bulurum. Biz geçmişte çektiklerimizi hep zorba yobazlardan biliriz. Garplılaşmayı Türkten Türklükten ve Türkiye'den sıyrılma fırsatı sayan, nizam değişmelerinde yalnız keyfini kârını ve çıkarını düşünen, Garplılaşmanın yurt ve halk içine dalıp giderek geri gelenek, kör görenek ve kara inanmışlarla can veresiye bir savaşma olduğunu hatırlasa buna içinin ta dibinden gülen, ancak dışarıya fırlama imkânı kalmazsa İstanbul'un bir alafranga semtine şöyle böyle ilişip doğum pişmanlığı çeken, sefir-i kebirlik'le sürgün, birkaç yüz altın maaşlı nezirlikle menkûb, halkı zorba ve yobazlar sürüsüne bırakarak büyük şehir keyfi çatan, turunçgiller, ormanlar, çağlayanlar ve eski siteler yurdu Pamfilyayı "Menfa" tanıyan, orada bir müddet kalacağı tutarsa gezip tozma meraklısı bir kontese koca bir Roma kitabesi ayak kirası veren, harbde halkın kanına, barışta bir ter damlasını halkın emeğine katmayan, sonra durmaksızın hakaretçi, şikâyetçi beğenmezci, hani bu hep bildiğimiz, doğumundan ölümüne kadar ödeye ödeye kendisine borcumuzu tüketmediğimiz, okuttuğumuzla bizi küçümseyen, verdiğimiz ve kazandırdığımızla bizden uzaklaşan tatlısu Türkü yok mu, ondan, özentilerinden, ve yaydığı ahlâktan ne çektiğimizi düşünmeyiz. Bu, sivil aydınlar arasında hizmet fikrini soysuzlaştıran bir kötü örnek olmuştur. Ve biz dahi onun kalıbı içine yurtçu ve halkçı ruhu üfleyebilmiş değiliz.

Üçüncü Selim'in tarihini okuyunuz. Başını zorbalar mı aldılar, Etabekân-ı Saltanat denen keyf ehli alafrangalar mı verdiler görürsünüz.

Bir de iktidarın daima askerler elinde kaldığından şikâyet edenler var. İster Almanya ister Amerika'da okutunuz. Onlara Ağrı dağının eteklerinde, Dersin boğazlarında, Van yollarında, taşranın her köşe bucağında rastladığımızı unuturuz. Biri, güzel bir Avrupa şehrinde ataşemiliterdi. Midesinden hasta

olduğu için Cenevre'ye geldi. Kendisini bir hekime yolladık. Hekim: —On beş gün burada kalmalısınız, demiş. Bir telgrafla izin almak güç bir şey değildi. Fakat Anadolu'da bir kıt'aya tayin edilmiş olduğu için, hemen gitmek zorunda olduğunu söyledi. Sicil, kıdem, vazife, her ne sebebe ve hisse verirseniz verin, canım frengistanı bırakarak, Bozkırın ortasına doğru yollandı.

Kaliforniya'nın yazı serin, kışı ılık, önü engin deniz, arkası alabildiğine ağaçlık sulak ve yeşil kır. Akdenizliyi bile kendine ısındıran bir şehrinde bir Ermeni evine gittim. Bir ana üç kardeş Anadolu'dan göçerek buraya konmuşlar. Evleri ve dükkânları var. Kazanç ve geçimleri yerinde yemek arasında evin büyüğü içini çekti. Doğup büyüdüğü yerleri övdü. Bağlı bir köşkten, bir pınar suyundan, av ve düğün hikâyelerinden söz açtı. Hani bir kolayını bulsa, Kaliforniya'yı, Halivud stüdyolarının eşiklerinde sürünen birkaç delikanlımıza bırakarak yeni bir göçün bütün akıntılarını göze alacaktı. "Ağaçları altından nehirler akan": Bu tanrı cenneti, Anadolu'nun neresinde imiş biliyor musunuz? Yozgatla Kayseri arasında:

Refik Halit Karay, Ermeni mahallesi yandığı vakit Ankara'da imiş. Evlerden yirmi otuz kadar piyano çıkarmışlar. Bir kenara yığmışlar. Fakat ateş sıçradığı için hepsi tellerinden tuhaf sesler çıkararak yanmış. Sokaklarda Larus ve Britanika ciltlerinden, notalardan, resimli İngiliz, Fransız ve Amerikan dergilerinden kopma, yanık ve yırtık yapraklar günlerce uçuşur dururmuş. İngiliz Said-Paşa'nın hatıraları iki kısımdır. İkinci kısım, Ankara'ya vali olarak sürüldüğü devirden bahseder. Bağlarda ve şehirde sık sık toplantılara çağrılmaktadır. Hatıraları okurken kendi kendimize: —Acaba Ankara'da vali ağırlayabilecek bir Türk ailesi yok muydu? diye sorarsınız. İş ve kazanç Hıristiyanlardandır. Adının başına İngiliz lâkabı takılabilecek kadar alafranga bir Osmanlıyı avutup eğlendirebilecek, "rahat" ve "muhit" gene onlardandır.

Bizzat kendisi de orada validir, ama bir sürgündür.

Bir de dünya Yahudilerini ve bizim bıraktığımız Filistin'i düşününüz.

Garplılaşmaya, halk ile yuğrulma ve kaynaşma mayası katmadıkça ileri hareketin tam neticelerini alamayız. Zorba ve yobazın peşine polis ve jandarma takmaktan ne çıkar.

Devrim aristokrasisi olma. Devrim tepeden inebilirse de tepede tutunamaz. En ileri kafalar, memleketin en geri bacaklarını kendilerine savaşlık seçmelidirler. Cesaret bir inkılâp yapmağa yetebilir: Fakat onu ancak devamlı bir fedakârlık kökleştirebilir. Yenilenme ve ilerleme tarihimizin en acı talihi halkçı ve yurtçu bir seçkinler takımını memleket içine dağıtamamak olmuştur. Herkes nimeti arar, külfeti bir sırttan öbür sırta yüklerse, işte böyle, döner döner, gene eski bina'yı okur gideriz.

AHMET HAMDİ TANPINAR

ERZURUM'dan

Erzurum'a üç defa, üçünde de ayrı ayrı yollardan gittim. Bu yolculukların birincisinde hemen hemen çocuk denecek bir yaştaydım. Balkan harbinin sonunda, iki felâketli muharebe arasındaki o kısa, azaplı soluk alma yılının başında, babamın memur bulunduğu bir şark sancağından dönüyorduk. Onbir gün, belki daha fazla süren, geceleri çadırda, böcek seslerinin geniş bir dut yaprağı gibi dört bir yanından yiyip bitiremedikleri sonsuz tabiat içinde, değirmen veya dere uğultularını dinleyerek, çobanların birbirlerini çağırdıkları seslerle karanlıkta fazla kımıldanan hayvanları azarlayan yahut gecenin topladığı hayaletlerden ürken bekçi köpeklerinin havlamalarıyle ürpererek, sabahları kırıcı bir soğukta donmuş ellerimin farkında olmadığım hareketlerine şaşarak geçen bu yolculuğu hiç unutmam. Büyük anneannemin masallarıyle Kerem'den, Yunus'tan okuduğu beyitlerle, bana öğretmeye çalıştığı yıldız adlarıyle muhayyilemde büyülü hâtırası hâlâ pırıl pırıl tutuşur.

Babamın, aşağıdaki dereyi görmek için, sarktığı mazı ağaçları arasındaki bir uçurum, Botan Suyu'nun dağınık kollarının yer yer güneşe boğduğu yeşil bir ova, ancak kenarından geçtiğimiz Bitlis şehri namına bir bakkal dükkânının camlarına dizilmiş gördüğüm küçük lâmba şişeleri; Balkan Harbi'nin kimbilir hangi cefasına katlandıktan sonra memleketine yorgun dönen bir redif taburuyle üstünde karşılaştığımız eski, harap Murat Suyu köprüsü, nihayet bir gece, dibinde yattığımız Yıldız Dağı ve bir gün uzağından geçtiğimiz Suphan Dağı, sonra bu dağların benim çocuk muhayyilemde yaptığı acaip tesir...

Bu dağlardan sonra Âşık Kerem benim için bir hayalet yolcu gibi kervanımıza takılmıştı. Zaten ninemin sık sık hatırlayışları yüzünden bu yolculuk biraz da onun namına yapılıyor gibiydi. Bu Trabzonlu kadının bütün coğrafya bilgisi memleketiyle gençliğinde gittiği Yemen, Mekke bir yana bırakılırsa, bu hikâyeden gelirdi. Bu, bilgiden ziyade dine benzeyen bir coğrafya idi. Bütün akarsulara, dağlara canlı, ebedî varlıklar gibi bakardı. Sanki şiir, din, gurbet duygusu, hayat tecrübesi, birbiri ardınca yaşanmış hayatların rüyalarımızda birbirine karışmasına çok benzeyen bir yığın inanış artığı bu dağları, dereleri onun için ilâhî varlıklar yahut veliler haline getirmişlerdi. İkide bir beni mahfesinin yanına çağırarak biraz sonra uzağından geçeceğimiz veya huzuruna varacağımız ebediyetin adını, varsa hikâyesini söyler, Yunus'tan, Âşık Kerem'den beyitler okurdu. Suphan Dağı'nın yolumuzun hangi tarafına düşeceğini, hangi gece Yıldız Dağı'nın dibinde konaklayacağımızı mekkârecilerden daha yola çıkmadan sorup öğrenmişti. Onun için ikimiz de hazırdık.

Bu dağlar sadece adlarıyle memleketin bir köşesinde bir nevi "semâvât" rüyası kurmuş gibidirler. Asırlar boyunca bu yaylalarda sürü otlatan, kışın günlerce süren kurt avları yapan, masal kızları bakışlı geyiklerin peşinde yolunu şaşıran, hülâsa hemen bütün seneyi yıldızlarla sarmaş dolaş yaşayan insanların rüyası. Bu yüzdendir ki bu dağlarla ilk defa karşılaşan ve tıpkı aydınlattığı su parçası içinde çalkalanan bir ışık gibi, onların kudret ve nüfuzlarının muhayyelemizde ayrı bir şekilde canlandırdığı manzara içinde adlarını duyan yolcunun, bir an bile olsa, bir nevi ebediyet vehmiyle dolmaması, hüviyetlerini yapan uzletin bir kader duygusu halinde kendisinde yerleşmemesi kabil değildir.

Yıldız Dağı'nın dibinde, gecenin dört bir yandan getirip çadırımızın üzerine yıktığı bin türlü ses ve uğultu arasında ben hep bu dağın şöyle bir gördüğüm mağrur ve dumanlı başını düşünmüştüm. Onda bir nevi Ecdat-Tanrı çehresi sezer gibiydim. Bana öyle geliyordu ki kulağımı biraz daha iyi versem, yıldızlarla ne konuştuğunu duyacaktım. Kimbilir, belki de her gece, olduğu yerden ellerini uzatarak, tıpkı üç yıl önce Sinop'ta iptidaî mektebine giderken her sabah önünden geçtiğim Muvakkithanenin penceresinden, şevkle büyük asma saatleri kurduğunu gördüğüm ihtiyar gibi, yıldızların saatini kuruyor, Kervankıran'la Çobanyıldızı'nı, Büyük Ayıyı, Küçük Ayıyı, Ağlayan Kadınları, kiminin mesafeler içindeki yalnızlığına hüzün duyduğum, kiminin kadife kadar yumuşak ve koyu karanlığa uzattığı mücevher salkımlarına imrendiğim bütün öteki yıldızları birbirine ayarlıyor, güneşin doğacağı dakikayı, ayın sihirli sandalının geçeceği suları tayin ediyor, doğan çocukları gök defterine parlak bir noktayla işaret ediyor, ölenlerin adını bir başka yıldızın gözlerini yavaşça yumarak siliyor, hülâsa kâinat ve kader dediğimiz büyük gidiş-gelişi oradan tek başına ve kendi kendine idare ediyordu.

O gece Yıldız Dağı'nın eteğinde yatarken benim çocuk hayalim, bugün bile ne olduğunu bilmediğim, fakat hangi derin kaynaklardan geldiğini az çok tahmin edebildiğim bu tesirin altında idi. Çadırın karanlığında, her yanın, her şeyin sihirli bir kimya içinde yüzdüğünü, yıldız parıltılarıyle yıkanıp temizlendiğini, içten büyüdüğünü sanıyordum. Öyle ki akşamleyin sürüleriyle dağ yoluna doğru çıktığını gördüğümüz kıl abalı Bingöl çobanlarına ertesi sabah gene rastgelince, bu kıl abalar üzerimde âdeta yıldız ışıklarından örülmüş bir harmani tesir yaptılar ve sürünün koyunları, babamın kitapları arasında seyrettiğim kâinat haritasının o muhteşem ve hoyrat bakışlı koçu gibi içimi ürperme ve hayretle doldurdular. İşte birkaç gün sonra Erzurum'a bu duygularla, tıpkı koyunlarını bütün bir yaz boyunca menzil menzil bu otlaklarda otlata otlata güz başında şehre getiren Cizre ve Bingöl çobanları gibi girdim.

AHMET HAMDİ TANPINAR

İSTANBUL'DAN BOĞAZİÇİ'ne DÂİR

Boğaz bana daima zevkimizin, duygumuzun büyük düğümlerinden biri gibi gelmiştir. Öyle ki onun bizde külçelenmiş mânasını çözdüğümüz zaman büyük hakikatlerimizden birini bulacağız sanmışımdır. Bu bir hayal olabilir. Birçok güzellikler insana kâinatın eşi veya eşiti oldukları vehmini verirler. Onlarla karşılaştığımız zaman bizde büyük, kendi kendine yetebilecek bir hakikat karşısında imişiz hissi uyanır. Bazı tarikatlerin güzel insan yüzünde, güzel insan vücudunda Tanrı'yı aramalarının sırrı bu değil midir?

Güzelin en büyük hususiyeti her an yeni gibi görünmesinde, her an bizi kendisine ve kendisinde uyanmağa zorlamasındadır.

Sanat için, insan için az çok doğru olan bir şey, niçin birkaç asrın yaşama üslûbuna, zevkine, sevme, duyma tarzlarına şahit olmuş, onları kendi imkânlarıyle beslemiş, hattâ idare etmiş bir manzara için düşünülmesin?

Kaldı ki, Boğaz'ın kendisi de sanatkârane, hattâ müzikaldir. Amiel "manzara bir ruh halidir" der. Fakat bazı manzaralar vardır ki bizi Amiel'in iddia ettiği kadar serbest bırakmaz. Hülya ve düşüncelerimize kendiliğinden bir istikamet verirler. Bu esrarlı dehliz öyle teşekkül etmiştir ki, bir tarafında yaşanan şey, öbür tarafında bir hâtıra gibi tadılır. Çünkü güneş, Boğaziçi'nde doğup batmaz. Tıpkı hoparlörle dışarıdan dinlenen bir opera gibi, bütün hareket adesenizin dışında kalır: Siz yalnız musikîyi duyarsınız. Her iki kıyı birbirine saatlerin aynasını tutar.

Beylerbeyi'nde, Emirgânda, Kandilli veya İstinye'de günün her saati birbirinden ayrı şeylerdir. Beykoz, Çubuklu, ağaçlarının serin gölgesinde henüz son rüyalarını üstlerinden atmağa çalışırken Yeniköy veya Büyükdere gözlerinin tâ içine batan güneşle erkenden uyanırlar. Kuzguncuk'ta sular, sahil boyunca, arasına tek-tük sümbül karışmış bir menekşe tarlası gibi mahmur külçelenirken, ince bir sis tabakasının büyük zambaklar gibi kestiği İstanbul minareleri kendi hayallerinden daha beyaz bir aydınlıkta erirler.

Bilhassa akşamlar böyledir. Rumeli kıyısında akşam, daima uzakta, daima eşyaya sinmiş bir hal olarak tadılır. Meğer ki karşı kıyıdaki yalıların çamlarını kanlı bir hasretle tutuşturmasın; önünüzde kıpırdayan denizde yer yer alev parçalarını, sanki bir tarafta bir gül bahçesi yıkılmış, hertürlü renkli bir taştan bir bahar çökmüş gibi yüzdürmesin. Fakat ben daha ziyade onu ağaçların tepelerinde peydahlanan yumuşak ve yaldızlı aydınlıkta; birden karşı sahil boyunca uzanan o dar, çok beyaz âdeta gümüşten çizgide seyretmekten hoşlanırım. Bu beyaz zırhın üzerinde görüldüğü için karşı kıyı hiç tanımadı-

ğınız bir yer gibi sizi birdenbire çeker. Gömüldüğü altın sarısı aydınlıkta yıkanan o hayal dünyayı, sabahleyin bol güneşte Rumeli tarafını nasıl özlersiniz, biraz evvel ayrıldığınız Beykoz, Paşabahçe veya Çubuklu olduğunu bile bile, öyle özlersiniz. Sonra bütün bu aydınlık, bu renkler kendisini besleyecek madde kalmamış bir yangının akisleri gibi sönerler. Ağaçlar, evler, mukaddes bir ziyaretten arta kalmış mahlûklar gibi biçare ve mahzun, geceye girerler. Onun kendisine seçtiği elbiseye bürünürler. Bu bazen bir musikinin sırmadan hil'atı olur, bazen sadece mehtabın sarı gülleridir, bazen yaşayan günün dilde ve damakta dolaşan lezzeti veya dört bir taraftan semt ve mahalle adlarının hayalimize birbiri ardınca sunduğu hâtıralardır. Fakat hangi kılıkta gelirse gelsin, hangi kadehte uzanırsa uzansın daima bir yalnızlık hissi ile beraber yürür.

XVI. asrın ortasına kadar Boğaziçi İstanbul'un hayatına hemen hemen uzaktan karışır. Vâkıa her hükümdar şu veya bu köyü tercih ederek bir bahçe veya köşk yaptırır. Büyük vezirler ve devlet adamları bazan siyasî icaplarla, bazan da zevkleri için bazı köylerin imarına çalışırlar: Diğer taraftan Boğaziçi İstanbul'un her tarafı gibi ve hattâ biraz fazla müstahsildir, bu yüzden kendiliğinden teşekküller olur. İstinye ve Bebek Karadeniz'e gidip gelen gemicilerin toplandıkları yerlerdi; Beykoz dalyanları XVI. asırdanberi mevcuttu. Fakat şehrin eğlence ve zevk hayatı daha ziyade Haliç ve Kâğıthane taraflarında idi. Tophane, Fındıklı, Beşiktaş gibi İstanbul'a çok yakın köyler hariç, Boğaz köyleri İstanbul için - bilhassa o zamanın vasıtalarıyla - ancak komşu semtlerdi.

Fatih, Tokat bahçesini kurdurmuştu. II. Bayezid sık sık bazı Boğaz köylerine gitmekten hoşlanırdı. Yavuz, Bebek'te Bebek köşkünü yaptırmıştı. Kanunî, İstinye'yi sever, II. Selim, Beşiktaş köşkünü, III. Murad Fındıklı sarayını yaptırmıştı. Beşiktaş köşkünü sahili doldurarak genişleten I. Ahmed'dir. Dolmabahçe adı bu devirden kaldı. Fakat saray uzun zaman Beşiktaş sarayı adını kaybetmez. I. Ahmed, sık sık bu saraya gelirdi. Bu devirden itibaren Boğaz, İstanbul zevkine girmiş denebilir. Şiirde yavaş yavaş onun sesi işitilmeğe başlar.

İlk sesleniş IV. Murad'ın Şeyhülislâm'ı Yahyâ Efendi'den gelir. Yahya Efendi İstinye'de bülbül dinlemesini seviyordu.

> Ko kafes nâğmesini nağme-i peyderpeye gel,
> Râyegân dinleyelim bülbülü İstinye'ye gel.

beyti onundur. Ve Nâilî'nin iki hayali, ney ve bülbül sesini birbirine karıştıran meşhur:

> Nâyin ki çıkar zemzeme sûrâhlarından
> Bülbüller öter sanki gülün şâhlarından

beyti kadar güzeldir.

MALİK AKSEL

KUŞ EVLERİ VE KUŞLAR

Bir vakitler İstanbul'da ahşap yapılarda, saçaklar altlarında oyma kuş kafesini andıran kuş evleri bulunurdu. Bunlara türlü sanat biçimleri verilir, yapıların süsleri olurdu. Bugün artık İstanbul'un o korkunç yangınlarından sonra bu eserciklere veda etmiş bulunuyoruz. Yalnız yangınların erişemediği taş ve tuğla yapılarda pek azı sağlam kalmak üzere kuş evlerine rastlıyoruz. Bunlar hem yapının süsü, hem de kuşlara yapılmış bir hayır eseridir.

Türk yapılarında heykel kabartmaların yerini alan bu küçük süs evler, yapının en görünür bir yerine konur, bu oyuncak yapı oya ve dantel gibi işlenirdi. Eskiden duvarlarda görülen bu küçük kabartma evciklerin büyük yapının küçük bir örneği, plânı sanılırdı. Halbuki yapı ile ilişiği olmayan bu güzel motiflerin Türk sanatına mahsus bir hayâl mimarisi olduğu unutulmamalıdır.

Yerçekimi hesaba katılmadan üstü geniş, altı dar köşkler, câmiler, şadırvanlar, sebiller yahut bunların karışımı biçimler, resme kaçan özellikler de alırlar. Böylelikle mimarlıkla hayâl ve fantazinin son basamaklarına ulaşılır, başaşağı kubbeler (Kimyager Derviş Paşa sokağında Hasan Paşa Medresesi' nde olduğu gibi) daha nice alışılmamış biçimler bunlarda görünürdü.

Eski hayır sahipleri kuşlara mahsus taş, tuğla yuvalar yapmakla yetinmeyip bunların bir de zarif ve güzel olmasına önem verirlerdi.

Ahmet Hâşim, *Gurabahane-i Laklâban* kitabında "Bursa'da Haffaflar Çarşısı'nın ortasında bir meydan var. Bu meydan sakat hayvanların düşkünler yurdudur. Kanadı, bacağı kırık leylekler, bunamış kargalar halkın sadakası ile yaşarlar. Haffaf esnafının aylıkla tuttuğu belki yüz yaşında, baktığı sakat leylekler kadar amelimanda bir ihtiyar, toplanan sadaka parasıyla her gün işkembeler alır, onları, bu zavallı kuşlara dağıtırdı" diyor.

Müslüman dini, kuşlara özel bir yer ve değer vermiş, hattâ Kur'an'da Nur Suresi'nde kuşların Tanrı'ya dua ve tesbih eyledikleri zikr edilmiştir.

Efsanelere karışmış Tekke-i Murgan'ı Süleyman Peygamber yapmış, dünyanın her tarafından gelen kuşlar bir hafta burada yiyip içip bu peygambere dua ederler, diye bir inanç da vardır.

İstanbul halkı, cami avlularında kuşlara mısır ve buğday verirken bunların, Hu! Hu! diye ses çıkarmalarını Allah adını zikretmeleri mânasını aldıklarından güvercinlere dokunulmazdı. Kumru da böyledir.

Masallarımızda genç bir kızın hayvan olma bahtsızlığına düştüğü zaman seçeceği bir yaratık kumrudur. Öyle ki, genç kız üvey anasına yağ götürürken

şişesini kırıyor, korkusundan Tanrı'ya yalvarıyor, kumru olmasını diliyor, duası kabul olunuyor, kumru oluyor.

Nuh Tufanı'nın sona ermesinin müjdecisi ağzında bir zeytin dalı tutan güvercindir.

Şark edebiyatında geçen gül ile bülbül efsanesi hayat ağacı ile can kuşu efsanesinin değişik bir şekli olabilir.

Türk Sanatı'nın bir özelliği de dağ gibi büyük eserler yanında gözle görülmeyecek küçük eserlerin bulunuşudur. Bir pirinç tanesi üzerinde "Euzübesmele" yazmak ise, dev eserlerin duvarları üzerine bir karış büyüklüğünde kapıları, pencereleri, kafesleri, şehnişleri ile birlikte kuş evleri, köşkleri yapmak da böyledir.

Kuşlar yer çekimine karşı geldikleri, yükseklerde dolaştıkları için Tanrı'ya yakın varlıklar olarak düşünülmüşler, kanat takmış güzel kızlar şeklinde göründükleri için de Cennet Kuşu veya Melek adını almışlardır.

Bir vakitler günahlarını affettirmek veya sevap kazanmak isteyenler esir azat ederlerdi. Böylece köleler efendilerinin azatlı köleleri olurlardı. Hatta bunlar içinde mevkî ve makamlara geçenler de bulunurdu.

Esir azat edemeyenler ise kuş pazarlarından kuş satın alarak azat ederlerdi. Bunlara adak kuşları denirdi. Tuttuğu niyetin yerine geldiğini görenler adadığı sayıda kuş satın alıp, bunları elleri ile havaya salarak, "Azat, mezat, beni Cennet kapısında gözet!" diye bir çeşit celcelutiyeler tekrarlarlardı ki, bunlar sonraları çocuk oyunlarına geçmiştir.

Kuşlara ait eserler düşünülecek olursa, ilkin onların özgürlüğüne engel olan kafesleri hatırlamak gerekir. Bunların gümüşten câmi, köşk, sebil, ev biçiminde olanları pek çoktur. Kafes denince sade kuşların değil, kadınların da kuşlar gibi kafesler arkasında oldukları unutulamaz. Bir devir, kadınlar günahlar gibi saklanır, boyunu bosunu belli eder, diye elbisesi bile ortaya konmazdı. Bununla beraber her kuşun bulunduğu yerde kafes olmasa da, her kadının bulunduğu yerde kafes vardı. Kadınların gittiği tekkede, câmide, mahallebicide, hattâ ortaoyununda.

Asıl burada üzerinde durulması gereken, Türk mimarlığının bugün yüzüstü bırakılan bir yanı kuş evleri veya köşkleridir. Tarihî yapılarımızın çiniler, yazılardan sonra akla gelen bir süsü de budur. Hattâ tek kabartma süsü. Ayrıca bu süs kuşlara iyilik etmek, sevap kazanmak için yapılmıştır. Bu düşünce bu eserlerde açıkça belirdiği gibi bu zarif, fakat o nispette dayanıksız bu minyatür köşkler, evcikler, bu yapılarda her şeyden önce yıpranmaktadır.

Eski ahşap evlerin bütünü kuşlar için bir barınak halini aldığı kadar insanlar küçük, büyük yaratıklar, âdeta akraba idiler. Evlerin üst kısımlarında

hafif yaratıklar, kuşlar bulunur, alt kısımlarında ağır yaratıklar. Bunlar tıpkı Süleyman Peygamber'in resimlerine benzer, bakıldığı zaman üstte "ervah-ı lâtife"nin, uçan meleklerin; altta "ervah'ı sakile"nin, dev, ifrit ve zebanilerin göründüğü gibidir.

Evlerde, sâde görülenler değil görülmeyenler de bulunurdu. Bunlara "iyi saatte olsunlar" denirdi. Bazan bunlar izbe yerlerde kendi kılıklarını alırlar, bazen hayvan veya insan kılıklarına girerlerdi. Bu yüzden eskiler hayvanlara kötü davranmaktan sakınırlardı.

Artık modern yapılarda ne görünen, ne görünmeyen yaratıklar yer almak istiyor. Sadece köşe minderinde uyuşuk bir kedi, bir kafese hapsolunmuş, sıkıntıdan çırpınıp feryat eden bir kanarya, bir iskete, bir ispinoz veya flürya... İnsanlar apartmanlarda yalnızlıklarıyle başbaşa kaldıklarından o eskiden adından dahi korkup şeker şerbeti döktükleri cinlerin, perilerin dahi hasretini duyuyorlar. Eskiden cin çarpmış, peri tutmuş insanlara ne kadar çok raslanırdı. Bugün bunlar artık masalların konuları olmaktan ileri gidemiyorlar.

Modern yapılarından kuş evleri kaldırıldığı gibi modern şehirlerden de kuşlar uzaklaştı. Bir vakitler halkın hayvanlara karşı sevgi ve merhameti bugünkünden, hatta hayvanları koruma kurumlarının kurulmasından önce daha güçlü idi. Üsküdar'daki kediler hastahanesi belki de bu sahada dünyanın biricik hastahanesi idi.

Baharda halk bu güzel sesli kuşları dinlemek için kuşları bol manzarası güzel yerlere giderlerdi. Aslında kuşlar da o devrin insanları gibi bahçeli köşkleri, çağlayanları neşe ve cıvıltı yeri olarak seçerlerdi.

Padişah Sultan Aziz dahi Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın Kanlıca'daki korusuna şafakta bülbül sesi dinlemek üzere giderdi. Böyle bülbülü meşhur yerler olduğu gibi, halk ağaçlar ve kaynak sularıyle bezenmiş Flürye'de flürye kuşlarının sesini dinlerdi. O vakitler çınarlarla süslü bu mesire yerinin adı da çıplaklar diyarı olduktan sonra değişti, Florya oldu.

Kuş deyince onu dünyamızın üstünde gösteren kanatlar akla gelir. Hatta melekler, kanatlı güzel kızlar şeklinde düşünülürler. Halk geleneklerine göre yemek sofrası açık kaldığı zaman melekler üzerine kanat gererler, denirdi. Bu sebepten melekler yorulmasınlar diye sofra yemek yenir yenmez toplanır. Böylece kuşlarla melekler arasında ilişki kurulurdu.

Kuşlar müjdeleyici, haber getirici varlıklardır. Hazreti Süleyman'ın Saba Melikesi Belkıs ile haberleşmesi Hüt Hüt Kuşu sayesinde olmuştur. Bu yüzden birçok yerlerde kuş resim ve işaretlerine suret gözüyle bakılmazdı.

Eski kartpostallarda gagasında mektup ve üzerinde yürek işareti bulunan bir kuş resmi görülürdü. Kuşların her davranışlarına bir mâna verildiğinden

uçarken insanın üstüne pislemesi dahi uğura, talie yorulurdu. Kısmete işaret sayılırdı. Hastalıktan kurtulanlar, hasretlisine kavuşanlar kuşlara yem dağıtırlar, hatta çocuğunun yürümesi, abdestini söylemesi için adaklarda dahi bulunulurdu. Yine bir vakitler Beyazıt Camii meşrutasında o derece kuşlar türemişti ki, İstanbul'un bu en eski ahşap evine kuşlar evi denmişti. Yakın tarihimizde Ahmet Ziya Akbulut tarafından bu binanın ince ince resimleri yapılmamış olsaydı, bunun da diğer birçok eski eserler gibi unutulacağı muhakkaktı. Daha doğrusu güvercinler bu tarihî binayı köhne bir kuş kafesine çevirdikten, çökecek bir hale soktuktan sonra yıktırılmasına karar verilmiş... Kuş hücumuna uğrayan bu evden sonra kuşlar cami avlusuna taşınmışlardır. Sahaflar Çarşısı yangınında, kitapçılar kitaplarını Beyazıt Camii, iç avlusuna yaymışlardır. Güvercin pislikleriyle lekelenmiş kitaplar işte bu vaktin eserleridir.

İnsanların zaman zaman kuşlara benzemek istemelerinin tarihi pek eskidir. Uçma özenci, her milletin masallarında yer alır. Şehname'ye göre kuşlar gibi insanların da uçtukları görülür. Keykâvus'un uçtuğunu ve sonra düşerek kurtarıldığını yine Şehname'de buluruz. Hele Efrasyap ordusunda cadıların varlığı, yağmur yağdırdıkları ve havalandıkları esatiri olaylardır. Kuşlar ayrıca folklorumuzda yer aldığı gibi tarihte ve sanatta da yer alır. Selçuklularda çifte kartal, Konya Kalesi'nin sembolü, ayrıca atmaca denen çakır cinsinden kuş da böyledir.

Bugün Osmanlı mimarlığı içinde kuşlara mahsus ilk evcikler yahut kabartmalar Bursa'da görülmekle beraber, bunlar bazan maşallah kâne, ya hıfız, teberekallah yazıları ile birleşirler.

Bursa'da Beşikçiler caddesinde tahtadan dilimli veya çadırımsı, üzerinde yüksek bir âlem görülen kuş evi vardır. Bu evcik pencereleri sivri kemerleriyle Türk üslûbunu belirttiği gibi, dilimli bir feneri de hatırlatır.

Yine Bursa'nın doğusunda Umurbey mahallesinde Çıngıllı sokağında görülen eski bir konağın ön kısmında saçağa yakın bir yerde bulunan kuş evi, bu şehrin en güzel kuş evlerinden biridir. Bunu İstanbul Enstitüsü mecmuasının V. sayısındaki yazımızda görmek mümkündür.

İstanbul'un her semtinde kuş evleri bulunmakla beraber, bunların çoğu bozulmuş, harap olmuştur. Perşembe Pazarı'nda bulunan hanlarda görülenlerin çoğu böyledir. Fermeneciler Yokuşu'nda, hele Sandalyacılar sokağında, Büyük Yeni Valide Hanı çevresinde yine böyle harap, yıkık dökük evcikler var. Lâleli Camii çevresi de büyük küçük harap kuş evleri ile doludur. Eski Balık Pazarı, Yemiş İskelesi ve Tahmis'te de kuş evlerinin türlü biçimlerine rastlanır.

Pek çok kuş evleri arasında eşine az rastlanılan güzel eserlerden biri de Müftü Hoca Feyzullah Efendi Medresesi'nde görülen nispeten sağlam kalmış bir kuş evidir. Bu Medrese kitabesinde 1112 de tamamlandığına dair bir yazı da var. Bu eser Millet Kütüphanesi adıyla anılan Ali Emirî Kütüphanesidir. Duvar üzerinde iki karış büyüklüğünde bir hayâl mimariye neler sığdırılmıştır. Türk mimarlığı, yer çekimi güçlüğü ortadan kalkınca, erişilemiyecek özelliklere varacağı kolaylıkla anlaşılıyor.

Kuş evleri içinde sülüs "Maşallah" yazısı, çiçek ve resimlerle bezenmiş harap bir kuş evi Yeni Valide Han'ındadır. Ne yazık ki, burada görülenler bu eserin son kalıntılarıdır. Bu muhteşem kuş evi, kendinden pek çok şeyler kaybetmiştir. Üzerinde 1117 tarihi okunan bu kuş evinde kuşlara, güvercinlere ayrı ayrı yerler, yuvalar yapılmıştır. Aynı Medresenin diğer duvarlarında görülen kuş evleri yıpranmış, bunlardan bir şey kalmamıştır.

Ayrıca Darphane-i Âmire binasında görülen ve yüksek bir şatoyu andıran zarif kuş evi de örnek eser olabilir. Bu, kat kat, iç içe ve olağanüstü bir mimarî kompozisyonudur. Belki de bu çeşitlerin en kıymetli örneğidir.

Bu eserde klâsik mimarinin ötesinde romantizme varan bir hayâl, bir masal mimariyi buluruz. Basamak basamak yükselen bu yapıda başlangıç ve bitiş diğer kuş evlerinden ayrı bir özelliktedir. Bu eser kuşlar için düşünülen ve yapılan eserlerin onlara en yakını, en uygunu da denebilir.

Bunları yapan sanatçılar bilinmiyor. Aslında halk eserlerinin hemen pek çoğunda imza yoktur. Bunlar da böyle. Adsız, fakat gerçek sanatçıların eserleri. Alçak gönüllülüğü sanattan da üstün tutan kimselerin eserleri.

SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

ANTALYA HÂTIRALARI

Antalya bir portakala benzer. Sıcağın kızartıp yeşil dallara astığı öyle bir portakal ki içinde ağza bir şelâle cömertliğile dökülen usaresi kabuğunu çatlatıp fışkıracak gibidir. Ve portakal, koku, tat, serinlik dolu bir kağıt fener gibi koyu yeşilliklerin bağrında ve avucunuzda atak küçük bir kalbi andırır. Meltem, bu mercan yumaklarını, bahçelerin zümrüt akışına, batan güneşler gibi kızıl ve yuvarlak taneler halinde dağıtır. Yaprağı, çiçeği ve meyvesiyle bir portakal ağacı, suyu, bulutu ve güneşiyle bir Antalya denizi kadar kıvrak ve şirindir. Omuz başlarını dalgalara gömerek ta öbür uçta batan güneşi içenler, bir portakal bahçesinin nemli halısına uzanıp yaprak fışırtısını dinleyenlere benzer.

Akşam, Antalya, kayaların üstünden aşan şellâleleriyle, denize bir portakal kokusu halinde yayılır. Sararan sularında neftileşen kıyılarında, kızaran yelkenlerinde ezilen bir portakalın usaresi genişler. Ve gece ay, yarı kesik bir portakal gibi turunç bahçelerine damlar.

Portakal ağaçlarının çiçek açtığı gün, bahçelerde bir nekahat hali vardır. Tıpkı uzun bir yolculuktan sonra ayaklarını, dibinde çakılları gözüken bir suya daldırarak, batıp çıkan kurbağaları seyredenlerin yudum yudum tattığı rahatlık gibi. Öyle bir rahatlık ki cilâlı yapraklar arasından beyaz bir tütsü halinde uzanır kısalır ve yere ölü papatyaların mezarına doğru eğilir. Portakal ağaçlarının çiçek açtığı gün bahçeler, bulutlarıyla, beyaz leylekleriyle göğü aksettiren bir aynaya benzerler. Ve beyaz bir minare, bu aynada şakuli bir martı uçuşunu andırır.

Öğle, boş bahçelerde kokuların başı boş gezindiği saatlerdir. Anadolu'da öğle, ya gürültüsüzce ağır kapıları örterek, bir sır halinde serin köşelere akar, ya iç içe giren maden taslar gibi küçülen gölgelerle kapı tokmaklarında asılı kalır. Müezzinin sesi bile minarede, saçak altındaki loş yuvasını bırakıp uçmıya kıyamıyan bir kırlangıç gibi uyuklar. Bacalarda leyleklerin takırtıları, sonu gelmeyen bir yağmur duasını tekrarlar durur. Perdeler kımıldanmaz ve konsol saatlerinin ibresi geçen günün akşamını gösterir. Takvimde gün ve ay yerine dün ve uyku yazılıdır. Anadolu'da öğle, unutulmuş bir cıgara gibi kendi kendine yanar, kül olur. Ve bir an gelir ki içinizden yarın, oluklardaki son yağmur damlaları halinde uçar. Dudaklarınızda yalnız dünün susuzluğu kalır. Dudaklarınızda yalnız dünün susuzluğu, bir de pencerenize eğilen beyaz portakal çiçekleri.

Her akşam, tayımın sırtında, portakal bahçelerinin önünden geçerdim. Gölgeli yolun üstünde asma yaprağı gibi titreyen son ışıklar hayvanın ayaklarından yelesine doğru yükselir ve dizgini tutan ellerime dökülürdü. Yolun iki kıyısına sıralanmış, uçları tutuşan çitlenbikler, üstünde kırmızı dağ çilekleri beliren çitler ve ötede ağır çarkını zahmetle döndüren değirmen, ben ve atım bahçeler arasında, portakal yüklü bir gemi gibi sarhoş, yavaş yavaş gözden silinirdik. Yıldızsız gecelerde atımı karanlık yollardan çekip götüren bir el vardı sanki: İki yandaki bahçelerin yola dökülen kokusu... Ne şehre geciken bir yalının feneri ne uzakta sarı petrol lambalarını yakan ilk evlerin pencereleri, ne de daha ötede ışıkan kırbacile vakit vakit karanlığı kamçılayan bir vapur projektörü... Atım, arklara düşen bir portakal gibi kokuların önünde, ayaklarını toprağa daha yavaş basarak, yolun karanlığına gömülürdü. İlk ışıklı pencere önüne geldiğimiz zaman onda geriye dönmek ister gibi bir huylanma başlardı. Başının sert sert sallandığını ve ayaklarıma bol gelen üzengilerin daha ziyade uzadığını duyardım. Ve saatlerce, birer birer, bir saza dizdiğim beyaz portakal çiçeklerini, taze, serin ve kokulu bir gerdanlık halinde atımın boynuna bırakıverirdim.

SAMET AĞAOĞLU

KATIRIN ÖLÜMÜ

Madene girdiği günü şöyle böyle hatırlıyordu ihtiyar katır: Daha gençti o zaman. Güneş, yemyeşil çayırlar, yer yer beyaz bulutlarla süslü mavi gök, kıyıda uğultusu rüzgâra karışan köpüklü deniz, balkonlarına çamaşırlar asılmış küçük evlerle süslü yamaçlar, bütün bunlar, sonra herbiri ayrı bir şakayla, neşeli haykırışlarla dört yanında koşuşan çocuklar, hepsi bir bahar sabahı hayatından birdenbire silinmişti. Sahibi, yanında tanımadığı bir adam, yularından çeke çeke bodur bir tepenin hemen eteğinde içi karanlık bir deliğin önüne götürmüştü onu. Daha bir çok insan vardı orada. Kalçalarına, sırtına biraz hoyrat, fakat acıtmadan tokatlar vurmuşlar, "Koca katır haydi gir madene bakalım! Sen de bizden olacaksın artık. Koca katır, koca katır!" diye bağırmışlardı. Bu sesler arasında o karanlık delikten içeri sokmuşlar, küçük bir odaya iterek kapamışlardı. Odanın bir süre hafif sarsıntılarla sallandığını, bastığı yerin ayaklarının altından kaydığını hissetmiş, daha sonra da oda kapısı açılarak zayıf ışıklarla ancak aydınlanmış bir dehlize çıkarılmıştı. "Belki gece oldu" diye düşündü. Adımlarını dikkatle atmaya başladı. Fakat ön ayakları durmadan ya içleri su dolu küçük çukurlara batıyor, ya sert kayalara çarpıyordu. Yularını çeken adamın arkasından karanlık dehlizde sağa sola sapa sapa bir hayli yürüdükten sonra geniş bir köşeye geldi. Yolda ellerinde fenerler insanlar görmüştü. Uzaktan yakından uğultular, kazma sesleri, tekerlek gürültüleri işitmişti.

Getirildiği köşe duvara asılmış fenerle aydınlanıyordu. Bir yanda başının hizasına gelen bir yemlik vardı. Yere samanlar, otlar atılmıştı. Yemlikten burnuna kepek, arpa karışığı bir koku doldu, karnının acıktığını hissetti. Kocaman ağzını yemliğe sokarken genzine kaçan saman tozlarını kuvvetli hapşırmalarla temizledikten sonra, gözleri yarı kapalı, karnını doyurmaya koyuldu.

İhtiyar katır madene böyle girdi, ışıklı gündüzden sonra gelen uzun gecesi de böyle başladı.

Katırların hâfızaları tembel ve siliktir. Fakat yaşadıkları çevrelerin köşelerini, üzerinde yürüdükleri toprağın girinti ve çıkıntılarını, insan seslerinin birbirinden farklarını unutmazlar. Madene giren katır da toprak üstü dünyanın çizgileri renkleri, sesleriyle yeraltı âleminin labirentlerini hâfızasında yanyana koyabildi, birinden ona, ondan buna karıştıra karıştıra bir kaç hafta içinde kendisini hâtıralarıyla yeni hayatının şartlarından yapılmış bir dünyanın yaratığı olarak kabul etti, madenin karanlık, ıslak, taşlı dar yollarında kömür

vagonlarını başını iki yanına sallaya sallaya çekip götürmeye, günün belli saatlerinde köşesine dönerek yemini yiyip uyumaya alıştı.

İhtiyar maden mühendisi bir yudum içkisinden alarak bir nefes piposundan çektikten sonra etrafını çevirmiş yakınlarına baktı. Bunlardan üç erkek, oğulları, üç kadın, gelinleriydi. Koltukların ortasında yere oturmuş bir sürü de kızlı oğlanlı torun. Hepsi onun söze başlamasını merakla bekliyordu. Mühendisin şu son yıllarda yaşamaktan aldığı büyük tatlardan biri, yılda hiç değilse bir kere bütün ailesini yanına toplayarak günün hikâyeleri, geçmişin hâtıraları arasında birkaç saat geçirmekti. Sonra aylarca sürecek yalnızlık günlerine sükûnetle dalıyordu. Toplantılarda en çok o konuşuyordu. Hattâ bu günler onun için ruh ve dimağında birikmiş his ve düşüncelerin boşalma devresiydi. Bu günlerin ardından bütün aylar bir heykel sessizliği ve yalnızlığıyla rahatça akıp gidiyordu.

Bir heykele benziyordu zaten. Uzun, ince bir boyu, kocaman bir başı vardı. Bol, kumral saçları ensesine uzanıyor, çizgileri keskin, zayıf renksiz yüzü, geniş çenesi, ince dudaklarıyla mühendisten çok bir şair veya feylesofu akla getiriyordu.

Çocukları nerede olurlarsa olsunlar, babalarının çağırma mektubunu alır almaz , hastalık dışında her çeşit engeli ne yapar yapar yenerler, ihtiyarı yılın şu bir kaç günlük baharında yoksun bırakmamaya çalışırlardı. Bu toplantılar kara kışın fırtınalı bir gecesinde de olsa ihtiyar madenciye mavi göklü, parlak güneşli, renk renk çiçekler, yemyeşil çimenlerle süslü bir bahar sıcaklığının yarattığı canlılığı verirdi.

Karısı çoktan ölmüştü madencinin. Belki on yıl önce ve kırk yıl beraber yaşadıktan sonra, çoğu günleri kavga, dargınlık, fakat birbirlerinden ayrılmayı düşündükleri zaman içinde kalacakları yalnızlığın korkusuyla titreyerek yine birbirlerine sarıldıkları kırk yıl. Sonunda kadın hemen hemen hiç hastalık çekmeden, dudaklarında tatlı gülümsemeyle bir kaç dakika içinde ölüp gitmişti. Karısının son gülümsemesi, son bakışları mühendisin hâfızasında ortak hayat maceralarının sembolü olarak kaldılar. Bu bakışta sanki kavgalı gecelerinin sitemi, barışma yaklaşmalarının heyecanı vardı. Gülümseme, onu ilk gördüğü gün, "Neden bu kadar saf? Neden bu kadar düşündürücü?" dediği gülümseme.

Bu iri yeşil gözleri ince, esmer yüzünü aydınlatan, koyu siyah saçları dalga dalga kadını yavaş yavaş sevmişti, yavaş yavaş, sindire sindire. Mizaç ayrılıklarının doğurduğu kavgaları, dargınlıkları, sinirlilikleriyle romanlar konusu olabilirdi bu sevgi. Evlenmeleri aşkının ancak başlangıcı. Ondan sonra dik, yalçın kayalardan bir dağa tırmanır gibi hergün biraz daha artarak, fakat her gün biraz daha yorgun, sevecekti. Karısının ölümü bu dağın en yüksek nokta-

sına erişmesi oldu. Hemen o an kendilerinden başka herkesin aşağılarda, çok aşağılarda kaldığını sezdi.

Oğullarının ricalarına, hattâ yalvarmalarına rağmen hiç birinin yanına gitmedi. Bu tırmandığı dağın tepesinden inmek olacaktı onun için. Bulunduğu yerde kalacak, dünyaya o yükseklikten bakacak.

Yılda bir kaç kere yine karısından birer hâtıra olarak daha da değerlenmiş oğullarının, gelinlerinin, torunlarının arasına giriyor, konuşuyor, hâtıralarını anlatıyor, sonra yalnızlık sisleriyle örtülü köşesinde tek başına kalıyordu. Bu köşe karısının ve mesleğinin hâtıralarından yapılmıştı. Bir de çoğu zaman dalgalı, koyu mavi renkli, beyaz köpüklü bir deniz.

Madene deniz kıyısında bir yoldan gidiliyordu. Otuz yıl hemen hemen her gün, bir tepenin üstüne ağaçlar arasında yapılmış, tahtaları kahverengi güvercin kafesi şeklinde küçük evinden çıkarak kıyıya inmiş, kömür tozuyla kararmış şoseden yürürken gök, toprak, su ve yeraltı arasındaki dünyasının kuruluş sıralarını düşünmüştü. Denizsiz, göksüz, topraksız, madensiz dünya olabilir miydi? Bir de onsuz, sevdiği kadınsız? Bu mümkün değildi onun için. Kaderin ona nasip ettiği dünya bu idi. Bu olduğu için de madenlerden çok uzak bir bölgede doğarak büyüdüğü, ailesinde başka bir madenci bulunmadığı halde maden mühendisliğine heves etmiş, orta halli bir tüccar olan babasının onu fikrinden caydırmak için giriştiği bütün teşebbüsleri kırarak emeline kavuşmuştu.

Ya karısı? Sadece kocasını seviyordu. Bu sevgiyle kıskandığı tek varlık da madenlerdi. Madenler kocasıyla kendi arasına girmiş kara tenli, parlak gözlü, kıvırcık saçlı ikinci kadın. Nefret ediyordu bu ikinci kadından. Hırçınlıklarının, kavgalarının, sinirliliklerinin tek kaynağı da bu duygusu. Fakat bu gülünç kıskançlığını kocasına açmak gücüne gidiyor, büsbütün başka bahanelerle küçük yuvanın havasını fırtınalara boğuyordu.

Ruhlarının birbirlerine en çok yaklaştığı yer deniz kıyısı. Tatil günleri kıyıda saatlerce dolaşıyorlar. Maden mühendisi kafasının tek felsefesi deniz, gök, toprak ve altı hakkında yarı akıl, yarı histen dokunmuş düşüncelerini anlatıyor, karısının yüzünde kendi inancına onun da katıldığını gösteren izler, renkler arıyor. Bütün söyledikleri, kadın için, kocasının koluna dayanarak açık, güneşli veya hafif yağmurlu, sisli havada, koyu mavi denizle beyaz köpüklerinin yarattığı sanılabilecek o derin, mânalı, âhenkli uğultuyu dinleyerek yürürken duyduğu zevkin yanında değersiz kalıyordu. Mühendis seziyordu bunu. Kalbinde madenlere karşı duyduğu sevgi böylece âdeta hakarete uğruyor, kendisini hattâ karısına bile anlatabilmekten âciz insanın utancı, isyanı, hüznü içinde susuyordu. Yanlarından geçen, yüzleri, elleri kararmış, çirkinlikleri kadar güzellikleri de kömürle maskeli işçiler mühendislerin dudaklarında bu

acının çizdiği gülümsemeyi kendilerine verilmiş selâmlar diye sevinçle karşılıyorlardı. Bu işçiler karısını ondan kıskanmıyorlardı. Çıldırasıya sevdiği karısı neden işçilerini çekemiyor, kalbindeki aşk hazinesinden onlara da pay ayırmasına neden göz yummuyordu?

Bunu her zaman, tam karısı ölünceye kadar, kendi kendine sormuştu. Şimdi yine soruyordu.

Birbiri arkasına doğan oğulları da küçüklüklerinden bu yana madenleri sevmediler. Yer altının karanlık dehlizleri, insanları, kazaları, felâketleri, gürültüleri onları sadece ürkütüyordu. İlk okuldan sonra hep başka yerlerde okumuşlar, ancak yaz aylarında babalarının yanında kalmışlardı. Bu zamanlarda da madenlerden uzak durmaya çalışmışlar, babalarının onları madenlerle bağdaştırmak için yaptığı gayretleri annelerinin siperinde kolaylıkla önlemişlerdi.

Mühendis karısının ölümünden bir kaç yıl sonra emekli oldu. Fakat hemen bütün hayatını geçirdiği madenleri bırakmadı. Artık aynı toprağın üstünde, bir daha altına girmeden hâtıralarıyla yaşayacaktı.

Oğulları yılda bir iki kere bir araya gelmenin babaları için nasıl bir ihtiyaç olduğunu biliyorlardı. Yine iyi biliyorlardı ki, bu toplantılar da bir gün sona erecek. Bu düşünce babalarının yanından ayrıldıkları zaman ruhlarını eziyor, her ayrılışta onu bir daha görememek endişesiyle kalpleri burkuluyordu.

Torunları ihtiyar madencinin hikâyelerine bayılıyorlardı. Kalın âhenkli sesi yükselip alçalarak el ve kol işaretleri arasında heyecanla anlattığı grizular, su baskınları, yangınlar, yıkıntılar, bu kazalardan sonra yapılan kurtarma çalışmaları, akla hayale gelmez rastlayışlar, işçilerin telâşı, kurtulanların sevinci, işçi ailelerinin hali çocukların gözleri önünde canlanıyor, onlara evlerine döndükten sonra da aylarca rüyalar gördürüyordu.

İhtiyar madenci karısına, oğullarına aşılayamadığı aşkını torunlarına geçirebilecekti belki. Ama neye yarar? Geç, çok geç. Kendisi yerin üstünde artık. Sevdikleriyle paylaşarak biraz daha arttıracağı bahtiyarlık yok şimdi.

Mühendis, "Bu akşam size anlatacağım hikâyeyi hiç unutmayacaksınız. Beni iyi dinleyin," diye söze başladı.

Torunları bir ağızdan bağırdılar:

"Yine ocaklardan olsun büyük baba!"

"Ocaklardan, ocaklardan olacak".

Madencinin oğulları babalarının sesindeki titremeyi hemen hissettiler. Anneleriyle çekişirken de sesi böyle titrerdi. Biraz boğuk, göğüsten zorla çıkıyormuş sanısını veren, yalvarıcı, fakat hırçın bir ses.

Bayükbaba kadehinden bir yudun daha aldı.

"Zaten hayatım madenlerde geçmedi mi? O, simsiyah, dalgaları donmuş, katılaşmış bir deniz. Ben o dalgalar arasında bir balık. Balığın anlatacağı, denizden başka ne olur? Büyük bir feylesof, "Balıklar suya kanmadılar" diyor. Ben de madenlere, ocaklara kanmamış bir insanım. Ne oğullarıma, ne annelerine bu ocakları sevdirebildim. Fakat siz torunlarım seviyorsunuz madenleri. Daha doğrusu beni anlıyorsunuz galiba. İyi biliyorsunuz, size söyleyeceğim en güzel hikâyeler ancak şu yeraltı şehrinden olabilir. Evet, tam bir şehir. Kendine göre caddeleri, sokakları, havuzları, dört yol ağızları, trenleri, lokomotifleri, insan ve hayvanlarıyla bir şehir".

Çocuklar yine bağırıştılar:

"Hayvanları mı?"

Mühendis başını salladı.

"Öyle ya, hayvanları. Bazı ocaklarda vagonları katırlar çeker hâlâ. Bunlar daha çok, eski, artık tükenmek üzere ocaklardır. Bir zamanlar lokomotif kullanılmadan önce her ocakta hayvanlar varmış. En çok da katır. Bazılarında eşek ve at. Yavaş yavaş azalmışlar. Ben madenlere mühendis olarak girdiğim sıralarda bir kaç yerde kalmışlardı. Derin kuyulardı bunlar. Hayvanlar kömür dolu küçük vagonları ocağın ortasında asansöre kadar getiriyorlardı. Hepsi de en azdan dört yıldan beri oradaydı. Ahırları asansöre yakın bir köşedeydi. Arpa, kepek ve samanları her hafta dışarıdan getirilirdi. Suyu madenin her yanında bol bol bulunan küçücük kaynaklardan içerlerdi. Çoğu madenlere yakın köylerden işçiler onlara ayrı ayrı isimler takmışlardı. Birinin "Kara Kız", ötekinin "Şeytan", üçüncüsü "Koca Karı". Hepsi isimlerini biliyorlar, çağırıldıkları zaman başlarını sallayarak sesin geldiği yana çeviriyorlardı.

Madenlerin içini anlatmıştım size. Bazılarına asansörle inersiniz bazılarına dik merdivenle. Yukarlarda tüneller geniş ve oldukça ışıklıdır. Elektrikten faydalanılır buralarda. Derinlerde yolları sadece madenci fenerleri aydınlatır. Islak bir karanlık içinde yürür, yürürsünüz. Dört yol ağızlarında ayrılan yollar daha karanlık köşelere sapar, uzaklardan kazmaların, öksürüklerin zaman zaman yanık şarkıların duyulduğu köşelere. Ayaklarınıza kayalar, çukurlar, raylar takılır, kömür tavanlardan sular damlar, iki yandaki oluklardan küçücük dereler akar. Güneşsiz göksüz, ağaçsız bir dünyanın içindesiniz. Üstünüzde, yüzlerce metre yukarıda dağlar, tepeler, ormanlar evler var. Belki de deniz. Evet deniz! O mavi, o dalgalı, köpüklü, uçsuz bucaksız, yelken açmış gemilerin, büyük vapurların, motorların, takaların dolaştığı deniz!

Büyükanneniz yalnız aydınlığı, yalnız denizi, yeşilliği, güneşi, ağaçları seviyordu. Ben onlarla beraber bu karanlıklar içine doğmuş dünyayı da. Benim için garip insanlar diyarıydı bu yeraltı. Ben de onların başıydım. Büyük anneniz bu insanları, benim onlara baş olan yanımı bir türlü anlamadı, bir türlü sevemedi".

Madencinin oğulları birbirlerine baktılar. Bu sözlerde nice hatıraların gizli sızılarını duyuyorlardı. Babalarının ruh ve kafasında bütün hayatı boyunca esmiş büyük fırtınanın hâlâ derinden, çok derinden gelen uğultusuydu bunlar.

Mühendis sözlerine kendi kendine konuşur gibi devam etti.

"Halbuki bu insanların sevgiye ihtiyaçları vardı. Benim o yanımın da. İşçiler sıraları gelince yeraltına iniyorlardı. Günde en aşağı altı saat çeşitli tehlikeler içinde, fakat bütün bu ihtimallere alışmış olarak çalışıyorlardı. Alışmasalardı, o karanlık, bazılarına sürüne sürüne girilebilen tünellerde bir saat bile kalamazlardı. Bu alışkanlık kömür tozuyla bulaşmış yüzlerine çocuk saflığı veriyor, insana akları daha belirmiş gözlerle bakıyorlardı. Korkunçtu yüz göz oldukları tehlikeler. Grizu tünellerden yarı mavi hafif bir ışık olarak geçiyor, rastladığı her canlıyı bir saniyede kavuruyordu. Su baskını birkaç dakikada alçak tavanlı dehlizleri çalışanlarla beraber boğuyor, bazan tavanlar, duvarlar kalın direklerin dayanma gücünü yenerek çöküyordu. Günlerce, hattâ haftalarca havasızlık ve açlık arasında ölümü bekleyenler vardı. Yanlış konulmuş, zamanında patlamamış bir dinamit işçilerin vücutlarını kömür kayalara parça parça yapıştırabilirdi.

İşçilerin içinde yaşamağa alıştıkları bu ihtimaller hep ölüm demekti. Ölümün ne zaman geleceği belli değil. Yer üstünde ona aldırış etmiyorlardı. Yeraltındaysa onunla yüzgöz oluyorlardı. İşi bırakma saatlerinde hattâ biraz isteksiz ayrılıyorlardı yerlerinden. Dışarıda kendilerini bekleyen ne var? Fazla kirlendikleri belli olmasın diye koyu renk çarşaflar gerilmiş, yine koyu battaniyelerle örtülü saman döşeklerle yarı soğuk bir çorba, bir kap yemek. Dar, uzun rutubetli koğuşlarda demir ranzalar üzerine uzanıp uyumaya çalışacaklar. Fakat bundan da şikâyetçi olmuyorlardı. Çoğu köylü. Çalışma devrelerini bitirerek birkaç hafta için dönecekleri köyün, şehirli olanlar da evlerinin hayaliyle oyalanıyorlardı.

Madene girdiğim ilk aylarda bu insanlara sadece acıdım. Bu duygum, sonra yavaş yavaş, sevgiye döndü. Birbirimize alıştık. Benim kendilerini sevdiğimi hissettikçe daha uysal, daha sakin oluyorlardı. Onların beni sevdiğini gördükçe madenin soğuk karanlığı içimde sıcak bir aydınlığa kavuşuyordu. Oğullarımın, annelerinin bir türlü anlamadıkları bu. Bu işçiler bana ezilmiş adamı sevmeyi öğrettiler, onun tarafından sevilmenin tadını. Anneleri beni bir erkek, hayat arkadaşı, insan olarak seviyordu. Sizler beni seviyordunuz. Çünkü

iyi bir babaydım sizin için: Fakat bu işçiler beni kendilerini sevdiğim için seviyorlardı. Karım onu sevmediğimi hissederse bırakıp giderdi. Oğullarım ilk fırsatta kaçardı. Fakat bu yeraltı arkadaşlarım kendilerini sevmediğimi görseler bile yerlerinde kalacaklardı. Benim sevgim o karanlıklarda yalnız zayıf bir aydınlıktı. Onları bu ışıktan nasıl yoksun bırakabilirdim?"

Mühendisin torunları sabırsızlıkla. "Ya katır, büyükbaba, ya katır?" diye sordular.

Büyükbaba dalgın dalgın cevap verdi:

"Anlatıyorum işte. Ben, işçiler ve katırlar. Karanlık şehrimizin varlıkları. Tehlikeler karşısında ortak, aydınlığa hasrette ortak, hayat macerasının çeşitli kaderlerinde ortak. Ben ve işçiler konuşuyorduk. Ama ne kadar az! Beş on kelime ancak. Katırlar bu beş on kelimeyi anlıyorlardı belki. Fakat cevap veremiyorlardı. Dolu kömür vagonunu demir yolunda arkasından iterek götüren işçiyle önünden çeken katır birbirlerine benzerlerdi. İşçinin vagonu tutan kol adaleleri gerilir, başı ileriye uzar, boyun damarları şişer, ayakları toprağı âdeta geri iterdi. Katırın ön ayakları yerde tutunacak çıkıntılar ararken başı ile uzanıyor, büyük damarları derinin üstüne sarılmış kalın sicimler gibi kabarıyordu. İkisi de nefes nefeseydi. İkisi de aynı köşelerde duraklayıp dinleniyorlar. İkisi de yüklerini boşalttıkları zaman hemen uzanıp yatacak kadar yorgunluk duyuyorlardı.

Evet, katırlar ve işçiler birbirlerine benziyorlardı. Fakat aralarında büyük bir fark vardı. İşçiler her gün yer üstüne çıkıyorlardı. Katırlar öyle değil. Bir kere indikten sonra yıllarca orada kalıyorlar, güneş, gök, yeşillik, rüzgâr, yağmur onlar için artık rüya oluyordu. Belki rüyalarında bile görmüyorlardı onları.

Size gülünç gelecek bir şey söyleyeyim. Kendimi zaman zaman bu hayvanlardan birinin yerine koyar, o siyah dünyaya onun gözü, onun hissiyle bakmaya çalışırdım. Hafızamın derin, çok karanlık, uzak köşelerinde beyaz, ince çizgiler sezer gibi olurdum. Karanlık o noktalardan başlıyor, madenci fenerlerinin soluk ışıkları arasında insanların ve eşyanın biçimleri, renkleri, hareketleri, o noktalardan itibaren ölçülerini alıyordu. Hepsi gölgeler, biri ötekinden daha siyah veya daha açık gölgeler. Kımıldıyorlar, uzaklaşıp yaklaşıyorlar. Arasıra sırtımı okşayan beyaz eller var. Sonra alışarak tanıdığım seslere, kazma, kürek, tekerlek seslerine belli belirsiz çocuk kahkahaları, denizden gelen uğultular karışıyor. Bu karanlıkta bana benzeyen başka gölge yok. Aramıyorum da. Ama bazan, yanımda sanki varmış gibi geliyor bana. O zaman kalbim daha hızlı çarpıyor. Bunların ötesinde karnım acıkıyor, dizlerim yoruluyor, susuzluk duyuyorum. Tanıdığım eller yelelerimden tutarak beni küçük köşeme sokuyorlar, önüme yiyecek koyuyorlar, su veriyorlar.

İşte o katırlardan biri olsaydım duygularım bundan ibaret olacaktı diye düşünürdüm.

Çocuklar, bilir misiniz, katır aslında sert, asık yüzlü, inatçı hayvandır. Fakat anası ve babası olan eşek ve attan daha akıllı, daha zeki. Onuruna dokunmaya gelmez. Çiftesi bazan arslanı öldürecek kadar kuvvetli. Fakat madenlere girdikten kısa bir süre sonra bütün bunlar değişiyor, inadı, aklı, zekâsı hızla azalıyor, yüzüne insana acıma duyguları veren hazin bir durgunluk maskesi geçiyor. Gözlerinden, ağzının iki yanından, burnundan sular damlayan bir yüz. Bıkkınlık, ümitsizlik, isteksizlik hiç bir hayvanda böylesine yüz yaratamaz."

Büyükbaba en küçük torununa baktı. Ancak altı yaşlarındaydı çocuk. Gözleri hüzün ve merak karışığı ışıklarla parlıyordu. Mühendis torununu yanına çağırarak kucağına oturttu.:

"Acıdın değil mi?"

Çocuk titrek bir sesle cevap verdi:

"Hem çok, büyük baba. Zavallı katırlar!".

Madenci, "Evet zavallı katırlar!" diye tekrarladı, Ama işçiler ve ben de o yeraltında zavallı değil miydik? Başkalarının gözünde hep öyle olmamız gerekiyordu. Hayatını toprak altında geçiren katırlar, işçiler, mühendisler yerüstü insanları için birer zavallıdırlar elbet. Fakat onlar böyle kalmaya mahkûmdurlar. Ya kömürden vazgeçeceksiniz, ya onlardan. Kömürden vazgeçerseniz nasıl ısınacaksınız? Fabrikalarınız nasıl işleyecek? Trenleriniz nasıl yürüyecek, elektriğiniz nasıl yanacak? İnsanlar ve hayvanların bir kısmı zavallı kalacaktır, öteki kısmının zavallı olmaması için. Bunu kafanıza koyun bir defa. İnsanlara av zevkini hak diye tanıdıkça av hayvanları birer zavallıdan başka ne olabilir? Neyse bırakalım bunları. Benim bölümünde iki katır vardı. Biri bir sabah ölü bulundu. O zaman ikincisini madenden çıkarmayı düşündüm. Artık görecek işi kalmamış gibiydi. Üstelik yorulmuştu çok. Vagonu çekerken nefes nefese kalıyor, bazen iki dizi üstüne düşüyor, zorla kalkarak yine yola koyulurken başını iki yanına âdeta, "Kurtar Allahım, kurtar Allahım!" dercesine sallıyordu.

Güneşli, ılık bir Mayıs günüydü. Ağaçlar yapraklanmıştı. Gök, uzakta köpüklü deniz, yeşil tepeler, uçuşan kuşlar, her şey hayat dolu tatlı bir şarkı gibiydi.

İhtiyar katır bulunduğu bölmeden, önce asansörle üst kata çıkarıldı. Oradan ocak ağzının maden içinde büyük, kırmızı bir yuvarlak halinde gözüktüğü noktaya kadar kolaylıkla geldi. Bu, ışığın garip bir oyunudur. Çıkış yeri içeriden böyle grupta güneş gibi durur. İki işçinin yularından tutarak çektiği katır, gözleri bu kırmızı yuvarlağa takılır takılmaz durdu. Yürümek istemi-

yor, başını karanlık tünele çeviriyordu. Zorladılar. Yine ilerledi. Fakat beş on adımda bir, büyüdükçe kızıllığı beyazlaşan çıkış ağzına yaklaşmamak için direniyor, huysuzlanıyor, başını şiddetle sallayarak gemlerini işçilerin elinden kurtarmaya çalışıyordu.

Ocağın ağzında birçok işçi, katırın bu seferde nasıl çıkacağını görmek için toplanmışlardı. Aralarında bazıları hayvan madene girdiği gün yine oradaydılar.

Katır ocağın ağzında, fakat artık geri dönmek için çırpınmaları bırakmış, başı, ön ayakları, omuzları dışarıda, arka tarafı içeride, yüzünde bir şeyler hatırlıyormuş gibi düşünceli bir durgunluk, birkaç saniye durdu. Sonra kendi kendine büsbütün dışarı çıktı. İşçiler yularını bıraktılar. Katır ağır, sarsak adımlarla ilerledi, gözlerini önce etrafını çerçevelemiş insanlara dikti, sonra tepelere doğru kaldırdı, oradan da güneşe. Kirpikleri, büyük gözlerine tül perdeler inmişcesine titriyor, aralarından yaşlar süzülüyordu. Ağzı yavaş yavaş bütün dişlerini göstererek açıldı. Sanki sessiz kahkahalarla gülüyordu şimdi. Orada bulunanlar bu acayip başa biraz korkuyla baktılar. Katır birkaç, belki beş, on saniye öyle durdu, sonra birden öne doğru koşmak istedi. Fakat ayakları, dizleri takatsizlikten titriyordu. Yine durdu, kendi etrafında birkaç kere döndü, her yana çifteler savurdu ve içinin bütün gazını büyük yuvarlak, kopuk gürültülerle boşaltırken yere yıkıldı, bacakları uzandı, başını güneşe çevirerek derin iki nefes aldıktan sonra hareketsiz kaldı".

İhtiyar madenci sustu. Oğulları, gelinleri, torunları yüzünün beyaza yakın sarardığını, dudaklarının karardığını gördüler. Başı öne eğik, dizlerine koyduğu ellerine bakıyordu. Damarları kabarmış bu zayıf, ince, uzun ellerde titremeler vardı.

Büyükoğlu, "Baba, yoruldun galiba", dedi. "Hem istersen, başka şeylerden konuşalım".

"Hayır, yorulmadım. Bu hikâyeyi anlatmamalıydım belki de. Ama kendimi tutamadım. Katırın ölümü hayatımın bir hüküm ânı olmuştu benim için. Tam bu güne rastlıyordu, yirmi beş yıl önce bu gün. Yıllarca karanlık tünellerde yaşamış hayvanın aydınlığa, güneşe, havaya çıkar çıkmaz neden öldüğünü çok düşündüm. Sonra yüzünün o günkü halini. Güneş, hava, yeşillik, ışık bir zehir gibi çarpmıştı katırı. Onların güzelliğinde, ruhunda yarattıkları bahtiyarlığa dayanamamıştı. Madenin karanlıklarında hâfızasının bir beyaz çizgiden ibaret hasretine kavuştuğu an yeniden, birdenbire, büsbütün yok olmak. Demek bedbahtlığa dayanılmadığı gibi saadete de dayanılmıyor bazan. Saadete alışan ondan kolay kolay ayrılamıyor. Bedbahtlığa alışan da bedbahtlığından.

"Katırın öldüğü günden sonra bir korku girdi içime. Artık madenlerde çalışamayacak yaşa gelerek o karanlıkları bıraktığım zaman ben de ölebilir-

dim. Acaba anneniz bunun için mi madenleri sevmemiş, beni onlardan ayırmak koparmak istemişti? Kafamda, kalbimde bu korku, bu soru yok şimdi. Yerini şu garip hayal aldı:

"Madenin ağzındaydım. Bütün işçilerim orada. Onlara doğru sendeleyerek yürürken yere yıkılıyorum. Beni kaldırmak için koşuyorlar. Üstüme eğildikleri zaman, dudaklarımda bahtiyar bir gülümseme, ölüp gitmiş olduğumu görüyorlar."

NECİP FAZIL KISAKÜREK

YUSUFÇUK

Benim ismim Yusuf... Bu ismi bana bir kuş taktı.

Ağaçlık bir yerde oturuyordum. Dalgındım. Dalgın mı? Kendimi didik didik yemek, gagalamak istiyordum. Öylesine dertliydim. Kulağıma bir ses geldi.

— Yusufçuk, Yusufçuk!

Ses bana doğrudan doğruya "Yusufçuk!" diye hitap etmiyordu. Dünyada ve benim halimde kim varsa her birini ayrı ayrı öz ismiyle çağıran bir ses...

— Mehmetçik!

— Ayşecik!

— Osmancık!

Sonradan bana bu kuşun "Yusufcuk" ismini taşıdığı söylenince, artık öz adını tanımaz oldum. Yusuf bendim:

Kuşu görmeğe imkân yok... O yalnız bir sestir. En hassas anda haykırmayı bilir:

— Yusufçuk, Yusufçuk!

— Yusufçuk, Yusufçuk!

Sanki her defa annemi öldürmeğe gidiyorum da kuş yolumu kesiyor.

— Sakın ha, sakın ha!

Manevî ne kadar cinayetim ve maddî ne çapta perişanlığım varsa, her birinin muhasebe saatinde kuş hazır:

— Çok yazık, çok yazık!

İçimden, onun kadar merhamet, niyaz, heybet ve ihtar tüten bir ses işitmedim. Üç heceli ve her mânaya yatkın bir çığlık:

— Gel etme, gel etme!

Kendime öyle zulümler ettim ki, nihayet ikiye bölünür gibi oldum. Bir parçam öbür parçamın dizlerine kapanıyor ve ebedler boyu ağlamak istiyor.

Kuş hemen tepemde:

— Hep ağla, hep ağla!

İşin tuhafı, kendimi unutur ve derdimi hissetmez gibi olduğum demlerde kuştan eser yok... Her taraf şeytanî bir ayazla donmuş, uyuşmuş... Bütün yuvalar boş ve izler silik... Demek ki, kuş, içimdeki kuşun uyanık olduğu zaman canlı... Böyle anlarda annemi öldürmeğe gitsem, som karanlıkta tek bir ışık lifi bile görünmüyor.

İsterseniz siz haykırın:

— Yusufçuk, Yusufçuk!

Aks-i sada, size kendi kaba ve çatlak nefs sesinizi iade etmekten başka bir şey yapmayacaktır.

Yusufçuk'un yarı açık, pembe gagası içinde bir nefes bile yok...

Sordum, bu nasıl kuş, diye?

Kahverengi bir kuş, dediler; küçük bir kuş ve uzunca kuyruklu... Onun, yumuşak tüyü, minicik bir zıpzıp kadar küçük kafasını, fakat gözlerini ve yarı açık pembe gagasını hayâl ettim...

Vicdanımın anatomisini hayâl edercesine...

Nereye gitsem, hangi pencerenin önüne geçsem, hangi yoldan süzülsem, hangi bucağa can atsam, kuş daima karşımda... Öyle sanıyorum ki, yanıma bir saksı alsam da aya giden bir füzeye binsem, yine kuş bana refakat edecek:

— Nereye, nereye?

Gölgem bana bu kadar sadık olamaz. İçimde his ve insaftan tek zerre yaşadıkça kuş cevval... Biricik gayeyi besteliyor:

— Kurtuluş, kurtuluş...

Bir aralık nefsim beni öyle ezdi, öyle altına aldı ve o türlü kendisinden razı hale getirdi ki, uzun müddet Yusufçuk'u kaybettim. Halimi; Yusufçuk'un sükûtundan anlıyordum. Fakat battıkça batıyor ve battıkça kuştaki sükûtun derinleştiğini, katmerleştiğini hissediyordum.

Sabahleyin evimden veya inimden çıktım. Suratım, haşlanmış bir işkembe... Tırnaklarım kir dolu... Pantalonum ve potinlerim, içimin çizgilerini içmiş...

Güneşli bir gün... Yolda bir cıvıldaşma duydum. Çocuklar oynuyor.

Yanlarındayım.

Birinin elinde kahverengi bir şey... Bir kuş... Kül rengine çalan yumuşak tüylü minicik bir baş... Aman!... Nokta gözler perdeli... Kıl gibi ince ayakları bükük ve parmakları büzülü..

— Çocuklar, ne bu?

— Kuş...

— Ne kuşu?

Yusufçuk...

Kim öldürdü onu?

— Yolda, şu ağacın dibinde bulduk.

Ve çocuk, kuşu kıl kadar ince ayaklarından tutup fırlattı.

Çocuğun avucundan başlayıp toz toprak içinde biten bir kavis..

İçimden, onsuz yaşanmaz birşey kopardılar da toza toprağa mı attılar?

Zaman işledi, durdu. Çok defa, ıztırabı çağırır gibi, ezberlenmiş formüllerle Yusufçuk'u davet ettiğim oldu.

Ne ıztırap geldi, ne Yusufçuk...

Samimi olabilsem Yusufçuk dirilecekti.

İçimde bir ses... Yusufçuk mu haykırıyor.

— Yalancı, yalancı!

SAİT FÂİK ABASIYANIK

DÜLGER BALIĞININ ÖLÜMÜ

Hepsinin gözleri güzeldir. Hepsinin canlı iken pulları kadın elbiselerine, kadın kulaklarına, kadın göğüslerine takılmaya değer. Nedir o elmaslar, yakutlar, akikler, zümrütler, şunlar bunlar?...

Mümkünü olsaydı da balolara canlı balık sırtlarının yanar döner renkleriyle gidebilselerdi bayanlar; balıkçılar milyon, balıklar şanüşeref kazanırdı. Ne yazık ki soluverir ölür ölmez, öyle ki üzülmüş bebeklere döner balık sırtının pırıltıları. Benim size ölümünü hikâye edeceğim balığın öyle pırıltılı, yanar döner pulları yoktur. Pulu da yoktur ya zavallının. Hafifçe, belirsiz bir yeşil renkle esmerdir. Balıkların en çirkinidir. Kocaman, dişsiz, ak ve şeffaf naylondan bir ağzı vardır: sudan çıkar çıkmaz bir karış açılır. Açılır da bir daha kapanmaz.

Vücudu kirlice, esmer renkte demiş miydim? Yamyassıdır demiş miydim. Tam ortalık yerinde, her iki yanda sağlı sollu iki baş parmak izi diyebileceğimiz koyu lekeler vardır, demiş miydim?...

Rum balıkçıların Hrisopsaros (Hristos balığı) dedikleri bu balık, vaktiyle korkunç bir deniz canavarı imiş. İsa doğmadan evvel Akdenize dehşet salmış. Bir Finikeli denize düşmiye görsün! Devirdiği Kartacalı çektirmesinin, Beniisrail balıkçı kayığının sayısı sayılamamış. Keser, biçer, doğrar, mahmuzlar, takar, yırtar, koparır, atar, çeker parçalarmış. Akdenizin en gözü pek; insandan hayvandan, fırtınadan, yıldırımdan, yağmurdan, belâdan, işkenceden yılmaz korsanı, dülger balığının adından bembeyaz kesilirmiş.

İsa, günlerden bir gün deniz kenarında gezinirken sandallarını büyük bir korkuyla bırakıp kaçan balıkçılar görmüş. "Ne oluyorsunuz?" diye sorunca balıkçılara: "Aman demişler, balıkçılar, eleman! eleman, bu canavardan! Sandallarımızı kırdı, arkadaşlarımızı parçaladı. Hepsinden kötüsü, balık tutamaz olduk, açlıktan kırılırız".

İsa yalın ayak, başı kabak; dülger balıklarının yüzlercesinin kaynaştığı denize doğru yürümüş. En kocamanını, uzun parmaklı elleriyle tutup sudan çıkarmış. İki elinin baş parmağı arasında sımsıkı tutmuş, eğilmiş, kulağına birşeyler söylemiş...

O gün bu gündür dülger balığı denizlerin görünüşü pek dehşetli, fakat huyu pek uysal, pek zavallı bir yaratığıdır. Birçok yerlerinde çiviye, kesere, eğriye, kerpetene, destereye, eğeye benzer çıkıntıları, kemikle kılçık arası dikenleri vardır. Dülger balığı adı bunlardan ötürü ona takılmış olmalı.

Bütün bu âlâtü -edevatın dört yanını şeffaf naylondan diyebileceğimiz işlemeli bir zar çevirmektedir. Kuyruğa doğru bu incecik zar azıcık kalınlaşır, rengi koyulaşır, bir balık kuyruğunun biçimini alır.

Oltaya tutuldu muydu dünyasına, sulara küsüverir. Nasıl bir korku içine düşer kimbilir? Onun için dünya bomboştur artık. Oltadan kurtulsa da fayda yoktur. Suyun yüzüne yamyassı serilir. Kocaman gözleriyle insana mahzun mahzun bakar durur. Sandala aldığınız zaman dakikalarca onun sesini işitirsiniz. Ya, sesini! Bir o, bir de kırlangıç balığı sandalda ölünceye kadar ikide bir feryada benzer, soluğa benzer acı bir ses çıkarır. İnce zardan ağzını bir kere ağlara vurmasın, küstüğünün resmidir, dülger balığının.

Bir gün balıkçı kahvesinin önündeki yarısı kırmızı, yarısı beyaz çiçek açan akasyanın dalına asılmış bir dülger balığı gördüm. Rengi denizden çıktığı zamanki esmer renkte idi önce. Vücudunda hiçbir kımıldama yoktu. Taş kadar cansızdı. Yalnız âletlerinin etrafını çeviren incecik, ipekten bile yumuşak zarları oynaşıp duruyordu. Böyle bir oynama hiç görmemiştim. Evet bu bir oyundu.

Bir görünmez iç rüzgârının oyunu idi. Vücutta, görünüşte hiçbir titreme yoktu. Yalnız bu zarlar zevkli bir ürperişle tatlı tatlı titriyorlardı. İlk bakışta insana zevkli, eğlenceli bir şeymiş gibi gelen bu titreme, hakikatte bir ölüm dansı idi. Sanki dülger balığının ruhu, rüzgâr rüzgâr, bu incecik zarlardan çıkıp gidiyordu; bir dirhem kalmamacasına.

Hani bazı yaz günleri hiç rüzgâr yokken deniz üstünde bir meneviş peydahlanır. İşte öyle bir cazip titreme idi bu. İnsanın içini zevkle saadetle dolduruyordu. Ancak, balığın ölmek üzere olduğu düşünülürse bu titremenin anlamı hafifçe acıya yorulabilirdi. Ama insan yine de bu anlamı almamıya çalışıyordu. Belki de bu harikulâde tatlı bir ölümdü. Belki de balık hâlâ suda, derinliklerde bulunduğunu sanıyordur. Karnı tok, sırtı pektir. Akşam olmuştur. Deniz dibinin kumları gıdıklayıcıdır. Altta, dişi yumurtaları, yukarılarda erkek tohumları sallanıyor, sallanıyor sanıyordur. Vücudunu bir şehvet anı sarmıştır. Birdenbire dehşetli bir şey gördüm: Balık tuhaf bir şekilde, ağır ağır ağarmıya, rengini atmıya, bembeyaz kesilmeye giden bir hal almıya başlamıştı. Acaba bana mı öyle geliyor? Sahiden rengini mi atıyor? demeye, dikkatli bakmıya lüzum kalmadan yanılmadığımı anladım.

Kenarları süsleyen zarların oyunu çabuklaşmıya, balık da gitgide, saniyeden saniyeye, pek belli bir halde beyazlanmaya başladı. İçimde dülger balığının yüreğini dolduran korkuyu duydum. Bu hepimizin bildiği bir korku idi: Ölüm korkusu.

Artık herşeyi anlamıştı. Denizlerin dibi âlemi bitmişti. Ne akıntılara yassı vücudunu bırakmak, ne karanlık sulara koyu yeşil yosunlara gömülmek... Ne sabahları birdenbire, yukarılardan derinlere inen, serin aydınlıkta uyanıvermek, günün mavi ile yeşil oyunları içinde kuyruk oynatmak, habbeler çıkarmak, yüze doğru fırlamak... Ne yosunlara, canlı yosunlara yatmak, ne akıntılarda âletlerini kekamozlara takarak, yıkanmak, yıkanmak vardı. Herşey bitmişti.

Dülger balığının ölüm hali uzun sürüyor. Sanki balık şu hava dediğimiz gaz suya alışmaya çalışmaktadır. Hani biraz dişini sıksa alışması bile mümkündür gibime geldi.

Bu iki saat süren ölüm halini, dört saate, dört saati sekiz saate, sekiz saati yirmi dörde çıkardık mıydı; dülger balığını aramızda bir işle uğraşırken görüvereceğiz sanıyorum.

Onu atmosferimize (suyumuza) alıştırdığımız gün bayramlar edeceğiz. Elimize görünüşü dehşetli, korkunç, çirkin ama aslında küse huylu, pek sakin, pek korkak, pek hassas, iyi yürekli, tatlı ve korkak bakışlı bir yaratık geçirdiğimizden böbürlenerek onu üzmek için elimizden geleni yapacağız. Şaşıracak,

önce katlanacak. Onu şair, küskün, anlaşılmıyan birisi yapacağız. Bir gün hassaslığını, ertesi gün sevgisini, üçüncü gün korkaklığını, sükûnunu kötüleyecek. Canından bezdireceğiz. İçinde ne kadar güzel şey varsa hepsini birer birer söküp atacak. Acı acı sırıtarak İsa'nın tuttuğu belinin ortasındaki parmak izi yerlerini, mahmuzları, kelpeteni, eğesi, desteresi ve baltasiyle kazıyacak. İlk çağlardaki canavar halini bulacak.

Bir kere suyumuza alışmıya görsün. Onu canavar haline getirmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyacağız.

ŞÜKRÜ ELÇİN

İLK RÖPORTAJIM

Mavi Tren İstanbul'dan hareket etti. Gökte taze, geyik gibi ürkek bir bulut güneşle cilveleşiyor, adeta salkım salıncakta uçuşuyor gibi idi.

Yolcular, irili-ufaklı çantalarını bir daha yerleştirdiler. Vagonun penceresinden hala mendilini sallayan genç, kendisini uğurlayan bahar dalı gibi sevimli kızın silueti kaybolduktan sonra, yaşlı adamın yanındaki koltuğa oturdu. Heyecanlı ve tedirgindi. Parmağındaki yüzüğü iki üç kere döndürdü. Çantasından bir gazete çıkardı. Okumadan sayfaları birer birer çevirdi, dörde katlayıp ceketinin yan cebine koydu.

Yaşlı adam, konuşma ihtiyacını duydu. "Yolculuk uzun mu, nereye?" diye sordu.

— Ankara'ya gidiyorum efendim.

İkisi de sustu. Birincisi nasıl oldu bilinmez, eski günlere daldı. Hiç şüphesiz ikincisi de geleceğin plânları ve hedefleri ile başbaşa idi. Yaşlı adam çok renkli ve neş'eli geçtiğine inandığı lise öğrenciliğini hatırladı. İlk defa arkadaşlarının ısrarıyla nasıl bira içip sarhoş oluşu gözlerinin önüne geldi. Yaz tatillerinde babasının verdiği küçücük harçlıktan kalan paralarla satın aldığı romanların yazarlarını düşündü. Ancak ikisinin adını çıkarabildi. Millî bir bayramda okullar adına söylediği nutkun ilk cümleleri diline geldi. "Allah'ım, zaman ne kadar süratle geçiyor" derken Alp Arslan okulundaki çocukluk günleri birer yumak gibi çözülmeye başladı. "Açıl susam açıl" şeklindeki beyaz yakalı, siyah önlüklü arkadaşları boy boy zihninde sıralandılar. Kendi kendine Evet dedi. Okulun yakınında küçücük bir park vardı. Belediyenin Bahçeler Müdürlüğü devamlı bahçıvan vermediği için parkın bakımı Allah'a ve insafa terk edilmişti. Parkın iki yanındaki apartmanlarda oturanlardan hiçbiri yeşil çimler ve çiçeklerle bezenmiş bahçeyi korumak şöyle dursun, orası-

nı çocuklarına ayrılmış hususî bir futbol alanı sayarlardı. Bizler de bu güzellikten nasibini alamayan menfaatçı büyüklerimizin de tesiri ile şımarır, şahsî malımız saydığımız parkta canımız isteyince ağaç dallarını hoyratça koparır, çiçekleri kökler, tepinir, şakalaşır ve saatlerce futbıl oynardık. Öğle saatlerinde arka cephesi Birinci Cadde'ye bakan Deneme Lisesi'nin bazı öğrencileri de parkta bizimle aynı sevinci paylaşırlardı. Ailelerimizin trafik emniyeti bakımından bizim için en güzel yer olarak buldukları parkın viraneye dönmesi umurlarında bile değildi.

Onuncu Sokak'ta oturanlardan yalnız bir kişi parkla ilgilenirdi. Biz, civa gibi ele avuca sığmaz çocukları, önce nasihat, sonra rica ile, daha sonra sinirleri bozulunca bağıra-çağıra parktan çıkarmağa çalışırdı. Biz, bu laflara aldırmaz, güler, sırıtır koro halinde "Burası babanın malı mı, git belediye başkanını getir, sana ne karı" gibi patavatsız, çirkin sözlerle hiddetini taşırırdık. Ama o doğru bildiği yolda bizimle savaşırdı. Bazen dondurma almamız için para verir, bazan çörekler dağıtır, seviyemize uygun kitaplarla gönlümüzü almağa çalışırdı. Ama, bir gün sonra biz yine bildiğimizi okurduk. Ara sıra, işinden yorgun gelen eşi de ona yardımcı olurdu. Her ikisi birden oturdukları apartmanın balkonundan görününce bir müddet yan sokaklara kaçar oyuna ara verirdik. Parkı korumağa çalışan kadının karşısında ısrar ve inattan bir duvar kurmuştuk ki anlatmaya imkân yok. Bir gün aklıma bir fikir geldi. Ona ad takmayı düşündüm. Bahçe muhtarı sözü birden dilime yapıştı. Arkadaşlarımla birlikte annelerimiz ve babalarımız da bu adı alayla karşıladılar.

Parkı korumada tabir caizse kraldan ziyade kralcı olan bu kadın adeta belediyenin üstünde bir kuvvetti. Ne de olsa küçüktük. Zoru görünce yan sokaklarda saklanır. "Bahçe muhtarı" sözünü koro halinde tekrarlar ve kendisini sinirlendirmeğe çalışırdık. Aklımda kalan tekerlemelerden biri de:

"Çık mık, bak çikolata tepsi, zencefil soğana.

Bahçe muhtarı biz senden bıktık çıksana balkona" mealinde idi.

Yaşlı adam, içinden bir utanç duydu. Alnında biriken terleri sol elinin tersiyle sildi. Bir vicdan muhasebesi geçirdi. Sesinde bir titreme ve çatallaşma ile irkildi. Manevî azabının ezikliğinden kurtulmak ihtiyacıyle delikanlıya döndü. "Geçmiş günlerimi hatırladım, iyi sayılmaz; çocukça ama sana da anlatayım" dedi ve gözlerinin önüne gelen hatıraları mahcup bir öğrenci gibi tekrarladı. Sonra tecesüsünü yenemedi. "Sen ne iş yapıyorsun oğlum" deyince delikanlı:

— Edebiyat Fakültesi öğrencisiyim. İki ay önce... gazetesinin muhabirlik sınavını kazandım. Yazı İşleri Müdürü'm benden bir röportaj yapmamı iste-

di. Bilmediğin, görmediğin bir yer olsun, oraya git dedi. Ben henüz yolumun düşmediği Ankara'yı tercih ettim. Yoldayım işte. Kafam karmakarışık. Bilmiyorum eli boş mu dönerim, yoksa bir sonuçla mı? Kısaca hikâyem bu.

Yaşlı adam, delikanlının verdiği bilgiden memnun bir filozof babacanlığı ile kafanı karıştırma, iradeni kullan, cesur ol. Her iş iyi niyet ve sabır olduktan sonra su gibi yolunu bulur. Ha unuttum, seni uğurlamaya gelen kız kimdi? O da mı kafanı karıştırdı yoksa.

Delikanlı; Nişanlım efendim, beni uğurlamaya geldi. Gözlerinde bir ışık belirmişti. Yüzünü pembe bir renk okşadı. "Fakülteyi bitirince evlenmek istiyoruz" dedi.

Yaşlı adam, hayata yeni atılmağa çalışan zeki bakışlı gence: Memnun oldum, düğününüze beni de çağırınız mutlaka gelirim deyip kartını verdi.

Ankara garında iki mavi tren yolcusu eski dostlar gibi birbirlerinden ayrıldılar.

Gazete muhabiri kendisine verilen yolluğun ölçüsüne uygun bir otele yerleşti. Traş oldu. Elini yüzünüz yıkadı. Yorgunluğunu üstünden atmak için karyolaya uzandı. Röportajın konusu yeri, zemini, zamanı zihnini burgu gibi delmeğe başladı. Danışacak kimsesi de yoktu. Ankara'ya ilk defa geliyordu. Kitaplardan tanıdığı bu Orta Anadolu şehrinin ortasında ne yapabilirdi? Bir saat geçti. Elbisesini değiştirdi. Kestane ağaçlarının süslediği cadde olan Atatürk Bulvarı'nda kendini buldu. Bir aşağı, bir yukarı dolaşmağa başladı. Karşısına tek aşina yüz çıkmadı. Gazete ve dergi satan küçücük büfelerin vitrinlerinde memleketi ve dünyayı idare ettiklerine inanan gazetelerin habbeyi kubbe yapan manşetlerine göz attı. Vakit bir türlü geçmiyordu. Yoruldu. Karşısına çıkan ilk lokantada akşam yemeğini yedi. Kahvesini içti. Gece serinliği başlamıştı. Sessizleşen bulvarda, ışıklandırılmış mağaza camekanlarında yabancı dillerden cümlelerle damgalanmış kız-oğlan şortlarına şöyle bir baktı. Zihninde moda ile aşağılık duygusu arasındaki münasebeti çözemeden otele döndü. Soyunup yattı. Bir iki saat ya uyudu, ya uyumadı. Röportaj konusunu taşınmaz bir ağırlık gibi hissediyordu. Birden beyninde bir ışık çaktı. Trendeki yaşlı adamın hikâyesini anlattığı kadın, Yazı İşleri Müdürü ile okuyucuların ilgisini çekebilir, dedi. Sabaha kadar gözlerine uyku girmeden plân üstüne plân yaptı.

Trende, yaşlı adam çocukluğunun Ankara'da geçtiğini ve Alp Arslan okulundan diploma aldığını söylemişti. Bu iyi bir ip ucu idi. Sabahleyin kahvaltısını yaptıktan sonra otel kâtibinden telefon rehberini istedi. Okulun Bahçelievler semtinde olduğunu tesbit etti. Heyecanla kalktı. Bir taksiye bindi, okula gitti.

Günlerden pazardı. Okul kapalı idi. Karşıdan yanık sesle "Simit simit, taze simit" diye bağıran 10-16 yaşlarındaki çocuğun yanına yaklaştı. Parkın nerede olduğunu sordu. Simitçininin tarifi işine yaradı. Onuncu sokakta, araları kısa dar yollarla çevrilmiş dört bölükten ibaret parkı kolaylıkla buldu. Park futbol alanı ve koşu yeri haline gelmişti. Muntazam sulanmadığı için kır bir toprak manzarasında idi. Çiçekler kurumuş, ağaçların dalları yer yer koparılmış, o güzelim İngilizbaharı (Yürük güzeli) köklenmiş idi.

Genç gazeteci: Yazık olmuş, dedi. Gönlüne bir hüzün çöktü. İstanbul'dan hareket ettiği sırada ruhunu ısıtan mavi, geyik gibi ürkek bulutla cilveleşen gevşek adımlarla isteksiz yürüyen tembel bir kapıcıdan "Bahçeler Muhtarı" nı sordu. Adam: Ben buralara geleli dört yıl oluyor. Tanımıyorum, ama karşı apartmanda bu lâkapta bir kadının yaşadığını işittim.

Gazete muhabiri, eli titreyerek evin zilini çaldı. Nefesi kesilecek gibi idi. Yanaklarının kızardığını hissetti. Sıkıntıdan avuçları terledi. İçeriden terliklerini sürüye sürüye, bir kadın sesi: "Kim o" diyerek kapıyı açtı. Sade, tabiî bir ev kıyafetinde idi. Sakin bir sesle:

— Birini mi arıyorsunuz, size nasıl yardımcı olabilirim?

— Efendim, ben İstanbul'dan geldim. Çiçeği burnunda iki aylık bir gazeteciyim. Bana verilen bu adresteki hanımı arıyorum. Uygun görürse kendisiyle röportaj yapmak istiyorum.

Kadının insana itimat ve hürmet telkin eden bir hali vardı. Telaffuzu düzgündü. Tabiî bir İstanbul Türkçesiyle konuşuyordu. Saçlarına aklar düşmüştü ama, hâlâ gençliğini koruyordu. Derin bir sezişle: Siz Bahçeler Muhtarı'nı arıyorsunuz, değil mi?

Gazete muhabiri "Bahçeler Muhtarı" lâkabından mahcup olarak "şey, şey" diye kekelemeye başladı. Alnında biriken terleri elinin tersiyle sildi. Kadın onu müşkül durumdan kurtardı. "Buyurun içeriye görüşelim" dedi.

Delikanlı, derin bir nefes aldı. Konunun ilk düğümünün çözülmesinden memnun açılan kapıdan hole girdi. Ev tertemiz görünüyordu. Kadın ayakta, hemen söze başladı. Burada yemek yenilir, masa dört kişiliktir. Şu büfe Almanya'ya tekrar göç eden bir Türk mühendisinden satın alındı. Çok kullanışlıdır. Porselen takımları, ufak paralar, vergi kağıtları, banka cüzdanı, süt hesabı burada bulunur. Karşı duvarda asılı levha, daire satın alındığı sırada dindar bir akraba tarafından hediye edildi. Güzel bir Kufi Bismillahirrahmanirrahim yazısıdır. Sizi ayakta tuttum. Buyurun salona geçelim.

İkisi birden salona geçtiler. Kadın; size kahve pişireyim, birlikte içeriz, bana 2-3 dakika müsaade, dedi ve salondan ayrıldı.

Gazeteci, her insanın gösterebileceği tabiî bir tecessüsle sağa, sola göz gezdirdi. Salon tertipli idi ve sade döşenmişti. Salona girince ve yeni harfli bir çok kitap hasretle okuyucusunu bekliyordu. Karşı duvarın önünde maun renkli bir piyano vardı. Üstünde gümüş çerçeve içinde görünen kız adeta canlı imiş gibi tebessüm ediyordu. Giriş kapısının üstünde yağlı boya modern bir portre asılmıştı. Portrenin sahibi ile ressamın kim olabileceğini düşünmeğe vakit bulamadan kahveler geldi. Kadın: Portreye baktığınızı gördüm. Kahvelerimizi içerken isterseniz bilgi vereyim. Gazeteci, memnun olurum efendim, dedi.

Portre 1951 yılı Paris hatırasıdır. O zaman çok genç olması icap eder. Tabiatiyle bekâr da. Sonradan Paris'te Saint Michel civarındaki Lodi sokağının adını alan kedi ile olan macerayı ondan dinlemiştim. Bir gün doktoralarını yapan üç arkadaşı ile müzelerde çalışan bir Türk kadın ressamının ziyaretine gitmişler. Köhne bir apartmanın beşinci katında oturan ressam, "şu pencerenin önünde bir iki dakika durun" demiş. Arkadaşları havadan sudan münakaşa ederlerken kara kalemle bir taslak hazırlamış. Memlekete dönünce tamamladığı portreyi Ankara'ya yollamış.

Portre, ilk önce eşini düşündürmüştür. O, bu portrede düşünen, iç-içe bir takım hayal ve hülyalardan kurtulmayan bir insan tasarlıyorum. Aydınlığa kavuşamamış olmanın huzursuzluğunu devam ettiren bir hal var, derdi. Bu düşünce ve yorumunu eve gelen misafirlere de tekrarlamaktan haz duyardı. Bizim görüşlerimiz bir yana, bu portre sanatçının 1951'lerdeki sanat anlayışını ortaya koyması bakımından değerli bir vesikadır. İki ilim adamı arkadaşının ardından değerli ressam da 1988 yılında bu dünyadan göçtü.

Gazeteci bu geniş ve etraflı bilgi karşısında şüpheci bir tavırla yüzü gölgelenen kadına baktı. Acaba portresi yapılan adamın eşi miydi? sormak kabalık olacaktı. Buna belki de hakkı yoktu. Karşısındaki onun düşüncesini sezmiş gibi tatlı bir tebessümle: Hayır, dedi. Ben, onun kardeşiyim. Çocukları meslek sahibi olup Ankara dışında vazife aldıktan sonra İzmir civarında eski Türk adalarına hüzünle bakan bir deniz kasabasına yerleştiler. Evin eşyasına ve tertibine dokunmadan buraya yerleştim. Artık karşımızdaki parkı korumaya çalışan burada değil. Vaktiyle kendisine "Bahçe Muhtarı" lâkabını takan çocuklar da büyümüşlerdir. Kimi doktor, kimi tüccar, kimi avukat, kimi milletvekili olmuştur. Elbette parkın taşlı bir tarla haline gelmesine ve harap olmasına göz yuman vurdum duymaz ana ve babaları da yaşlanmışlardır. Belki de hâlâ mahallenin insanları toplantı günlerinde onun mücadelesini alayla karışık kahkahalarla birbirlerine hikâye etmektedirler.

Size şunu kısaca söyleyeyim. Artık bu Onuncu Sokakta Bahçe Muhtarı gibi birini ne belediye, ne mahalleli Diyojen'in feneri ile arasalar bulamazlar.

Kadının yüzünü derin bir teessür kapladı. Gözlerinde biriken yaşları göstermemeğe çalışarak küçük mendili ile sildi.

Bahçe Müdürlüğü'nün büyük masraflarla meydana getirip kendi haline bıraktığı çimler, akılsız bir bahçıvanın halka açık bahçeye diktiği, her mevsimde arsız öğrencilerin, hamalların, başı boş gezenlerin sopalarıyla dayak yiyen dut ve elma ağaçları, güller, İngiliz baharları, şakayıklar, menekşeler artık sapan taşlarından ürküp korkan ve bir daha geri dönmeyen güvercinler, kumrular ve serçeler gözlerinin önünden son defa birer geçit resmi yaptılar.

BİBLİYOGRAFYA

(A)

SAİT FAİK ABASIYANIK, *Alemdağ'da Var Bir Yalan*, 1954.

SAMET AĞAOĞLU, *Katırın Ölümü*, 1965.

MALİK AKSEL, "Eski İstanbul'da Kuş Evleri ve Kuşlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı 288, Nisan 1968.

SALİH ZEKİ AKTAY, *Asya Şarkıları*, Tarihsiz.

PROF. KENAN AKYÜZ, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 1970.

ALİ MÜMTAZ AROLAT, *Bir Gemi Yelken Açtı*, 1926.

İBRAHİM ASLANOĞLU, *Pir Sultan Abdallar*, 1984.

ARİF NİHAT ASYA, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, 1946.

FALİH RIFKI ATAY, *Bizim Akdeniz*, 1934.

FALİH RIFKI ATAY, *Pazar Konuşmaları*, 1966.

FALİH RIFKI ATAY, *Gezerek Gördüklerim*, 1970.

(B)

ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR, *Su*, 1933.

YAHYA KEMAL BEYATLI, *Kendi Gök Kubbemiz*, 1961.

YAHYA KEMAL BEYATLI, *Eski Şiirin Rüzgâriyle*, 1962.

RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI, *Serâb-ı Ömrüm*, 1949.

(C-Ç)

MEHMED CELÂL, *Gazellerim*, 1310/1891.

FARUK NAFIZ ÇAMLIBEL, *Suda Halkalar*, 1928.

FARUK NAFIZ ÇAMLIBEL, *Bir Ömür Böyle Geçti*, 1933.

(D)

ZEKİ ÖMER DEFNE, *Denizden Çalınmış Ülke*, 1971.

AHMET MUHİP DRANAS, *Şiirler*, 1974.

FAİK SABRİ DURAN, *Hayvanlar Âlemi*, 1934.

(E)

ŞÜKRÜ ELÇİN, *Kerem ile Aslı Hikâyesi*, 1949.

ŞÜKRÜ ELÇİN, *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*, 1964.

ŞÜKRÜ ELÇİN, *Türk Bilmeceleri*, 1983.

ŞÜKRÜ ELÇİN, Gevherî Divânı, 1984.

ŞÜKRÜ ELÇİN, Halk Edebiyatına Giriş, 1986, (ikinci baskı).

ŞÜKRÜ ELÇİN—MUHTAR TEVFİKOĞLU, *Yeni Türk Nesri Antolojisi*, 1987.

ŞÜKRÜ ELÇİN, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, 1988, 2 cilt.

ŞÜKRÜ ELÇİN, "İlk Röportajım", *Türk Edebiyatı*, Haziran 1989.

SADETTİN NÜZHET ERGUN, *Âşık Ömer, Hayatı ve Şiirleri, 1936.*

MEHMED ÂKİF ERSOY, *Safahat*, Ömer Rıza Doğrul Yayını, 1963.

(F)

TEVFİK FİKRET, *Rübâb-ı Şikeste*, 1900.

TEVFİK FİKRET, *Şermin*, 1914.

(G)

ZİYA GÖKALP, *Kızılelma*, 1912.

SEVGİ GÖKDEMİR, *Ahmet Kutsi Tecer*, 1987.

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI, *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, 1972.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN, *Leylâ ile Mecnun* (hikâyeler), 1962.

PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL, *Kaygusuz Abdal*, 1981.

(H)

NİMETULLAH HÂFIZ, *Bulgaristan Türklerinin Halk Edebiyatı Metinleri II*, 1990.

AHMED HÂŞİM, *Göl Saatleri*, 1921.

AHMED HÂŞİM, *Bize Göre*, 1926.

AHMED HÂŞİM, *Gurebâhâne-i Laklâkan*, 1928.

Hikâyeciliğimizin 100. Yılında Yüz Örnek, Hazırlayan: Sadık Kemal Tural-Zeynep Kerman-M. Kayahan Özgül, 1987.

(K)

KEMÂLEDDİN KÂMİ KAMU, *Kemâleddin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri*, 1949.

PROF. DR. ABDÜLKADİR KARAHAN, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, 1980.

BAHATTİN KARAKOÇ, *Ay Şafağı Çok Çiçek*, 1982.
BAHATTİN KARAKOÇ, *Kar Sesi*, 1983.
YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU, *Erenlerin Bağından*, 1985.
REFİK HALİT KARAY, *Bir içim Su*, 1939.
NECİP FAZIL KISAKÜREK, *Sonsuzluk Kervanı*, 1949.
NECİP FAZIL KISAKÜREK, *Ruh Burkuntularından Hikâyeler*, 1985.
PROF. DR. MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ, *Türk Saz Şairleri*, (1-4) 1962.
DOÇ. DR. SABAHADDİN KÜÇÜK, *Bâkî Divânından Seçmeler*, 1988.

(M)

PROF. DR. HASİBE MAZIOĞLU, *Fuzûlî ve Türkçe Divânından Seçmeler*, 1986.
PROF. DR. HASİBE MAZIOĞLU, *Nedim*, 1988.
İBRAHİM MİNNETOĞLU, "Orman Destanı", *Türk Kültürü*, Sayı 1322, Şubat 1990.
AHMED HİKMET MÜFTÜOĞLU, *Çağlayanlar*, 1922.

(N)

BEHÇET NECATİGİL, *Kapalı Çarşı*, 1945.
BEHÇET NECATİGİL, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 1983.
DR. HALUK NURBAKİ, *İnsan ve Tabiat*, 1991.

(O-Ö)

TURHAN OĞUZKAN, *Dertleşme*, 1956.
ORHON SEYFİ ORHON, *Orhan Seyfi Orhon'dan Şiirler*, 1970.
CAHİT ÖZTELLİ, *Evlerinin Önü*, 1972.
CAHİT ÖZTELLİ, *Karacaoğlan (bütün şiirleri)*, 1974.

(R)

MAHMUT EKREM RECÂÎZÂDE, *Nijad Ekrem*, 1326/1910.
ŞÜKRÜ ENİS REGÜ, Elma Ağacı, 1971.

(S)

ZİYA OSMAN SABA, *Sebil ve Güvercinler*, 1943.
ZİYA OSMAN SABA, *Geçen Zaman-Nefes Almak*, 1974.
İSMAİL HABİP SEVÜK, *Yurttan Yazılar*, 1943.
ÖMER SEYFEDDİN, *Bahar ve Kelebekler*, 1927.

SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL, *Antalya Hâtıraları*, Varlık yayınları, cilt 1, 1933.
SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL, *Odalar ve Sofalar*, 1933.
SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL, *Türk Halk Şiirinde Tabiat*, 1943.

(T)

NAİL TAN, *9 Çevre Şiiri*, 1990.
AHMET HAMDİ TANPINAR, *Bütün Şiirleri*, 1976.
AHMET HAMDİ TANPINAR, *Beş Şehir*, 1979.
HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER, *Güne Bakan*, 1929.
OĞUZ TANSEL, *Savrulmayı Bekleyen Harman*, 1953.
CAHİT SITKI TARANCI, *Otuz Beş Yaş*, 1948.
ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN, *Sahrâ*, 1296/1879.
PROF. DR. SADIK TURAL, *Edebiyat Eseri ile Çevre Arasındaki Bağlar (basılmamış)*.
PROF. DR. FARUK K. TİMURTAŞ, *Şeyhî'nin Hârnâmesi*, 1971.
PROF. DR. FARUK K. TİMURTAŞ, *Yunus Emre Divânı*, 1980.
CAVİDAN TÜMERKAN, *Ne Olur Bir Şarkıcık*, 1957.

(U)

PROF. DR. AHMET EDİP UYSAL, "Edebiyat ve Tabiat", Tabiat ve İnsan, yıl 18, sayı 3, 1954.
ÖMER BEDRETTİN UŞAKLI, *Deniz Sarhoşları*, 1926.

(V)

ÂŞIK VEYSEL *Deyişler*, 1944.

(Y)

ALİ CANİP YÖNTEM, *Edebiyat*, 1926.
MEHMED EMİN YURDAKUL, *Türk Sazı*, 1914.
HASAN AVNİ YÜKSEL, *Âşık Seyrânî*, 1988.

Metinlerin Sıralanışı

Söz Başı : .....
Giriş .....

Edebiyat Eseri ile Çevre Arasındaki Bağlar : Prof. Dr. Sadık Tural .....
Edebiyat ve Tabiat : Prof. Dr. Mehmet Edip Uysal .....
Türk Halk Şiirinde Tabiat : Prof. Sabri Esat Siyavuşgil .....
Tabiat Sevgisi : Abdülhak Şinasi Hisar .....

I. Halk Edebiyatı Örnekleri
(Ferdî mahsuller)

I. Nazım
Keleci bilen kişünün : Yunus Emre .....
Kaplu kaplu bağalar : Kaygusuz .....
Bir kaz aldım : Kaygusuz Abdal .....
Alaman Dağların Türkisi : Karacaoğlan (16. asır şâiri) .....
Yavrum kuzum : Kul Mehmed .....
Gide gide : Kerem .....
Kış eyyâmı gidüp : Kâtibi .....
Misâl-i cennettir : Öksüz Âşık .....
Gül budanmış : Öksüz Âşık .....
Menevşe : Karacaoğlan (17. asır şâiri) .....
Şûle Salmış : Âşık Ömer .....
Yine bahar oldu : Gevherî .....
Bahar eyyâmı : Gevherî .....
Görmedim irmiş : Benli Ali .....
Senin yazın : Hasan .....
Durnam galkın : Seyid Osman .....
Gam yemezdim : Seyrânî .....
Kuşların Destanı : Hengâmî .....
Çıktım Yücesine : Dadaloğlu .....
Ay ile Gün destanı : Celâlî .....
Gönül yaylasında : Meslekî .....

Sanıyom kokuşun : Derdiçok .....
Tavuğuma taş atma : Efkârî .....
Dost dost diye : Veysel Şatıroğlu .....
Ağaçlar al giydi : Veysel Şatıroğlu .....
Tarlama : Veysel Şatıroğlu .....
Kalkın turnam : Dursun Ceylânî .....
Bahar gelsin : Reyhânî .....

(Anonim Mahsuller)

Elmalı'dan çıktım yayan : .....
Bülbül ne yatarsın : .....
Seğirttim çıktım kayaya : .....
Guguğmun tüyü sarı : .....

II. Nesir

a - Efsane :

Salkım Söğüt : .....

b - Masallar : .....
Keloğlan'la Deniz Aygırı : .....
Horoz : .....

c - Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu) .....
Köse-Gelin oyunu : .....

ç - Bilmeceler: .....

d - Motiflerden Bir Örnek: .....
Türk Halk Edebiyatında Turna Motifi .....

II. Divan Edebiyatı Örnekleri:

I. Nazım

Hârnâme'den : Şeyhî .....
Su Kasidesi : Fuzûlî .....
Gül Kasidesi : Fuzûlî .....
Bahar Kasidesi : Bakî (Bakıy) .....
Sünbül Kasidesi : Bakî .....
Gazel : Bakî .....
İstanbul Kasidesi'nden : Nedim .....

Şarkı : Nedim .....
Şarkı : Nedim .....

III. Yeni Türk Edebiyatı Örnekleri:

I. Nazım

Kuş : Recâizâde Mahmud Ekrem .....
Nağme : Abdülhak Hâmid Tarhan .....
Dağlara : Mehmed Celâl .....
Mart : Tevfik Fikret .....
Papatyalar : Tevfik Fikret .....
Uçun Kuşlar : Rıza Tevfik Bölükbaşı .....
Elhân-ı Şitâ : Cenap Şehâbeddin .....
Sakın Kesme : Mehmet Emin Yurdakul .....
Bülbül : Mehmed Âkif Ersoy .....
Alageyik : Ziya Gökalp .....
O Belde : Ahmet Hâşim .....
Açık Deniz : Yahya Kemal Beyatlı .....
Deniz Türküsü : Yahya Kemal Beyatlı .....
Gazel : Yahya Kemal Beyatlı .....
Yaprak : Ali Canip Yöntem .....
Kanarya : Orhan Seyfi Orhun .....
Lâle : Ruşen Eşref Ünaydın .....
Kış : Yusuf Ziya Ortaç .....
İğde Dalları : Salih Zeki Aktay .....
Su : Şükûfe Nihal Başar .....
Gölde Geceler : Ali Mümtaz Arolat .....
Nilüfer : Ali Mümtaz Arolat .....
Ekmek : Hasan Âli Yücel .....
Köyde Kış : Faruk Nafız Çamlıbel .....
Talas Bağlarında Batı : Faruk Nafız Çamlıbel .....
Bursa'da Zaman : Ahmet Hamdi Tanpınar .....
Boğaz Rüyası : Necmettin Halil Onan .....
Akış : Sabri Esat Siyavuşgil .....
Tabiat Odam : Ahmet Kutsi Tecer .....
Unutmam Sizi : Ahmet Kutsi Tecer .....
Yağmur Duası : Ahmet Kutsi Tecer .....
30 Ağustos : Ahmet Kutsi Tecer .....
Bingöl Çobanları : Kemalettin Kamu .....

Bozkır : Zeki Ömer Defne .....
Kiraz Yaylası : Arif Nihat Asya .....
Sakarya Türküsü : Necip Fazıl Kısakürek .....
Azgın Deniz : Necip Fazıl Kısakürek .....
Bursa'da Akşam : Ömer Bedrettin Uşaklı .....
Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar : Ahmet Muhip Dranas .....
Su Sesi : Cahit Sıtkı Tarancı .....
Sebil ve Güvercinler : Ziya Osman Saba .....
İstanbul : Ziya Osman Saba .....
Anamur : Kerim Yunt .....
Munzur Güzellemesi : Şükrü Elçin .....
Kır Atın Türküsü : Fazıl Hüsnü Dağlarca .....
Kavak Ağacı : Oğuz Tansel .....
Kır Şarkısı : Behçet Necatigil .....
Üç Turunçlar : Behçet Necatigil .....
Orman Destanı : İbrahim Minnetoğlu .....
Ağaç : Turhan Oğuzkan .....
Ne Olur Bir Şarkıcık : Cavidan Tümerkan .....
Elma Ağacı : Şükrü Enis Regü .....
Leylek : Şükrü Enis Regü .....
23 Nisan : Şükrü Enis Regü .....
Kum : Ümit Yaşar Oğuzcan .....
Dost Orman : Bahattin Karakoç .....
Kar Sesi : Bahattin Karakoç .....
Özür Dilerim I, : Nail Tan .....
Özür Dilerim II, : Nail Tan .....
Ben Gördüm : Ali Akbaş .....

II. Nesir:

Sünbül Kokusu : Ahmet Hikmet Müftüoğlu .....
Yıldızların Kimsesizliği : Yakup Kadri Karaosmanoğlu .....
Boğaziçi'nde Mevsimler : Abdülhak Şinasi Hisar .....
Tesbihler : Abdülhak Şinasi Hisar .....
Bahar ve Kelebekler : Ömer Seyfeddin .....
Ayşegül : Refik Halit Karay .....
Çadırda : Refik Halit Karay .....
Buğdaya Medhiye : Refik Halit Karay .....

Dört Mevsim	: Refik Halit Karay
Ağustos Böceği İle Karınca	: Refik Halit Karay
Erkek	: Ahmet Hâşim
Ay	: Ahmet Hâşim
Leylek	: Ahmet Hâşim
Günebakan	: Hamdullah Suphi Tanrıöver
Üzüm	: Ercüment Ekrem Talu
Arılar	: Faik Sabri Duran
Çiçek	: Mevlüt Baysal
Kirazlar	: Reşat Nuri Güntekin
Asıl Fırat	: İsmail Habip Sevük
Giresun'un İkiliği	: İsmail Habip Sevük
Ağrı'ya Kaside	: İsmail Habip Sevük
Alanya	: Falih Rıfkı Atay
Gürültü	: Falih Rıfkı Atay
Tuna Kıyılarında	: Falih Rıfkı Atay
Sular	: Falih Rıfkı Atay
Erzurum'dan	: Ahmet Hamdi Tanpınar
İstanbul'dan	: Ahmet Hamdi Tanpınar
Kuş Evleri ve Kuşlar	: Malik Aksel
Antalya Hâtıraları	: Sabri Esat Siyavuşgil
Katırın Ölümü	: Samet Ağaoğlu
Yusufçuk	: Necip Fazıl Kısakürek
Dülger Balığının Ölümü	: Sait Faik Abasıyanık
İlk Röportajım	: Şükrü Elçin

DİZİN

— A —

Abdülhak Hâmid Tarhan 164.
Abdülhak Şinasi Hisar 230, 235.
Abdülkadir İnan 78.
Âb-ı hayat 202, 203.
Acem mülkü 152.
Açık Deniz 175.
Adalar 277.
Adapazarı'nda Bahar 54.
Âdem 8.
Afrika 272.
Afrika çölleri 244.
Afyon Kalesi 276.
Ağdağ 44.
Ağrı 272, 273, 274, 275.
Ağrı Dağı 281.
Ahmed-i Muhtâr 116.
Ahmed Yesevi 86.
Ahmed Edip Uysal 5.
Ahmet Hamdi Tanpınar 186, 283, 285.
Ahmet Hâşim 173, 254, 255, 256, 257, 287.
Ahmet Hikmet Müftüoğlu 227.
Ahmet Kutsi Tecer 188, 189, 191, 192.
Ahmet Muhip Dıranas 198.
Ahmet Ziya Akbulut 290.
Akbaba 45, 82.
Akdağ 47.
Akdeniz 276.
Akgermanda 76.
Aksu 272.
Akşehir 77.
Alaca saksağan 45.
Alaman Dağların Türkisi 34, 35, 37.
Alanya 275, 276.
Alayunt 203.
Alevî 78.
Alexander Pope 5.
Ali 43.
Ali Akbaş 224.
Ali Canip Yöntem 177.
Ali Doğan 79.
Ali Emirî Kütüphanesi 291.
Ali Esker 81, 85.
Ali Mümtaz Arolat 182, 183.
Ali Şen 79.
Alp Arslan 202.
Alp Arslan Okulu 307, 309.
Alphonse Daudet 16.
Altay Türkleri 78.
Amanos Dağları 246.
Amasra 271.
Amerika 9.
Anadolu 77, 267, 268.
Anadolu Köy Orta Oyunları 67.
Anafarta 227.
Anamur 201.
Anavarza Çölü 43.
Ankara 56, 282, 307, 309, 311.
Ankara Kalesi 276.
Antalya 276, 291, 292.
Arabistan 235.
Arayışlar Devri Türk Edebiyatı 4.
Ardahan 82.
Ardıç 203.
Ardus'un Dağı 55, 82.
Arıların Hayatı 259.
Arif Nihat Asya 195.
Arpaçay 76.
Âşık Kerem 81, 84, 85, 185, 283.
Âşık Reyhânî 56.
Âşık Seyit Osman 43, 44.
Âşık Şenlik 76.
Âşık Veysel Şatıroğlu 52, 54, 55, 82.
Atlas Okyanusu 273.
Atmaca 46.
Aveng-i Şuhûr 165.
Avrupa Alpleri 272.
Ay-gün Destanı 47.
Ayşe Gül 244, 245, 246.
Ayşe İzkesen 79.
Ayvaz 83, 84.
Azgın Deniz 197.
Azrail 77.

— B —

Babürler Sarayı 280.
Bağdat 83, 202.
Bahaeddin Ögel 78, 86.

Bahar ve Kelebekler 236.
Bahattin Karakoç 221, 222.
Bahçeler Muhtarı 308, 310.
Bahşî 81.
Bakî 11, 124, 136, 139, 140, 148, 149, 150, 151, 238.
Balıkçın 45.
Balıkpazarı 278.
Balkan Harbi 283.
Baltalimanı 25.
Baraklar 76.
Başkurtlar 79.
Baudelaire 8.
Baykuş 45.
Bayron 175.
Bebek 57, 286.
Bedehşan 130-131.
Behçet Necatigil 205.
Belgrad 38, 279.
Benli Ali 41.
Bergama 78.
Berlin 227.
Beşiktaş 200.
Beşiktaş köşkü 286.
Beyazıt 83.
Beyazıt Ovası 273, 275.
Beyazıt Camii 290.
Beykoz 285, 286.
Beylerbeyi 285.
Beyoğlu 200.
Beyoğlu caddesi 278.
Bıldırcın 45.
Bilâl Çelik 79.
Bilmeceler 68.
Bin Bir Gece Masalları 10.
Bingöl 284.
Bingöl Çobanları 193, 194, 284.
Birinci Ahmed 286.
Bitlis 283.
Boccacio 9.
Boğa Dağları 189.
Boğaz 11, 21, 23, 227, 233, 285.
Boğaziçi 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 200, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 277, 278, 285, 286.
Bolu 76, 83.
Bor 47.
Botan Suyu 283.
Boskurt 173.
Bozoğlan 189.
Bozok 44, 47.
Bucak 43.
Budapeşte darülfünunu 227.
Budin 38.
Bukuk 45.
Bulgardağı 18.
Bursa 186, 290.
Bursa'da Akşam 197.
Bursa'da Haffaflar Çarşısı 287.
Burun Kayası 277.
Buyur Baba Gölü 203.
Büyükada 277.
Büyük Atlas Dağları 272.
Büyükdere 285.
Büyük Pan 8, 15, 20.

— C —

Canbaz Köyü 76.
Ca'ferî 89.
Cahit Sıtkı Tarancı 199.
Celâl Çetindere 79.
Celâlî 47, 50.
Cemil Cahit Güzelbey 76, 80.
Cenap Şehabeddin 167.
Cesayir Şengül 79.
Charles D'orléans 17.
Chonlar 77.
Cigalını 44.
Cihangir 203.
Coleridge 5.
Corneille 9.
Cura 46.

— Ç —

Çamlıca 11, 259, 277.
Çanakkale 227.
Çankaya 56, 82.
Çaldıran 202.
Çaltak 43.
Çavga 45.
Çemişgezek 203.
Çengelköy 200.
Çepniler 78.
Çıldır 82.
Çilli 274.
Çilli Çatık 274.
Çin 136, 137.
Çokra 44.
Çubuklu 286.
Çukurova 190.

— D —

Dadaloğlu 47, 81, 85.
Darphane-i Âmire 291.
Dede Kasım 81.

Dede Korkut 13, 77, 86.
Deli Dumrul 77.
Demirkapı 173.
Deneme Lisesi 306.
Deniz Türküsü 176.
Derdiçok 51.
Dere 23, 25.
Dere Bahçe 245.
Desenchante 237.
Dersin Boğazı 281.
Dertli 85.
Dertli Kerem 36.
Descartes 10.
Destûr-ı A'zam 'Ali Paşa 124.
Deveboynu 267.
Devekuşu 46.
Deyerek Ağlar Bir Geyik 59.
Dikmentepe 269, 271.
Dim Çayı 276.
Divanü Lügat-it Türk 75.
Diyadin 273.
Doğan 45.
Doğu Beyazıd 274.
Dolmabahçe 286.
Dost Orman 221.
Dumlupınar 279.
Dursun Cevlânî 55, 82.
Durunbey 32.
Duzla 44.

— E —

Edirne minâresi 31.
Edremit 78.
Efkârî 51, 52, 81.
Eflatun 5.
Efsâne 61, 86.
Ehl-i Beyt 87.
Elazığ 202.
Elhân-i Şitâ 167.
Elma Ağacı 218.
Elmalı 57.
Emel Esin 78.
Emirgân 285.
Emir Sultan 197.
Emrah ile Selvihan 84.
Ensar Aslan 76.
Erciyes 47, 185, 272, 273.
Erciyes Dağı 82.
Ercümend Ekrem Talu 258.
Erenköy 259, 276, 277.
Ergene 31.
Ergenekon 203.
Ergene'nin Köprüsü 31.
Erzincan 56, 81, 82, 202.
Erzurum 56, 76, 81, 82, 283.
Eskişehir 89.
Etabekân-ı Saltanat 281.
Eyüp Sultan 200.

— F —

Faik Sabri Duran 259.
Fakir Ednâ 88.
Falih Rıfkı Atay 275, 277, 279, 280.
Faruk Nafız Çamlıbey 184, 185.
Fâtıma anamız 78.
Fâtih 170, 286.
Fazıl Hüsnü Dağlarca 203.
Fermeneciler Yokuşu 290.
Fındıklı Sarayı 286.
Fırat 266 267, 268, 269.
Fırat'ın Tercümeihali 266.
Florya 289.
Flürye 289.
François Villon 19.
Fransız 227.
Fuzûlî 108, 112, 113, 122, 123, 238.

— G —

Galip Paşa 281.
Gavsavran 43.
Gazi Çiftliği 56.
Gaziantep 76.
Gedikkaya 270, 271.
Gevherî 40, 41.
Gılıçkaya 43.
Gızılırmağ 44.
Giresun 270, 272, 278.
Gocaormak 43.
Goç Dağı 43.
Gonak gölü 44.
Gögercin 45.
Göksu 43.
Göktepe 43.
Gök Türk 77.
Gözeler 202, 203.
Göstepe 259.
Grekler 5.
Gurabahane-i Lakliban 287.
Guruçay 43.
Gülyüzü Köyü 76.
Günebakan 257, 258.
Gürcistan 36.

— H —

Hacı Ağa 33.
Hacı Bektaş Veli 89, 90.

Hacı Halil Şarbudak 80.
Hacın 43.
Hafik 75.
Haliç 286.
Haliç suları 235.
Hama 18.
Hamdi Batır 79.
Hamdullah Suphi Tanrıöver 257.
Hâmid 7, 10, 20.
Harâmî Geçidi 203.
Hasan 42.
Hasan Âli Yücel 183.
Hasan Çelebi 86.
Hasandağı 18.
Hasankale 56, 82.
Hasan Paşa Medresesi 287.
Has Bahçe 206.
Hatay 244.
Hatâyî Heyber 87.
Hayâli 81.
Hayâtü'l-Hayvan 75.
Hayber kal'ası 87.
Hazret Paşa 34.
Hengâmî 45, 46.
Heybeliada 271.
Hicaz 281.
Hindi 46.
Hira Dağı 86.
Hiyongnu 77.
Horasan 202.
Horoz 66.
Höketçe 43.
Hun Devri 77.
Hurrem Sultan 83.
Husrev Delhevî 78.
Hüdhüd 46.
Hüseyin Arif 227.
Hz. Ali 87, 89.
Hz. Hasan 78.
Hz. Hüseyin 78.
Hz. İsa 125, 128, 129.
Hz. Meryem 128, 129.
Hz. Muhammed 86, 87, 89, 117.
Hz. Musa 142, 143.
Hz. Nebevî 108.
Hz. Nuh 41.
Hz. Peygamber 109, 111.

— I —

Ilıca 56, 82.
Immortality Ode 5.
Ishak 45.

— İ —

İbn Fadlan 77.
İbn Fadlan'ın seyahatnâmesi 79.
İbrahim Minnetoğlu 207.
İğde Dalları 180.
İkinci Pazırık kurganı 77.
İlhâmi 89.
İmam Bâkır 89.
İmam Demîrî 75.
İmam Hasan 89.
İmam Hüseyin 89.
İmam Kâzım 89.
İmam Rıza Horasan 89.
İmam Zeynel 89.
İncesu 81.
İnci çiçeği 245.
İngiliz 227.
İngiliz Said Paşa 282.
İsmail Habip Sevük 266, 269, 272.
İskenderun 244.
İskenderun Körfezi 246.
İskenderun Ovası 244.
İstanbul 21, 64, 153, 154, 155, 199, 200, 227, 228, 230, 257, 259, 277, 281, 285, 286, 287, 290, 307, 310.
İstinye 285, 286.
İzmir 311.
İzol 267.

— J —

J.J. Rousseau 10.

— K —

Kadıköy 200.
Kadife 245.
Kaf Dağı 3, 17, 33, 196.
Kağıthane 286.
Kağıthane deresi 15.
Kağızmanlı Hafız 81, 85.
Kalcarkası 271.
Kalebayırı 270, 271
Kale camisi 270.
Kaliforniya 282.
Kanarya 45.
Kandilli 285.
Kanlıca 289.
Kanunî 83, 119, 121.
Kanyon 268.
Kapıkahve camisi 270.
Karabakkal 46.

Karaca Köy 202.
Karacaoğlan 16, 18, 19, 34, 35, 38, 39, 76, 81, 84.
Karaçay 61.
Karadeniz 37.
Karahisar 81.
Karaköse 273, 274.
Karaköy 61.
Karakuş 45.
Karasu 266.
Karatavuk 46.
Kars 55, 82.
Kar Sesi 222.
Kartaga Mergen 86.
Kartal 46.
Kaşgarlı Mahmud 78.
Kâtibî 37.
Kavak Ağacı 204.
Kaygusuz Abdal 31, 32, 33.
Kayseri 36, 47, 81, 82, 282.
Keklicek Köyü 76.
Keklik 45.
Kemal Atatürk 56, 82.
Kemal kırçiçeği 79.
Kerem 36.
Kerim Yunt 201.
Kevser suyu 148, 149.
Kıbrıs 201.
Kınalı Tepe 245.
Kır Atın Türküsü 203.
Kırgız 77.
Kırgız Türkleri 86.
Kırklardağı 18.
Kırksu 43.
Kırlangıç 45.
Kır Şarkısı 205.
Kırşehir 47.
Kızıldiše 273, 274.
Kızılelma 202.
Kızılırmak 189.
Kızılkule 277.
Kız kulesi 200.
Kimyager Derviş Paşa sokağı 287.
Kiraz Yaylası 195.
Kirez 43.
Kocaeli 76.
Koçgediği 273.
Konuşan Bebek 86.
Konya 276.
Konya Kalesi 290.
Konya Ovaları 203.
Kopuz 203.
Koşma 55, 56.
Kozanoğlu 43.
Kölete Dağı 43.
Kömürhan Boğazı 267, 268.
Körfez 23, 25.
Köroğlu 83, 84.
Köy Tiyatrosu 67.
Kuğu 46.
Kul Hüseyin 88.
Kul Mehmed 18, 35.
Kul Mustafa 17.
Kuloğlu 81, 85.
Kul Pîrî 83.
Kumkale 227.
Kumru 45.
Kur'ân 77.
Kurt 46.
Kusurî 81.
Kuşların Destanı 45.
Kuzgun 46.
Kuzguncuk 285.
Küçüksu 200.

— L —

La Fontaine 9.
Lâle 178, 179, 191.
Le Hameau 16.
Levent Metiner 75.
Londra 227.
Lübnan 245, 250.

— M —

Macar payitahtı 227.
Madalyonlar 235.
Maeterlinck 255.
Malatya 75.
Malatya Çarşısı 203.
Malatya Ovası 267.
Malik Aksel 287.
Mandal 43.
Manisa Ovası 32.
Mansur 202, 203.
Mansur Güsellemesi 202.
Maraş 81, 83, 85.
Marmara 244.
Masal 63, 86.
Maurice Maeterlinck 259.
Mehemmed Çelebi 78, 142, 143.
Mehmed Âkif Ersoy 169.
Mehmed Celâl 164.
Mehmetçikler 192, 193.
Mehmet Emin Yurdakul 168.
Mehmet Eröz 78.

Mehmet Ramazanoğlu 79.
Mengüçlü 202.
Mercan-Munzur Dağları 203.
Meslekî 50.
Mesnevî 238.
Meşale 85.
Metamorfoz 86.
Mevlüt Baysal 260.
Mırıg 43.
Mısır 114, 115, 257, 279.
Mihnet-i Keşân 4.
Mi'raç gecesi 113.
Mirahur 36.
Moliere 9.
Muammer Erdem 79, 80.
Muharrem 44.
Munbuç 19.
Munzur köprüsü 202.
Murad 266, 274.
Murâdiye 186.
Murat Elçin 79.
Murat suyu köprüsü 283.
Mustafa Kemal 280.
Müftüler 245.
Müftü Hoca Feyzullah Efendi Medresesi 291.
Müjgân Üçer 76, 79.

— N —

Nadir Yılmaz 75.
Nail Tan 223, 224.
Nâlî 286.
Necip Fazıl Kısakürek 195, 197, 302.
Necmettin Halil Onan 187.
Nedim 11, 152, 156, 157, 158, 159.
Nef'î 11.
Neh-i Behişt 280.
Nergislik 245.
Niğde 47.
Nil 196, 279.
Nilüfer 183, 186.
Niyâz 202.
Noyn-ula halıları 71.
Nûh Aleyhisselâm 86.
Nûh Nebi 33.
Nûh Peygamber 96.

— O —

Obruk 43.
Oğuz Tansel 204.
Olympos Dağı 8.
Oniki İmâm 87.
Ordu 271.
Orhan 170.
Orhan Seyfi Orhon 178.
Orman Destanı 207.
Orman Çiftliği 280.
Orphée 8.
Osmân 170.
Osman Kurt 79.
Osmanlı İmparatorluğu 279.
Otuz Ağustos 192, 193.
Ovacık 203.

— Ö —

Öksüz Âşık 37, 38, 39.
Ömer Bedreddin Uşaklı 197.
Ömer Seyfeddin 236.

— P —

Pan 8.
Paris 231, 243, 311.
Parmenides 5.
Pasin Ovası 56, 82.
Paşabahçe 286.
Pégase 8.
Perşembe Pazarı 290.
Pertek 202.
Pirene 272.
Pîr Mehmed Dede 89.
Pîr Sultan Abdal 87.
Prelude 5.
Proto-Türk 77.
Puhu 45.

— R —

Rabelais 9.
Racine 9.
Rakofça 175.
Recaizâde Mahmud Ekrem 163.
Receb 44.
Refik Halit Karay 244, 246, 248, 250, 252, 282.
Reşat Nuri Güntekin 262.
Reyhan Karamağralı 77.
Rıza Tevfik Bölükbaşı 166.
Roma Kitabevi 281.
Romalılar 5.
Romanya 227.
Rönesans 9, 17.
Ruhsatî 50, 81, 85.
Rumeli 24, 286.
Rumelihisarı 200.
Ruşen Eşref Ünaydın 178.
Rüstem Ağa 43.

— S —

Sabanca 81.
Sabri Esat Siyavuşgil VII.
Sadık Demir 79.
Sadık Tural 3.
Sadrazam İbrahim Paşa 152, 153.
Sağman Câmii 202.
Sağrığ'ın Suyu 44.
Sahaflar Çarşısı 290.
Sahra 7, 10, 20, 164.
Saint Michel 311.
Sait Faik Abasıyanık 304.
Saka 45.
Sakarya 195, 196, 279.
Salih Zeki Aktay 180.
Salkımsöğüt 63.
Samet Ağaoğlu 293.
Samsun 270.
Sandalyacılar sokağı 290.
Sarıçiçek yaylası 189.
Sarı guguk 60.
Sarı Saltuk 202.
Savrun 43.
Saytaş 270.
Sebil ve Güvercinler 199.
Seddülbahir 227.
Selâhaddîn Eyyûbî 170.
Selim Baş 79.
Seyit Osman 81, 85.
Seyranî 44.
Seyyid Gazi Tekkesi 89.
Sıçan Çocuk 86.
Sığırcık 46.
Sırbistan 279.
Sinan Avcı 79.
Sindel 43.
Sinop 284.
Sitanbûl 152.
Sivas 56, 75, 76, 77, 79, 80.
Soyka Sarı 45.
Stith Tompson 86.
Sudan 243.
Sultanahmet Tevkifhanesi 281.
Sultan Aziz Paşa 289.
Sultan Murad 202.
Sultan Süleyman 114, 115.
Sumbas 43.
Suphan Dağı 283.
Suphi Paşazade Sami Bey 24.
Süleyman Peygamber 287.

— Ş —

Şamanizm 75, 90.
Şavak aşireti 203.
Şeyhî 93, 106, 107.
Şeyhülislâm-ı Yahyâ Efendi 286.
Şükriye Işık 80.
Şükrü Elçin 202, 307.
Şükrü Enis Regü 218, 219.
Şükûfe Nihal Başar 181.

— T —

Tahirgediği 273.
Tahtalı 46.
Tanzimat 7, 19.
Tapan 43.
Tatar 136, 137.
Tavuk Destanı 51.
Tekirdağ 79.
Tekke-i Murgan 287.
Tendürük Dağları 274.
Tesbihler 235.
Tevfik Fikret 165.
Tevrat 86.
Théocrite 8.
Thomson 5.
T'ie-le-ler 77.
Ting-ling 77.
Tintern Abbey 5.
Tokat 78.
Tokat Bahçesi 286.
Toros 189, 272.
Toroslar 267.
Totemizm 75, 90.
Tuhfe-i Vehbî 238.
Tuna 37 38, 196,
Tunceli 202, 203.
Tuna Kıyıları 279.
Turgutlu 76.
Turhan Oğuzkan 217.
Turna 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 90.
Turnaca 76.
Turnacık 76.
Turnadağı 76.
Turnagöl 76.
Turnalı 76.
Turnalık 76.
Turnatel 76.
Tûti 45.
Türkmen 78.

— U —

Uludağ 197, 198.
Uygur Türkleri 78.

Uzun Hasan 202.
Uzunyayla 189.

—Ü —

Üç Turunçlar 205, 206.
Üçüncü Murad 286.
Üsküdar 200, 289.

— V —

Vahdet-i vücut 6.
Vâkıf 81, 85.
Van 281.
Van gölü 280.
Varat 34.
Varna 76.
Vedâdî 85.
Veysel 54, 55, 56.
Virgile 8.
Vişneli 203.

—Y —

Yahya Kemal Beyatlı 175, 176, 177.
Yakup Kadri Karaosmanoğlu 228.
Yakup'la Turnakız 84.
Yakut Türkleri 78.
Yarasa 46.
Yaşar Oğuzcan 220.
Yavuz Selim 202.
Yayacı 43.
Yed-i Beyzâ 128, 129.
Yemen 87.
Yeniçeri Ocağı 77.
Yenidünya 279.
Yeniköy 285.
Yeşilköy 277.
Yeşil Türbe 186.
Yıldırım Hân 170.
Yıldız Dağı 283, 284.
Yirmiüç Nisan 219, 220.
Yoncalıdere 43.
Yorganlı 277.
Yozgat 47, 282.
Yunus Emre 31, 196.
Yusuf 114, 115.
Yusuf Ziya Ortaç 179.

— Z —

Zâkir 81, 85.
Zekeriya Nikbay 85.
Zeki Ömer Defne 194.
Zerdali oluk 245.
Ziya Gökalp 170.
Ziya Osman Saba 199.
Zonguldak 271.
Zülfikâr kayası 203.

— W —

Wagner 233.
W. Eberhard 77.
William Wordsworth 5, 6.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03311 3948